STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 00066

ALE VERK FUN AVRAHAM

Abraham Reisen

Permanent preservation of this book was made possible
by Norman & Jean DeSouza
in memory of
Sarah & Eli Shaffer and Phillip Gertz

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אלע ווערק
פון
אברהם רייזען
אין 12 בענדער.

יובילעאום אויסגאבע.

אברהם רייזען.

אכטער באנד:

אָרימע געמיינדען.

ארויסגעגעבען פון פערלאג „אידיש“
1917 ניו־יארק תרע״ז.

Copyright, 1916
by
YIDDISH

אָרימע נעמינדען.

די אָרימע קהלה.

דאָס שטעדטעלע וואָינאָווקע, וואָס בעשטעהט פון פערציג הייזער און פינף און דרייסיג בעלי־בתים, ווייל פינף הייזער שטעהען לעדיג, וויעגט זיך, רוישט און קאָכט, ווי א קליין טייכעל ערב־פסח, ווען דער שניי צוגעהט. עס איז אבער ניט ערב־פסח. עס איז א וואָך פאר ראש־השנה, — א וואָך פאר ראש־השנה, און די קהלה האָט נאָך נישט קיין בעל־תפלה...

אין דעם נאָהנטען שטעדטעל יאחנאָווקע, וואָס איז פיעל מאָל גרעסער פאר וואָינאָווקע, קען מען אפילו קריגען א בעל־תפלה און דוקא רעכטען מיט א האלז מיט א געמבע און מיט חזנ'ישע שטיק, וויל ער אבער מען זאָל איהם גוט בעצאָהלען— און דאָ איז דאָס אונגליק! דאָס שטעדטעל וואָינאָווקע האָט געפטר'ט די עטליכע קהל'שע רובל אויף א חזן, וועלכען דער שוואַרץ־יאָהר האָט היינטיגען זומער אָנגעטראָגען, און האָט גערוינעט א שבת־מברכים מיט זעקס זינגער. צוריק גערעדט איז דאָס ווערטה געווען: צייט וואָינאָווקע איז וואָינאָווקע האָט זי אזא נגינה ניט געהערט. דער בית־המדרש, וועלכער איז שוין אלט איבער צוויי הונדערט יאָהר, לויט ווי די אלטע לייט דערצעהלען, האָט דעם דאָזיגען חזן מיט זיין קאַפעליע קוים איבערגעלעבט. די פענסטער האָבען זיך געטרייסעלט, די ווענד האָבען זיך געשאָקעלט און פון דער סטעליע אויבען איז גאַנצע שטיקער קאַלך געפאלען... פון גרוים התפעלות האָט מען דעם דאָזיגען חזן מיט זיין קאַפעליע דאָס גאַנצע געלד, וואָס קהל האָט פערמאָגט, אוועקגעגעבען, און איצט, א וואָך פאר ראש־השנה, האָט מען זיך געחאַפט, אז עס איז ניטאָ א גראָשען פאר

וואס צו דינגען א בעל־תפלה, און דער עולם האט זיך איצט פערזאמעלט אין בית־מדרש צו בעקלערען אן עצה.

— דאס איז געווען אן אקט אין דער וועלט! — האט גע־שריען אריה ליב דער שניידער, וואס האלט זיך פאר א שעהגען אידען, ווייל ער האט א לאנגע בארד און האט א בחור'ל, וואס לערנט אין יאחנאוועקער ישיבה.

— שייך אנ'אקט! דאס קען נאר טרעפען ביי אונז! האלט אונטער חיים דער גלעזער: מען זאל נעהמען און אוועקגעבען א חזן אין א מיטען יאהר דאס גאנצע געלד, וואס קהל פער־מעגט!

— עס איז געווען א משוגעת! א ריינע משוגעת! דריקט מיט די פלייצעס חנן דער מלמד.

— איהר ווייסט וואס איך וואלט גע'פסקנ'ט — נעמט אן זרח דער שוסטער דאס בערדעל, און מאכט א מינע פון א רב: — איך וואלט גע'פסק'נט, אז די וואס האבען פערהאלטען דא דעם חזן און האבען איהם בעדונגען, זאלען איצט דינגען פאר זייער געלד א בעל־תפלה. דאס איז מיין עצה! האט ער אויסגעלאזען מיט גרויס ערנסט, פונקט, ווי עס ווענדט זיך נאר אן זיין עצה...

— הייגט געה טרעף, ווער האט איהם בעדונגען? אלע האבען איהם בעדונגען! צושלאגט זלמן דער שמיד זרח'ס עצה; אלע האבען געוואלט הערען אמאל אין א נאווינע א ביסעלע גנינה. עס איז אפשר ניט קיין שלה. אבער וועז? אז דאס שטעדטעל איז רייך! א יאחנאוועקע קען זיך פערגינען אין מיטען יאהר אויסגעבען אויף א חזן עטליכע רובל, אבער ניט מיר, קבצנים.

— איז וואס בלייבט פארט! הערען זיך צום סוף געשרייען אין בית־מדרש.

— עס איז ניט פרעהליך! — ענטפערט איינער.

— חייקעל שעפס וועט דאוונען מיט'ן שבת'דיגען ניגון,

ווענדט זיך זרח דער שוסטער צום שבת'דיגען בעל־תפלה, חייקעל־שעפּס, וועלכער האָט יאָ אַ שטיקעל קול, נאָר ער ווייסט מעהר ניט ווי די שבת'דיגע נגונים פון דאַווענען.

— אַ־נו, חייקעל — פּרוב זיך! ווענדען זיך צו איהם איינינגע בעלי־בתים: זיי זיך מכין!

חייקעל־שעפּס ווערט רויט און ענטפערט קוים:

— איך האָב מורא.

— פּרוב, פּרוב: ה—מ—לך! ווייזט איהם זלמן שמיד אַ וועג.

— איי, קענסט דאָך אליין! — רופט זיך אָן חנן מלמד און העלפט איהם ווייטער:

יו—שב—על—כ—סא

רם ו—נ—שא—א—א!

—אי—אי—אי—אי—אי—אי—אאאי!...

חאַפּט אונטער דער עולם.

און דער בית־מדרש הילכט עטליכע מינוט פון די ימים־נוראים'דיגע נגונים, וועלכע האָבען בעגייסטערט דער אסיפה...

— איצטער קענען אלע, און ווי עס וועט קומען ראש־השנה וועט קיינער ניט קענען, — וואַרפט אַריין אַ בעל־הבית אַן השערה.

די השערה נעהמען אלע אָן, און דער עולם בלייבט פערטראַכט.

— איהר ווייסט, אידען, אז מיר האָבען קיין בעל תקיעה אויך ניט! — איז מודיע אין מיטען דרינען דער שמש פון בימה.

דער עולם בלייבט ווי געפּלעפּט.

— וואָס הייסט: וואו איז נחמן?

עס בעווייזט זיך נחמן, אַ בלייך, דאַר בחור'ל פון אַ יאָהר צוואַנציג, וואָס עסט דאָ טעג און לערנט „פּאַר זיך“ און שוין צוויי יאָהר, אז ער בלאָזט שופר אין בית־מדרש בחנם.

— היי־יאָהר וועל איך בלאָזען אין דעם דאָרף סאָסנאָווער־

טשינע: דריי קערבלעך גיט מען מיר... דריי קערבלעך... האט ער קוים אויסגעשטאמעלט מיט שרעק פאר זיין בגידה, וואס ער האט בוגד געווען אין זיין קהלה, וואס גיט איהם עסען.

— ע, ביזטו א פארך! — האט עמיצער איוסגעשריען.

— א גרויסער שייגעץ! — האט נאך עמיצער אונטער־געהאלפען.

— א „דארמאיעדניק“! — האט א דריטער געזידעלט.

און אויף דעם ארעמען נחמנ'ען האבען זיך אנגעהויבען שיטען ווערטער און ווערטלעך, אזש עס האט איהם ווי מיט נאדלען געשטאכען.

— איך דארף מאכען א ווינטערדיגען בגד... איך קען ניט... האט ער זיך געבעטען. — זייט מיר מוחל... ווינטער איז קאלט...

— וואס וויל מען האבען טאקי פון איהם? איז דער עולם צוריקגעגאנגען: ער דארף זיך מאכען א ווינטערדיגען בגד. ער געהט נעביך א הוילער, א נאקעטער...

—די מעשה איז דאך אזוי! — האט יעדערער פארטאקעוועט.

— האבען מיר הייסט עס, ניט קיין בעל־תפילה און ניט קיין בעל־תקיעה?

— מיר האבען, דאכט זיך, קיין בעל־קריאה אויך ניט! — האט מודיע געווען ווידער דער שמש פון בימה.

— וואס הייסט! — האט זיך דער עולם דערשראקען: — וואו איז אלטער פעשעס, וואו איז ער? וואו איז ער?

— אלטער פעשעס וועט אויך לייענען אין סאסנאוועטשי־נע, — איז מודיע, ווי א פערשולדיגטער, דער זעלביגער נחמן — ער נעהמט צוויי קערבלעך.

דער עולם דערשרעקט זיך ניט אויף א געלעכטער: אנדערע לאזען אראב די קעפ, ווי זיי וואלטען געזוכט אנ'עצה, אנדערע ווידער הויבען אויף די קעפ צו דער סטעליע און שטעהען אזוי פערטראכט עטליכע מינוט.

— וואָס איז דאָ פאַרהאַן וואָס צו קלערען? — רופט זיך אָן איינער: מען וועט היינטיגע ימים נוראים דאַווענען ביחידות... אוים קהלה!

— אַ שעהנע מעשה נאָר אַ קורצע! — לאַכט ביטערלעך אַ צווייטער.

— דאָס דאַרף מען פערשרייבען אין פּנקס.

— אוים וואַינאַוועקע!

— זאָלען זיך אַלע צוזאַמענלעגען און דינגען פאַר איי־גענע געלד, גיט אַן עצה חנן מלמד און דערשרעקט זיך גלייך פאַר זיינע אייגענע ווערטער.

— ווייז אהער אַ רובל. נו! שטעלט אוים זלמן שמיד די האַנד.

— איך האָב ניט! — פערשעמט זיך חנן. — פאַרהאַן דאָך אָבער בעלי־בתים, וואָס האָבען....

— ווער האָט?

— קיינער האָט ניט!

— אַזוינע ימים־טובים געהען — אַ קליינינגקייט!

— וואָס־זשע וועט זיין?

— ניט גוט.

אין בית־מדרש רוישט. יעדער זאָגט אַן אַנדער עצה. נאָר קיין אמת'ע עצה איז ניטאָ.

פּלוצים גיט דער אַלטער שמש אַ פּאַטש איבער'ן בימה און אין בית מדרש ווערט שטיל.

— איך האָב אַ עצה, שווייגט אַ ווײַלע!

— אדרבה, אדרבה! — שרייע אוים אַלע אונגעדולדיג.

דער שמש נעהמט אין זיך אַריין אַביסעל מעהר אָטעם ווי געוועהנליך, גיט אַ שטאַרקען שמעק־טאַבאַק, ווישט די נאָז פון ביידע זייטען און רעדט ענדליך אַרוים:

— די מעשה דערפון איז אַזוי, די מעשה: אונזער קהלה איז היינטיגען זומער בעגאַנגען אַ גרויסע נאַרישקייט, מיר

האבען די עטליכע רובל, וואס מיר האבען פערמאגט, פערטהאן אויף א נאשעריי, מיר האבען פערגעסען אונזער ארעמקייט, אונזער שטאנד און אונז האט זיך פערוואלט הערען א חזן. דער גוטער יאהר ווייסט ווער ער איז! א דורכפאהרער א חזן, איז ניט קיין גרויסער צדיק. אנ'עהרליכער חזן זיצט אין דער היים... נאר די מעשה איז — עס איז שוין אנ'אבגעטהונענע זאך. דער סוף פסוק איז: מיר זיינען געבליבען אהן א בעל תפלה אויף ימים נוראים, אהן א בעל תקיעה, און אהן א בעל קורא... ממש אהן גאר גישט... אויב איהר ווילט וויסען נאך עפעס — איז שוין דער שופר אויך ניט ווי געהעריג איז... איצט אלול־צייט, עטליכע תקיעות — בלאזט ער נאך ווי עס איז; ס'וועט אבער קומען ראש־השנה, מען וועט דארפען אזוי פיעל בלאזען: א תרועה, א שברים, א תקיעה־גדולה, — ער וועט זיך געוויס פערהאלטען... פאר א יאהרען נאך האט ער זיך פערהאלטען, אויב איהר געדענקט?.. איך געדענק גאנץ גוט... און נחמן איז א גוטער בלאזער (דער עולם קוקט זיך אום אויף נחמנ'ען און נחמן ווערט רויט...) לכן וואלט געווען מיין עצה, אז מיר זאלען היי־יאהר מאכען בשותפות מיט סאסנאוושינער מנין, דהיינו, מיר זאלען אלע געהן דאוונען היי יאהר אין סאסנאווטשינע — געהן מעג מען, סך הכל דריטהאלבען וויארסט וועג, עס וועט זיין א שפאציער... וועלען מיר אלע פערשפארען צו ברעכען די קעפ: וואו נעהמט מען א בעל־תפלה, א בעל־קורא און א בעל־תקיעה און טאקי א שופר אויך. ווייל דער שופר, איך זאג אייך נאך אמאל, דער שופר וועט זיך ראש־השנה אבזאגען... קיין „תרועה־שברים" וועט ער זיכער ניט נעהמען. ער קען שוין ניט נעהמען, ער איז שוין אלט און האט שוין עטליכע פגימות... פאר אונז איז געבליעבען נאר סאסנאווטשינע...

נאך דעם שמש'ס רעד, האט דער עולם אנגעהויבען רוי־שען:

— פון שטאדט אין דארף! און נאך ראש השנה — ניין!

— זאָלען זיי, די ישובניקעס, צו אונז קומען!
— וואָס זיינען זיי געוואָרען פאַר יחסנים!
— אמאָל פלעגען די ישובניקעס צו אונז קומען דאַווענען.
— היינט האָבען זיי זיך אויסגעלערנט עברי — מאַכען זיי אין דער היים א מנין...
— עברי ווי עברי, געלד קענען זיי געווים צעהלען...
— וואָס פעהלט זיי? — פון אַלעם־גוטען: פולע זאַשיקעס מיט קאַרטאָפעל, מיט קרויט, מיט היהנער, מיט אייער...
— סמעטענע, פוטער און קעז...
— מיט אַלע צרות אויף זייערע קעפּ!...
— שששאַ, שילט זיך ניט אידען, עס איז אלול!
דער עולם האָט זיך פאַר דער קללה אין אלול דערשראָקען און איז נעגאַנגען צוריק:
— ווער שילט זיך, ווער, ווער...
— קיינער ניט, קיינער ניט..
— וואָס האָט מען צו זיי?
— בערקע סאַסנאָוושינער איז א טייערער איד, ביי איהם וועט זיין דאַווענען א תענוג: — א שטוב, ווי א פעלד, דריי מאָל ווי אונזער בית־מדרש.
— ערשט היי־יאָהר האָט ער געשריעבען א ריינינגקייט.
—א טייערער איד!
— און וואָס פעהלט די איבריגע ישובניקעס? גוטע מענשען!
— אודאי!
— בלייבט עס אזוי, אז מיר געהען היי־יאָהר דאַווענען אין סאַסנאָוושינע?
— קיין אנדער עצה איז ניטאָ.
— א טייערע זאך, ווי איך בין א איד — אראָב א בארג פון פלייצע!
— שייך א בארג!

— מען דאַרף שיקען אַנפרעגען, צי ערלויבט ער.

— א שאלה, צי ער וועט ערלויבען, ביי איהם וועט זיין נאָך א זכיה!

— א קליינינקייט! שטעדטעלשע אידען קומען דאַווענען אין דאָרף...

און די אסיפה האָט זיך געענדיגט בשלום.

און אז די שטעדטעלשע אידען האָבען דעם ערשטען טאָג ראש השנה אין דער פריה (מעריב האָבען זיי געדאַווענט אין זייער בית־מדרש) געלאָזען זיך געהן דאַווענען אין סאָסנאָווטשינע, און האָבען פארבייגעהענדיג א קוק געטהאָן אויף זייער אלטען, האַלב איינגעפאַלענעם בית־מדרש, ווי ער שטעהט אזוי מיט זיינע דונקעלע אויגען פערטרויערט און פער׳יתומ׳ט, — האָט זיי זייערע הערצער געצופּט און געקלעמט און שטיל אָהן ווערטער, נאָר מיט בליקען האָבען זיי איהם מחילה געבעטען...

די קנעטערין.

שרה איז שוין צעהן יאהר אן עגונה. דער מאן איהרער ליבע דער שניידער, מיט וועלכען זי האט געלעבט פינף פינס־טערע יאהר, ווי זי רופט זיי אן, איז אויפ׳ן זעקסטען יאהר אווקגעפאהרען אין אמעריקא און איז ווי אין וואסער אריינגע־פאלען. שוין צעהן יאהר, אז זי איז זיך אליין מפרנס דערמיט, וואס זי וואשט גרעט פאר די רייכע שטעדטעלדיגע בעל־הבית־טעס, וואשט דילען, פליקט געגז, און נאך אזעלכע ארבייט. די אלע ארבייטען גיט מען איהר פאר רחמנות צו איהר און צו איהר איינציגען בן־יחיד׳ל; אזוי זאגען די בעל־הבית׳טעס. פון דעסטוועגען איז זי נאך פון די רייכע בעל־הבית׳טעס רחמנות ניט רייך געווארען און אז עס קומט שבת, קומט זי אב מיט א הערינג אנשטאט פלייש און יום־טוב מיט א שטיקעל לונג און לעבער.

פסח אבער מאכט זי, ווי זי דריקט זיך אליין אויס, „ניט צו פערזינדיגען". מצה באקט זי אין פאדריאד, וואו זי איז אלע יאהר א קנעטערין און בעקומט פיער גילדען א טאג א חוץ „מאכען", און „מאכען" „מאכט" נאך ביז א רובל. אין פאד־ריאד שטעהט זי אב צוויי וואכען. און א טאג פאר ערב יום־טוב, ווען דאס מצה באקען ענדיגט זיך, צעהלט זיך איהר קא־פיטאל ביז 12 רובל, — צוויי רובל איז ביי איהר אוועק אויף עסען: עס איז אפילו א סך געלד, נאר גאט ווייסט דעם אמת— אזוי פערענטפערט זי זיך אליין, אז זי האט ניט געמיינט צו „פרעסען", זי איז נאר אויסען געווען א בעסערן ביסען צוליעב דעם, זי זאל קאנען האבען כח צו שטעהן ביי׳ן „באקען" און

אויסהאלטען אזא שווערע פראצע, ווי א קנעטערין האט.

און אז זי ענדיגט איהר ארבייט, פיהלט זי, ווי הענד און פיס זיינען ניט איהרע, ווי זי וואלט זיי געליהען ערגעץ און זיי זיינען ניט אויף איהר מאס... זי האט נאר איין פערלאנג — א ווארף טהאן זיך אויף איהר בעטעל און שלאפען, שלאפען שטענדיג, קיינמאל שוין ניט אויפשטעהן. קיין גרעסערער גליק איז שוין דאכט זיך פאר איהר ניטא. אזא גליק אבער קען זי זיך ניט פערגינען. אוועקגעהענדיג מיט צוויי וואכען צוריק אין „פאדריאד", האט זי איהר שטיבעל געלאזען אפילו נישט קיין אויסגעקעהרטע, חמץ איז אין אלע ווינקעלעך, דער אלטער קאסטען, וואו זי דארף די מצה לעגען, איז ניט קיין געוואשענער, די כלים נישט קיין גע'כשר'טע. ביי איהר איז נאך ניטא קיין סימן פון פסח, און געלד מיט וואס צו מאכען פסח האט זי יא, גאט צו דאנקען. איצט פעהלט איהר נאר כח, און שרה שמועסט זיך איין, אז דער „פאדריאד" איז נאך ניט געענדיגט: זאל דאכטען, אז זי דארף נאך א טאג שטעהן און קנעטען, פון בעקען טאר מען דאך געוויס ניט אוועקגעהן, היינט וואס מאכט זי זיך נאריש? און זי פרובט אנהויבען צוצוקלויבען, מאכען פסח'דיג. נאר עס פאלט ביי איהר פון די הענד. זי האט קיין כח ניט איינצובויגען זיך, און זי בלייבט פערצווייפעלט.

— איך וואלט חיים'קען כאטש האבען אין דער היים! — קלאגט זי זיך, — ער איז א טייער קינד, שוין 12 יאהר א בחור, ער וואלט מיר געהאלפען!

איהר חיים'קע איז אבער שוין דריי יאהר פערקויפט ביי ועליג דעם שוסטער פאר'ן עסען, און זעליג וועט איהם ניט לאזען קומען העלפען דער מאמען.

און שרה'ן פאלט גאר איין דינגען א „מענשען", צו מאכען איין איהר שטיבעל פסח...

לכתחילה פערשעמט זי זיך פאר'ן געדאנק. זי ווערט ממש רויט. סטייטש. זי, ארעמע עגונה, וואס איז ביי יעדער בעל-

הבית׳טע א דיענסט, וואס האט קיין שום „ווערדע“ ביי קיינעם ניט, וואס אויסער איהר שטיקעלע יחוס, וואס זי איז אן עגונה און מען האט דערפאר אויף איהר רחמנות, האט זי קיין אויס־קוק ניט פון וואנען זי זאל קענען לעבען. — זי וועט גאר ווערען א „פריצטע“ און וועט דינגען זיך „מענשען“ צו רוימען, וואשען ביי איהר אויף פסח! עס איז בזיונות פאר לייטען, מען וועט פון איהר חוזק מאכען...

פון דעסטוועגען בעשליעסט זי עס פעסט צו טהאן. פאר צוויי גילדען וועט איהר חאשע די אלמנה אלץ צוואוואשען. זי וועט איהר דערצעהלען די גאנצע מעשה, זי וועט איהר בעטען זי זאל קיין פעראיבעל ניט האבען...

זי מאכט זיך א הארץ און געהט ארום קענען איבער צו חאשע די אלמנה, וועלכע פערנעהמט אויף דיזעלבע שטעל ביי די שטעדטעלשע רייכע בעל־הבית׳טעס, וואס זי, שרה.

— גוט מארגען, חאשע, — זאגט זי קוים ארוים אריינגע־הענדיג צו דער אלמנה אין פינסטערען שטיבעל.

— גוט מארגען, גוט יאהר, א גאסט! — ענטפערט חאשע, וועלכע עסט פון א צובראכענער שיסעלע א מין געקעכץ, וואס האט נאך דערוויילע קיין בעזונדער נאמען ניט.

— האסט עפעס ארבייט? — פרעגט שרה, און דאס הארץ ציטערט איהר.

— ניין. — ענטפערט חשה — איך האב שוין ביי אלע בעל־הבית׳טעס מיינע ארבייט אבגעטהאן. קוים, קוים פערדיענט אויף פסח.

— וואלסט עפשר וועלען נאך עפעס פערדיענען? — פרעגט שרה א דערשראקענע.

— את, מיט׳ן גרעסטען כבוד! — ענטפערט האשע א דער־פרעהטע — א קלייניגקייט פסח! פיעל מען פערדיענט — איז ווייניג.

דערהערענדיג אזא מיינונג וועגען פסח, פערשעמט זיך

שוין שרה אויסצורעדן איהר בקשה, און זי ווערט אנ־שווייגען.

— וואוהין איז דאס? — פרעגט חאשע.

— וואוהין... וואוהין?... דאס איז צו...

שרה פערליערט זיך און קען נישט אויסרעדען קיין ווארט.

— אודאי צו דעם „חזיר" צו ביילה ברוך'ס? — וויל חאשע טרעפען.

— ניין! — האקט אב שרה, און גיט צו ווי מיט גוואלד:

— איך האב געוואלט זאלסט צו מיר אריינגעהן...

— צו דיר? — פערוואונדערט זיך חאשע און שטעלט אויס די אויגען: לאכסט דאס ניט?

דא בעליידיגט זיך שוין שרה. זי דערמאהנט זיך אן איהרע 12 רובל, וואס זי פערמאגט און רעדט ארויס ווי מיט שטאלץ:

— וואס מיינסטו, איך וועל דיר נישט בעצאהלען? איך וועל דיר בעצאהלען ווי א בעל־הבית'טע.

דער שטאלצער טאן געפעלט שוין ניט ווייטער חאשען:

א נייע בעל־הבית'טע געווארען — טראכט זי — און זי בלאזט זיך אן.

— נו, איז וואס, דו געהסט אריין? — פרעגט שרה ווי א בעליידיגטע.

— ניין, מיט אן אמת?... וויל חאשע ניט גלויבען.

— ס'אר'א נאר דו ביזט! קומט שוין שרה צו זיך: עס איז מיר גאר ניט אזוי פרעהליך אויפ'ן הארצען צו לאכען פון דיר און קיין כח האב איך דערצו אויך ניט, קוים וואס איך לעב. צוויי וואכען אז מען שטעהט אב ביים בעקער ביז צ ויי א זייגער ביי נאכט, איז ניט קיין געלעכטער... איך קען מיט א גליעד ניט א ריהר טהאן. וועסט ביי מיר אביסעל א וואש טהאן, איך וועל דיר ניט קריוודען, שרעק זיך נישט.

חאשע שמייכעלט און דאך בעשליסט זי צו געהן.

— מילא, זאל זיין פון א קאזאק — אבי צום לעבע׳.

און חאשע קומט צו שרה׳ן אין שטיבעל און הויבט אָן ארבייטען.

שרה וויל זיך צולעגען, זי קען ממש אויף די פיס ניט איינ־שטעהן, זעהענדיג אבער, ווי חאשע נעהמט אליין שלעפען דעם קאסטען און ווערט רויט שלעפענדיג, פערקלעמט איהר דאָס הארץ און זי געהט איהר צו העלפען.

— געה, געה!... טרייבט איהר חאשע: איך וועל אליין!

נאָר שרה געהט ניט אוועק און מיט די לעצטע כחות העלפט זי איהר ארויסטראָגען דעם קאסטען.

שפּעטער א ווײַלע פערגעסט זיך שרה אָן אַלע איהרע וועה־טאָגען און זי הויבט אָן גלייך ארבייטען מיט חאשען. חאשען ווערט נמאס אוועקטרייבען איהר, אוןביידע ווייבער ארבייטען מיט דעם זעלבען חשק, אויסרעדענדיג איינע פאַר די אנדערע די טרויעריגע הערצער.

און זעהענדיג ווי זיי ארבייטען ביידע, וואָלט שווער געווען צו דערקענען ווער איז דאָ די בעל־הבית׳טע און ווער די גע־דונגענע...

דער שמעק טאבאק.

אין דעם קליינעם שטעדטעל קאניוויקע געפינען זיך פינף גרויסע שוהלען, נאר די גרעסטע ראלע שפיעלט דארט „דער קליינער בית־המדרש“, וויל אין איהם דאווענט דער שטעדטעלשער ערשטער גביר, ר׳ יעקב סינקעס. שאצען שאצט דאס שטעדטעל דעם גביר׳ס פערמעגען אין צוויי הונדערט טויזענד רובל, נאר א מאה־אלף האט ער טאקי געהאט, און פאר קאניוועקע וואלט געגוג געווען א פיערטעל פון דעם, אום צו שפיעלען א גבירישע ראלע. דערפאר דאווגען טאקי „אין קליינעם בית־המדרש“ די שעהנסטע בעלי־בתים, אויך די שטעדטעלשע כלי־קדש, ווי למשל דער רב, דער שוחט, דער בעל־טאקסע, א פאר פרושים, וואס „דיענען“ שוין באלד א יאהר צעהן אין דער קהלה.

צווישען די אלע שענע אידען האט דא געדאווענט גרונם דער דרדקי מלמד, וועלכער איז דא געווען עפעם ווי א פינפטער ראד צום וואגען. פון קינד־ווייז אויף א דערשלאגענער, האט ער קיין מאל נישט געהאט דעם מוטה אריינמישען זיך אין א שמועס שבת נאכ׳ן דאווגען, וואו דער ראש־המדברים איז געווען דער „גביר“. ער האט אפילו ניט געוואגט אנבויגען דעם קאפ אויף א זייט און צולעגען דעם אויער עפעם הערען. פון ווייטען פלעגט ער נאר שטעהן און שלינגען יעדעס ווארט, וואס געהט ארויס פון גביר׳ס מויל. א שפאס וואס יעקב סינקעס דערצעהלט זיך אז! דא דערצעהלט ער פון גראף צאפסקי, מיט וועלכען ער איז שטארק „געקנעפעלט“ און איז ביי איהם כמעט אלע וואך, ווי אזוי דער דאזיגער גראף האלט חשוב א אידען.

נאך דער מעשה געהט ער איבער צום קורס, ווען דער רוסישער רובעל הויבט זיך און ווען ער פאלט; (גרונם קען עם בשום אופן ניט פערשטעהן: ער ווייסט דאכט זיך, אז א רובעל איז אלע מאל א רובעל! ער וויל עם פרעגען, נאר ער האט קיין העזה ניט). ווייטער דערצעהלט ער פון זיין נסיעה קיין קעניגסבערג יענע וואך, וואוהין ער האט „אטפראוועט א טראנספארט" געהילץ; ווי אזוי ער האט צוריקפאהרענדיג זיך בעקאנט מיט א פוילישען גלח, האט געהאט מיט איהם א ויכוח וועגען אמונה, און ער האט דעם גלח מנצח געווען... און נאך אזוינע טויזענ־דער מעשיות, וואס נאר א גביר קען עם וויסען, א גביר, וואס פיהרט געשעפטען מיט די גרעסטע שררות און קיין זאך איז פאר איהם ניט צו שווער...

גרונם וואלט אבגעגעבען א האלב לעבען, נאר אויסרעדען אמאל חאטש א י י ן ווארט מיט'ן גביר, ער וואלט זיך מחיה געווען... ער פרובט עס אבער קיינמאל נישט: דאס גבירי־שע געשטאלט, די הויכע געוויקס, דער גרויסער בויך לאזט עפעס ניט צו; דאס קלארע, פולע פנים, דער שטרענגער קוק ווארפט אן אויף גרונם'ן א פחד. ער וואונדערט זיך נאר אויפ'ן שוחט'ס גבורה, ווי אזוי יענער שטעהט אמאל גאר נאהנט נעבען גביר און ווארפט אריין אין שמועס אויך א ווארט... „מען דארף טאקי האבען, טראכט גרונם דאמאלס, א שוחטישע הארץ צו פועל'ן דאס ביי זיך... איך קען דאס נישט!"...

און גרונם, וועלכער דאוונט שוין באלד פונפצעהן יאהר אין „קליינעם בית־המדרש", האט נאך זיך קיינמאל מיט'ן גביר קיין ווארט נישט אויסגערעדט. נאך קיינמאל די זכיה נישט געהאט און האט עס אפילו אין זינען נישט. ווען? ווי אזוי? סיידען ער זאל ווערען אליין א נגיד, נאר פון וואס קען ער רייך ווערען? פון די דרדקי־יונגלעך?

דאך די לעצטע צייט האט גרונם אנגעהויבען צו טראכ־

מען וועגען רעדען עפּעס מיט'ן גביר, און נישט נאר רעדען, נאר טאקי שטארק א שמועס טהאן...

ביים רעיון וועגען שמועס, קומט איהם דאס בלוט גלייך אריין אין פּנים. דאס הארץ — קלאפּט ווי ביי א גזלן, וואס געהט הרג'נען א מענשען. א שפּאס! ער דארף פיהרען מיט'ן גביר אזא וויכטיגען שמועס! ער וויל בעטען דעם גביר'ס אייניקעל, וואס הויבט דעם זומער אן צו לערנען, צו זיך אין חדר אריין. בעטען א איינגעל אין חדר איז ביי גרונם'ן אפילו ניט קיין נייעס: אלע „זמן" בעט ער אזוי איין צוואנציג תלמידים, און האט שוין דערויף אן אויסגעארבייטען „נוסח", נאר וואס גלייכט מען? מיט פּשוט'ע בעלי-בתים מאכט נישט אויס, ווי אזוי מען רעדט, אבער מיט אזא גביר דארף מען דאך וויסען וואס צו רעדען. איין איבריג ווארט, חלילה, קען אוועק-הרג'נען אין גאנצען...

און פון פורים אן ביז פסח קומט פאר ביי גרונם'ן אין הארצען א גרויסע מלחמה. ער וויל אריינגעהמען א גרויסען גע-נעראל אין פלען, און וויים נישט אויף וואס פאר אן אופן און האט סתם מורא...

נאר אט איז שוין פסח! אויב ער וועט די טעג נישט צו-געהן איז שוין פערפאלען. פערשפּיעלט דאס גליק אויף אייביג! און א קלייניגקייט וואס פאר א גליק דא וואלט געווען! דעם גביר'ס אייניקעל לערנט ביי איהם!... ערשטענס דאס געלד: ער וואלט אודאי געצאהלט פונפצעהן קערבלעך, אויב נישט די גאנצע צוואנציג. היינט דאס צאהלען שמועסט מען דאך נישט — פאראוים א צעהנ-רובעלדיגע!... היינט דער כבוד אליין, וויפיעל איז ווערטה דער כבוד?...

און גרונם'ן פערטראגט דער כח הדמיון ווייט:

— וואו לערנט ר' יעקב'ס אייניקעל, ר' גרונם?

— וואס הייסט „וואו"? איהר ווייסט גאר נישט? א שע-נע מעשה? ער לערנט ביי מיר, ביי מיר טאקי! וואס דען האט

איהר געמיינט: ער וועט איהם צו אנ׳אנדערן מלמד אוועקגע־בען? מעהר וואלט איהם ניט פעהלען?...

א גליקליכער שמייכעל בעשיינט זיין פינסטערן פנים, נאר ער גיט א קוק אויפ׳ן גביר און פון גאנצען דמיון ווערט אש! דאס בלוט ווערט אין איהם פערקיהלט פאר שרעק: „ווי אזוי געהט מען צו״? וואו נעמט מען אזוינע געזונדטע פיס, זיי זאלען קענען איינשטעהן בשעת מעשה, וואו נעמט מען אזא הארץ, וואס זאל אזוי ניט קלאפען?...

און אט איז שוין די „אנדערע טעג״ פסח! היינט מוז ער צוגעהן, ער מעג אפילו וויסען, אז ער וועט דערפון זיכער שטאר־בען! ער מאכט אן ארדנונג מיט זיינע געדאנקען און גרייט זיך צו, ווי אזוי צו רעדען נאכ׳ן דאווענען.

— „גוט יום־טוב״, ר׳ יעקב!... מאכט ער א רעפעטיציע— דאך בעקלערט ער: עס איז צו פראסט: „גוט יום־טוב, ר׳ יעקב!״ אזוי זאגט מען דאך אלעמען, היינט וואס איז דער חילוק? איך וועל בעסער זאגען: „א גוטער יום־טוב, ר׳ יעקב!״... עס גע־פעלט איהם ווייטער נישט: ער געדענקט, שמחת־תורה האט זיך ליבע דער שוסטער איינגעשכורט פלעגט ער אזוי שרייען ווע־מען ער פלעגט נאר בעגעגענען... ביי איהם בלייבט, אז ער וועט טאקי זאגען „גוט יום־טוב״, נאך ווייך און שטיל...

— גוט יום־טוב — דעקלאמירט ער... — יא, אזוי וועט זיין גוט.

ער גרייט זיך ווייטער צו:

— איך האב געהערט זאגענדיג, אז אייער אייניקעל, זאל זיין אויף לאנגע יאהר (דאס וועט דעם גביר זיכער געפעלען ווע־רען) הויבט אן אין א מזל׳דיגער שעה היינטיגען זומער צו לער־נען... איך בין גרונם דער מלמד... ביי מיר לערנען די שענסטע בעלי־בתי׳שע קינדער... איך בעט אייך, ר׳ יעקב, (אפשר מורנו ר׳ יעקב? — פליהט איהם דורך אין קאפ) גיט מיר אייער איי־ניקעל, צוליעב שכנות — מען דאווענט צוזאמען...

נאָר דאָס לעצטע געפעלט איהם נישט. וואָס פאַר א שכן ביזטו מיט מיר, מלמד איינער — דו דאַוועגסט נעבען טהיר און איך נעבען ארון קדש..

ער זוכט אנ׳אנדער נוסח: „צוליעב אלטע בעקאַנטשאַפט״.. פוי, נאָך ערגער, שפּייט ער אוים — „א נייער בעקאַנטער״ וועט ער זאָגען און נאָר אין כעס ווערען.

ענדליך געלינגט איהם צו פערבייטען אזוי:

— איך בין א גרויסער „בעל־פועל״, אין א י י ן „זמן״ פאָהרט מען ביי מיר אריין אין עברי, טאַקי רעכט אין עברי! איך האָב דערצו א בעזונדער למוד.

ער קלערט איבער דאָס זעלבע נאָך אמאָל און געפינט, אז עס איז גוט, נאָר „פאָהרט מען ביי מיר אריין״ איז עפּעס מעשה „בעל־עגלה״...

ער זוכט אַן אַנדער נוסח:

— אין איין „זמן״ לערן איך אוים עברי על־פּי דקדוק.— דאָס געפעלט איהם שוין אין גאַנצען און ער האָפט, אז דער גביר וועט איהם מיט גאָטס הילף ניט אבזאָגען.

נאָכ׳ן דאַוונען לעגט ער זיך איבער און בעשליעסט זיך פעסט צוצוגעהן. ממה־נפשך — שטאַרקט ער זיך — יא — יא, ניט — ניט! אין קאַשע וועט ער מיך דאָך נישט אויפעסען.

די שענע בעלי בתים זאָגען שוין דעם גביר גוט יום־טוב, מען וואַרפט זיך איבער נאָר מיט אייניגע ווערטער, און מען געהט זיך פּענאַנדער. קיין וויכטיגעס האָט די לעצטע טעג ר׳ געגומען. און דער גביר האָט שוין בדעה ארויסצוגעהן. ער דאַרף יעקב נישט צו דערצעהלען. עס האָט זיך איבער יום־טוב אויס־נאָר צונויפלעגען דעם טלית.

גרונם רוקט זיך ווי א שאָטען... די פים ברעכען זיך אונטער איהם.

— מען דאַרף נעהמען א שמעק טאַבאַק ביי דעם שמש, דאָס וועט מיך אפשר מוטהיגען, בעשליעסט ער.

— זייט מוחל שמש — ווענדט ער זיך מיט א האַרץ־קלאַפּעניש צום שמש — גיט א שמעק טאַבאַק.

דער שמש נעמט אַרויס פון׳ם בוזעם דאָס פּושקעלע, גרונם רוקט אַהין אַריין די צוויי פינגער, פאַרשיט אַביסעל אויף דער ערד, נאָך דעם גיט ער א שטאַרקען שמעק, ניט נאָך זיין געוואָהנהייט. און טראַכט זיך: „זאָל זיין, רבונו של עולם, צו רפואה!“ און לאָזט זיך געהן קעגען גביר, ווי שכור...

אַט שטעהט ער שוין נעבען ר׳ יעקב׳ן.

— גוט יום־טוב, ר׳ יעקב — רעדט ער קוים אַרויס.

דער גביר שטעלט אויס פערוואונדערט אויף גרונם׳ן די אויגען און פרעגט:

— וואָס וועט איהר זאָגען?

„ע, ער לאָזט זיך דאָך רעדען — טרייסט זיך גרונם — שטייפער, שטייפער! גאָר נישט געשראָקען זיך“, און ער פאַסט זיך מוטה ווייטער צו רעדען:

— איך... האָב... א פּ ש ש ש ש — צעניסט ער זיך פּלוצים, פון שמעק טאַבאַק, די אויגען ווערען איהם פול טרערען, און פערשפּריצט דעם גביר׳ס ראָק און פּנים...

— טפוי! וואָס איז דאָס פאַר א מין מיאוסער איד!— ווערט ר׳ יעקב אויפגעבראַכט און מיט עקעל ווייזט ער מיט דער האַנד — געהט אייך, געהט אייך ווייטער! איך האָב מיט אייך קיין געשעפטען ניט!... פוי... אין פּנים ניסט ער... וואָס א לומפּ ניט קען. שמש!

דער שמש פליהט אונטער, ווי ניט לעבעדיג.

— ווער איז ער, אַט דער שוטה! — פרעגט דער גביר, קוקענדיג בייז אויפ׳ן שמש.

— א מלמד... א דרדקי־מלמד — ענטפערט דער שמש דערשראָקען.

— ס'איז א מין שוטה! אין פּנים אריין ניסט ער... א מין פּרא־אָדם!.. פוי!...

— היינט געה צוריים זיך — האָט גרונם, ארויסגעהענדיג מיט בזיונות פון דאוונעז, גערעדט מיט זיך אליין — קיינמאָל שמעק איך ניט קיין טאבאק, היינט האָט זיך מיר גאָר פערגלוסט א שמעק טהאָז. א נייע רפואה!... אזוי וואָלט דאָס אייניקעל ביי מיר געווים געלערנט, געווים, געווים! דער שמעק טאבאק האָט מיך גע'הרג'עט...

דער אלטער טשעסלער.

אלט איז שוין לייזער דער טשעסלער, געבויגען געהט ער שוין און קענטיג, אז דער שטעקען זיינער, וואס ער האלט אין דער רעכטער האנד, קומט איהם שטארק צו־ניץ, אָהן דעם שטעקען וואָלט ער אין בית־מדרש אודאי ניט געגאנגען; מעהר ווי אין בית־מדרש געהט ער נישט — עס איז איהם שווער און אגב האָט ער נישט וואוהין צו געהן: זיינע קינדער זיינען זיך צעפאָהרען אין אמעריקא און ער איז עלענד, ווי א שטיין. „די אלטע“ זיינע איז שוין אויך טויט. געשטאָרבען איז זי מיט דריי יאָהר צוריק, ווען ער האָט נאָך געארבייט, און געארבייט האָט לייזער אזוי לאנג, ביז וואנען ער האָט שוין ניט געקענט, אזוי לאנג, ביז די האק האָט זיך נישט פון זיין האנד ארויסגעגליטשט. דאמאָלס האָבען איהם די יונגערע טשעסליארעס געזאָגט:

— צייט שוין ר׳ לייזער, אייך אָברוהען!...

און און שוין צוויי יאָהר אז ער רוהט טאקי: אמת אין גאנצען רוהט ער ניט, עס קומט איהם אָן זעהר שווער די „הוצאה“ זיינע. דאָס עסען איז שוין ווי עס איז: א פּאָר געבאקטע קארטאָפּעל און א קאָפּ פון א הערינג קלעקט איהם אויף א טאָג. דאָס אומגליק איז נאָר דאָ, ווען עס קומט איהם אויס צו צאָהלען דעם אלטען זלמן די צוויי גילדען דירה־געלד: דאמאָלס ארבייט ער מעשים, קעהרט איבער וועלטען: עס פערשטעהט זיך — נישט מיט די הענד, נאָר מיט׳ן קאָפּ; ער זוכט אויף אין מוח פערוואלגערטע בעלי־בתים. ווען ער האָט הייזער געבויט און וועלכע זיינען נאָך איהם שולדיג געבליעבען. א סך

פון זיי לייקענען איהם; אנדערע זיינען מודה און שווערן, אז זיי האבען ניט; טהייל זיינען ניט מודה און לייקענען ניט, און ווארפען איהם דאך ארוים א פאר גילדען.

נאר די לעצטע צייט קומט איהם אן אלץ שווערער און שווערער די צוויי גילדען דירה געלד צו קריגען. ער איז שוין שולדיג דעם אלטען זלמן פיער גילדען פאר צוויי חדשים און עס געהט שוין באלד א דריטער חדש. זלמן וואלט איהם אפילו געווארט, נאר ער קען ניט — ער איז אליין ניט דער „בעל־הבית, ער אליין צאהלט דירה געלד און איהם קומט דאס אויך זעהר שווער אן. סך הכל איז זלמן אנ אלטער שניידער, אויף איין אויג שוין בלינד, און מעהר אז לאטעס לעגען קען ער ניט, און וואס פערדיענט ער פון א לאטע, מישטיינס געזאגט!...

לייזער דער טשעסלער האט אויף איהם קיין פאראיבעל ניט ווען ער מאהנט א מאל צו שטארק, נאר גוט איז דאס איהם ניט, צייט ער לעבט האט ער קיין ליגען ניט געזאגט און איצטער, אויף דער עלטער, האט ער שוין דעם אלטען זלמן גענארט, אז היינט, מארגען גיט ער איהם געלד...

און די לעצטע טעג בלייבט לייזער אין בית־מדרש ביז שפעט נאך מעריב, ער זיצט ביי א ספר אויף עברי־טייטש און ווארט ביז וואנען דער בית־מדרש זייגער שלאגט 10. דאמאלס ווייס ער זיכער, אז דער אלטער זלמן שלאפט שוין און ער געהט אוועק א היים...

דער אלטער זלמן האט שוין געגעבען לייזער'ן אנצוהערעניש אז ער וועט פערדינגען זיין ארט א צווייטען, אויב ער וועט איהם די טעג קיין געלד ניט געבען. לייזער איז צוטומעלט געווארען. ער האט א מורמעל געטהאן: איילט זיך ניט, מיר וועלען זעהן... נאר טאקי מעהר ניט ווי א מורמעל — דייטליך

זאָגען האָט ער עס ניט געקענט. וואָרום וואָס האָט ער צו זעהן? ער האָט שטיל גענומען דעם שטעקען און האָט זיך שטיל אַרויס־געררוקט פון שטיבעל...

דאָס אומגליק איז גרויס געווען! דאָס אומגליק האָט דעם אַלטען לייזערן צוטומעלט; ער איז געגאַנגען און מיט שטאַרע בליקען געקוקט אויף דער ערד און אין די זייטען. נאָר אַט פערשווינדט דאָס גרויסע אומגליק, לייזער פערקוקט זיך אויף די הייזער און פערגעסט זיך. די הייזער ווערען איהם ליעב, פיעל פון זיי דערמאַהנען איהם אַמאָליגע יאָהרען, ווען ער, א הויכער, א געזונדטער, איז געשטאַנען און געשמאַק געאַרבייט. „אַט די שטוב", דערמאַנט ער זיך, פערבייגעהענדיג יענקעל דעם שענקערס שעהנע הויז — האָב איך צעהן וואָכען געטהאָן! — ער האָט גאַנץ עהרליך געצאָהלט — פינף גילדען א טאָג, און פלעגט אַמאָל געבען אַביסעל בראָנפען נאָך דער אַרבייט. — עס איז נאָך גאַנץ שטאַרק! א מאָליגע געהילץ — אייזען!... אַט די שטוב — פערקוקט ער זיך אויף נאָך איינער — האָב איך שוין געאַרבייט ניט פון טאָג — אַגולנאָ! איך האָב זיך דעמאָלט אָבגענאַרט, עס האָט מעהר נישט אויסגעמאַכט ווי א האַלבער רובעל צי פיער גילדען א טאָג — ער קען זיך נישט דערמאַהנען... אַט געהט ער פאַרביי דעם גביר'ס הויז. „א הייזעלע, טראַכט ער און קוועלט — „נאָך גאָר ניי!" — שוין א מעשה, פון א יאָהר צוואַנציג — א מאַסע חדרים, דערמאַהנט ער זיך, זיינען דאָ! — ביי דעם גביר האָט ער נישט שלעכט פערדיענט:— זעקס גילדען א טאָג. ער פערוואונדערט זיך אין געדאַנק: „אַזוי פיעל?" „נו, ער איז דאָך פאָרט דער ערשטער גביר אין שטאָדט!" פערענטפערט ער זיך אַליין זיין האַרבע קשיא... און ער פערקוקט זיך אויף נאָך און נאָך הייזעלעך, וועלכע ער האָט אין זיין לאַנגען לעבען געבויט; זיי גיבען איהם אָב גריסען און עס ווערט איהם וואַרעם אין זיין אַלטער קאַלטער נשמה... נאָר אַט וואַקסט פּלוצים דאָס אומגליק צוריק אַרויס, ער דער־

מאַהנט זיך עפּעס שרעקליכעס און זיין אַלטער קערפּער ציטערט...

פערצווייפעלט איז ער אריין אין בית־מדרש, אבגעדאַווענט מנחה, שפּעטער — מעריב. דער זייגער שלאָגט שוין 8—9—10. איצטער שלאָפט דער אַלטער זלמן, נאָר לייזער האָט נאָך נישט בדעה צו געהן אהיים. ער זיצט ביי׳ן „קב הישר״. זיינע געדאַנקען אבער זיינען ערגעץ וואו אנדערש. „וואָס טהוט מען״, אָט די אייזערנע ווערטער קלאַפּען איהם אין זיין אַלטען מח. זיי האָבען אבער אזוי לאַנג געקלאַפּט, ביז זיי האָבען אויפגעבויט אין זיין קאָפּ א גליקליכען פּלאַן. דער אַלטער שמייכעלט. ער איז גליקליך: פון היינט אָן וועט ער שוין בלייבען אין בית־מדרש אויף שטענדיג, צוריק וועט ער שוין נישט געהן צום אַלטען זלמן! — ער לעגט זיך איבער עטליכע מאָל, טאָמער איז דאָ פאַרהאַן א שטיקעל חסרון, עפּעס א שטערעניש, נאָר ער געפינט ניט. ער ווערט בעגייסטערט: געווים, געווים — בעשליעסט ער זיך פעסט — פון היינט אָן בלייב איך אין בית־מדרש. אראָב אזא יאָך! א קליינינגקייט — אַלע חדש צוויי גילדען... „צוויי גילדען!״ רעדט ער ארוים שוין ניט אין געדאַנק, נאָר מיט ווערטער, און איהם דאכט זיך, אז פון זיינע פּלייצעס איז עפּעס אראָב געפאַלען און איהם איז גרינג געוואָרען...

א פּיצעלע משא בלייבט איהם דאָך — דער חוב! אבצאָהלען מוז מען! נאָר ווי אזוי? ער זיפצט...

* * *

דער בית־מדרש זייגער האָט געשלאָגען צוועלף. דער אַלטער לייזער זיצט ביי׳ן טיש און דרעמעלט און איהם חלום׳ט זיך, אז דער אַלטער זלמן זיצט נעבען איהם און שטשאָבעט, און נאָך יעדען שטאָך אין בגד, גיט ער איהם מיט׳ן נאָדעל א שטאָך אין די אויגען.

— ר׳ זלמן, שטעכט זיך ניט — בעט ער זיך — איך וועל אייך די פיער גילדען אבצאהלען, מארגען הויב איך אן צו אר־בייטען ביי יענקעל דעם שענקערס הויז, ער צאהלט פינף גיל־דען א טאג... זלמן וויל עס ניט הערען און שטעכט איהם מיט׳ן נאדעל אין די אויגען און אין אלע גליעדער. און אט דערפיהלט ער אז ער שטורכעט איהם.

נאר דאס שטורכען איז שוין געוועזען אויפ׳ן וואהר. דאס האט געשטורכעט דער אונטער־שמש, וואס איז נעבען איהם געשטאנען און בייז געברומט:

— זייט מוחל, דא איז מיין ארט! איך דארף זיך לעגען. לייזער האט אנגעהויבען רייבען די אויגען. דערזעהענדיג אנ־שטאט דעם אלטען זלמנ׳ען — דעם אונטער־שמש איז ער צו זיך געקומען. ער האט זיך דערמאהנט אן זיין פלאן, אז ער בלייבט פון היינט אן אין בית־מדרש, נאר דער אונטער־שמש האט איהם טרוקען איבערגעגעבען, אז דא איז ניט קיין הקדש; די גבאים האבען פערזאגט, אז מען זאל קיינעם ניט לאזען נעכטיגען, עס איז גענוג די ישיבה בחורים, וואס שלאפען דא. אוים...

און געהענדיג צוריק צו דעם אלטען זלמן, האט שוין לייזער נישט געקוקט אויף די הייזער, וועלכע ער האט געבויט; עס איז געוועזען זעהר א פינסטערע נאכט און אין די אויגען איז איהם נאך פינסטערער געוועזען. זעהר פאמעליך איז ער גע־גאנגען, נאך פאמעליכער ווי ער האט געקאנט: עס איז איהם ליעבער געוועזען צו שלעפען זיך אין דער פינסטערער נאכט איי־דער צו קומען צו דעם אלטען זלמנ׳ען, צו זיין „מאהנער“... און וואס וועט זיין דער סוף?...

דער אלטער זלמן וועט איהם ווארטען נאך א פאר טעג, אבער ניט מעהר... אויפ׳ן גאס וועט איהם אויסקומען צו לעגען זיך... אויפ׳ן גאס!

— אוי! — האט ער א קרעכץ געטהאן ביי דעם רעיון...

און איצטער האט ער זיך דערמאהנט, וואס זיין „אלטע" האט איהם אמאל, אמאל געזאגט: „לייזער, אלע בויען זיך, לא־מיר זיך אויך פערזארגען מיט א שטיבעלע". „מען קען ניט — האט ער איהר געענטפערט, — פאר מיין ארבייט פאר זיך, וועט מיר קיינער נישט בעצאהלען".

ער האט איהר אפילו גוט געענטפערט, זי האט דערויף ניט געהאט וואס ווייטער צו רעדען; דאך דערמאהנענדיג זיך, אז אט באלד־באלד האט ער זיך ניט וואו אהינצוטהאן, ווערט ער אויף זיך אין כעס און זידעלט און שילט זיך אליין:

— אלטער נאר! הייזער האסטו געבויט און אויפ'ן גאס וועסט דו שטארבען....

ווען עסט חיים מלמד א בייגעל?

צוויי פּרנסות האָט חיים געהאַט: ער האָט געקנעלט און בייגעל געבאַקט, און א וואונדערליכע זאַך! — ער איז געווען א אָרעמאַן און האָט געזוכט א דריטע פּרנסה, נאָר צו קיין דריטער פּרנה האָט ער שוין ניט געטויגט; א קול האָט ער אפילו געהאַט א הייזעריגליכען און האָט געקלונגען זעהר הארציג און צובראָכען, און ימים־נוראים וואָלט ער געקאָנט דאַווענען פאַר'ן עמוד און כאַפּען דערפאר עטליכע רובל, — האָט ער אבער, ניט פאַר קיין אידען געדאַכט, געהאַט א קורצען אַטהעם: רעדענדיג אפילו פלעגט ער זיך מוזען נאָך יעדען וואָרט אברוהען און חאַ־פּען דעם אַטעהם. עס פערשטעהט זיך, אז מיט אזאַ „פעהלער" קען מען ניט האָבען קיין העזה צו שטעלען זיך ימים־נוראים פאר'ן עמוד, ביי אזעלכע לאַנגע שמונה עשרה'ס, וואָס מען דאַרף איבער'חזר'ן וואָרט און וואָרט פאר'ן עולם. דעם עולם געהט בכלל ניט אָן, צי חיים האָט א לאַנגען אַטהעם, צי א קורצען און ער פערלאַנגט פאַר די עטליכע רובל, אז דער ש"ץ זאָל פאָהרען ווייטער און ווייטער, ניט אָבשטעלען זיך אויף א רגע... חזנות איז ניט מלמדות — א מלמד קען אפילו קיין לונגען ניט האָ־בען, מאַכט אויך ניט אויס: מיט קליינע אינגלעך לערנען דאַרף מען קיין גבורה ניט האָבען, אָבער שטעלען זיך פאַר א צבור, איז געווים ניט קיין קלייניגקייט — דאָ דאַרף מען האָבען א האַלז, א האַרץ און טאַקי אַן אַטהעם...

קיין לייכטערע פרנסות, צו וואָס חיים וואָלט יאָ געטויגט, איז אין שטעדטעל ניט געווען. צו א קראָם פאַר זיין ווייב האָט חיים קיין „קאַפּיטאַל" ניט געהאַט. דער האַלבער פּוד מעהל,

פון וועלכען חיים פלעגט אויסבאקען אלע טאג בייגעל פאר דאס שטעדטעל, פלעגט איהם אויך שווער אנקומען, און דעריבער האט זיך חיים געמוזט בעגנוגענען נאר מיט די צוויי פרנסות און לעבען טאקי אין גרויס נויט...

די בייגעל פלעגט חיים באקען: ווינטער־צייט פאר טאג און זומער — ווי די זונן פלעגט אויפגעהן. זיין ווייב, עלקע, פלעגט דאס טייג פערקנעטען, די עלטערע טאכטער, ביילה, פלעגט וועל־גערן און מאכען קייל׳עכדיג, דאס יונגערע מיידעל, גרונה, פלעגט עס ווארפען אין א הייסען טאפ וואסער, און פון טאפ פלעגט שוין חיים בכבודו ובעצמו אליין ארויסנעהמען און זעצען אין אויווען. ווי מען זעהט דא, האט חיים גענומען פאר זיך די שווערסטע מלאכה, נישט קוקענדיג, וואס ער איז דער שוואכס־טער געווען פון די איבעריגע. דער טעם דערפון איז א פשוטער: ערשטענס איז דאס זעצען אין אויווען אנשטענדיגער, ווי קנע־טען דאס טייג, און דאס איז ניט אזא בזיון פאר א אידען א תלמיד חכם, ווי חיים איז: זעצען איז א מאנסבילשע ארבייט. פסח אין "פאדריאד" פון מצות זיינען אלע זעצער מאנסביל. אמת, עס טרעפען זיך אמאל ווייבער אויך זעצערינס, נאר דאס איז א זאך, וואס געהט ארויס פון כלל, ווי למשל, אלע דאק־טוירים זיינען מאנסבילען, פון דעסטוועגען טרעפט אמאל א „יודענע" אויך א דאקטארקע... צווייטענס, האט חיים גענומען די ארבייט פון זעצען צוליעב דער ווארעמקייט. חיים איז געווען א איד אהן א טראפען בלוט און איהם איז שטענדיג קאלט גע־ווען. עס פלעגט טרעפען אמאל, אין די גרויסע היצען פלעגט חיים קענען א זאג טהאן צו די תלמידים: — מאכט צו קינדער־לעך די טהיר, מיר איז עפעס מאדנע קאלט...

אט די ווארעמקייט, איז חיים׳ן ניט נאר ווינטער, אפילו זומער אויך ליעב געווען, און ער פלעגט מיט גרויס תענוג שטעהן ביים אויווען, וואס דאס פייער האט אזוי פריינדליך, אין מזרח־

זייט פון אויוועז, געפלאקערט און בעלויכטעז די צײלעז בײגעל, וואס חיים פלעגט בריה'ש אויסזעצעז אויפ'ן „פאד".

חיים איז געווען א בייגעל־בעקער, פלעגט אויסבאקען אלע טאג ביז צוויי הונדערט גראשענע בייגעל און פון דעסטוועגען האט ער אליין מיט דעם ווייב און קינדער, זעהר זעלטען א בייגעל פערזוכט, און חיים פלעגט זעהר אפט זיך ווינשען זיין א נגיד און עסען „אז אמת'ן ריינעם בייגעל"... „אז אמת'ער ריינער בייגעל" האט ביי חיים'ן געהייסען יענער בייגעל, וועלכען מען פערקויפט די בעלי הבתים פונ'ם שטעדטעל פאר א גראשען: וואס געהט ארוים פון אויוועז ריין, טרוקען, און גלאנצט, ווי מיט א רויטליכער פארב. אזא בייגעל הייסט פערברוינט און ער איז טאקי זעהר געשמאק — ער צעשיט זיך ממש אין מויל; ווען מען גאט העלפט אויפעסען אזעלכע 5—6 בייגעל, קען ווערען געזונד ווי א מויער... אזעלכע געראטענע בייגעל האט חיים מיט זיינע בני בית זיך ניט פערגונען צו עסען. צו א שעהנעם תכלית וואלטען זיי געקומען, ווען יעדער פון זיי וואלט אלע טאג אויפגעגעסען אזעלכע עטליכע גראשענע בייגעל!... דאס זעכציג־רובעלדיגע קנעלונג פאר'ן זמן, וואס חיים האט אין שטעדטעל, וואלט אויך ניט געטראגען, אפילו אז אלע בעלי־בתים זאלען איינצאהלען, — בפרט אז א גוטע העלפט שכר־למוד ווערט פערפאלען...

עסען פלעגט חיים, זיין ווייב און קינדער נאר פון אזא סארט בייגעל, מיט וועלכען עס פלעגט טרעפען א סבה: אז ער פלעגט צוגעברענט ווערען א ביסעל, אדער אין אש זיך איינריכטען, אדער אויף דר'ערד פון דער לאפעטע אראבפאלען און דערפון פערלירען זיין געהעריגע צורה. אזוינע מיני בייגעל פלעגט אבער טרעפען זעהר זעלטען, ווייל חיים האט זיך שטארק געהיט, אז קיין סבות זאלען זיך ניט טרעפען. צייטענווייז נאר,

ווען חיים'ס יצר הרע פלעגט זיך שטארק צופלאקערן נאך א שטיקעל בייגעל, פלעגט ער גאט בעטען, אז עס זאל זיך טרעפען עפעס א סבה, און ניט פערלאזענדיג זיך אין גאנצען אויף גאט, פלעגט ער „ברויכען" אייגענע מיטלען, אז א פאר בייגעל זאלען ניט ארוים גאנצע פון אויוועז. לאזען זיי בעצם ידו פערברענט ווערען, אזא העזה האט חיים ניט געקענט האבען: אליין קאליע מאכען — זאל דער אויבערשטער אויסהיטען, דאס איז א גרויסע טפשות און א חטא... נאר אבנארען זיך אליין און דאס ווייב און די בייגעל אפילו, דערויף האט חיים יא א העזה געהאט, און אין אזעלכע מינוטען, ווען דער יצר הרע — פון א בייגעל פלעגט זיך אויף איהם מתגבר זיין, פלעגט ער זיך כלומר'שט פערטראכטען, וואו צו נעמען מארגען געלד אויף האלץ, נישט קוקען דערוויל אין אויוועז, זיך פלוצים א חאפ טהאן צום אויוועז מיט א געשריי:

— א — אי — אי!...

— וואס איז דארטען? — פרעגט דאס ווייב דערשראקען.

— אי—אי—אי! — שרייט אלץ חיים און הויבט אן ארויסנעמען געשווינד די בייגעל, צווישען וועלכע א פאר געפינען זיך אין גאנצען צוגעסמאליעט...

דאס ווייב און די צוויי טעכטער בעטראכטען די פאר בייגעל און זיפצען:

— ווער וועט זיי שוין איצטער קויפען?

— א משוגענער סיידען... זאגט חיים כלומרשט פערטרויערט און אין הארצען איז ער שטארק, שטארק צופריעדען: ער וועט הייגט עסען א בייגעל... ער ווארט נאר, אז עלקע זאל וועגען דעם דערמאהנען. ער וויל ניט ארויסטרעטען דער ערשטער — עס פאסט פאר איהם ניט, א איד טאר קיין „זולל וסובא" ניט זיין...

און עלקע קוקט, קוקט אויף די פאר בייגעל און זאגט ענדליך ארוים:

— מען וועט שוין, ברוך השם, אליין מוזען אויפעסען— וואס זאל מען טהאן? גע׳פטר׳ט א קאפיקע...

און נאכ׳ן דאווגען וואשט זיך חיים מיט מעהר „פאראד“, ווי שטענדיג, זאגט שאו ידיכם מיט א נגון און מאכט המוציא אויף א גאנצען בייגעל, חאטש א פערברענטען.

און יענער טאג איז ביי חיים׳ען א מין דפגרא און ווען ער וואלט זיך ניט געשעמט, וואלט ער יענעם טאג מיט די תלמידים גאר ביז מיטאג געלערנט, ווי למשל ראש חדש, ווען זיין עלקע קאכט א „בעסערן וואַרמעס“...

דער אורח.

זעליג דער מולער, צי ער האָט ארבייט, צי ניט, געהט שטענדיג פערשמירט אין לעהם און ניט נאָר די בגדים, אויב מען קען זיי אזוי אָנרופען, נאָר אויך דאָס גאנצע פנים איז ביי איהם דערין אויסגעשמירט. און אז מען קוקט זיך אין איהם איין, דאכט זיך, אז ער איז אין גאנצען א לעהמענער.

זעליג האָט ווינטער קיין ארבייט ניט, זעלטען ווען ער קריגט א שטיקעל ארבייט ביים בעקער, איז דאָס אויך נאָר אויף א האלבע שעה, און דאָך איז ער ווינטער אזוי אויסגעשמירט ווי זומער, ווען ער האָט פיעל ארבייט. עפּעס דאכט זיך, אז דער לעהם איז אויף איהם פערטריקענט געוואָרען און עס איז שוין גאָר קיין סגולה ניטאָ איהם אראָפּצוּוואַשען.

זעליגען קען יעדער דערקאָנען פאָר א האלב ווּיאָרסט. זיין גאנצער הילוך, זיין איינגעבויגענע פּלייצע, פון די מולטערם לעהם, וואָס ער האָט אין זיין לעבען איבערגעטראָגען, שיידען איהם אָפּ פון אלע אנדערע אידען אין שטעדטעל און ער ווארפט זיך שטענדיג אין די אויגען. אין א גרוים געלויף אין גאַס, ביי יעדער רעדעל, אפילו אין בית־המדרש, ווען א בעריהמטער מגיד „זאָגט" און די אָנזיכטיגסטע בעלי־בתים פערלירען זיך צווישען גרויסען עולם, זעהט מען נאָר איין זעליגען, און יעדערער, אויב ער טראָגט נאָר א שטיקעל רעכטען בגד, היט זיך פון זעליגען ער זאָל חלילה זיין בגד אין לעהם ניט פערשמירען.

נאָך פּורים, אז דער עולם הויבט זיך אָן צו קאַלכען, קען מען זעליגען סיידען פערבייטען מיט דעם צווייטען קאַלכער חיים „האָזש", וועלכער איז אָט איין הויך מיט זעליגען. זעליג'ס

קליידער בערעקען זיך דאָן אין גאַנצען אין ווייסע קייקעלעך און די היטעל, וואָס האָט אין מיטען אַ רים איז דורכאויס פֿער־קאַלכט, אַזוי אַז דער רים זעהט זיך ניט און מען קען דעריבער מיינען, אַז זעליג דער מולער טראָגט אַ גאַנץ היטעל.

און וואָס אַ טאָג נעהנטער צו פּסח, ווערט זעליג אַלץ ווייסער און ווייסער, און אָנהויב ניסן אַז די לבנה איז נאָך ניטאָ און די פֿינסטערניש אין שטעדטעל איז זעהר גרויס, בעגעגנענדיג זעליגען, דערפֿרעהט מען זיך ממש: פּאָר דער שיין פֿון זיין ווייסקייט קען מען זעהן ווי דורכצוקריכען די בלאָטע, וואָס שפּיעלט זיך אין שטעדטעל אָנהויב ניסן פֿונאַנדער, אַז מען קען אין דער פֿינסטער דערטרונקען ווערען.

און פֿון פּורים ביז ניסן וואַרפֿט זיך זעליג יעדערן אין די אויגען. ער איז דער איינציגער, וואָס צייכענט זיך אויס מיט זיין אויסזעהן, און ווען אין שטעדטעל, למשל, קיין מאָדע, אָדער בעסער געזאָגט, קיין „מנהג“ ניט געווען דאָס קאַלכען זיך, און אַזאַ אָבגעווייסטער ווי זעליג וואָלט אַהין אַריינגעפֿאַלען, וואָלט מען נאָך איהם געווים נאָכגעלאָפֿען, ווי מען לויפֿט נאָך נאָך בעריל דעם משוגענעם, אַזוי אָבער קוקט מען אויף זעליגס אויסזעהן, ווי אויף אַ געוועהנליכע זאַך. יעדער שטעדטעלדיגער איד, אפילו אַ אינגעל, פֿערשטעהט ווי באַלד זעליג איז אַ מולער און אַ קאַלכער מוז ער אַזוי אויסזעהן, ווי דען אַנדערש?...

פֿערשוואונדען פֿון דער סצענע ווערט זעליג ערב פּסח. ניטאָ זעליגען! און ווען מען וואָלט איהם ווי נויטיג געדאַרפֿט האָבען, וואָלט מען איהם בשום אופֿן ניט געפֿונען, ווייל אויף דער אַרבייט נעהמט מען איהם שטענדיג פֿון גאַס; וואו זעליג וואָהנט ווייסען נאָר יחידי סגולה, אַ פּאָר שכנים, און דער שמש פֿון בית־מדרש.

נאָר זעליג האָט זיין אַרבייט אָבגעטהאָן ביז ערב־פּסח און קיינער דאַרף איהם ניט און ערב פּסח מאַכט זיך זעליג פּסח'דיג, און פּסח'דיג מאַכען זיך דאַרף ביי זעליגען געדויערן זעהר

לאנג. ניט אזוי גרינג איז אראבוואשען אזוי פיעל לעהם און אזוי פיעל קאלך פון פנים, פון דעם גאנצען גוף. נאר זעליג ריי־ניגט זיך, ער געהט אין באד און וואשט זיך דארט זעהר לאנג, חאטש עס איז זעהר ענג. קומענדיג פון באד רייניגט ער אוים זיינע שטיוועל, אנווייקענדיג פריהער זיי גוט אין וואסער. שפע־טער אביסעל הויבט ער אן זיך איבערטהאן. פארטיג ווערט ער קוים, ווען מען געהט שוין דאווענען און דאס ווייב זיינס, די ביינאכטיגע מלכה, טרייבט איהם: „געה שוין, זעליג, אין שוהל, ביזט שוין ריין".

נאר זעליגען גלויבט זיך עפעס ניט. איהם דאכט זיך, אז דער שפיץ נאז איז אין קאלך, אז הינטען איז דער גאנצער יום־טוב׳דיגער סורדוט אין ווייסע פלעקען, חאטש ער האט אין סור־דוט קיינמאל ניט געארבייט. און ער זעהט זיך נאך אמאל ארום, ביז ער איבערצייגט זיך, אז ער זעהט שוין אוים ווי א „מענש".

אין בית־מדרש קומט ער צו דער מנחה׳דיגער שמונה־עשרה, און ער זעצט זיך אוועק אויפ׳ן באנק הינטער דער בימה. דאס איז די איינציגע באנק, וואס איז א קהל׳שע און וואו „שטעדט" זיינען ניט קיין פערדונגענע.

די עטליכע אידען, וואס דאווענען ביי דער באנק, קוקען אויף איהם, קוקען און ווילען עפעס פרעגען. זעליג קוקט אויף זיי אויך. ער דערקענט זיי יעדערן, ער האט כמעט ביי יעדערן די שטוב געקאלכט...

ער וויל זיי עפעס זאגען, נאר ער האלט זיך איין, ניט הא־בענדיג אייגענטליך וואס.

— שלום־עליכם! פון וואנען איז א איד?...

ביים דריטען „שלום־עליכם" קומט שוין זעליג צו זיך און מיט א געלעכטער׳ל נעהמט ער זיי ארוים פון טעות.

—איהר דערקענט מיך ניט? שטעלט ער אן זיינע אויגען.

— ניין, הערט ער אן ענטפער, און באלד א פראגע: „ווער זענט איהר דען?"

— אַ געלעכטער, כ'לעבען... איך האָב דאָך ביי אייך די שטוב געקאָלכט... זעליג דער מולער...

— טפו, מיינע שונאים! — שפּייט דער ערשטער אויס נאָך דער ערקלערונג. — וואָס עס קענען זיך טרעפען געשיכטען! איך האָב געמיינט, אַז דאָס איז ווער ווייסט ווער, ערשט זעליג דער מולער גאָר.

און די אידען ביי דער באַנק שמועסען וועגען זייער טעות, ניט קוקענדיג שוין מעהר אויף איהם. זעליגען פערדריסט וואָס ער האָט אָט די נאַרישע בעל־גאוה'דיגע בעלי־בתים אויסגעזאָגט זיין יחוס.

— אַ קריינק זיי אין די ביינער, טראַכט ער אין האַרצען. ניעחיי וואָלטען די „יאָלדען" געמיינט, אַז איך בין טאַקי ווער ווייסט ווער!

נאָר יעדעס יאָהר קען זעליג זיך ניט איינהאַלטען און זאָגט אויס זיין יחוס...

בולקעס.

ביי פריידע, שלמה דעם שניידערס איז מען אפילו ברויט אויך געווען זשעדנע. נאר אזוי ווי דאס ברויט האט זי אליין געבאקען און באקען האט זי ניט געקענט און עס איז שטענדיג ארויס אדער טייג אדער פערברענט און דאס עצם מעהל איז געווען שווארץ און זאמדיג, האבען זיך די זעקס קינדער, וואס זי האט פערמאגט, פאר ברויט ניט געשלאגען. א בולבע איז געווען שוין א זאך וואס עס איז כדאי צו מאכען סקאנדאל. און אויך ניט פאר אלע מינים בולבעס. אויב די בולבע איז געווען פון א העכערן מין, וואס הייסט סלאנקע און איז געווען געשיילט און מיט זאלץ געקאכט, האט זי זוכה געווען אז מען זאל פאר איהם מקריב זיין עטליכע „קניפ“, גראפען און דאס גלייכען. טאמער איז אבער די בולבע געווען פון דעם נידריגען מין, וואס האט געהייסען „מאסקווי־קע“, א מין וואסערדיגע, פאר אזא פרי האט מען זיך נאר אונ־טערגעשאלטען און אויך ניט זעהר הויך.

סקאנדאלען זיינען ערשט פארגעקומען פרייטאג פריה ביי די בולקעס.

שטעלט זיך פאר, אז פריידע שלמה'ס האט געבאקען אויף שבת פיער פונט ווייצענס, האט זי פון די פיער פונט מעהל קודם כל געמוזט האבען דריי חלות אויף קידוש און די איבריגע אויף בולקעס אויף פרייטאג. וואלט טאקי פריידע אויסען געווען די בולקעס נאר אויף פרייטאג אליין, וואלט נאך געווען ווי־עס־איז, דען די פיער פונט מעהל פלעגען איינגענטליך אויסער די דריי חלות, נאך ארויסגעבען פון זיך אכט פונט בולקעס, אז מען זאל זיי דארפען קויפען ביי דער בעקערין, וואלטען זיי

געקאָסט צו זעקסערלעך. איז אבער פריידע שלמה'ס א גרויסע פּערזאָרגערין, באַקען באַקט זי די בולקעס כלומר'שט אויף פּרייטאָג, און מיינען מיינט זי אויפ'ן מיטען דער־וואָך... און טאַקי אויף דעם קומענדיגען שבת א קוגעל מאַכען. פריידע שלמה'ס זאָגט, אז א קוגעל פון אן אַלטער אַנגעוויקטער בולקע איז פאַר מלכים צו געבען — אזא מאכל איז דאָס, א שאָד נאָר וואָס די בולקע דערלעבט ניט אַלט צו ווערען. ביז דיענסטאָג קען זי די פערבליעבענע עשירות בשום אופן ניט איינהיטען און פון אונטער די הענד גנב'עט מען זיי ארוים און מען פרעסט זיי אויף — פרעסען זאָלען זיי די ווערים! ווארים פריידע האָט דען — ווי זי קלאָגט זיך — קינדער? שדים האָט זי, פרעסער, זויפער! און „ער", שלמה אליין, איז דען בעסער? ער איז אויך א גוטער טרפה'נער האלז. זי האָט איהם דען ווענינ מאָל געכאַפּט נאָך פאר'ן דאַווענען — אזא שניידערוק — קייענדיג בולקע. באַקאָס זאָל איהם ארוים!...

נאָר דאָס איז אבער אַלץ געזאָגט בנוגע די בולקעס, וואָס בלייבען אויפ'ן מיטען־וואָך. פרייטאָג אבער איז זי אליין ניט קיין שטיעף־מאַמע און גיט יעדען קינד, לויט די יאָהרען, צו שטיקלעך בולקע צום מילכיגען קרופּניק, וואָס זי קאָכט טאַקי לכבוד פרייטאָג. איהם, דעם שפּייזער, גיט זי א גאַנצע בולקע, נאָר וואָס קלעקט פאַר איהם א בולקע? ווי א פערד א צוקערלעקעך, אזוי זאָגט פר־יע, נאָכדעם ווי ער שלינגט זי איין ביי די ערשטע פאָר לעפעל קרופּניק און בעט נאָך א שטיקעל. עס פערשטעהט זיך, אז דאָס בעטען איז נאָר אוים געוואוהנהייט. פריידע ענטפערט איהם אפילו ניט, אזוי צוקאָכט איז זי. סטייטש! א מענש זאָל זיך קיינמאָל ניט אָנעסען! ניט אזוי גיך אבער ווערט זי מוסכם מיט די קינדער, איבערהויפּט מיט די קלענערע. מען רייסט זי פון אַלע זייטען: מאַמעלע, נאָך א שטיקעל: מאַמעלע, נאָך איין בים, און גאָר דאָס יונגסטע זעקסיעהריגע גאָלדעלע וואָס קען נאָך קיין קוף ניט זאָגען, שפּרייט

זיך אוים אויף דער ערד, פערוואַרפט דאָס קעפעל און שרייט אין איינע קולות:

— נאָך בולטע!

און פריידע ענטפערט איהם צום גראַם:

— נאָך א סטולטע וועל איך דיר געבען. דאָס הייסט, נאָך א מכה, און דאָס קינד וויל אבער פאַרט נאָך א בולטע — הויבט זיך די שטוב.

א טאָג פאַר פסח באַקט פריידע אויף דעם ערב־פסח׳דיגען אנבייסען די זעלבע פיער פונט ווייצענס; קיין חלות אויף שבת דאַרף זי שוין אבער ניט. עס געהען ארוים א בולקעס 12—13, זי בעהאַלט עס ביז מאָרגען פריה און גיט קיינעם ניט א ביסען. אין דער פריה, ערב פסח, וועקט זי די קינדער:

— שטעהט אויף ממזרים, די בולקעס עסען, באַלד פער־ברענט מען חמץ און מען וועט ניט טאָרען עסען.

די קינדער אבער, אלע פערהאַרעוועטע פון דעם נעכטיגען שייערן און כשר׳ן אויף פסח, שטעהען ניט אזוי שנעל אויף און פריידע מוז נאָך אויסשיטען איהר גאַנצען רעפּערטואַר קללות.

ענדליך זיינען שוין די אויפגעשטאַנען. שלמה קומט שוין פון בית־המדרש, וואו עס איז אַן ערב־פסח׳דיגער סיום געווען און ער האָט גענומען דאָרט אביסעל בראַנפען מיט פערבייסען. פריידע טרייבט:

— נו, גיכער, לאָמיר שוין אנבייסען די בולקעס מיט די מילך; באַלד דאַרף מען דאָך חמץ פערברענען.

— מיר ווילט זיך גאָר ניט עסען... כ׳לעבען — וויצעלט זיך שלמה, האלב־שכור׳לעך... כ׳האָב גענומען א ביסעל בראַנפען..

— מיר ווילט זיך נאָך אויך ניט עסען, אויף נאַמנות! — קלאָגט זיך דאָס עלטערע מיידעל, קוקענדיג אויף דער מוטער מיט די בולקעס.

— איך וויל נאָך אויך ניט... זאָגט א קינד.

קורץ, עס ווייזט זיך ארויס, אז קיינער וויל אויף צו־להכעיס ניט עסן. פריידעס אויפרעגונג איז ניט משער צו זיין.

— איהר פרעסט, צי ניט? — ברענט זי און כעס'ט, — ווארום איך וועל אייך מיט געוואלט ארײנשטאָפּען.

שלמה געהט זיך וואשען, נאָך איהם די קינדער.

מען שטעלט זיך אַלע ארום דער מולטער בולקעס, פריידע גיסט אַן יעדען צו גאנצע גלאָז מילך און סטארעט זיך פריינד־ליך צו זיין: זי דארף יעצט זייער טובה.

— עסט, קינדערלעך.

הערענדיג אזא ווייכקייט פון דער מאמען, ווערען די קינ־דער געריהרט און עסען מיט געוואלט א ביסען נאָך א ביסען. אבער אז די מילך איז געענדיגט בלייבט נאָך אין מולטער זעקס בולקעס.

פריידע קוקט אויף זיי פערצווייפעלט.

— משומדים, עסט! זאָל איך ארויס ווארפען זעקס בול־קעס?... פרעסט!

— כ'לעבען עס געהט ניט מעהר... בעט זיך שלמה — איך וואָלט דיר אודאי צוליעב געטהאָן...

— נו, און איהר? — ווענדט זי זיך צו די קינדער.

די בעסערע, מעהר געהאָרכזאמע קינדער, וואָס ווילען צו־ליעב טהאָן דער מאמען, נעהמען נאָך צו ביסען, די ערגערע אָבער האַלטען אין איין טענה'ן:

— עס געהט ניט!...

עס העלפט ניט פריידעס ניט דאָס בעטען מיט גוטען, ניט דאָס שילטען: און אָ פערצווייפעלטע מוז זי א פיער בולקעס ארויפטראָגען אויפ'ן בוידעם, וואו עס ערוואַרט זיי פערשימ־לונג און פערדאָרונג...

און זי שילט פול מיט ערביטערונג:

— זאָל פון אייך ווערען וואָס פון די בולקעס וועט איבער יום־טוב ווערען...

נאָר אין הארץ גיסט זי ערשט אויס א זייגער עלף, ווען די בולקעס זיינען שוין אויפ'ן בוידעם, דער חמץ פערברענט און קיין מצה טאָר מען ניט און עס איז א שאָד צו עסען — און אט ערשט דאן איז זיך מישב א קינד און מורמעלט ארויס:

—עס ווילט זיך עסען...

און באלד ווייזט זיך ארויס, אז אלע ווילען עסען...

דאָ פעהלען שוין פריידע'ן קללות אויס, און זי מוז קיה־לען איהר הארץ מיט א קלאפּ, און זי רייצט זיך:

— אויפ'ן בוידעם ליגען פיער בולקעס...

און די קינדער הויבען אן שטארק חרטה האָבען אויף זייערע זינד, וואָס זיי האָבען אין דער פריה ניט געגעסען. נאָר די תשובה איז שוין שפּעט. און שלמה אליין, וועלכער האָט זיך שוין אויך גוט אויסגעהונגערט, געהט ארום א האלבער א פּסח־דיגער און מורמעלט:

— היינט זיי א חכם און טרעף, אז עס וועט זיך באלד וועלען עסען...

און א הונגעריגער ווארט ער אויפ'ן סדר, וועלכער וועט נאָך ערשט העט־ווען זיין...

און א הונגעריגער נעהמט ער אויף זיך, בלי נדר, אז אי־בער א יאָהר וועט ער אויפעסען אלע בולקעס, איבער א יאָהר וועט ער פאר'ן בוידעם ניט לאָזען קיין ביסען.

איבער א יאָהר איז אבער ווידער די זעלבע מעשה.

האָט שוין פריידע אמאָל געפּרובט באקען נאָר דריי פונט, איז אויך געבליעבען א דריי בולקעס. ניט אנדערש ווי אימיצער האָט פערשאָלטען, ניט אנדערש!...

א דראמא איבער 5 קארטאפעלס.

— וואס מען קען שוין די קארטאפעל אבזייען? — האט פריידע געפרעגט מיט א שטארק ערנסטען פנים, קוקענדיג צום טיש, וואו איהר מאן, שלמה דער שניידער האט גענעהט מיט צוויי פועלים.

שלמה האט נאך אפילו קיין צייט ניט געהאט צו לאזען די ארבייט, ער האט נאך געדארפט איין ארבעל ענדיגען און צו־שניידען א פאר הויזען פאר די פועלים, נאר דערהערענדיג דאס ווארט קארטאפעל, האט זיך ביי איהם דער „יצר הרע" אזוי צופלאמט, אז ער האט גלייך אויסגערופען:

— וואס פרעגסט דו, נארישע אידענע? אודאי אבזייען! קארטאפעל, אז עס ווערט פערטיג, זייט מען עס אב. וואס דען לאזען איבערקאכען זיך?...

— אלץ וויים ער! — האט פריידע זיך געקרימט.

— וואס עפים גוטע קארטאפעל? זיי צופאלען? — האט שלמה געפרעגט, ניט בעמערקענדיג פריידעס קרימעריי...

— וועסט עסען, וועסט דו וויסען! — האט פריידע בייז געענטפערט.

— נו, חברה! נעמט צו פון טיש, לאז מען שוין עסען אנבייסען! — האט שלמה געקאמאנדעוועט מיט א לוסטיג פייער'ל אין די אויגען.

די „חברה" וואס איז בעשטאנען פון צוויי דארע בחורים־לעך, האבען פלינק אוועקגעווארפען די ארבייט, פונקט ווי זיי וואלטען עס מעהר צוריק קיינמאל ניט בעדארפט נעהמען, האבען אוועקגעשטעלט דעם פרעס אונטער'ן טיש און זיינען שוין גע־

ווען גרייט מיט זייערע הונגעריגע מיילער איינשלינגען דאָס, וואָס די „גוטע" בעל־הבית'טע זייערע, פריידע, וועט זיי דער־לאַנגען.

נאָר ביי פריידע'ן איז עס נאָך קענטיג, ניט אין גאַנצען פערטיג געווען, זי האָט זיך נאָך געפּאָרעט מיט גרויס פערטראַ־גענקייט אין אויווען, פּונקט ווי דאָרטען וואָלט זי היהנער גע־בראָטען.

אז פריידע האָט שוין מיט גאָט'ס הילף די קאַרטאָפעל פון אויווען ארויסגענומען און אוועקגעשטעלט דאָס טעפּעל אויפ'ן פּריפּעטשיק, האָבען די צוויי פּועלים פרייער אבגעאָטהעמט; שלמה אליין, אלס בעל־הבית איז מיט ברייטקייט צוגעגאַנגען צום פּריפּעטשיק, און איידער פריידע האָט נאָך גענומען אבזייען, האָט ער א חאַפּ געטהאָן פון טעפּעל מיט די הענד א צוגעברענטע קאַרטאָפעל; די קאַרטאָפעל איז אבער זעהר היים געווען, שלמה האָט זי ניט געקענט איינהאַלטען, און זי איז ארויסגעפאַלען פון זיינע הענד אויף דר'ערד.

די צוויי פּועלים, וועלכע האָבען צום אנהויב איהם שטאַרק מקנא געווען און ניט פערגונען, וואָס ער געהט צו צום טעפּעל נעהמען א קאַרטאָפעל, האָבען זיך ווי מיט נקמה צולאַכט אויף דער שרעקליכער סיבה.

און פריידע האָט אויפגעעפענט איהר מויל און האָט אָנ־געהויבען צו שרייען:

— א קאַרטאָפעל גע'פּטר'ט! טריפה האלז! איינהאַלטען קען זיך דאָס ניט, אזוי ווי איך וואָלט עס געטראָגען פערקויפען.

שלמה'ן האָבען פריידעס קולות קיינמאָל ניט גערט. בפרט ווען עס געהט אין א קאַרטאָפעל, און ווען זי האָט שוין די קאַר־טאָפעל געזייעט, האָט ער זיך מכין געווען ווייטער א חאַפּ טהאָן פון טעפּעל א קאַרטאָפעל. נאָר פריידע בעמערקענדיג עס (אויך האָט פריידע שוין געקאַנט איהם!) האָט מיט א ווילדען כעס א געשריי געטהאָן:

— דו לאָזט מיר פּרעסער, אבזייען די קאַרטאָפעל, צי ניט, וואָרום איך שיט אויס באַלד דעם טעפּעל קאַרטאָפעל אויף דר'ערד.

שלמה האָט מורא געהאַט צוליעב איין קאַרטאָפעל פּערשפּיעלען די גאַנצע, און קוקענדיג מיט אַפּעטיט אויפ'ן טעפּעל, איז ער זיך געגאַנגען וואַשען.

— איהר האָט, אַ פּנים, מורא פאַר הייסע — האָט ביי'ם וואַשען זיך איינער פון די פּועלים, בערציק, געפּרובט מאַכען אַ שמועס וועגען דער אַראָבגעפּאַלענער קאַרטאָפעל.

שלמה האָט איהם גאָר נישט געענטפערט, נאָר מיט אַ שאַרפקייט אויף איהם אַ קוק געטהאָן. דער פּועל האָט חרטה געהאַט וואָס ער האָט דעם „בעל הבית אויפגערייצט פאַר'ן „אָנבייסען" און האָט אין האַרצען אַ נדר גענומען קיין זייטיגע זאַכען מיט'ן בעל הבית קיינמאָל ניט רעדען. „חאַפּט איהם דער רוח, הענגט ער זיך אויף!"...

דער „עולם" האָט זיך געזעצט צום טיש, פריידע האָט פריהער דערלאַנגט דאָס ברויט, נאָך דעם האָט זי צוגעטראָגען אַ פּאָר זויערע אוגערקעס מיט ראָסעל.

— גוט! גוט! — האָט שלמה געליובט,קאַרטאָפעל האָט ליעב אַ זויערן אוגערעק, דאָס ליגט אַזוי אין דער טבע... גוט— גוט!

באַלד האָט פריידע אַוועקגעשטעלט אויפ'ן טיש אַ גרויסע לעדיגע שיסעל. דאָס איז געווען אַ מין דריטער קלונג, אַז קאַרטאָפעל געהט! און ווירקליך האָט אין אַ רגע אַרום פריידע צוגעטראָגען דאָס טעפּעל און האָט מיט גרויס בריה'שקייט איבערגעקעהרט און אָנגעהויבען שיטען אין שיסעל אריין. שלמה האָט געקוקט ווי די קאַרטאָפעל האָבען פרעהליך איינע נאָך דער אַנדערער געיאַגט זיך און געפלויגען מיט שמחה און ער האָט העכסט צופריעדען אויסגערופען:

— גוט — גוט! אַ חוואַט! נאָר דאַכט זיך אַז ווענינגלעך

א ביסעל! — האט ער צום סוף געמאכט א בעמערקונג, זע־הענדיג, אז די שיסעל איז ניט פול.

— עס וועט דיר זיין גענוג צו לעבען! — האט פריידע מיט רוגזא געענטפערט.

שלמה האט די ערשטע קארטאפעל גענומען, נאך איהם האבען גענומען די צווייי בלייבע דארע פועלים, הערציק און בערציק, און די סעודה האט זיך פרעהליך אנגעהויבען. ביי דער צווייטער קארטאפעל איז שלמה אריין אין זיין ראלע און האט פערקאשערט אביסעל די היטעל, ווי זי וואלט איהם געשטערט צו שלינגען. און די צווייי דארע בלייבע פועלים האבען ווילד גע־גלאצט די אויגען: די קארטאפעל איז פאר זיי צו הייס גע־ווען; ווארטען, וויעדער, זיי זאלען זיך אביסעל אבקיהלען האבען זיי מורא געהאט, אז ר' שלמה זאל זיי מיאוס ניט אבטהאן, און זיי האבען געשלונגען הייסע שטיקער...

אז שלמה האט געהאלטען שוין ביי דער זעקסטער קאר־טאפעל, האט זיך די טהיר געעפענט, און עס איז אריין אין שטוב חיענע די שוסטערקע, וואס האט געוואהנט געגענאיבער און האט זיך געהאלטען מיט פריידע אין קרובה'שאפט. שלמה אליין, צווישען אונז זאל עס בלייבען, האט אפילו אויך ניט גע־שטאמט פון גרויסען יחוס, פון דעסטוועגען האט ער זיך מיט דער שוסטערין אביסעל געשעמט, וועניגסטענס ניט צופריעדען גע־ווען מיט איהר און פלעגט זי ניט ליידען.

— וואו איז פריידע? — האט חיענע געפרעגט קוקענדיג צום טיש, וואו די חברה האט „געריבען" די סעודה.

— איך ווייס וואו! — האט שלמה טרוקען ארויסגע־ברומט — מסתמא אין קיך!

— איך בין דא חיענע! — האט זיך געהערט פריידעס קול פון קיך.

פריידע איז ארויס פון קיך.

— מען דארף אנקארמענען אזא „צעקער", אזא „פלוימע"!

האָט זי זיך געקלאָגט פאַר חיענעז, רק מען פּאַרעט זיך, ברוך השם!

— דו האָסט היינט גאַר געקאָכט אויף אָנבייסען קאַרטאָ־פּעל — האָט חיענע געפרעגט, קוקענדיג מיט הונגעריגע אויגען צום טיש.

— יאָ, קאַרטאָפּעל, — האָט פריידע געענטפערט ווי מיט אַ זיפץ, — איך האָב אפילו קיין צייט ניט צו עסען. נעהם, חיענע, אַ קאַרטאָפּעל, האָט זי ענדליך צוגעלעגט, ווי מיט אַ האַלבען מויל.

שלמה האָט מיט כעס אַ הוסט געטהאָן, און די צוויי פּועלים זיינען בלייבען געוואָרען.

— מען דאַרף טאַקי פּערזוכען אַ קאַרטאָפּעל — האָט חיענע זיך פרום פּערקנייטשט צוגעהענדיג צום טיש נעהנטער.

שלמה האָט זיך נערוועז אַ הויב געטהאָן פון באַנק און זיך צוריק אַראָבגעלאָזען, ניט וויסענדיג וואָס צו טהאָן פאַר כעס.

— טייערע קאַרטאָפּעל! — האָט חיענע געלויבט, עסענ־דיג די קאַרטאָפּעל מיט גרויס אַפּעטיט.

„זאָל איהר באָקאָם אַרויס!" — האָט שלמה אין האַרצען געשאָלטען.

— גאַר גוטע קאַרטאָפּעל, וואו האָסטו דאָס געקויפט? — האָט חיענע אַלץ געלויבט און גענומען נאָך איינע.

שלמה האָט אַ ציטער געטהאָן. ווען ער וואָלט זיך ניט גע־שעמט, וואָלט ער אַ חאַפּ געטהאָן די שיסעל צו זיך און ניט געלאָזט, נאָר ער איז אַזוי שטאַרק ניט געווען און ער האָט נאָר זעהר כעס'דיג געהוסט.

— וואוילע קאַרטאָפּעל, עס צוגעהט אין מויל! — האָט חיענע אַלץ געלויבט און האָט גענומען אַ דריטע קאַרטאָפּעל.

— „אַ רוח אין איהר טאַטען אַריין, וואָס איז דאָס פאַר אַ העזה!" — האָט שלמה שטיל געקאָכט. „דעם מוח וועל איך איהר פּלעטען!"...

— מארגנו, אם ירצה השם, דארף מען אויך קאכען קאר־טאפעל — איך האב שוין לאנג ניט געקאכט.

— אז מען האט ניט, קאכט מען ניט, עסט מען ניט — האט שלמה געברומט אהן צוזאמענהאנג, נאר פאר ווילדען חשק צו שטעכען דער ארעמער קצבנ'טע, דער מיאוסער שוסטערקע, וואס פרעסט אויף זיינע קארטאפעל.

— ניין, ניט דאס, איך האב ניט קיין צייט צו שיילען — האט חיענע, ניט פערשטעהענדיג שלמה'ס כעס געענטפערט און האט גענומען נאך א קארטאפעל.

— „שלעכט!" האט שלמה געטראכט און א ווארף גע־טהאן א פערצווייפעלטען בליק צו די צוויי פועלים, ווי ער וואלט זיי געזאגט: חברה וואס שווייגט איהר, ראטעוועט! שוין פיער קארטאפעל! — די פועלים האבען אבער גאר נישט פערשטא־נען און חיענע האט גענומען א פינפטע קארטאפעל. . . .

. . . .

— דו ! ! ! — האט שלמה ווילד אויסגעברומט, אז חיענע איז ארויס, — דו ! ! ! וואס האסטו איהר געבעטען עסען קארטאפעל, הא? „בעל צדקה!"

— איך וויים, — האט פריידע, ווי פערשולדיגט געענט־פערט, מען קען דאך ניט זיין קיין „חזיר" — א מענש געהט אריין, בעט מען עסען, זי דארף דאך אבער אויך קיין חזיר ניט זיין, זי דארף דאך האבען איהר אייגענע איידעלקייט און ניט עסען.

— דיינע א קרובה וועט האבען איידעלקייט! — האט שלמה געברומט.

— דיינע קרובים זיינען טאקי זעהר איידעל! ליבטשי דיין טייערער פעטער, אז ער קומט א מאל שבת פרעסט ער אויף אלץ...

— שווייג! — האט שלמה זיך צעקאכט. דערזעהענדיג שוין באלד די דעק פון שיסעל און דערמאהנענדיג זיך, אז ווען

די שוסטערין וואָלט ניט אריין וואָלט נאָך מיט פינף קאַרטאָ־פעל מעהר געווען — אויף זיין חלק צוויי און אפשר דריי...

— איך האָב מורא פאַר דיר טאַקי! — האָט פריידע זיך ניט אונטערגעגעבען.

בערציק און הערציק האָבען גענומען נאָך צו קאַרטאָפעל.

די שיסעל איז נאָך לעדיגער געוואָרען, און שלמה'ן האָט זיך נאָך געוואָלט, אַזוי שטאַרק געוואָלט שלינגען זיי, שלינגען אָהן אַ סוף, און די פינף קאַרטאָפעל, וואָס חיענע, די מיאוסע שוסטערין, האָט אויפגעפרעסען האָבען איהם רוהען ניט געלאָזט, און ער האָט ווידער אַ ברום געטהאָן:

— דו שווייגסט! ?... איך פּלעט דיר דעם מח.

— איך לאָך פון דיר! — האָט פריידע זיך ניט געוואָלט אונטערגעבען.

די שיסעל איז לעדיג געוואָרען, אויף שלמה'ן איז אָנגע־פאַלען אַ ווילדער כעס: די פינף קאַרטאָפעל האָבען איהם באמת געפעהלט און זי לאַכט נאָך פון איהם. — זי, וואָס זי האָט אַזאַ פרעסערין פאַר אַ קרובה. ער האָט פאַר כעס ניט געקענט רעדען.

ער האָט נאָר געזוכט עפּעס אויפ'ן טיש, דאָס האַרץ איז געווען איבער פול מיט רציחה. פריידע האָט בעמערקט זיין רציחה, און עס האָט איהר אויך שרעקליך פערבּרענט; זי האָט אפילו איין קאַרטאָפעל ניט פערזוכט, זי האָט קיין צייט ניט געהאַט, און ער האָט זיך אָנגעפרעסען ווי אַ פּויער און ער שרייט נאָך און זי האָט אַ געשריי געטהאָן:

— גזלן דו, פרעסער, שכּור!

— וואו איז די שער? די שער? די שער!! — האָט שלמה פאַר רציחה געשריען. איך וועל איהר פּלעטען דעם מח.

און די שטוב האָט זיך געהויבען אין דער לופטען..

דער קראנקער פינגער.

ביי זעליגען, א בלאסער אכצעהניעהריגער פועל, וועלכער ארבייט שוין ביי לייזער דעם שניידער צוויי יאהר און בעקומט שכירות פופציג רובל א יאהר מיט קעסט, האט „אנגעריסען" א פינגער און אקוראט יענער פינגער, אהן וועלכען די נאדעל קען ניט אויסקומען, מוז איהם נויטיג האבען. ערב רייסען האט זעליג קיין יום־טוב דערפון ניט געמאכט. ער האט אפילו גע־וואוסט, אז דעם יום־טוב פון פינגער־רייסעניש, וועט ער מוזען פייער'ן, עס העלפט ניט קיין חכמות: ער האט אבער געמאכט עטליכע טעג „נדחה", אבגעלעגט אויף מארגען, איבער־מארגען און ווייטער אויף מארגען. דעם לעצטען פריה־מארגען איז ער אבער אויפגעשטאנען מיט א פינגער, וואס האט געהאט דעם אויסזעהן פון א גלאז און מיט א שטעכעניש, וואס איז אזש אין די שפיץ פינגער פון די פיס פערגאנגען. אז ער האט גע־דארפט אנטהאן דאס רעקעל און דער קראנקער פינגער האט זיך פערטשעפעט אין די צוריסענע אונטערשלאג פון ארבעל, האט ער זיך שמערצליך פערקרימט און געגעבען א קרעכץ ווי אין דער היים פאר דער מאמען:

— אי!

דא אבער, ביי'ן שניידער, האט עס קיינער נישט געהערט און זעליג האט זיך ניט געקענט קיין עצה געבען, וואס צו טהאן, ווי אזוי מעלדעט מען עס פאר'ן בעל־הבית און פאר דער בעל־הבית'טע. מען דארף האבען דערצו א כח פון א... ער וויים אליין נישט וואס פאר א כח — ער וויים נאר, אז ער וועט עס ניט קענען מעלדען.

און זעליג בעשליסט זיך שווייגען, זיצען אַנ'אָנגעטהונע־נער און שווייגען אין געהאַקטע וואונדען; זאָל זיין וואָס עס וועט זיין, וועט אויסקומען צו דערצעהלען וועט ער דערצעהלען.

די צוויי איבריגע פּועלים האָבען זיך שוין אָנגעטהאָן און האָבען זיך געזעצט צו דער ארבייט. זעליג האָט אויף זיי גע־קוקט מיט קנאה. אָט זיינען זיי גליקליכע מענשען, זיי האָבען געזונדע מיטעלסטע פינגער און וועלען זיך זעצען ביז אָנבייסען און געהען, און נאָכדעם וועלען זיי זיך „איינרייבען" די גוטע קאַרטאָפעל מיט די אוגערקעס, מיט דעם טייערן מילכיגען קרופּ־ניק פערזופען און זיך ווייטער זעצען נעהען, ביז מיטאָג; שען און פיין. וואָס וועט זיין מיט איהם?...

— וואו איז דאָס זעליג ערגיץ? — קייקעלט זיך אַ קול פון לייזער'ן, וועלכער שטעהט ביי'ן גרויסען טיש און צייכענט אָן אַ סורדוט מיט קרייד, וואו די קנעפּ איינצונעהען.

— איך בין דאָ... שטאַמעלט זעליג, שטעהענדיג אין וויג־קעל. ווייסט ניט וואָס צו ענדיגען און בלייבט אנשווייגען.

לייזער ווערט נשתומם פון ענטפער, גיט אַ קוק אין זעליג'ס ווינקעל און וויצעלט זיך:

— ביזט דאָ? יישר כוחך! ווילסט זיך דורכגעהן אפשר אַ ביסעל שפּאַצירען? אין דער פריה שאַדט עס נישט. עס וועט זיך עסען געשמאַקער...

— אַ פינגער רייסט... מאַכט זעליג אַ טריט נעהנטער צום טיש, און שטרעקט אויס דעם קראַנקען פינגער, מיט אַ מינע פון אַ גנב ווען ער איז זיך מודה, אַז ער האָט גע'גנב'עט.

— וואָס? דערהערט ניט, אָדער מאַכט זיך לייזער ניט הערענדיג — וואָסער ציינג?

— אַ פינגער אָנגעריסען, ווי אַ גלאָז! ווערט שוין זעליג דרייסטער און האָט אַ העזה אונטערצורוקען דעם גלע־ערנעם פינגער גלייך דעם בעל הבית אין די אויגען אריין און שמייכעלט, ווי גערעדט: נאַ, האָב פון מיר נחת!...

— ביזט א חכם! — שרייט אויס לייזער קוקענדיג מיט א דאָקטאָרישען בליק אויפ'ן פינגער — האָסט געפונען א צייט ווען א יום־טוב צו מאכען.

— וואָס קען איך העלפען? — פערענטפערט זיך זעליג און שמייכעלט דאכט זיך מיט א טרעהר — דאָס איז דאָך ניט מיט א כיון...

— ניט מיט א כיון, יאָ מיט א כיון, חקר'נט זיך לייזער בייזליך — די ארבעל וואָס דו האָסט צו מאכען, וועלען אבער דערפון ניט ווערען פארטיג.

„גוט אבגעשפיעלט"! — „דאנקען גאָט"! — טראכט זעליג נאָך דעם בעל הבית'ס ווערטער און וואָלט שוין זיין גאָר צופריעדען, ווען ער וואָלט געהאט אזא ווינקעל וואו צו בעהאַל־טען זיך, אז קיינער זאָל איהם ניט זעהן, ער זאָל זיך קענען זיצען שטילערהייד און צוהערען זיך צום וועהטאָג און פאמע־לעך קרעכצען: אי — אי...

אזא אָרט איז אבער ניטאָ. סיידען אין קיך: אין קיך קאָכט אבער ציפּע אנבייסען און זי איז ביים קאָכען זעהר בייז און וועט איהם געווים ניט לאָזען רוהיג...

ער שטעהט אין מיטען שטוב און ווייסט זיך ניט צו וואָס צו כאפּען.

— אוי, עס נעמט! עס נעמט! פּרובט ער ארויסרופען ביי לייזער'ן מיטלייד צו איהם, אויסשטרעקענדיג אין דער הויך דעם פינגער.

די צוויי פּועלים גיבען אויף איהם א קוק, ווי גערעדט: ברודער! וואָס קענען מיר דיר העלפען?... ווייסט דאָך...

נאָר זעליגען איז זייער בליק ניט וויכטיג: איהם איז נוי־טיג פון דעם בעל־הבית א וואָרט... לייזער אבער שווייגט.

— ער מוז זיין אין כעס! שרעקט זיך זעליג און פּרובט פערגרינגערן לייזער'ס כעס מיט א קרעכץ. עס טהוט טאקי וועה, עס שנייאָט ווי מיט מעסער.

— אי, ווי עס רייסט!

— נו, ברודער! — ווענדעט זיך לייזער צו איהם, קיין קינפּעטאָרין ביזט דו נאָך ניט, קיין סכנות שטעקט ניט, סיידען פאַר מיין קעשענע. קרעכצען געה אין בעט...

זעהר ניט גוט, דער בעל הבית איז אין כעס טאַקי... קרעכ־צען דאַרף מען ניט. וואו דען טהוט מען זיך אהין?

זעליגען פאַלט גאָר איין צו זאָגען דעם בעל־הבית, אַז מאָר־גען וועט דער פינגער זיכער בעסער ווערען.

— מאָרגען וועל איך מסתמא קענען געהען... שטאַמעלט ער ארויס.

— איך בין גליקליך! — ענטפערט לייזער איראָניש.

— ע, דאָס איז שוין אַן עולה — טראַכט זעליג — איך קוק ניט וואָס דער פינגער שטעכט מיר ווי מיט נאָדלען און וויל זיך סטאַרען מאָרגען געהען און דו — גאָר נישט. ביזט אַ שלעכטער...

און זעליג בעשליסט, אַז ער וועט גאָר ניט בעשטעהן אַז איהם. וואָס שרעקט ער זיך אזוי? אַ נייס, אַז עס רייסט אַ ביי אַ שניידער־יונג אַ פינגער, מען נעהט אזוי פיעל! אַ קליי־ניגקייט! אַ פינגער איז דאָך ניט פון אייזען, רייסט ער אַ מאָל, איז וואָס איז דאָס פאַר אַן אונגליק! עס איז אַ העזה צו זיין אין כעס! זעליג ווערט שטאַרק ברוגז: לאָ די וואָס דער בעל הבית טרייסט איהם ניט, קרימט ער זיך נאָך. וואָס קרימסטו זיך?

און זעליג פּראָטעסטירט שטאַרק אין הארצען קעגען בעל־הבית און רוקט זיך אָב מיט האלב זיכערע טריט צום בעט, וואו ער זעצט זיך אוועק, קוקט אויפ'ן פינגער, בלאָזט אויף איהם און פערגינט זיך ארויסלאָזען אַ קרעכצעלע און איז זיך גאָר מחיה... מורא האָבען וועל איך, וואָס? טראַכט ער ביי זיך דרייסט און נעמט זיך קרעכצען אָפּטער און העכער, און ער פיהלט, אַז ער איז גאָר ניט אזא ציטעריגער, ווי מען מיינט...

נישקשה, אז ער דארף און ער וויל קאן ער קרעכצען... ער לאכט זיך פון איהם אוים!...

אין א פאר שעה ארום איז ציפע אריין פון קיך אין שטוב און א פערשוויצטע מיט אונטערגעקאשערטע עקען פון טיכעל אויף די אויערן, מיט אראבגעלאזענע הענד און מיט א שטרענגען פנים, האט זי אבגעגעבען א ראפארט:

— דער אנבייסען איז שוין פארטיג! מען דארף גרייטען צום טיש.

זעליג, וועלכער פלעגט אלע טאג דעם ראפארט אבווארטען מיט גרוים אונגעדולד און אויסהערען ניט אהן פרייד, האט איצט דערפיהלט זיך ווי פערלארען. ער האט אראבגעלאזט די בליקען צום פינגער, ווי ער וואלט איהם אן עצה געפרעגט:

— קען איך געהן צום טיש עסען? געגעהט האב איך היינט ניט... ווי זאגסטו — עס פאסט?

דער פינגער האט אבער נאך שטרענגער געקוקט. גלייך א שטארקען שטאך געטהאן און גאר נישט געענטפערט.

זעליג האט געזעהן, ווי ציפע שפרייט אויס איבער'ן האלבען טיש א טישטוך, לעגט אוועק א לאבען ברויט מיט א מעסער און זי לאזט זיך געהן צוריק אין קיך. ווידער זעהט ער, ווי די צוויי פועלים איידער זיי געהען זיך וואשען, ברעכען אב צו ביסען ברויט עד לחשבון און קייען מיט אפעטיט. דער פינגער שטעכט איהם וואס א רגע מעהר, ער איז אן אמת'ער חולה. דער קאפ אפילו טהוט איהם אויך וועה, און דאך, ווי צו להכעיס ווילט זיך איהם היינט מעהר עסען ווי אלע טאג, און גאט ווייסט, צי וועט ער האבען כח איינזיצען אזוי אויפ'ן בעט און ניט געהן עסען...

צוצוגעהן אבער צום טיש דארף מען האבען אויך א כח. וואו־זשע נעהמט מען איהם? מה דאך אז ער נעהט אויף אין דער פריה א פאר הויזען און פערדינט זיכערע 2—3 גילדען,

זעצט ער זיך עסען ווי אַן אָרעם בחור און עסט אַלע מאָל וועני־גער וויפיעל ער וויל, ווייל איהם דאכט זיך אַלץ, אַז לייזער קוקט איהם אין מויל אריין און רעכענט זיך צי לוינט איהם צו האַלטען אַזאַ עסער, אַ פּשיטא שוין היינט וואָס ער האָט גאָר נישט פערדיענט...

און די פראגע „עסען צי ניט" פּילט אַן זעליג'ס מח און ער פערגעסט אויף אַ ווײַלע דעם וועהטאָג.

אַט זיצט שוין לייזער ביים טיש, ביי די זייטען — די צוויי פּועלים. זיי קוקען צום קיך־טהיר, פון וואַנען ציפּע דאַרף עפּעס אריינטראָגען. עס נעדויערט עפּעס צו פיעל. לייזער ווערט בייז און גיעט אַ ברום:

— וואָס פּאַרקעסטו זיך דאָרטען? דיינע שעהנע מאכלים! זעליג דערשרעקט זיך פאַר'ן בעל־הבית'ס שלעכטען הומאָר. צו־געהן צום טיש איז איצטער אַ סכנה. ער זעהט ווי די פּועלים, וואָס האָבען געזונדטע פינגער און האָבען עהרליך דעם גאַנצען פריהמאָרגען געאַרבייט, ציטערן אויך ווי אַ פיש אין וואַסער, קייען די שטיקלעך ברויט און קענען דוכט זיך ניט אַראָבשלינ־גען... און זעליג בעט גאָט, אַז מען זאָל גאָר ביים טיש פערגע־סען, אַז עס עקזיסטירט דאָ ערגיץ אין שטוב, אויפ'ן בעט ערגיץ, נאָך אַ פּועל, וואָס מען רופט איהם זעליג... זאָל מען איהם לאָ־זען זיצען רוהיג, זאָל ער ניט דאַרפען בעגעגענען זיך מיט ליי־זער'ס בליקען...

נאָר עס געראָט ניט. אַז ציפּע טראָגט אריין די גרויסע שיסעל מיט קאַרטאָפעל און די טעלער מיט די זויערע אוגער־קעס, ווערט לייזער ווי ווייכער, ער זאָגט מבינות אויף די קאַר־טאָפעל און עסט מיט גרויס אַפּעטיט. זעליג וואַרט אויף עפּעס און דאָס האַרץ וואַרפט זיך ווי ער וואָלט ערוואַרטען דעם בע־שלום וועגען זיין וויטערדיגען לעבען.

— וואו איז דאָס ערגיץ זעליג? — פרעגט פלוצים ציפּע, וועלכע זיצט שוין אויך ביים טיש.

זעליג רעכענט ניט פאַר איבריג צו געבען אַן ענטפער דורך א קרעכץ, און זאָל מען שוין דאָרט ביים טיש ערקלערען וואָס מיט איהם איז... ער שטרענגט אָן די אויערן.

— זעליג איז א חולה! הערט ער לייזער'ס איראָנישען טאָן.

— זעליג! — רופט ווידער לייזער.

— הא! — רעדט זעליג שוואך ארויס, און וואַרט אויף א איינלאַדונג צום טיש...

— פון דעסטוועגען גייה צום טיש! — רופט לייזער פון יוצא וועגען.

„פון דעסטוועגען" — — וואָס עפּעס פון דעסטוועגען" — קריטיקירט ער אין געדאנק דעם בעל הבית'ס טאָן, און ער איז זיך נוקם און שווייגט, האָטש ער ווייס, אז די נקמה איז א גע־פעהרליכע. יעדע מינוט, יעדער רגע ווערט אין שיסעל וועני־גער.

— וואָס? א פינגער רייסט איהם מסתמא? — פרעגט ציפּע קאַלט, ווי איהר גייהט די גאנצע מעשה ניט אָן.

— וואָס דען? — ענטפערט נאָך קעלטער לייזער — ווע־מען זאָל רייסען א פינגער אז ניט איהם? — זעליג, גייה צום טיש... זעליג גיט א קלער אהין און אהער, אהער און אהין, און ווי ער וואָלט אויף זיך אליין קיין דעה ניט האָבען, גייהט ער צו צום טיש, זעצט זיך אויף דעם שפּיץ בענקעל און ער הויבט ניט אויף די אויגען.

— לעג איהם אריין אין טעלער'ל א פּאָר קאַרטאָפעל, — וועגדעט זיך לייזער צו ציפּען. ציפּע רוקט איהם אונטער א טעלער'ל מיט עטליכע קאַרטאָפלעס און זעליג מאַכט זיך האָרץ

און עסט אויף איינע. ער וויל נעהמען א שטיקעל ברויט. נאר קיין אנגעשניטענע אויפ'ן טיש איז ניטא. יעדער האלט נעבען זיך א שטיקעל, און ער אליין זאל נעמען צו זיך דעם לאבען און אבשניידען האט ער היינט ניט קיין העזה, און ער עסט אהן ברויט.

— ווייז, ווייז דעם פינגער! — רייסט איבער אין מיטען ציפע. זעליג לאזט דאס עסען, און האפט זיך מיט אימפעט ווייזען דעם קראנקען פינגער, זאל זי טאקי זעהן, זאל זי ניט מיינען...

— א פינגער ווי א בארג! — זאגט ציפע און קעהרט גלייך אב דעם קאפ. ער וועט צורייבען א וואך, אויב ניט מעהר.

לייזער גיעט א קרומען בליק איך זעליג'ס ווינקעל. זעליג ווערט צוטומעלט, און פאר צוטומלונג נעהמט ער נאך א קארטאפעל, נאר ארבשלינגען קען ער בשום אופן ניט, ער ווארגט זיך מיט איהר. די אויגען ווערען אנגעלאפען מיט בלוט, אין די שלייפען האקט און דער פינגער קעהרט ממש וועלטען, ער שטעכט און רייסט און בריהט...

זעליג דערשלינגט ווי עס איז די קארטאפעל און א קרעכץ געבענדיג הויבט ער זיך אויף און געהט אוועק צום בעט, און בעשליסט, אז ביז וואנען דער פינגער וועט זיך ניט אויסהיילען וועט ער צום טיש, עעסן אפילו, ניט צוגעהן.

צוקומענדיג צום ווינקעל בעט, ווארט ער דאך, אז מען וועט איהם איינלאדען צום קרופניק, און עס קען זיין, אז ער וואלט אפשר געבראכען דאס ווארט און נעגאנגען... ציפע איז זעהר א שלעכטע בעל־הבית'טע, קרופניקעס, אבער, א מכה איהר, קאכט זי זעהר גוטע, צום קרופניק אבער לאדעט מען שוין איהם ניט און זעליג האט חרטה, וואס מיט די פאר קארטאפעל

האט ער זיך נאר מיאוס געמאכט, און ער זאגט זיך אליין מוסר:

— פרעסער! אז מען נעהט ניט, עסט מען ניט, ליעגט מען אין געהאקטע וואונדען...

און דער פינגער שווייגט אויך ניט. ער הויבט אן וואס א מינוט שארפער און שארפער צו שניידען. אבער זעליג שטארקט זיך: ער קרעכצט ניט. ער בעשליסט אפילו זיך זעצען צו דער ארבייט און זאל געשעהן מיט'ן פינגער וואס עס זאל געשעהן: ער מעג איהם אפילו פערליערען: צו אלדי שווארץ יאהר מיט'ן פינגער, מיט דער גאנצער האנד!...

דעם טאטענ'ס שטיוועל.

אלע ווייסען, אז שטיוועל „מאכט מען“ און א הויז בויט מען. חיים, אן ארימער טאטע פון 5 קינדער מיט א צוגאב א ווייב, איז קיין משוגענער ניט געווען, פון דעסטוועגען פלעגט ער שטענדיג זאגען: מען דארף בויען א פאר שטיוועל, אדער: איך האב, גאט צו דאנקען, אויפגעבויט א פאר שטיוועל... און זאגען פלעגט ער דאס ניט אין א וויץ — חיים'ען איז ניט געלעגען אין קאפ זיך צו וויצלען, — נאר אין ערנסט. דערפון קאן מען שוין פערשטעהן, ווי ווייט חיים'ען איז שווער אנגעקומען צו מאכען זיך א פאר שטיוועל. און נישט אפט, פערשטעהט זיך, איז חיים אין שטאנד צו בויען זיך שטיוועל: אין משך פון צוואנציג יאהר נאך זיין חתונה, האט ער זיך סך הכל געבויט דריי פאר שטי־וועל. עס איז לייכט אויסרעכנען, אויף ווי פיעל יאהר עס מאכט אויס א פאר שטיוועל און צו בעגרייפען, ווי פיעל לאטעס א פאר שטיוועל האט מיט דער צייט בעקומען...

חיים פלעגט זאגען, אז ווען עס זאל זיך ווענדען נור אן איהם אליין, וואלט ער געטראגען א פאר שטיוועל בי'ן טויט אריין: ווארום ער ווייסט, ווי אזוי מען דארף זיך בעגעהן מיט א פאר שטיוועל: ער פערשטעהט ווען די פאר שטיוועל זיינען דארשטיג, און ווילען א טרונק, נאטירליך ניט קיין וואסער. נאר „דזיעגיץ“, וואס ער פלעגט קויפען פאר דער לעצטער קאפיקע— און ווי אזוי זיי אבצוהיטען פאר איין אונגליק, ווי א פלאצונג פון דעם לעדער. א ריס א. ד. ג. איז אבער איין אונגליק, אז מיט די שטיוועל, וואס געהערען איהם אליין על פי דין און על פי יושר, און מען רופט זיי טאקי אין שטוב: „דעם טאטענס

שטיוועל״, בענוצט זיך דאך דאס גאנצע הויז־געזינד, איבערהויפט הערבסט און ווינטער צייט. און דאס איז פאר די שטיוועל גע־וועז, ווי חיים פלעגט זיך בייז אויסדריקען „אן אמת'ע הריגה״— מען קוילעט זיי ממש אוועק פאר הער צייט! אט, למשל, די יעצ־טיגע פאר שטיוועל, וואס ער האט ערשט סך הכל מיט 5 יאהר צוריק געבויט, האבען שוין דריי לאטעס און וואלטען, עס זאל נאר זיין געווען אין קעשענע און פרעהליך אויפ'ן הארץ, גע־דארפט נויטיג ווי דאס לעבען, א פיערטע לאטקעלע.

מילא, אז דאס ווייב, וואס האט נעבעך זעהר צעריסענע שיך, טהוט זיי אן אין דער פריה, ווען חיים שלאפט נאך און געהט אין זיי נאך וואסער, איז א האלבע צרה; ערשטענס איז זי אן „עלטערער מענש״ מיט שכל, און וויים, ווי אזוי מען בע־געהט זיך מיט א שטיוועל (חאטש, אייגענטליך, איז דאס א מאנסבילשע זאך...), צווייטענס האט זי טאקי קיין עין הרע אויך א גרויסען פוס, פונקט ווי זיינער, און דאריבער שאדט איהר טריט ניט אזוי שטארק. די זעלביגע זאך איז מיט די עלטערע קינדער, וואס האבען אויך נעבעך אלע צעריסענע שיך, וואס געעצן און קוויטשען, ווי מען שטעלט זיי נאר ארוים אויף דער בלאטיגער גאס. און זיי, וואס געהען זומער־צייט ארום באר־פיס, האבען אויך, קיין עין הרע ניט, גרויסע פיס און פון זיי־ערם א טריט קען אויך אזוי שטארק א שטיוועל נישט ליידען. דאס אונגליק איז נאר מיט לייבעלען, מיט'ן 12 יעהריגען מו־זיניקעל, וואס האט לחלוטין קיין שיך ניט און האט, בערך א קליין פיסעל, און אט זיין פיסעל איז שוין א הריגה פאר'ן שטיוועל....

חיים, וואלט איהם אפילו ניט געלאזט זיי אנטהאן: אין חדר געהט ער שוין דעם לעצטען ווינטער סיי ווי סיי ניט. ער אליין לערנט מיט איהם א שטיקעל חומש. ארויסגעהן אויפ'ן הויף, קען ער אין די „חאדאקעס*) וואס זיינען ספעציעל גע־מאכט געווארען צו פערשאנעווען די איינציגע פאר שטיוועל

און יענע שיך פון שטוב, וואס זיינען שוין לאנג אפילו, דאך אמאל ניי געווען... ווילט זיך איהם אבער ארויסגעהן אין מארק אריין, ווען מען וויל גראד שיקען איין עלטערן נאך א האלבען הערינג, למשל:

— ווילסט געהן אין מארק אריין — זאגט איהם חיים בלומרשט בייז, ווארום אין אמת'ן האט ער איהם ליעב — געה אין די „חאדאקעס".

— אין די חאדאקעס! — פערקרימט זיך לייבעל וויינענ־דיג, — עס איז דאך קאלט.

— קאלט? טא זיץ אין שטוב! — ענטפערט חיים.

— אין שטוב, אין שטוב! — וויינט לייבעל — א גאנצען טאג אין שטוב?

— מילא, ניעב איהם שוין די שטיוועל! — מישט זיך אריין די מאמע, — זאל דאס קינד זיך אביסעל דורכלופטערן. ער ווערט דאך נעביך פארזעסען.

— ביזט א בעל צדקה! — בייזערט זיך חיים און הויבט אן, פון דעסטוועגען, ארויסצושלעפען די שטיוועל, פריהער פון לינקען, דערנאך פון רעכטען פוס, ווי עס שטעהט ערגיץ אין א ספר (חיים איז א איד וואס קען לערנען!)

— נא! — זאגט ער ארויס, ווענדענדיג זיך צו לייבעלען מיט א טאן, אין וועלכען עס הערט זיך: נעהם מיין נשמה!

לייבעל, וואס פערשטעהט ניט, ווי גרויס דער קרבן איז, ווארפט שנעל פון זיך ארונטער די חאדאקעס מיט א שטראהלענדיג געזיכט הייבט ער אן ארויפציהען דעם רעכטען שטיוועל אויף דעם לינקען פוס...

דערזעהענדיג אזא ווילדען טעות, ווערט חיים ווירקליך בייז און, אהן א ווארט צו רעדען, נעהמט ער צוריק די שטיוועל.

— פאר וואס? — פרעגט לייבעל מיט א געקלעמט הער־צעל, אויסשטעלענדיג אויפ'ן טאטען די פערטרערטע אויגען.

—דערפאר, וואס דו ביזט א גוי. ווי טהוט מען אן שטי־

וועל? דעם רעכטען אויף׳ן לינקען פוס?! צעקרימען ווילסטו זיי?!

לייבעל בלייבט שטעהן, ווי א פערשולדיגטער, אהן א וואָרט פערטיידיגונג, און איז דער אמת׳ן — מיט וואָס קען ער זיך פערטיידיגען נעגען אזא עולה, ווי ער האָט געטהאָן? אנטהאָן דעם רעכטען שטיוועל אויף דעם לינקען פוס!...

מישט זיך אבער ווידער אריין די מאמע (אַ, די מאמע, די מאמע, לאנג לעבען זאָל זי!...) און זאָגט:

— פון וואנען זאָל ער, נעביך, וויסען, ווי מען טהוט אָן א פאָר שטיוועל? דו האָסט א סך פאָר שטיוועל איהם געמאכט („געבויט" ווילט זיך חיים׳ען פערבעסערן. נאָר ער בלייבט ביים וועלען). די „האַראַקעס" וואָס ער טראָגט, זיינען איינפּי־סיגע.

ביי אזא מין גערעכטיגע פערטיידיגונג ווערט שוין לייבעל שטאָלץ און טרייבט שוין אפילו איבער די מאָס. ער גיעט, ווענדענדיג זיך צום טאַטען, א געשריי:

— גיעב מיר די שטיוועל! די שטיוועל גיעב אהער!...

איצט דערפיהלט זיך חיים שולדיג! האָט קיין מוט ניט צו אנשרייבען אויף לייבעלען, וואָס איז עובר אויף „כבוד אב" און ער גיעהט איהם צוריק די שטיוועל, און לייבעלע טהוט זיי שוין אָן ווי געהעריג איז.

— אַט אזוי! לויבט חיים.

אז ער קוקט זיך אבער צו, ווי אזוי לייבעלע מאכט דעם ערשטען טריט, קען ער זיך ניט איינהאַלטען און גיעט איהם א רוף צוריק:

— ווי אזוי געהסטו? קרים ניט די אָבצאַסען. געה ווי א מענש!

נאָר לייבעל הערט שוין נישט! ער האָט שוין האסטיג גע־עפענט די טהיר און ער „שוועבט" שוין, אין די גרויסע שטי־וועל, איבער דער בלאָטיגער גאַס און איהם דאכט זיך, אז פאָר

שמחה האט ער בעקומען פליגעל.

א קליינינקייט: ער, לייבעלע, א שנעק פון 12 יאהר, געהט אין טאטענס שטיוועל, אין אזוינע גרויסע!...

און פאר גליק, שפרינגט ער אונטער, חאטש ער ווייס, אז פאר די שטיוועל איז עס ווי דער טאטע זאגט: „איין אמת'ע הריגה“...

די אידענע מיט'ן באָב.

דער גרויסער טאָפּ באָב, וואָס חייקע די אַלמנה, א הויכע דארע אידענע מיט גוטע שווארצע אויגען, וואָס מען זעהט זיי קוים ארויס פון אונטער'ן טיעף ארײַנגעלאָזטען קאָפּ־טיכעל — דער גרויסער טאָפּ באָב, וואָס זי קאָכט צום פערקויפען, איז אין די גאסען, וואו זי געהט אום, זעהר א גאנגבארע סחורה; מען רייסט זיי פון די הענד. ערשטענס איז באָב ביליג — א קאָפּיקע א מעסטעל; און צווייטענס קויפט זי זעהר גוטען באָב און קאָכט איהם אוים זעהר ווייך. ווער עס קויפט ביי איהר איין מאָל, וועט שוין א צווייטען מאָל זי זוכען. אזא נאָמען האָט איהר באָב! זי זאָל זיין בעזאָנדערס שטאָלץ אויף איהר סחורה, קען מען ניט זאָגען: משטיינס געזאָגט, דער גאנצער יחוס פון באָב! אז „ער“ האָט געלעבט און האָט געקנעלט מיט אלף־בית קינדער, איז איהר געווען אביסעל בעסער! האָבען איהר א זעכציג קינדער גערופען „רביצין“. אוודאי איז „רביצין“ שעהנער, ווי באָב־אידענע... וואָס זאָל מען אבער טהאָן? דארף „ער“ קריגען די סוכאָטע און אוועקשטאַרבען! מסתמא האָט גאָט אזוי געוואָלט.

אָבער מאנכע מינוטען פון גדולה גיעט איהר אויך דער מסחר פון באָב, און ניט נאָר גדולה, נאָר אפילו שמחה און נחת.

ווי געזאָגט, האָט זי איהר באָב זעהר לייכט פערקויפט אין די אָרעמע גאסען. ארומגעהן אין די הייזער מיט'ן באָב האָט זי ניט געברויכט; נאָר אין איין הויף פלעגט זי מיט א בעזונדער שמחה און גדולה אריינגעהן מיט איהר סחורה. אבער ניט צוליעב פדיון, נאָר צוליעב גאָר עפּעס אנדערס...

אריינגעהענדיג אין דעם גרויסען תלמוד־תורה־הויף, וואס איז ארומגעצוימט מיט א הויכען לאנגען פארקאן, האט זי דער־פיהלט, אז איהר לעבען איז נאך ניט אזוי פינסטער, ווי זיי מיינט, אז זי לעבט און ברענגט נוצען מיט איהר לעבען.

אין דעם דאזיגען גרויסען הויף, צווישען די פיעלע אבגע־ריסענע ארעמע תלמוד־תורה אינגלעך, געפינט זיך איינער, אויך אן אבגעריסענער ווי אלע איבעריגע, און א יתום — דאס איז איהר בערעלע; איהר טהייערער קדיש.

— בערעל! די מאמע מיט'ן באב איז געקומען! הערט זי, אריינגעהענדיג אין הויף, ווי קינדערשע שטימען רופען.

איהר הארץ הויבט אן קלאפען פאר פרייד, איהרע אויגען אונטער'ן קאפ־טיכעל שיינען.

— בערעלע! — רופט זי מיט נחת.

און עס בעווייזט זיך א בלאס אינגעלע, מיט צוויי שווארצע אויגעלעך און מיט א צודראפעט שפיץ נעזעלע, ער לויפט צו צו דער מוטער און לאזט פערשעמט אראב די אויגען.

— בערעלע! האסט שוין געלערנט? — פרעגט זי מיט ליעבשאפט.

— שוין צוויי מאל! — ענטפערט פאר בערעלען א צוויי־טער מיט א פנים פון א רעכטען קונדם, און לאזט ניט אראב די אויגען פון טאפ מיט באב, וואס איז איבערגעדעקט מיט א געשט זעהר קלאר, פון פארע דורכגעפייכטען טישטוכעל.

— און ווער ביזטו? — פרעגט חייקע מיט א גוטמוטיגען שמייכעל, קוקענדיג דא אויף איהם, דא אויף איהר בערעלען.

— אייער בערעלעס א חבר! — שיסט אוים דער קונדס'ל מיט נצחון, און קוקט אויפ'ן טאפ מיט באב.

— ער שלאָגט דיך ניט, בערעל — האַ? — פרעגט זי בעזאָרגט.

— ניין מאַמע! — ענטפערט בערעלע פערשעמט.

— איך נעהם זיך פאַר איהם שטענדיג אָן! — שרייט דער

קונדס אויס מיט היץ — ניט אמת, וואָס? זאָג בערעל!

בערעל שווייגט, נאָר אין זיין שעמעדיגען שמייכעל שטעקט א בעשטעטיגונג.

— נו, ווילסט אביסעל באַב? — פרעגט זי דעם קונדס'ל.

דער קונדס דערפרעהט זיך און פערשעמט זיך צוזאַמען.

— אומזיסט וויל איך ניט... איך וויל קויפען...

— האָסט דען געלד? — שמייכעלט גוטהערציג די אלמנה.

— באָרגען... איך וועל אייך מאָרגען אָבגעבען, אויף נאמנות!

— נו, איך באָרג דיר, ביזט אודאי אַן עהרליך אינגעל!— ענטפערט חייקע געריהרט און שיט איהם א פול מעסטעל באַב אין די ביידע אויסגעשטעלטע, דאַרע און קויטיגע הענדטלעך אריין.

— א דאַנק... זאָגט ער ארויס ווי צוטומעלט פאַר גליק. באַלד אָבער חאַפּט ער זיך, אַז מען דאַנקט נאָר פאַר א מתנה, ער אָבער נעהמט דאָך בלויז אויף „באָרג“, פּעדריכט ער זיך:

— מאָרגען בעצאָהל איך אייך!

חייקען מיט'ן טאַפּ רינגלען דערוויילע ארום די אלע אינגעלעך, וואָס האָבען שוין אבגעלערנט דעם פריהמאָרגענדיגען „שיעור“. ווער עס קויפט פאַר באַאַר, ווער אויף באָרג און ווער גאָר בעטעלט מיט שטומע יתומדיגע בליקען.

חייקע שטעלט אלע צופרידען, און אַז זי נעהמט אוועק אַנצט דער גאַנצער תלמוד־תורה־הויף פאַר פרייד.

און דער אבגלאנץ פֿון דער פֿרייד בלייבט ביי חייקען אויף א גאנצען טאג. פֿאר נאכט קומט בערעל אהיים, און זי פֿרעגט איהם:

— נו, בערעלע, הײַנט האט דיר קיינער ניט געשלאגען?

— די אינגלעך ניט, נאר דער רבי... — ענטפֿערט בערעל אומעטיג. דערצו האט שוין חייקע קיין מיטעל ניט. געלד פֿאר'ן רבי'ן האט זי ניט און באב עסט ער ניט — עס שאדט איהם צום געזונד.

די מרידה ביי אקדמות.

„שלשה ימי הגבלה“ איז דאס געשעהן, ווען אויף אונזערע הערצער איז געווען פרעהליך, ווען מיר האבען שוין געפיהלט די האלבע פרייהייט, וואס מיר וועלען געניסען די דריי טעג, לערנענדיג נאר צו האלבע טעג און די גאנצע פרייהייט וואס מיר וועלען געניסען אין די פיער טעג: ערב שבועות, צוויי טעג שבועות און „אסרו חג“...

עה, פרייהייט, פרייהייט! אזוי שרייט זיך מיר אצונד נישט־ווילענדיג אוים און איך דערמאן זיך אן דער מרידה, וואס מיר, חדר־אינגלעך האבען, דערשמעקענדיג די פרייהייט, גע־מאכט ביי אונזער רבי'ן אין חדר און, וואס ער האט איינגע־שטילט, ווי דער שטייגער איז, מיט שמיץ...

א בייזער, א שטרענגער איז אונזער רבי, ר' משה חיים ברוך'ס, געווען און א גרויסער למדן, דער ערשטער למדן אין שטאדט. גרויסע אידען מיט בערד האבען פאר איהם אבשיי גע־האט, און מיר, חדר־אינגלעך, האבען מורא געהאט. עס איז גע־ווען נענוג, אז ער זאל זאגען, דאכט זיך, נאר שטיל: „געהמט די גמרות“, אז אונזערע הערצער זאלען זיך אנהויבען ווארפען פאר שרעק.

יא, א גרויסער למדן איז ער געווען. מיר האבען עס גע־פיהלט, לערנענדיג ביי איהם מסכת בבא קמא, און דערהויפט דעם פרק „מרובה“. אין „מרובה“ האט ער געוויזען גרויסע קונ־צען. ער פלעגט אויף איין ריש־לקיש'ן אבשטעהן גאנצע שעה'ן, אויף די תנאים א גאנצען נאכמיטאג צייט און פלעגט זעהן זיי אלעמען אויסגלייכען, אבשלאגען אלע קשיות, נישט דערלאזען

צו גרויסע מחלוקות, און וואו עס פלעגט האלטען שמאל, פלעגט ער רופען צו הילף דעם תוספות, דעם „מהר"ם שיף", דעם „נחל יהושע", דעם „באר יצחק", און נאך און נאך, ביז ער פלעגט ארויס ווי א העלד, א בעזיגער און פלעגט א ווײלע אברוהען, גלעטענדיג דאס שפּיציגע בערדיל...

און מיר, חדר־אינגלעך, האבען געמיינט, אז גרעסער פאר אונזער רבי'ן אין לומדות איז גאר אין דער גאנצער וועלט נישטא און אונזער מורא פאר איהם איז פון טאג צו טאג גע־וואקסען.

אגב פלעגט ער נאך אונזער מורא פערשטארקען מיט א קלאפּ, א שמיץ און אנדערע מיטלען פון א הערשער...

עס פערשטעהט זיך, אז קענען קלעפּ פלעגען מיר שטארק, שטארק פּראטעסטירען... מיט וואס פאר א העזה שלאגט ער אונז, 12—13 יעהריגע אינגלעך! א שאד נאר, וואס פּראטעס־טירען פלעגען מיר אלע אונטער די אויגען, געהענדיג מיט צו־קלאפּטע זייטען, צופּאטשטע באקען א היים; אין די אויגען דעם רבי'ן האבען מיר קיינמאל די העזה און דעם שכל ניט געהאט צו פּראטעסטירען. און עס איז טאק שווער געווען: געה פּראטעס־טיר קעגען ר' משה חיים ברוך'ס, אזא למדן! עס האט טאקי קיין פּנים, חוזק וואלט מען פון אונז געמאכט.

דארף זיך אבער טרעפען צום גליק אדער צום אונגליק א מעשה, אז מיין טאטע, וואס האט פאר מיר געצאהלט 20 קערבליך א זמן — און געצאהלט גוט, אלע חודש 4 קערבליך — אז מיין טאטען פערוועלט זיך אז דער רבי זאל מיט אונז שלשת ימי הגבלה לערנען אקדמות און רות...

און איך קום צו געהן אין דער פריה אין חדר און זאג ארויס מיין טאטענס בעפעהל:

— רבי, דער טאטע האט געהייסען, איהר זאלט מיט אונז לערנען אקדמות און רות...

— אקדמות גאַר... — האָט דער רבי זיך ווי אַ קרים גע־טהאָן, — וואָס דאַרפט איהר אקדמות?...

— דער טאַטע האָט געהייסען... האָב איך זיך געהאַלטען ביי מיינס, ווייסענדיג, אז מיין טאַטע איז ביים רבי'ן אַ גוטער בעל הבית.

— נו, מילא, אז דער טאַטע וויל אקדמות, זאָל זיין אקדמות, מהיכא תיתי — האָט ער אונצופריעדען ארויסגעברומט און דער רבי האָט געשיקט די תלמידים, וואָס וואָהנען נאָהנט פון חדר, ברענגען שבועות'דיגע מחזורים.

עס איז געוואָרען לעבעדיג, די אינגלעך האָבען זיך מיט געפילדער ארויסגעריסען פון טיש און ארויסגעכאַפּט זיך אויפ'ן גאַס, פון וואַנען עס האָט זיך געהערט דער פרעהליכער אויס־געשריי: אקדמות!...

— אקדמות! — האָט דער רבי געברומט, ווי דאָס וואָרט „אקדמות וואָלט איהם עפּעס געריצט...

באַלד האָבען די פיער אינגלעך געבראַכט די שבועות'דיגע מחזורים, דער רבי האָט די מחזורים בעטראַכט מיט קרומע בליקען און זיך גענומען אויסקלויבען אַ מחזור פאַר זיך...

ער האָט געקליבען עטליכע מינוט און האָט עפּעס געזוכט. נאָר דאָס, וואָס ער האָט געזוכט האָט ער נישט געפונען, ווייל ווי עס האָט זיך שפּעטער ארויסגעוויזען, האָט נעביך אונזער רבי, דער למדן, געזוכט אַ מחזור מיט „עברי־טייטש“... מיט אַ כעס האָט ער גענומען דאָס מחזור וואָס יאַשקע־חייקעלס האָט גע־בראַכט מיט די פּירושים „מטה לוי“, „בית לוי“ און „מעשה אורג“ — דאַכט זיך גענוג פּירושים, נאָר דער רבי האָט געבענקט נאָך אַ פּיערטען, ווייבערישען פּירוש — נאָך אַ ביסעלע „עברי טייטש“... ער וואָלט גאָר גענצען געוואָרען... עס פערשטעהט זיך, אז דאָס האָב איך ערשט שפּעטער מיט די איבעריגע תלמידים פערשטאַנען...

— נו, נעהמט, געפינט אקדמות! — האָט ער מיט אונגעוועהנליכען כעס אַ קאָמאַנדעווע געטהאָן.

איך ווייס נישט, צי דערפאַר וואָס מיר האָבען זיך געפיהלט שוין האַלב פרייע אינגלעך, צי האָבען מיר זיך געשטויסען, אַז דער רבי אונזערער, דער למדן, האָט מורא פאַר אקדמות'ס מאָדנעם תרגום — אַזוי צי אַזוי — די מורא איז עפּעס פון אונז אין גאַנצען אַראָב און מיר האָבען זיך פאַר שמחה צעזונגען:

אקדמות מילין ושריות שותא
אולא שקילנא הרמן ורשותא.

דערביי האָבען מיר זיך אָבגעשטעלט און געוואַרט, אַז דער רבי זאָל אונז „טייטשען". דער רבי אָבער האָט זיך אַריינגעקוקט מיט דאָס גאַנצע בערדיל אין „מטה לוי" און האָט געזוכט עפּעס דאָרטען, געזוכט מיט שרעקליכע ווילדע בליקען...

— נו, רבי... — האָב איך זיך אָבגעשטעלט — פערטייטשט אונז...

— זאָגט, קינדערלעך, ווייטער... זאָגט... — האָט דער רבי פון אונטער „מטה לוי" ווייך אַרויסגערעדט...

דאָס ערשטע מאָל האָבען מיר דערהערט פון אונזער בייזען רבי'ן דאָס וואָרט „קינדערלעך". דאָס ערשטע מאָל האָט זיין קויל אַזוי ווייך געקלונגען.

דאָס האָט אָבער נישט געווירקט, מיר האָבען אַלע ווי אין געדאַנק „יד אחת" געמאַכט נישט ריהרען זיך פון אָרט, וואו ער וועט אונז נישט איבערטייטשען יעדעס וואָרט בעזונדער.

— נו, רבי! — האָט שוין נאָך אַ תלמיד געמאָהנט אַ ביסעל מיט עזות — פערטייטשט!...

דער רבי האָט אַרויסגענומען דאָס בערדיל מיט די אויגען פון „מטה לוי" און האָט קוים אַרויסגערעדט:

— אקדמות — איידער איך הויב אָן, מילין — ווערטער, ושריות־שותא... נו, זאָגט, קינדערלעך, ווייטער... האָט זיך דער רבי געבעטען און האָט געווישט דעם שטערען...

מיר האבען אויסגעשאסען א געלעכטער, פאר וואס מיר וואלטען איין און אנדער צייט בעקומען א שעהן ביסעל פעטש און האבען גענומען ווייטער זינגען:

גוויל אלו רקיעי קני כל חורשתא.

— רקיעי — די הימלען! — האט דער רבי אונז דאס ווארט פערטייטשט און געטריבען ווייטער:

— זאגט, קינדערלעך, זאגט, דער טאג שטעהט נישט, מיר דארפען נאך לערנען רות אויך, היינט איז דאך בלויז א האלבער טאג... נאך מיטאג פריי!...

דאס ווארט „פריי" האט דער רבי געדריקט, ווי ער וואלט אונז וועלען דערמיט אונטערקויפען, אז מיר זאלען נים בעטען „פערטייטשען". פון איין זייט האט ער געווירקט, פון דער צווייטער זייט האט ער דערמיט נאך ערגער געמאכט, ווייל פרעהליך ווערענדיג פון דאס ווארט „פריי" האט זיך אונז פערוואלט לוסטיג מאכען איבער אונזער בייזער רבי'ן און יעדער תלמיד פלעגט אלע ווייל און אנדער ווארט פרעגען:

— וואס טייטש כלול גפי?

— וואס טייטש באדישתא?...

— וואס טייטש מרשותא?...

און נאך יעדער פראגע פלעגט זיך גלייך הערען א שאס פון מויל — א הילכיג געלעכטער...

און דער רבי, דער בייזער רבי, האט מוטהלאז געווישט דעם קאלטען שוויים פון שטערן, צוויי ווערטער פלעגט ער אב־טיישען, צעהן דורכלאזען און פלעגט זיך בעטען אליין:

— זאגט קינדערלעך, זאגט! באלד דארפט איהר שוין געהן פריי, און איהר האט נאך קיין רות נישט געלערנט...

און מיר זאגען ווייטער און שטעלען זיך אב ביי שווערע ווערטער, און שלעפען דעם רבי'ן פון „מטה לוי", אווו ער זוכט „ראטונאק" און קען נישט געפינען...

ענדליך, אז מיר האלטען שוין אריינגעפאהרען אין האלב „אקדמות“ פאלט דער רבי אויף א פלאן (קיין נאר איז ער נישט געווען) און רופט זיך אן מיט זיין שטענדיגער שטרענגער שטימע:

— נו, גענוג! דאס וועלען מיר „קאנטשען“ מארגען; איצט נעהמט געפינט רות...

ווי פון הימעל אראבגעפאלען פיהל איך זיך נאך דער גזירה. ס'טייטש נישט ענדיגען אזא פרעהליכעס שפיעל?... און איך בונטעווע מיין חבר מיט'ן פוס:

— מען דארף קאנטשען!..

און מיין חבר איז אויך קיין נאר נישט און בונטעוועט א צווייטען, און דער צווייטער איז אויך קיין נאר נישט און בונטעוועט א דריטען, ביז אונזער גאנצער חדר צובונטעוועט זיך און אלע שרייען ווי אין איין קול:

— קאנטשען אקדמות! ! !

— קאנטשען אקדמות! ! !

— קאנטשען אקדמות! ! !

אונזער בייזער רבי, דערזעהענדיג אזא מיאוסע מעשה פון זיינע ביזהעריגע שטילע, נעהארזאמע חדר אינגלעך, האט זיך אין גאנצען פערלארען. זיינע אויגען האבען זיך מיט בלוט אנגע־גאסען, די באקען זיינען ווי איינגעפאלענער געווארען און ער האט זיך אין גאנצען נעטרייסעלט, נישט וויסענדיג וואס צו טהון, ווי איינצושטילען די מרידה און ער האט קוים געקענט זשיפען:

— רות, זאג איך אייך!... רות!...

— אקדמות! אקדמות! האבען מיר זיך געהאלטען פעסט...

. . . .

. . . .

דער סוף פון דער מעשה איז פאר אונז טרויעריג געווען. דער רבי, ווי א צורייצטער האהן, איז ארויסגעלאפען פון חדר און

אין א האלבע שעה ארום איז ער געקומען מיט דריי בעלי בתים — דריי טאטעס — און האט גערעדט:

— דאס ערשטע מאל טרעפט מיר אזא מעשה! דאס ערשטע מאל!...

— אזוי גאר קינדער, איהר שלאגט א רבי'ן?... — האט איין בעל הבית רוהיג זיך אבגערופען — פיין! פיין! פיין! נישטא וואס צו רעדען!...

דער רבי האט זיי קענטיג דעם אמת נישט דערצעהלט און כדי צו פערגרעסערען אונזער שטראף האט ער אויסגעטראכט אויף אונז א בלבול, אז מיר האבען איהם געשלאגען.

— נו, וועט איהר, הייסט דאס, מיר העלפען? — האט דער רבי זיך געווענדעט צו די בעלי־בתים...

— שייך העלפען — האבען די בעלי בתים, ווי אין איין קול געענטפערט — מען דארף זיי „קאטעווען", אז בלוט זאל שפריצען...

קיין בלוט האט אפילו נישט געשפריצט, מען האט אונז מיט רחמים געגעבען נאר צו צעהן שמיץ — די בזיונות אבער האבען אונז וועה געטהאן, שטארק וועה געטהאן! אזוי, אז די פאר פרייע יום־טוב טעג איז אונז נישט איינגעגאנגען און מיר האבען גענומען אויף זיך דאס צווייטע מאל מאכען די רעוואלוציע מיט מעהר שכל...

אויפ'ן בוידעם.

איינע פון די ערהאבענע זאכען, צו וואס לייזער'ל א זעקס־יעהריג אינגעלע, האט געשטרעבט, איז געווען דער בוי־דעם פון דעם איינשטאקיגען שטיבעל, וואו זיין טאטע־מאמע האבען געוואהנט. ווי א פאעט ציהט צו די וואלקענס, צו די שטערן, צו דער לבנה, אזוי האט לייזערלען געצויגען צום בוי־דעם. אבער פונקט ווי די וואלקענס, שטערן, לבנה זיינען צו הויך און אונמעגליך צו דערגרייכען פאר דעם פאעט, אזוי איז צו הויך געווען און נישט דערגרייכבאר פאר לייזער'לען דער בוידעם.

און געצויגען צום בוידעם האבען לייזער'לען א סך זאכען. דארט אויפ'ן בוידעם, ווייסט לייזער'ל, געפינען זיך די פסח'די־גע כוסות, צווישען וועלכע עס געפינט זיך זיין כוס, א בלויער מיט בלומען... ווייעדער געפינט זיך דארטען א סך אלטע בגדים מיט א סך קנעפלעך, וועלכע וואלטען איהם זעהר גוט צונוץ געקומען, ווען ער זאל זיי אויסרייסען. ער וואלט באלד אנ'עושר, א „מיליאנער" פון קנעפלעך געווארען און אלע חברים פון דער גאס וואלטען פאר איהם דרך ארץ געהאט... אויסער כוסות און קנעפלעך, ווייסט לייזער'ל זיכער, אז דאס צובראכענע וועגעלע ליגט אויך אויפ'ן בוידעם. ער האט אליין געזעהן, ווי מען האט עס אמאל ארויפגעטראגען און פון דאמאלט אן האט זיך זיין בענקשאפט צום בוידעם פערגרעסערט. היינט וויפיעל זאכען ליגען דארט, וואס ער ווייסט נישט! און דאס טאקי אליין פערגרעסערט זיין שטרעבען צום בוידעם. ווער ווייסט וואס פאר א בילד עס וואלט זיך פאר איהם ענטפלעקט, ווען ער

וואלט נאך אריבערגעטראָטען די שוועל פון דעם בוידעם....

מיט שטרעבען צום בוידעם אליין איז לייזער'ל נישט אבגעקומען.

נישט איין מאל פלעגט ער זיך מוטהיגען, קוקענדיג אויף דעם האלב־צובראָכענעם הויכען לייטער און זיך נעהמען טאקע קריכען; נאר אוועקשטעלענדיג זיך אויף דער ערשטער טרעפ פלעגט זיך דער לייטער נעהמען שאָקלען און א דערשראָקענער פלעגט ער אראבפליהען, אבלעגענדיג זיין נסיעה אויף א צווייטען מאל, אז ער וועט גרעסער ווערען, און וועט ניט אזוי מורא האָבען. — — — — — — — — — — — — — — — — — —

— —

איינמאל, אין א שענעם העלען מיטען טאָג האט לייזער'ל דערהערט ווי די מאמע רופט איהם:

— לייזער'ל, גיכער!

ער האט זיך אומגעקוקט און האט דערזעהן נעבען זיך די טאטע־מאמען, דערשראָקען און בלייך.

— וואוהין? — האט לייזער'ל אויך דערשראָקען גע־פרעגט.

— אויפ'ן בוידעם, מיין קינד.

„אויפ'ן בוידעם!" האט איהם אבגעקלונגען אין קאָפּ, עס קען נישט זיין! און ער האט ווידער, שוין אין גאנג, איבערגע־פרעגט:

— וואוהין?

— קום מיין קינד, קום — אויפ'ן בוידעם.

ניין, ער האט טאקי קיין טעות נישט געהאט. מען נעהמט איהם טאקי אויפ'ן בוידעם. אָט שטופט איהם דער טאטע אונ־טער אויפ'ן לייטער... אָט איז ער שוין טאקי אויפ'ן בוידעם. דערלעבט!

אָבער וואָס זאל דאָס בעדייטען? אפשר אזא יום־טוב. יאָ, געוויס אזא יום־טוב. עס איז טאקי א מאָדנער יום־טוב, אבער

פארט א יום־טוב: און לייזער׳ל דערמאהנט זיך אז נאך מאדנע יום־טובים, ווען דער טאטע עסט א בייגעל מיט אש, ווען מען שאקעלט א לולב, ווען מען בעט אוים די שוהל מיט היי, ווען מען געהט צום טייך און נאך אזוינע יום־טובים.

„יא, דאס איז געווים אזא יום־טוב״, בעשליסט ער פעסט און עס געפעלט איהם.

און נאך מעהר זיכערער ווערט ער אין דעם יום־טוב, אז ער וויל עפעס זאגען און דער טאטע מאכט איהם צו דאס מויל און שעפטשעט איהם צו:

— שטילער, מען טאר נישט רעדען.

ווי באלד אז מען טאר נישט, איז דאס געווים א יום־טוב. יום־טוב טאר מען מאקי א סך זאכען נישט טהאן...

באלד דערהערט ער פון דרויסען קולות...

— אוי מאמע, מען שרייט! — זאגט ער און וויל צוגעהן צום פענסטעריל א קוק טהאן.

נאר די מאמע און דער טאטע שלעפען איהם צוריק און לאזען איהם נישט געהן, אוועקלעגענדיג איהם נעבען זיך.

עפעס א מאדנער יום־טוב, ווערט לייזער׳ל נישט צופריידען און קוקט מיט רוגזא אויפ׳ן בוידעם, וועלכער האט ביי איהם פערלארען זיין גאנצען חן, און עס ווילט זיך איהם אראב, אראב...

נאר אויף דער גאס הערען זיך שרעקליכע קולות, יאמערייען ווי פון טויזענדער לויות...

דער קליין רעדלער׳ל.

דער חשק צו רעדלען האָט זיך ביי יאָסלען דערוועקט זעהר פריה. אז ער איז אַלט געווען זעקס יאָהר, פלעגט ער שוין געהן מיט דער מאַמען אין „פּאַדריאַד“, ווען מען האָט געבאַקט זייערע מצה און מען האָט איהם געמוזט געבען חאָטש איין מצה אָב־רעדלען, עס פערשטעהט זיך, אַז די דאָזיגע מצה איז געווען אַ צוריסענע. אַ גע׳פּטר׳טע, עס האָבען זיך פון איהר ממש שטיק־לעך, פּאַסען געשלעפּט, אויסער דעם האָט זי אין אויווען שטאַרק געבלעזעלט און דער זעצער, אַזוי אויך אַ גרויסער כעסן האָט זיך צושריען: „גזלנים, ווען מען לאָזט מען דאָס צום בלעך“... אָבער אַ „טאַלאַנט“ האָט שוין אפילו דאַמאָלט דער „סטאַרשי“ רעדלער אין איהם דערקענט.

— דער יאָט וועט ווען עס איז זיין אַ זעלטענער רעדלער, האָט ער זיך געווענדעט מיט אַן אַווטאָריטעטען־טאָן צו זיין העלפער.

און דער „פּאָמאָשטשניק“, וועלכען עס האָט אפילו ניט אַזוי שטאַרק געשמעקט צו האָבען אַ קינפטיגען קאָנקורענט, האָט אָבער אויס אַכטונג און מורא פאַר׳ן „סטאַרשי“ מודה געווען:

— יאָ, עס ווייזט אויס...

נאָר די מאַמע יאָסעל׳ס וואָס איז דערביי געשטאַנען, האָט איהם אָבגעשלעפּט פון בלעך און מיט גרינג־שעצונג געזאָגט:

— זאָל ער בעסער קענען לערנען, ווי רעדלען...

דאָס האָט שוין אי דעם „סטאַרשי“, אי דעם „פּאָמאָש־טשניק“ פערדראָסען, און דערפאַר האָבען זיי בשום אופן ניט געגעבען יאָסעל׳ען נאָך אַ מצה אָברעדלען...

אָבער צערייצענדיג זיך בלויז מיט דער איין מצה, איז יאַסעלע שוין ניט אָבגעטרעטען פון בלעך און אז ער האָט אליין שוין ניט זוכה געווען צו רעדלען, האָט ער חאַטש געהאַלטען אין האנד א רעדעל מיט א קאַטשעלקע און געאיבט זיך אויפ׳ן בלעך אליין. פון צייט צו צייט פלעגט איהם אויך געלינגען א פיהר צו טהאָן מיט׳ן רעדעל איבער אן אָבגערעדעלטער מצה, אויף וואָס דער „סטאַרשי״ פלעגט איהם גוט-מוטהיג בעמערקען.

— מע טאָר ניט, אינגעלע...

ער איז אזוי גוט צו יאַסעלע׳ן געווען, ווען זייער מצה האָט זיך געבאַקט, מיט א בעל הבית׳ס א קינד קען מען ניט איינ־רייסען... אז די מצות האָבען זיך אבער אָבגעבאַקט, און די מאַמע איז אוועק א היים, נאָר יאַסעלע, ניט קענענדיג זיך שיידען פון בלעך, איז געבליבען, האָט זיך שוין דער „סטאַרשי״ מיט איהם אנדערש בעגאַנגען. די רעדעל מיט דער קאַטשעלקע האָט ער ביי איהם גלייך צוגענומען און שפּעטער א ווייל׳ע האָט ער איהם אפילו געטריבען פון בלעך:

— געה אינגעלע, אהיים. געה געזונדטערהייט...

און נאָך שפּעטער, אז יאַסעלע פלעגט זיך ווידער צורוקען און קוקען מיט דאַרשטיגע בליקען אויפ׳ן רעדעל, האָט איהם שוין דער „סטאַרשי״ מיט׳ן האנד אָבגעטריבען:

— אז דו וועסט ניט געהן מיט גוטען, וועסט דו קריגען ארויסגעוואָרפען.

און יאַסעלע איז א פערשעמטער ארוים מיט אן אראָבגעלאָזענעם קעפּעל פון פּאַדריאַד.

יאַסעלע איז אבער ניט אראָבגעפאַלען ביי זיך. די גאַס, וואו זיין טאַטע-מאַמע האָבען געוואָהנט, האָט פערמעגט נאָך פּאַדריאַדען. און אויף מאָרגען נאָך האַלבען טאָג, ווען ער איז פריי געוואָרען פון חדר, איז ער שוין געשטאַנען אין א צווייטען פּאַדריאַד. דאָרטען איז געווען א רעדלער אן עלטערער איד, וואָס האָט זיך געג׳גט מיט דער ווייב, ווייל ער האָט קיין

קינדער ניט געהאט, און ער האט יאסעלען צוגענומען, ווי א טאטע.

— איך זעה, אינגעלע, — האט ער זיך צו יאסעלען מיט ליעבשאפט געווענדעט — אז דו ווילסט „קענען“... און אז מען וויל, „קען“ מען... מובטחני, אז דו וועסט זיין א רעדלער ביי אידען.

און יאסעלע איז שוין פון דעם דאזיגען אידען און פון דער בלעך ניט אבגעטראטען און ער האט טאקע געכאפט פון צייט צו צייט א רעדעל אין האנד און געפיהרט איבער די מצות, וועל־כע דער איד פלעגט נאך דעם אליין איבעררעדלען און זאגען דערביי:

— מען דארף, זוהנינקע, שטייפער צודריקען... שטיי־פער... אבער דו וועסט קענען... איך זעה, אז דו וועסט קענען. מובטחני שתהיה רעדלער בישראל...

וואלט שוין יאסעלע א גליקליכער געווען, דארף זיך אבער אין אלע זיינע גליקען אריינמישען דער טאטע און וועלען צו־שטערען זיי. אזא טאטען האט ער שוין. דאכט זיך, וואס קען עס ארען דעם טאטען, אז זיין בחור'על וויל ווערען א מענש; וויל זיך עפעס אויסלערנען א מלאכה... ניין! יאסעלעס טאטע, כא־פענדיג זיך, אז יאסעלע ווערט פערפאלען גאנצע שעה'ן, הויבט איהם אן צו זוכען און „פאקט“ איהם, א דאנק פערשיעדענע מסירות פון יונגערע און עלטערע ברידער און שוועסטער, וואס פערגינען ניט יאסלען דעם נחת...

— א דו, שייגעץ! — שרייט דער טאטע, ווען יאסעלע'ן ברענגט אן עלטערער ברודער אדער די מאמע אהיים פון פאד־ריאד, וואו ער האט ניט נאר די רעדעל, נאר אויך די נשמה גע־לאזען — א, די יורקע! וואס טהוסטו דארטען אין פאדריאד צווישען אזוי פיעל נקבות... א שעהנער שטאט פון א בחור! וועסט דאך בטל בששים ווערען... שייגעץ דו... דיין פוס זאל דארט מעהר ניט זיין... די הויט וועל איך דיר אראבשינדען...

און יאַסעלע האָט נעבאך געמוזט אַבוואַרטען א טאָג און ניט אריינגעהן אין פּאַדריאַד; אבער אויף איבערמאָרגען איז ער שוין ווידער געווען, געשטאַנען נעבען בלעך מיט א רעדעל און קאַטשעלקע אין האנד און מיט גרוים פערגניגען אויסגע־הערט די נביאות פון דעם אידען, דעם רעדלער:

— —מובטחני, יונגעלע, אז דו וועסט זיין א רעדלער ביי אידען...

— אַט דאָס איז טאַקי א גוטער איד, — טראַכט דאַמאָלס יאַסעלע — אַט ער וואָלט געווען א גוטער טאַטע... האָט ער דוקא קיין קינדער ניט.

און יאַסעלען האָט זיך געדאַכט, אז גאָט פיהרט ניט ווי מען דאַרף די וועלט...

א סך רדיפות און פערפּאַלגונגען, א סך מסירות האָט יאַ־סעלע איבערגעטראַגען אין א גאַנצע רייהע פון יאָהרען אין דער צייט פון די פּאַדריאַדען. אבער דער „טאַלאַנט" זיינער האָט זיך פאַר קיין זאַך ניט אָבגעשראָקען. צו צוועלף יאָהר איז שוין יאַ־סעלע אנערקענט געוואָרען פון אַלע רעדלער אין די פּאַדריאַדען. זיי האָבען געזאָגט, אז ער וואַקסט א רעדלער איינער אין דער וועלט און ווען ער וואָלט געהאַט א ביסעל מעהר כחות, וואָלט מען איהם שוין געקענט אָנטרויען א בלעך...

די דאָזיגע קלאַנגען זיינען דערגאַנגען צו דעם טאַטענס אויערן. דער טאַטע, וואָס האָט אזוי פיעל געשטערט יאַסעלען צו ענטוויקלען זיין רעדלערישען טאַלאַנט, האָט ענדליך געמוזט, ווי־לענדיג ניט ווילענדיג, א מורמעל טהאָן:

— וואָס מען קען, שאַדט נישט...

און יאַסעלע האָט שוין פון יענעם טאָג אָן פראַנק און פריי בעזוכט אַלע פּאַדריאַדען אין גאַס און האָט זיך פערפּאַלקאָמט אין זיין ארבייט. די עלטערע רעדלער האָבען איהם מיט גרוים

רעספּעקט אויפגענומען און פּלעגען איהם די בעסטע רעדעל אונטערטראָגען.

— נא, אַט האָסט דו די דאָזיגע רעדעל — האָט זיך צו איהם איינמאָל געווענדט א רעדלער — און בייט מיר איבער אויף א שעה...

ביז אהער פּלעגט מען יאָסעלען נאָר געבען א רעדעל אויף העלפען. לאָזען איהם אליין מיט'ן „פּאָמאָטשניק" האָט מען נאָך ניט געוואגט. פון דער דאָזיגער נייער פאַרלעגונג איז יאָסעלע אָפיציעל אנערקענט געוואָרען אלס א רעדלער, אויף וועלכען מען קאָן זיך פערלאָזען. שטאָלץ און גליקליך האָט ער זיך געפיהלט שטעהענדיג אויף דעם סטאַרשי'ס אָרט ביים בלעך און אין די אויערן האָבען איהם געקלונגען דעם עלטערן אידענס ווערטער פון אמאָל:

— מובטחני, אז דו וועסט זיין א רעדלער ביי אידען...

* * *

אין א ווינטער ארום איז יאָסעלע בעל מצוה געוואָרען.

— זאָלסט וויסען! האָט איהם דער טאַטע געזאָגט, אז פון היינט אָן ווערסט דו שוין א איד, דאַרפסט זעהן פיהרען שטאָט... עס קען זיין, אז דו וועסט אפשר דאַרפען פאָהרען אויף זומער לערנען אין דער פרעמד... שווערע צייטען.. קיין פּרנסה נישטאָ... עס געהט א פּסח.. אוי—אוי—אוי, פון די זאַכען ווייסט דו נאָך גאָר נישט...

די דאָזיגע ווערטער האָבען יאָסעלען א גאַנצען ווינטער געעגבערט אין קאָפּ. עפּעס האָט זיי דער טאַטע ארויסגעזאָגט, ניט ווי זיין שטייגער: מיט א בייזקייט, דאַכט זיך, אָבער מיט א געבראָכענקייט, מיט א געבעט. יאָסעלע האָט עס דערפיהלט און ער האָט גענומען אויף זיך פון היינט אָן ניט נאָר מורא האָבען, נאָר אויך האַלט האָבען דעם טאַטען... און טאַקי העלפען איהם.

מיט דער גרעסטער אונגעדולד האט ער געוואַרט אויף נאָך פּורים, ווען די פּאַדריאַדען וועלען אָנהויבען צו באַקען מצות. ער וועט זיך פערדינגען פאַר א „פּאַמאַטשניק" און דאָס געלד וועט ער אָבגעבען דעם טאַטען... אין גאַנצען דעם טאַטען. וועט איהם דער טאַטע קויפען א היטעל, איז רעכט; ווען ניט, וועט ער זיך בעגעהן מיט דער אַלטער...

— טאַטע! — האט זיך יאָסעלע נאָך פּורים געווענדעט צום טאַטען — איך וויל היינטיגען פאַר פּסח רעדלען מצה פאַר געלד... וועסט לאָזען?...

דער טאַטע האט פערקנייטשט דעם שטערן, אָנגענומען מיט ביידע הענד די באָרד, געברומט עפּעס אונטער'ן נאָז און אָבגערופען זיך:

— וואָס איז שייך — צי איך וועל לאָזען... אודאי איז דאָס ניט אַזוי שעהן... עס איז ניט קיין שטאַט... שטעהן צווישען ווייבער ביז 12 א זייגער ביי נאַכט... איך רעד שוין ניט, וואָס דאָס איז שווער... נאָר אויב דו ווילסט, וואָלט צוניץ געקומען. וואָלסט זיך געמאַכט א גאַרניטורעל...

די מאַמע האט אָנפאַנגס ניט געוואָלט הערען: — פון איהם וועט דאָך א תל ווערען, — האט זי גע'טענה'ט — וועה איז מיר...

יאָסעלע האט זיך אָבער איינגעשפּאַרט, געזאָגט אז רעדלען איז זעהר גרינג... „אַלץ וואָס אויף רעדער" — האט ער ערקלערט מיט שכל: „איז גרינג... עס געהט אַליין".

און יאָסעלע האט זיך פערדונגען פאַר א רעדלער אין דער צווייטער גאַס. אַזוי האט דער טאַטע געפּאַדערט.

— זאָלען דאָס מיינע אויגען ניט זעהן!

א וואָך נאָך פּורים איז שוין יאָסעלע געשטאַנען ביי יענקיל שרה'ס אין פּאַדריאַד אָהן א רעקעל, נאָר אין ארבע כנפות מיט

פערקאשערטע ארבעל אויף די הענד און האט גערערעלט א מצה נאך א מצה. פון דעם שטאלץ און גליק, וואס ער האט איבערגעלעבט אין די פריהערדינע יאהרען ביים רעדלען, איז שוין מעהר קיין שפור ניט געבליעבען. איצט האט פערנומען דעם ארט דער געדאנק, אז די צעהנרובעלדיגע, וואס ער וועט פער־דיענען, וועט ער אוועקגעבען אין גאנצען דעם טאטען.

און דאס האט איהם געגעבען כחות צו שטעהן ביז 12 א זייגער ביי נאכט און רעדלען א מצה נאך א מצה...

מײנע ערשטע האָנאָרען.

(פון אַ שריפטשטעלער'ס ערינערונגען)

מײן ערשטער האָנאָראַר איז געװען ניט בעזונדערס גרױס: אַ צװײער פאַר אַ ליעד.

דערפאַר אָבער איז דער צװײער געװען זיכער: װאָרים ניט פון אַ רעדאַקציע האָב איך דעם צװײער בעקומען, נאָר פון מײן באָבען...

מײן באָבע האָט געצאָהלט עהרליך! איהר קאָנט אודאי מײנען, אַז מײן באָבע איז געװען אַ רעדאַקטאָרין פון אַ אידי־שער צײטונג. װעט איהר אַ טעות האָבען. מײן באָבע, אַ פּשוט'ע קרעמערין, האָט מיט ליטעראַטור קײן מגע ומשא ניט געהאַט (דערפאַר איז זי טאַקי געװען אַ װאױלע אידענע!), זי איז סתם געװען אַ ליעבהאָבערין פון גראַמען און זי איז געװען די אײנציגע, װאָס האָט אָנערקענט מײן טאַלאַנט אין יענער צײט.

איך בין דעמאָלט אַלט געװען אַ יאָהר צעהן־עלף...

מײן טאַטע האָט ניט געטאָרט װיסען, אַז איך שרײב; ערשטענס איז ער דעמאָלט געװען געגען זשאַרגאָן און צװײ־טענס האָט ער בעסער געהײסען לערנען!

— ליעדער! — האָט ער געזאָגט — זאָלען שרײבען גרע־סערע מענשען פאַר דיר, עלטערע אידען...

דאָס האָט ער געמײנט טאַקי זיך אַלײן... מײן טאַטע פלעגט ליעב האָבען אַמאָל בײן־השמשות צו מאַכען אַ ליעדעל, און װער װײסט, אפשר טאַקי דערפאַר האָט ער מיר פערבאָטען צו שרײ־בען: קײן „פּראָפּעסיע" האָט קײן קאָנקורענץ ניט ליעב.

מילא, ער לאָזט ניט, לאָזט ער ניט... נתפּעל פון אַזעלכע זאַכען װערט מען ניט. און אַז דער טאַטע לאָזט ניט געהן אין

וואלד, געה איך דען ניט? און אז ער לאזט ניט, למשל, ווינטער קראצען די פערפרוירענע שויב, קראץ איך דען ניט?... מען קריגט שוין אנ׳עצה...

קריך איך ארויף ווינטער אין אבענד אויפ׳ן אויווען (דאס ערלויבט ער יא!...) און גים מיט גראמען...

וואס טהוט מען אבער — מען מוז דאך זיי עמיצען ווייזען: עס איז דאך אונמעגליך שטיקען זיך אליין מיט׳ן ליעד. עד היום גלויב איך ניט די פעררריסענע פאעטען, וואס זאגען בלומר׳שט, אז זיי זינגען ווי דער פויגעל, נאר פאר זיך אליין און דער עולם געהט זיי ניט אן! שקר וכזב! א מענש איז ניט קיין פויגעל, און אז א מענש מאכט א ליעד, מוז ער האבען, דער מענש הייסט עס, נאך א מענשען מיט צוויי אויערן, וואס זאלען זיין ליעד אויסהערען.

ועמען־זשע קאן איך פארלעזען מיין ליעד? דעם טאטען, ווי געזאגט, איז אן אונמעגליכע זאך; די מאמע איז א פערטראגענע אידענע, חאטש זעהר א גוטע; די עלטערע שוועסטער האט יא א שטיקעל ידיעה אין אזוינע זאכען, זי זינגט אליין דאס ליעד „פון אזיע נאך יעווראפע בין איך אין אן אכסניא פערקראבען" און זינגט גאר ניט שלעכט; בין איך אבער מיט דער שוועסטער שטענדיג ברוגז, דא צוקריעגט מען זיך פאר א צונאמען, וואס איך גיב איהר, דא פאר א מסירה׳לע און אמאל טאקי פאר א גרעסערע „המוציא"־חלה.

בלייבט מיר פארט די באבע. מיין באבע איז אפילו שוין אן אלטע אידענע. אבער זעהר א ועלטליכע. און דער עיקר— זי האט פרנסה! שטענדיג איז זי אויפגערוימט. זי האט א גרויסען רימענעם בייטעל מיט אלערליי מטבעות ארומגעבונדען פעסט ארום איהר קליינעם גוף, און צוליעב דעם דאזיגען בייטעל וועהט פון דער באבען א זיסע ווארעמקייט... ווער רעדט, אז די באבע לעגט אריין איהר דארע אדערדיגע האנד אין דעם רימענעם בייטעל, דאכט זיך איך, אז באלד, באלד נעהמט זי ארויס

עפּעס א גרויסע ישועה פון דאַרט און עס וועט ווערן אַלעמען ליכטיג אין די אויגען...

טראַג איך יעדעס נייע ליעד דער באָבען, נאַטירליך אין אָבענד, ווען זי קומט פון קראָם. וואוינען וואוינט די באָבע די צווייטע שטוב פון אונז אין א קאַמערל ביי איהר עלטערן זוהן, א גרויסער למדן, אבער זעהר א בייזער איד...

געה איך אריין אין קאַמערל, די באָבע זיצט ביים טישעלע און שטריקט א זאָק. דער זיידע כלומר'שט א בייזער, אָבער באמת זעהר א גוטער, זיצט אויף דעם אויוועלע, וואָס איז ספּע־ציעל צוגעבויט געוואָרען פאַר איהם צום גרויסען אויווען, און לערנט עפּעס אין א ספר.

איך שטעה נעבען דער באָבען און וואג ניט צו זאָגען איהר פון מיין ליעד, ביז זי וועט מיך אליין ניט פרעגען.

ענדליך פרעגט זי גוטמוטהיג:

— נו, וואָס שווייגסטו? זאָג עפּעס!

מיט א האַרצקלאַפּעניש נעהם איך ארויס פון קעשענע דאָס שטיקעל פּאַפּיער, פערשריבען דורך און דורך מיט גראַמען און האַלט עס אזוי א וויילע, ביז איך קריג מוטה און זאָג:

— א ליעד געמאַכט... איינער אליין...

— גאַנץ פיין! — לויבט די באָבע נאָך איידער וואָס ווען — אדרבא לאָמיך הערען...

פון דער באָבעס גוטען טאָן בעקום איך שטאַרק מוטה און הויב אָן לעזען...

פאַר א גראָשען געלט
ענדיגט זיך די וועלט...

די באָבע איז שוין צופריעדען, די ערשטע צוויי צײלען גע־פעלען איהר שטאַרק, זי קאָן זיך ניט איינהאַלטען און ווענדט זיך צום אויוועלע, וואו דער זיידע זיצט, ווי ניט איהם מיינט מען.

— דו הערסט, מאשע — מאשע, דו הערסט, וואס זאגסטו אויף זיין קעפעלע?

נאר דער זיידע איז ניט צופריעדען, ער האלט דערפון ניט און ברומט ארוים:

—ער וואלט בעסער געלערנט גוט, איידער אזוינע נאריש־קייטען...

פון דער דאזיגער מיינונג ווער איך שטארק אראבגעפאלען און אלע מיינע גראמען פערליערען אויגענבליקליך זייער גאנצען ווערטה: „אין דער אמת'ן" — בליצט מיר דורך אין קאפ — „וואס מאך איך זיך נאריש". די באבע אבער מוטהיגט מיך און זאגט:

— אט הער דעם אלטען, וואס ער רעדט... ס'איז זעהר שעהן; וואס מען קען איז גוט...

און זי גיט מיר א קאפיקע, זאגענדיג, אז איך וועל איהר ברענגען א ניי ליעד, בעקום איך ווידער א קאפיקע.

נאטירליך, הייסט זי מיר פון דעם געלד מאכען א תכלית, איך זאל זאמלען, הייסט עס...

איך וואלט אודאי מיין באבען געפאלגט, איך ווייס, אז מען היט די קאפיקע איז אז וואויל און גוט, נאר זאמלען קאן איך ניט, ס'איז איבער מיינע כחות. אויף מארגען ווערט די קאפיקע פערשוועגדט און איך זוך שוין א נייע טעמא פאר א ליעד, איך מוז ווידער האבען די קאפיקע.

א קאפיקע איז א מטבע! מאך איך נאך און נאך א ליע־דעל און נאך א ליעדעל — דריי ליעדער מיט אמאל. איך ווער אליין נתפעל פון מיין פרוכטבארקייט. איך מאך א חשבון, אז איך זאל אין פערלויף פון א יאהר מאכען דריי ליעדלעך א טאג קאן איך נתעשר ווערען. אויסערדעם, זיינען דאך די ליעדלעך אן און פאר זיך אויך עפעס ווערטה... אמת דער טאטע האלט ניט פון זיי, וויל אפילו ניט, איך זאל זיי שרייבען. דער זיידע

ברומט אויף אונצופריעדענ. נאר ווער דארף זיי אלע, אז איך האב די באבענ, וועלכע צאהלט במזומנים פאר יעדעם ליעד?

איך בין א גליקליכער, פערזארגטער מענש.

געהט אבער אב א צוויי וואכען און עס געהט ניט ארויס קיין איין ליעד. איך ווער שטארק פערצווייפעלט. גאט מיינער, ברום איך פאר וועהטאג, ניט שוין־זשע וועל איך שוין מעהר קיין ליעדער נישט מאכען, וואס טויג דאן מיין לעבען?

און וואס מעהר פערצווייפעלט איך בין, אלץ ערגער געהט ביי מיר דאס מאכען א נייע ליעד. איך האב אפילו פון דעם אליין, וואס עס מאכט זיך ניט קיין ליעדער, א ליעד געוואלט מאכען און דערויף האב איך שוין אפילו געהאט צוויי גראמען:

איהר מעגט אייך, ברידער, לאכען.
איך קאן איין ליעד ניט מאכען...

נאר איך האב אזא שרעקליכען סוד מורא געהאט צו ענט־דעקען. צו וואס זאל מען וויסען פון מיין אונגליק? ווארום חאטש אין שטוב האט מען פון מיינע ליעדער ניט געהאלטען, פלעגט דאך די מאמע מיך רופען „דער בדחן" און דאס האט מיך שטארק געפרעהט.

פערגאנגען דריי וואכען אהן א ליעד, פרעגט מיך די באבע:

— נו, פאר וואס ברענגסטו ניט קיין ליעדער?...

איך ווער רויט פאר שאנד, איך פיהל, אז איך פערליער דעם גאנצען אנזעהן ביי דער באבען. איך נעהם זיך פעסט, איך מוז מאכען א ליעד.

אויף מארגען קלער איך א גאנצען טאג. איך פיהל, אז דער קאפ ווערט מיר צושפרונגען: עס געהט גארנישט ארוים. א ליעד אבער מוז איך דאך דער באבען ברענגען, ווען ניט בין איך פערלארען. איך האב שוין לאנג קיין קאפיקע אין די אויגען ניט געזעהן...

און פלוצלונג פאלט מיר איין א ווילדע אידעע.

איך נעהם א ביכעלע מיט ליעדער, וואס געפינט זיך ביי

אונז, קלויב אויס פון דאָרט דאָס שעהנסטע ליעד, שרייב איבער און טראָג צו מיין באָבען.

דאָס הארץ קלאַפּט, ווער ווייסט, צי וועט מען מיך ניט באַפּען.

איך לען איהם דורך פאַר מיין באָבען. מיין קול ציטערט און דער גאנצער אינהאלט פון ליעד געהט ארויס נעפּעלדיג.

מיין באָבע הערט אויס, צוגענעצט זיך און זאָגט:

— דאָס ליעד געפעלט מיר עפּעס ניט, ביזט, זוהנעניו, קאַליע געוואָרען...

איך ווער שטארק פערשעמט: וואָס הייסט? א געדרוקטע ליעד... פאַר וואָס זאָל איך ליידען פאַר יענעמס ליעד און איך שים ארויס קיין סך ניט קלערענדיג:

— דאָס ליעד איז גאָר ניט מיינס.

די באָבע קוקט מיך אָן פערוואונדערט און בייזערט זיך:

— וואָס הייסט ניט דיינס? וואָס פּלוידערסטו... געה, געה ביזט א נאַריש אינגעל...

אז מען קאָן א ליעד אויך גנב'ענען, דאָס קאָן מיין באָבע ניט פערשטעהן. איך וויל עס איהר ניט ערקלערען. איך בעשליס, אז עס איז בעסער זיין אַ נאַר איידער גנב'ענען ליעדער. איך געה ארויס פון דער באָבען אָהן האָנאָראַר, אָהן כבוד און נעהם אויף זיך קיין ליעדער קיינמאָל, קיינמאָל ניט צו גנב'ענען...

און גאָט האָט מיר שטענדיג געהאָלפען!...

דער גימנאזיסט.

דער ערשטער, וואס האט אוועקגעשיקט זיין אינגעל אין גימנאזיע, איז געווען אברהם אליה.

אברהם אליה איז געווען א איד א משכיל. עס איז וועגען איהם אין שט־טעל ארומגעגאנגען, געדענק איך, א לעגענדע, אז בחור־ווייז האט ער זיך געהאלטען ביי׳ם שמד׳ן: אזוי ווייט איז ער, הייסט עס, אוועק אין חקירה... ווי אזוי ער איז פון שמד ניצול געווארען — האט די לעגענדע ניט געוואוסט. עס איז אבער געווען אין דער לעגענדע א ווארריאנט, אז פון שמד האט איהם אבגערעדט חנה ביילע, זיין איצטיגע ווייב, וואס איז געווען מיידעל־ווייז א גרויסע פארשוין און א חכמה און מיט וועלכער ער לעבט עד היום זעהר גליקליך.

אלענפאלס האט מען איהם א סך זאכען מוחל געווען, סיי די צו־קורצע קאפאטע, וואס ער האט געטראגען אין מיטען וואך, סיי דאס גלוי־ראש צו הויז. אדרבא, מען איז געווען צו־פריעדען, וואס חאטש שבת געהט ער דאווגען — אמת, ניט אין שוהל, אבער אין א „מנין" איז אויך די תפילה אנגענומען, בפרט, אז אין מנין, וואו אברהם אליה האט געדאווענט, איז צו־געגאנגען עבט־אידישלעך און מען פלעגט אפילו נישט דורכלא־זען די פיוט אין פרשה שקלים און פרשה זכר... אמאל פלעגט ער אפילו דאווגען שחרית פאר׳ן עמוד, און זיין עברי איז געווען וואס צו הערען: ווערטער ווי פערעל. אייגס נאר האט די דאווגער פון מנין אביסעל געשטערט: א למד פלעגט ער ארויסזאגען צו ווייך. נאר א משכיל פון מנין האט ערקלערט, אז דאס קומט פון די פיעל דייטשע ביכער, וואס אברהם אליה לייענט... און

דער קליינער עולם פון מנין איז מיט דער צייט אויך מיט'ן ווייכען למדן שלום געווארען.

אין מנין פלעגט אברהם אליה שטענדיג קומען מיט זיין עלטערען אינגעל, וואס פלעגט שטענדיג זיצען נעבען איהם מיט א סדור'ל אין האנד, און פאמעליך דאווגען. וועגען אינגעל האט מען דערצעהלט, אז ער קען אלע גראמאטיקעס אויסווייניג און דוקא אהן לעהרערס. דאס אלץ האט איהם דער טאטע אויסגעלערנט, און די דאוונער האבען געהאט פאר'ן אינגעל, שלמה'קע, פונקט דעמזעלבען דרך־ארץ, ווי פאר'ן טאטען אליין.

צווישען די דאוונער פון מנין איז אויך געווען מיין טאטע, וואס האט ליעב געהאט צו שמועסען, ווי ווייט עס האט זיך געלאזט, מיט אברהם אליה'ן, וועלכער איז קיין איבעריג „בערערטער" נישט געווען. דאך האט ער אויף מיין טאטען, אויך א שטיקעל משכיל, געלעגט דרך־ארץ, און זיי פלעגען אמאל צוזאמען ארויסגעהן פון מנין און דער איבעריגער עולם פלעגט נאכגעהן פון הינטען און הארכען, פון וואס ריידען צוויי „קענער"...

איך פלעג דאן כאפען א שמועס מיט שלמה'קען.

— דו געהסט גאר נים אין חדר?

— ניין... — האט ער קורץ געענטפערט.

— לערנסט מיט'ן טאטען?..

— אלץ מיט'ן טאטען..

— און רוסיש לערענסטו זיך אויך ביים טאטען?

— אפילו דייטש אויך.

— דייטש אויך?! — האב איך זיך פער'חדוש'ט און בין שטארק געווארען אראבגעפאלען ביי זיך אין די אויגען, וואס איך קען נאך אזוי ווענינ, און האב נים געוואגט מיט שלמה'קען ווייטער צו רעדען.

שלמה'קע אבער איז געווען ביי זיך פראסט, און איינמאל האט ער מיר אנגעזאגט:

— ווייסט, נאך יום־טוב פאהר איך קיין מינסק, אין גימ־נאזיע...

— אין גימנאזיע!... — האב איך אויפגעשטעלט אויף איהם די אויגען און באלד צו זיך געקומען און געפרעגט:

— און אום שבת וועסטו שרייבען?

שלמה'קע האט א שמייכעל געטהאן און גארנישט געענט־פערט.

איך בין אוועק א פערשעמטער און פול מיט קנאה. אויף מיין טאטען האב איך געקוקט מיט פערדרוס און גרינגשעציג. אויך מיר א טאטע! אט אז מען האט פאר א טאטען אזא, ווי אברהם אליה, קאן מען קומען צו א תכלית!... און איך וואס?... אז שלמה'קע וועט אמאל קומען צופאהרען, וועט ער שוין אפילו ניט וועלען רעדען מיט מיר.

און איך האב גענומען געגומען אויף מיר צו לערנען זיך רוסיש, געקויפט גאנצע זעקס בויגען פאפיר, געמאכט דערפון א העפט פון אכט און פערציג זייטען, יעדעם זייטעל האב איך אבגעצוימט מיט א לאנגען שטריך און אויף איין זייט פערשריבען אלע שווע־רע רוסישע ווערטער. אויף דער צווייטער זייט דעם „טייטש־ווארט" און פלעג נאכאנאנד חזר'ן: באך — גאט, ניעבא — דער הימעל, זוויאזדי — די שטערען, פטיצא — א פויגעל...

אויף אזא אופן האב איך געהאפט אויסלערנען זיך „פאל־קאם" די רוסישע שפראך. און טאמער קומט שלמה'קע צו־גאסט, זאל איך האטש ניט זיין קיין שטומער און קאנען מיט איהם אויסרעדען א פאר ווערטער....

איינמאל אין א זומערדיגען שבת קום איך אריין מיט'ן טא־טען אין מנין, ערשט איך זעה נעבען אברהם אליה'ן זיצט איי־נער מיט א בעקאנט פנים, אין א היטעל מיט א קאקארדע, אין א בלאהען מונדיר מיט מעשענע קנעפ, אויסגעזעצט אין א לאנגער

רייה; האלט א סדור'ל אין האנד און קוקט דא אויפ'ן באלקעז, דא אויפ'ן עמוד און דער גאנצער עולם אויף איהם...

אנפאנגס בין איך מבולבל געווארעז, נאר אין א ווײלע ארום האב איך מיך געכאפט, אז אט דאס איז דאך טאקע שלמה'קע אברהם אליה'ס, וואס געהט איצט אין מינסקער גימ־נאזיע און איז אויף זומער געקומען אהיים.

שטעה איך אזוי און קוק אויף איהם און שלינג איהם שיער ניט איין מיט מיינע בליקעז, און איך פיהל, אז דאס איז זעהר ניט איידעל צו קוקעז אזוי נאכאנאנד אויף א מענשען, ער מעג אפילו זיין א גימנאזיסט... בפרט, אז איך האב אין דעם יאהר אויך עפעס אויפגעטהאן: האב אין מיין העפט שוין פערשריבען דריי הונדערט זיעבען און פערציג רוסישע ווערטער און קען אלע טייטש־ווערטער, און אין דייטש איז א סברא, אז איך קען שוין באלד דעם גאנצען א־בע־צע... מיט איין ווארט — שטארק נתפעל ווערען דארף איך ניט.. און איך בעשליס — אינגאנצען מבטל זיין איהם, מיט זיין היטעל, מיט זיינע קנעפ און קוקען בעסער אין פענסטער אריין... אבער אויספיהרען דאס איז ניט אזוי לייכט. איך וועל קוקען אויף איהם אזוי, אז ער זאל ניט בעמערקען... איז אבער מעשה־שטן, ווי נאר איך גיב א הויב די אויגען צו איהם, טרעף איך זיך גלייך מיט זיינע בליקען.

בעטראכט איך מיך, אז אין פלוג זיינען מיר דאך אלטע בעקאנטע, פארוואס זאל איך טאקע ניט קוקען אויף איהם אפען? צו חזרת הש"ץ, איך זאל ניט זיין קיין טרוס, קאן איך אפילו צוגעהן צו איהם און געבען איהם די האנד און זאגען: „זדראווסוואויטע" — און זאל ער ניט מיינען, אז איך בין שוין גאר א גארנישט!...

א לייכטע זאך איז דאס, נאר אט־אט האלט שוין דער חזן ביי „שים שלום" און איך בין נאך אלץ זיך מכין צו צוגעהן.

מילא, איך וועל דאס אבלעגען צו קריאת־התורה. דעמאלט וועט זיין בעסער. נאר אט האלט מען שוין באלד ביי מפטיר, און

איך האָב נאָך מיין פּלאַן נישט אויסגעפיהרט. איך האַלט אַלץ אין איין חזר'ן „זדראַוסטוואויטע". און דאָ הער איך, ווי מען רופט אויס: יעמוד החתן ר' שלמה ב"ר אברהם אליה מפטיר....

מפטיר אין אַ גוי'אישען היטעל, אין מעשענע קנעפּ... פערחדוש איך מיך. און דאָך טהוט עס מיר הנאה: ווי באַלד אַז מפטיר — איז ער דאָך פּאָרט געהנטער צו מיר...

אמת, ביי די ברכות האָט ער זיך אַביסעל אויסגעגליטשט, אַ פּאָר ווערטער האָט ער דורכגעלאָזט, אָבער בכלל איז דער ניגון געווען אויסגעהאַלטען. און ביי מיר בלייבט, גלייך ווי ער ענדיגט מפטיר — צוגעהן צו איהם און געבען איהם שלום־עליכם. עס איז פּאָרט לייכטער, איידער אויסצורעדען „זדראַווסטוואויטע". ווער ווייסט, צי וועל איך עס נאָך שאַרף אַרויסרעדען? איך קאָן נאָך מעשה־שטן אַרויסרעדען מיט אַ „זשע", ווי עס טרעפט ביי מיר אָפט, און דעמאָלט וועט ער האָבען וואָס צו לאַכען.

אַז ער האָט געענדיגט דעם מפטיר, האָב איך שוין געמאַכט אַ טריט פאָראויס. נאָר דאָ האָבען מיר געשטערט עטליכע אידען פון עולם, וועלכע האָבען זיך אַ לאָז געגעבען איהם אָבגעבען „שלום־עליכם".

— פאַר מיר — האָב איך בעטראַכט — פּאַסט ניט צו־זאַמען מיט די פּראָסטע אידען...

און איך האָב אָבגעלעגט אויף נאָכ'ן דאַווענען..

און נאָכ'ן דאַווענען האָט מיר גאָט געגעבען מוטה, איך בין צוגעגאַנגען צו איהם, אויסגעשטרעקט די האַנד און געבליבען שטעהן אָהן אַ וואָרט.

ער האָט צוריק דערלאַנגט מיר די האַנד און געשמייכעלט.

— איהר זענט אַ גימנאַזיסט...—האָב איך אויסגעשאָסען פון גרויס פערלעגענהייט...

— יאָ, אַ גימנאַזיסט... — האָט ער גוטהערציג געשמייכעלט.. — און דו? וואָס מאַכסטו?

— איך — איך קען שוין אויך גוט רוסיש, מיר פעהלען נאר אביסעל ווערטער...

— נו, מיר וועלען זיך זעהען... — האט ער אויסגעשטרעקט מיר די האנד און איז אוועק מיט'ן טאטען...

מיין טאטע איז צו מיר גלייך צוגעגאנגען און מיט א צופריעדענער מינע זיך געווענדעט צו מיר:

— וואס האסטו גערעדט מיט שלמה'קען?

— עט, האב איך געענטפערט ווי א גרויסער — גערעדט וועגען רוסיש... ער האט ביי מיר געפרעגט א טייטש־ווארט.

— נו, האסטו געוואוסט?

— יא! — האב איך שטאלץ געענטפערט...

דער טאטע האט צופריעדען א גלעט געטהאן דאס בערדעל, א הוסט געטהאן און זיך אנגערופען:

— עס שאדט נישט, אז דו זאלסט מיט איהם זיין אויפגעטראגען... קאנסט עפעס נאשען פון איהם, א שטיקעל גראמאטיקע, א שטיקעל חשבון, דאס, יענעס...

און דעם גאנצען שבת האט דער טאטע אויף מיר געקוקט מיט דרך־ארץ: גערעדט מיט'ן גימנאזיסט!...

א אידיש הארץ.

נאך איינגעלוויין האט בעריל געוואוסט דעם חשבון פון זיינע אידען: צוועלף מיליאן! אזוי פלעגט ער זעהן שווארץ אויף ווייס אין דעם לוח. אין איין לוח איז אפילו אמאל געווען נישט מעהר, ווי אכט מיליאן מיט עפעס. נאר בעריל האט אין דעם דאזיגען לוח ניט געגלויבט. פערקעהרט, ער איז געווען זיכער, אז עס איז נאך דא מעהר ווי צוועלף מיליאן, ווארום, ווי אזוי קאן מען דאס אינגאנצען איבערצעהלען! אט איז די שוועסטערל, דינה'לע, שוין דריי יאהר אלט און זי איז נאך ניט פערשריעבען — הערט ער אפט ווי די מאמע דערמאנט דעם טאטען. און וויפיעל אזוינע דינה'לעך זיינען נאך דא אויף דער וועלט. נאר ס'א דאגה ! צוועלף מיליאן קלעקט איהם אויך. וויפיעל איז דער שיעור! אמת, גאט האט די אידען געבענשט זיי זאלען זיין, ווי די זאמד ביי'ן ברעג ים, נאר דאס איז נאר א משל, אין תנ'ך זיינען דא א סך משלים.

און אט די צוועלף מיליאן אידען האט בעריל דאס אינגעליעב מיט'ן גאנצען הארצען. עס פערדריסט איהם נאר, וואס זיי זיינען ניט אויף איין ארט. אט ווען ער זאל האבען אלע צוועלף מיליאן אידען אויף איין ארט, וואלט געווען א גוטע זאך: נאר בעריל טרייסט זיך מיט דעם געדאנק, אז גאט האט אליין געזאגט, אז ער וועט זיי צושפרייטען אין דער גאנצער וועלט, און דערנאכדעם וועט ער זיי אויפקליבען אלע צוזאמען. עס איז שוין אפילו צו לאנג, אז ער האט זיי פערשפרייט, שוין צייט אויפצוקליבען. נאר ווי באלד, אז צושפרייט האט ער זיי, וועט ער זיי אמאל אויפקליבען אויך. קיין ליגנער, וויים בעריל, איז

גאָט נישט. והא ראיה, ער האָט געזאָגט, אַז אידען וועלען זיין אין גלות און זיי זיינען טאַקי אין גלות. זעהט מען דאָך, אַז עפּעס איז ער יאָ מקיים...

און צוריק רעדענדיג האָט בעריל געגנוג אידען אויף איין אָרט אויך. „ברוסיא, אין רוסלאַנד, לעזט ער אין לוח פינף מיליאָן!" ער צעהלט איבער די נולן, צי האָט ער קיין טעות ניט, און עס איז ריכטיג: זעקס נולען מיט אַ 5! פערמאָגט ער, הייסט עס, אין רוסלאַנד אליין פינף מיליאָן! אויף איין אָרט! מיט אזוי פיעל אידען קאָן ער שוין אויך עפּעס מאַכען אַ תכלית. רוסלאַנד איז אפילו אויך אַ גלות, פאַרהאַן אַ סך גזרות אויף אי־דען, פון דעסטוועגען גאָר שלעכט איז ניט. אידישע קינדער גע־העַן אין חדרים, האָבען אייגענע בתי־מדרשים, רבנים, מען לאָזט קינדער מל זיין, חופּה שטעלען. ניט צו פערזינדיגען. אין רוים, אין יון, איז ערגער געווען, וויים בעריל אַ ביסעל פון גמרא און אַ ביסעל פון „דברי ימי עולם" אין וועלכען ער קוקט אַמאָל אריין, בשעת דער טאַטע איז ניטאָ אין דער היים. אי, וואָס דאָ ניט לאַנג איז אַרוים אַ גזרה, אַז אידען טאָרען קיין שענקען ניט האַלטען, איז ניט אַזאַ בייז: וועלען זיי האַלטען קראָמען, טרייסט זיך בעריל. פון אַ קראָם קאָן מען אויך האָבען פּרנסה. אָדער זיי וועלען האַנדלען מיט תבואה. אבי אידען זיין לאָזט מען... און דאָס איז ביי דעם דרייצעהן־פיערצעהן־יעהריגען בערלען דער עיקר.

שפּעטער, אַז בעריל ווערט עלטער און הויבט אָן צו לייענען ביכלעך, ווערט ער אויך חלילה ניט אוים איד! ביי איהם בייט זיך נאָר דער קוק אויף קליינינקייטען. מיט די צוועלף מיליאָן אידען איז ער אויך איצטער שטאָלץ. נאָר וואָס דען? די אידען פון אויסלאַנד שפּיעלען שוין ביי איהם אויך אַ גרויסע ראָליע. מענדעלסאָן איז אַ גרויסער פילאָזאָף און אַ איד, האָט וכוחים מיט גרויסע גלחים און איז זיי מנצח... נאָכדעם דערוויסט ער זיך, אַז דער גרויסער משורר היינע איז געווען אַ איד. פון היינען

האט ער אפילו עגמת־נפש: ער האט זיך גע׳שמד׳ט — אן עולה, א גרויסע עולה! נאר ער לייענט וועגען איהם שווארץ אויף וויס, אז ער איז געשטארבען א איד און פאר׳ן טויט האט ער אויסגעשריען: שמע ישראל! און בעריל גלויבט און איז מוחל.

און אויב פון היינען האט ער אביסעל עגמת־נפש, ווייס ער אבער, אז מערערער, דער גרעסטער קאמפאזיטאר אין דער וועלט, איז געשטארבען א איד און ליעגט אויפ׳ן אידישען בית־עולם...

היינט די ראטשילדען, ביי וועמען קיסרים לייהען געלד! און אזוינע אידען! איין ראטשילד, ווייס בעריל, זיצט יום ולילה און לערנט. און חאטש בעריל איז שוין א שטיקעל משכיל און האלט, אז אויסער גמרא איז פארהאן נאך עפעס חכמות אויף דער וועלט, פון דעסטוועגען איז ער שטארק צופריעדען, וואס עס איז דא א ראטשילד, וואס זיצט און לערנט. פאר׳ן כלל ישראל איז דאס געזינדטער... ווארום בעריל פיהלט, אז מען האט צופיעל געלד איז זעהר א שווערע זאך צו בלייבען ביי אידישקייט...

און אויסער די דאזיגע אידען, ווייס בעריל פון נאך א סך גרויסע מענשען—אידען! צייטענווייז האט ער א טעות און רעבענט אריין בעריהמטע קריסטען אין אידישען צעטיל. אזוי, למשל, האט ער א לאנגע צייט געהאלטען לעסינג׳ען פאר א איד און האט זיך אפילו געוואטען אין צוויי פעטש: סטייטש, האט ער גע׳טענה׳ט: א פ ר י ם ל ע ס י נ ג!... א פ ר י ם! עם פערשטעהט זיך, אז דעם געוועט האט ער פערשפיעלט, ד. ה. ער האט בעקומען צוויי פעטש, נאר פון דעסטוועגען איז ער געווען צופריעדען, וואס אזא גרויסער מענש, ווי לעסינג איז, האט א אידישען נאמען. צוליעב דעם אידישען נאמען האט ער אויך אמאל זיך טועה געווען און האט געהאלטען פראנקלין דעם אמעריקאנער פאר א אידען. ב נ י מ י ן פ ר א נ ק ל י ן! אמת, געוואטען האט ער זיך שוין ניט. ער האט זיך נאר אזוי געשפארט.

אויף עדיסאָן האָט ער אויך געוואָרפען אַן אויג. אַזאַ קאָפּ! אַזאַ גרויסער ערפינדער און די פאַמיליע איז אַ אידישע. עס האָט איהם אָבער ניט געגאָלטען! איז וואָס? ווערט ער אויך ניט נתפעל! ער האָט געגנוג אידען, גרויסע לייט!

שפּעטער האָט בעריל נחת פון דר. הערצל. נאָך אַ אידי־שען קיסר האָט בעריל שטענדיג געבענקט, און ניט איין מאָל פלעגט ער בלעטערן אין תנ"ך פון ראשונים ביז מלכים. „וימת— וימלך"... אַ סך מלכים זיינען ביי אידען געווען! היינט איינער ניטאָ! און דר. הערצל איז ביי בערלען געווען פעררעכענט, אויב ניט פאַר אַ קיסר, ווייניגסטענס פאַר אַ שופט. וישפוט את ישראל און ער האָט געמשפט די אידען. זאָל דאַכטען, אַז ער לעבט אין דער צייט פון די שופטים.. און בעריל האָט זיך איינגעשריבען אין ציוניסטען...

אָבער אויסער כבוד, וויל בעריל אויך פאַר אידען אַ תכלית. אויף אידען האָבען זיך אָנגעהויבען שיטען פּאָגראָמען, מען שלאָגט, מען הרג'עט. פון די צוועלף מיליאָן הויבט איהם אָן עפּעס צו פעהלען. אין קישינעוו — 45, דעם צווייטען מאָל — נאָך מעהר, דערנאָכדעם געהען 136 שטעדט און שטעדטלעך. און אומעדום הרוגים! און עס איז נאָך דעם שונא ווייניג... בעריל געהערט שוין צו אַ פּאַרטיי, וואָס זוכט פאַר אידען אַן אָרט. מען לעגט איהם פאָר ערד אין אַזיען, אויסטראַליען... בעריל איז זיך מישב, וואו איז בעסערע ערד, וואו זיינען בעסערע תנאים, וואו וועט דאָס אידישע פאָלק, זיינע צוועלף מיליאָן, פון וועלכע עס פעהלט שוין אַביסעל, געפינען אַ שוץ, עס זאָל בליי־בען גאַנץ.

און קיין צייט צו קלערען איז ניטאָ... און בעריל איז פער־צווייפעלט און זיין האַרץ בלוטיגט...

— וואָס טהוט מען מיט אידען? — ברעכט בעריל מיט די הענד און זאָרגט ווי אַ טאַטע, ווען זיין פאַמיליע איז אין אַ סכנה.

די נאשערין.

דער אנבייסען איז ביי שיינדלען געווען נישט קיין זעטיגער. אפקאכען א טעפעל קארטאפעל, האט זי קיין צייט נישט גע־האט, זי איז געווען פערנומען מיט די וועש וואס זי האט נעכטען געוואשען. און אין דערפריה געדארפט אויסהענגען צו טריקע־נען. זי האט אפילו דעם אויוען נישט געהייצט און אויף מיטאג נישט געקאכט קיין ביסעל געקעכטס. אז עס איז געקומען א זייגער איינס, האט חיים, דער מאן, וואס איז כלומר'שט א הענדלער, א זאג געטהאן נישט גאנץ דרייסט:

— דו ווייסט, שיינדעל... מיר ציהט עפעס אין הארצען...

— שוין? אזוי גיך! — האט זיך שיינדעל אנגעכאפט — ווי לאנג, דוכט זיך, האט מען אנבייסען געגעסען, איך ווייס נישט צי עס איז פארהאן פיער שעה...

— וואס רעדסטו, נארעלע, עס וועט זיין געזונטע פיער שעה, אויב נישט טאקי די גאנצע פינפטהאלבען... — האט חיים זיך געסטארעט צו ריידען וואס ווייכער און האט גענומען רעכענען אין דער שטיל, טאמער איז נאך טאקי קיין פיער שעה נישטא, זאל זי האטש נישט הערען.

— אנבייסען האבען מיר געגעסען פ א ר צעהן, איצ־טער איז נ א ך איינס... הייסט דארט איז געווען פ א ר צ ע ה ן און איצט איז נאך א י י נ ס...

דער חשבון האט איהם אויפגעמונטערט און ער האט שוין כמעט ווי מיט העזה ארויסגערעדט:

— ס'איז שוין דא שעהנע פיער שעה, טאקי באלד די פינפטהאלבען...

— און אז צעהן שעה, וואס זאל איך דיר געבען? זאל איך אזוי וויסען פון בייז... — האט שיינדעל בעזארגט גע־רעדט — אין שטוב איז א חוץ ברויט גאר נישטא... אויך וועט טשערע וועל איך עפעס קאכען.

— אפשר א הערינגעל... — האט חיים ווי דערשראקען פארגעלעגט.

— נאך א נייעס, — האט זיך שיינדעל געקרימט — וואס איז היינט פאר א מין „קאזאטשינע"! הערינג איז איצט פלאם פייער, אכט גראשען א הערינג, א ברעקיל...

— נו, פונדעסטוועגען איז א הערינג אויף מיטאג נישט שלעכט... שיק נאך א הערינג — האט חיים, קענען זיין נאטור, זיך געהאלטען פעסט אן זיין אידעע.

— איך וויל אויך עסען! — האט די עלטערע, זעכצעהנ־יעהריגע טאכטער זיך אנגערופען פון א ווינקעל, וואו זי איז געזעסען און שטיל געארבייט.

— און איך „שטארב" אויך עסען! — האט זיך אנגע־רופען די צוועלפיעהריגע גרונע, וואס איז געזעסען בײ'ן פענס־טער און די גאנצע צייט געקוקט צום גאס.

— א הונגער איז אויף זיי אנגעפאלען! — איז שיינדעל אין כעס געווארען — פאר וואס ווילט זיך מיר נאך נישט עסען, דאכט זיך, איך בין אויך אזא מענש, ווי איהר.

— דו עסט טאקי גאר נישט... — האט חיים ווייך גע־רעדט — ביזט טאקי א שוטה... נארעלע, די וועלט איז אויך א וועלט.

— פון וואנען, פערדיענער מיינער, זאל איך דאס אלץ נעמען? — האט זי פעררדריסליך געפרעגט. — וואס איך רייס נישט אפ פון זיך, דאס האב איך נישט.

— גאט וועט העלפען, נישקשה, — האט חיים גענומען טרייסטען. שיק נאך א הערינגעל, שיק! — איז ער אלץ ווייטער מעהר מוטיג געווארען.

— נו, גנה, גרונע, אין קרעמיל און נעהם א הערינג... — האט זיך שיינדעל, נאך א ישוב־הדעת, געווענדט צו דער איג־נערער טאָכטער. ווערסט „איהר" זאגען, אז מיט נעכטיגען פּעי־פּער וועט זיין אינאיינעם 27 גראָשען.

דאָס מיידעל איז מיט שמחה ארויסגעלאָפען פון שטוב...

— נאָר א גוטען! — האט שיינדעל איהר נאָכגעשריען.

— מיט רויגען! — האט אויך חיים פון זיין זייט צוגע־שריען.

נאָר דאָס איז געווען ווי א קול אין דער מדבר. די שליח'טע איז שוין מיט איהר שליחות וויט געווען...

באלד איז גרונע געקומען צו לויפען פערפּלאָטערט און פער־סאָפּעט, אבער א פרעהליכע, מיט א הערינג, איינגעוויקעלט נאָר אין דער מיט אין א שטיקעל פּאַפּיער.

— וויין, וויין, — האט שיינדעל אונגעדולדיג ארויסגענו־מען איהם פון איהר האנד און בעטראכטענדיג איהם פון אלע זייטען, האט זי זיך פערקרימט און געזאגט:

— א הערינג — א ברעט'ל... אז מען שיקט א „גלאָמפּ".

— וויין נאָר, — איז שוין אויך חיים בכבודו ובעצמו צו־געגאנגען צום הערינג... אבער שיינדעל, אָהן א בעזונדער סבה און אן אויפגערעגטע, האט איהם אוועקגעטריבען:

— גנה, גנה ווערסט שוין זעהן פּארטיגערהייד... — דאך האט חיים שוין בעוויזען דעם הערינג אָנצוקוקען און האט מיט סלינע אין מויל, וואָס די מראה אליין פון הערינג האט ביי איהם ארויסגערופען, גוטהערציג געזאגט:

— ניין, מיר דאכט, אז דאָס הערינג'ל איז דוקא נישט קיין שלעכטער... א פעטינקער הערינג...

— אט אזוי ווי דו ביזט פעט! — האט שיינדעל געמור־מעלט, האטש אין הארצען איז זי אליין געווען צופריעדען פון הערינג.

באלד זיינען אריינגעלאפען די דריי קלענערע קינדער פון הויף, וואו זיי האבען געשפיעלט, און האבען זיך פרעהליך צו־זונגען:

— א הערינג! א הערינג!

— מיר א שטיקעל

— מיר דעם עק!

— מיר דעם „קאפ"...

— זעהט אביסעל, ווי זיי זיינען בעפאלען, ווי די קאזא־קען — האט שיינדעל זיי אבגעשטופט — לאזט מיר איהם פריי־הער „מאכען".

— דו וואלסט איהם געמאכט מיט א „ציבעלע" — האט חיים פארגעלעגט.

— עס דארף ביי מיר זיין ערגעץ א ציבעלע — האט שיינ־דעל געענטפערט, און האט גענומען זוכען אויף דער גראטקע, וואו זי געדענקט אויף זיכער, די ציבעלע איז נאך נעכטען אין דער פריה געלעגען.

די ציבעלע איז אבער, ווי אין דר'ערד אריין!

— וואו איז די ציבעלע? — האט זיך שיינדעל געווענדט צו דער עלטערער טאכטער.

— איך ווייס נישט — איך האב נישט געזעהן.

— ד י ך זאל איך נישט זעהן! — האט זיך שיינדעל צעקאכט—קיין זאך זעהט זי נישט... גרונע, אפשר ווייסט דו?— האט זי זיך געווענדעט צו גרונען.

די קליינע גרונע האט אנשטאט צו ענטפערן, זיך שטארק פונאנדער געלאכט, נאר אין געלעכטער האט זיך געהערט פער־צווייפלונג און טרערען...

— אי, זי לאכט! זי לאכט! זי האט אויפגעגעסען! — האט זי דער געלעכטער ארויסגעגעבען.

— א ליגען! — האט זי, רויט ווערענדיג, זיך געלייקענט.

— זי האָט אויפגעגעסען! — האָט די עלטערע טאָכטער גע'מסר'ט — מען דערקענט אַן איהר פנים.

— זאָג, וואו איז די ציבעלע? — האָט די מאַמע אויסגע־שטעלט פערבלוטיגע אויגען...

— איך האָב נעכטען אויפגעגעסען מיט ברויט, — האָט גרונע א דערשראָקענע זיך פערענטפערט.

— זאָל אויף דיר קומען א טוידט! — איז אויף איהר שיינדעל ארויפגעפאַלען מיט די דאַרע פויסטען.—משמדת'טע, ווי נאַשט מען דאָס אויף איינע אליין א גאַנצע ציבעלע?!

— דאָס איז אַן אקט אין דער וועלט און איז ווערט, אַז מען זאָל זי אויף שטיקער צושניידען — אַזאַ נאַשערין! —האָט חיים פון זיין זייט צוגעלעגט.

און באַלד, אלס פאָטער און ערציהער, האָט ער ארויסגעגע־בען א פסק:

— מען זאָל איהר קיין ברעקיל הערינג נישט געבען.

דעם פסק האָט ער אויך בעגרינדעט:

— נישקשה, מיט א ציבעלע קען מען זיין זאַט אָהן הע־רינג.

און חאָטש חיים האָט נישט אַזאַ דעה אין שטוב, דאָך איז דער פסק דין ערפילט געוואָרען — עס האָט נישט געהאָלפען דער נאַשערקעס געוויין.

— אין רחמים בדין! — האָט חיים זיך געשטאַרקט דאָס האַרץ, ווען איהרע טרערען האָבען אויף איהם אַנגעהויבען שטאַרק צו ווירקען און דער הערינג איז שוין געווען אויפגעגע־סען...

מיין באָבעס גליק.

(אַ שמועס)

מיין באָבע איז געווען אַ שוואַכע אידענע, אַ קליין־געוויקסיגע, און גאָר צו דער עלטער האָט זי אויסגעוויזען נידריגער פון איה־רע פינף־יעהריגע אייניקלעך. און פון דעסטוועגען איז זי שטענ־דיג געזונד געווען און האָט אויסגעלעבט איהרע יאָהרען — הלואי אויף אונז אַלעמען געזאָגט געוואָרען — צו 90 יאָהר איז זי געשטאָרבען, און געשטאָרבען שעהן, מיט לשון און מיט ודוי און האָט נאָך גענוג זכרון געהאַט צו געדענקען איהרע אַלע חפצים, וואָס זי האָט אָבגעזאָגט די טעכטער, און דעם האָר־באַנד — דער אַלטער זאַגערין פון גרויסען בית־מדרש, וואו מיין באָבע האָט געדאַווענט.

וואָס מיינט איהר, אַמאָליגער כח איז טאַקי קיין שפּאַס ניט! און איהר וועט גלויבען, עס פלעגט זיך מאַכען צייטען, ווען איך פלעג בעוואונדערען מיין באָבעס כח, — איבערהויפּט אין די גרויסע תעניתים, אין די זומערדיגע טעג.

מיין באָבע איז געווען אויף אַלץ אַ בריה, וואָס איהר ווילט האָט זי געקענט! מילא פון „לאָקשען מאַכען“ וויל איך שוין ניט שמועסען. דערמיט האָט זי געקלונגען אין גאַנץ שטעדטעל, און אז איינער פלעגט וועלען אויסדריקען אַ זאַך, וואָס עס איז דין, פלעגט ער געבען אַ משל: דין ווי שולקעס לאָקשען (מיין באָ־בע האָט געהייסען שולקע). אָבער בעסער פאַר אַלעם האָט זי גע־קענט פאַסטען תעניתים, דעריין מעג מען זאָגען איז זי געווען אַ מושלמת. ביי מיין באָבען האָט געהאַט אַ תענית אַ ווערט ווי אַ שפּיי. — ביי מיר אַ תענית, פלעגט זי זיך בעריהמען פאַר איהרע אַלטע חבר'טעס, און פאַר די אייגענע קינדער —

ביי מיר א תענית איז א געלעכטער, דער רבונו של עולם זאל איהם נאר אננעהמען צו גוטען!

מילא פון די „געבאטענע" תעניתים שמועסט מען דאך גישט: א שעהנע מעשה, די באבע מיינע זאל נישט פאסטען א תשעה באב צו אפילו א צום גדליה! און אז טויזענד רבנים וואלטען איהר זאגען: שולקע, דו ביסט אלט און שוואך, מיר זיי־נען מתיר: ביים אן, וואלט זי ניט געהערט, אפילו דער פעטער ר' הלל, א גרויסער למדן, וואס פון איהם האט די משפחה שטארק געהאלטען, אז ער וואלט איהר מתיר זיין, וואלט זי אויך נישט געפאלגט; שמועסען שמועס איך דא פון סתם תעניתים, ווי למשל א כה"ב, עשרת ימי תשובה, געהויבענער מאנטאג און דא־נערשטאג, אויסער דעם ווען א קינד אדער א אייניקעל צו אן אור אייניקעל פלעגט חלילה קראנק ווערען און נישט האבענדיג קיין אמונה אין דער רפואה פון דאקטאר, וואס פאהרט אום שבת, פלעגט זי געבען איהרע אייגענע מיטלען: א תענית בשעת מעשה און אז דער אויבערשטער וועט געבען דאס קינד וועט געזונד ווערען, זאגט זי צו בלי־נדר דעם רבונו של עולם פינף תעניתים!.. און מיין באבע פלעגט האלטען ווארט און פינקטליך אלע תעניתים אבפאסטען, און מיר דאכט זיך, אז זי האט שוין געהאט אזוי פיעל נאמנות ביים רבונו של עולם, אז ווען זי זאל, למשל זאגען: רבונו של עולם! לייה מיר א פינף־און־צוואנציגער, איך וועל דיר אבגעבען מיט תעניתים, וואלט ער איהר אויך געטרויט...

ריידענדיג דא אזוי וועגען מיין באבעס תעניתים, זאלען איהר ביישטעהן, האב איך זיך דערמאנט אן דאס גליק, וואס איהר האט אמאל געטראפען מיט א תענית גאר אין א מיטען מיטוואך: א געוועהנליכער מיטוואך, נישט קיין גזרה איז חלילה געווען צו הערען, נישט קיין הונגער צייט, אפילו איהר אייניקעל נחום, דער שוואכינקער נעבעך, איז אויך נישט שוואכער גע־ווארען, און דאך האט זי דעם מיטוואך אבגעפאסט לויט איהר

מנהג ביי אלע תעניתים און צו מנחה אפילו „ענגו“ געזאגט.

די מעשה איז אזוי געווען:

אז זי איז אמאל אריין צו איהר עלטערע טאכטער, האט זי בעמערקט ווי דער אכט יעהריגער אינגעלע, איהר אייניקעל, איז געקומען פון חדר מיט פערפרוירענע פינגער, עס איז געווען ווינטער. זי האט זיך צושריען אויף דער טאכטער, וואס זי לאזט איהם אהן הענטשיקלעך גהען אין חדר, האט אויף איהר געזאגט, אז זי איז נישט קיין מאמע, נאר א שטיעף־מאמע, נאך ערגער, און האט צוגעזאגט, פערשטעהט זיך, בלי־נדר, איהם אויסצושטריקען א פאר הענטשיקלעך פון גוטען וואל, וואס זי האט אליין אויסגעשפינט. נאר א גאנצע וואך האט זיך איהר אלץ קיין לעדיגע צייט נישט געמאכט. דיענסטאג ביי נאכט, אז זי איז ווידער געקומען געוואהר ווערען די טאכטער האט איהר שוין דער אייניקעל דערמאנט:

— נו, באבע, וואו איז אייערע הענטשיקלעך?

— אם ירצה השם מארגען, מארגען! — האט זי איהם פערזיכערט.

אויף מארגען, מיטוואך, איז זי אויפגעשטאנען, אפגעדאווענט, אבגעזאגט אלע תחינות פון „קרבן מנחה“ (מיין באבעס קרבן מנחה איז נאך איצטער אויך ווערט א גילדען צעהן וועך עס דארף נישט, איהר געפינט דארט פון פייגעל־מילך!) און האט זיך נאך דעם גלייך גענומען צו די הענטשיקלעך. זי האט אזוי פלייסיג געשטריקט עטליכע שעה ביז וואנען איין הענטשקעלע איז פארטיג געווארען און זי האט שוין געוואלט אויפשטעהן און נעמען עפעס אנבייסען, און דאס אנדערע הענטשקעלע שפעטער ענדיגען. נאר זי האט זיך בערעכענעט, אז דאס עסען וועט נישט אנטלויפען און איין מאל פאר אלע מאל— בעסער איצטער! און האט ווידער פלייסיג אפגעארבייט א פאר שעה ביז דאס צווייטע איז אויך פארטיג געווארען.

— נו, דאנקען גאָט, פארטיג! — האָט זי געזאָגט צו זיך אליין — איצטער דאַרף מען עפּעס עסען.

זי האָט א קוק געטהאָן אויף דעם אַלטען וואנט־זייגער און האָט דערזעהן אז עס איז שוין באַלד צוויי. א גליקליכער געדאנק איז איהר דורכ'ן קאָפּ דורכגעפלויגען, און זי האָט ליעב געשמייכעלט...

— נאָך צוויי שעה אין גאנצען! — האָט זי זיך מיישב געוועזן — דער טאָג איז איצט א ברעקעל! — מען דאַרף שוין גאָר פאסטען!... עס וועט נישט וואו היין קומען, זאָל זיך וואַלגערען א תענית...

נאָך מעריב, נאָכדעם ווי זי האָט אָנגעביסען, איז זי גלייך אוועקגעגאנגען צו דער עלטערער טאָכטער, איבערגעבען דעם אייניקעל די מתנה — די הענטשיקלעך, און האָט דאָרט אַלעמען דערצעהלט פון איהר היינטיגען גליק — אַריינגעכאַפּט א תענית גאָר נישט געריכטערהייט. דערביי האָט איהר פּנים געשטראַהלט, ממש די שכינה האָט אויף איהר גערוהט...

די הייזער.

יעדער בעל־הבית אין שטעדטיל, וואס האט געהאט עטלי־כע רובל, — האט געזוכט געשעפט, אבער לייזער אליה איז גע־ווען אז אנדער מין איד — ער האט געהאלטען פון הייזער.

— היינטיגע געשעפטען זיינען אלע אין דר'ערד! — פלעגט לייזער אליה זאגען, בדלות קאן מען ווערען, און הייזער איז אלע מאל געלד. טאמער א שרפה, בין איך נישט קיין שוטה ווי אנ־דערע און פערזיכער, קאסט עטליכע רובל!

און לייזער אליה האט זיך געהאלטען שטענדיג אין בויען.

דער הויף זיינער איז געווען א גרויסער, און דער גאנצער הויף איז געווען אנגעבויט מיט שטיבלעך. זיעבען שטיבלעך אויפ'ן הויף, אויסער די שטוב צום גאס, האט לייזער אליה פערמאגט. גערופען די שטיבלעך האט ער אויך הייזער.

— מיינע הייזער! — פלעגט ער אפט רעדען וועגען זיי מיט גרוים גדלות.

ער אליין האט געוואוינט אין דעם קלענסטען שטיבעל אויפ'ן הויף, האטש ער איז געווען א מטופל מיט קינדער. ער האט אבער ניט געקאנט פערנעהמען קיין אנדער דירה.

— די דירות איז מיין פרויט! — פלעגט ער זאגען, ווען איינער פלעגט איהם מאכען דעם פארוואורף, וואס ער, א בעל־הבית פון הייזער, וואוינט אליין אין אזא ענגשאפט.

און שכנים האט ער געהאט א סך. אין יעדען שטיבעל א געזינדעל, אזוי אז דער הויף זיינער איז געווען א גאנץ פרעהלי־כער.

— גאר אויפ׳ן גרויס־שטאדטיגען אופן! — פלעגט זאגען א מאל און אנדערער, וואס האט געוואוסט וואס א גרויסע שטאדט בעטייט. און לייזער אליה פלעגט דאמאלס מיט גדלות ענטפערן:

— ווען איך זאל מיינע הייזער אריבערטראגען אין א שטאדט, וואלט איך שוין מיט אייך ניט גערעדט!

אבער שטארק זארגען, וואס זיינע הייזער געפינען זיך אין א קליין־שטעדטעל, פלעגט ער נים. מיט שכנים, גאט צו דאנקען, האט ער קיין זארג נים. מאכט חתונה א בעל־הבית א טאכטער, קומט איהם צו א שכן, און חתונות מאכט מען אין שטעדטעל ניט זעלטען.

צום גליק גיט לייזער אליה אויס זיינע קינדער אלע אין פרעמדע שטעדט, אזוי אז אויסער איין דירה פאר זיך אליין דארף ער נים האבען און קאן אלע פערדינגען פרעמדע, ביי וועמען ער נעהמט דירה־געלד.

— און וואס מיינט איהר — זאגט ער אמאל, — זאל זיך מיין עלטערער טאכטער, למשל, מאכען א שידוך דא היע און זאל זי דארפען האבען א דירה, וועל איך איהר דען אבגעבען א שטיבעל? חלילה! עטליכע רובעל קאן איך איהר געבען אבער א שטיבעל — ניין! דאס איז מיין ברויט.

און זיין ברויט האט לייזער אליה געהיט. אלע אין דער פריה פלעגט ער, נאך פאר׳ן דאוונען, ארויסגעהן אויפ׳ן הויף, ארומקוקען די ווענד, די פריזבעס, די קוימענס, די גאניקלעך, און טאמער חלילה בײט זיך א שטיקעל רעמאנטעל, פלעגט ער ניט זשאלעווען צו לאזען זיך קאסטען עטליכע גילדען און גלייך פערריכטען.

דערהויפט האט ער אכטונג געגעבען אויף די אויוועגס. אלע טאג פלעגט ער פרעגען ביי די בעל־הבית׳טעס:

— נו, ווי קאכט אייער אויוועז?

און בעקומענדיג א מאל אן ענטפער מיט א האלבען מויל.

פלעגט ער גלייך ארייגעהן, הייסען עפענען דאס ברעטיל פון אויווען, ארייגרוקען דעם קאפ אינוועניג. און אויב ער פלעגט נאר געפינען די קלענסטע פגימה אין „פאר", צי ערגיץ אנדערש וואו, פלעגט שוין אין א שעה ארום שטעהן ביי דעם ראזיגען אויוווען א איד מיט א פארטוך, א מולער הייסט עס — און פלעגט שוין שמירען וואו מען דארף.

און לייזער אליה איז געווען זיכער, אז דערפאר וועט ער שכנים שטענדיג האבען.

און ער ווייס, צי וואלט טאקי לייזער אליה געדארפט ווען עס איז זארגען וועגען שכנים, ווען ניט די פערשאלטענע אמע־ריקא.

פון אמעריקא ווייס מען שוין אין שטעדטעל לאנג. נאר ווער פלעגט אמאל פאהרען? א צולאזענער שניידער, וואס האט פיינד געהאט דאס ווייב און פלעגט וועלען דארטען לעבען מיט א טייטשקע. א רעכטער מענש וועט דען פערשלאגען דעם קאפ אזוי ווייט?

לייזער אליה פלעגט אלע מאל פיהלען, ווי דאס הארץ וואלט איהם געזאגט, אז פון אמעריקא וועט קיין גוטס איהם ניט ארויס־קומען, און וואו עס האט נאר געפאסט, פלעגט ער עס זידלען מיט די שטארקסטע ווערטער.

— זאגט מיר איך בעט אייך, — פלעגט ער טענה'ן אפט פאר זיינע שכנים, — וועלכער רעכטער מענש לאזט זיך דאס אוועק אין אזא העק ווי אמעריקע איז, וואו עס איז אפילו ניטא ווי מען זאגט, קיין קיסר, אלץ מעג מען דארטען, יעדערער טהוט וואס ער וויל, עס איז ניטא קיין מורא פאר אן עלטערן — גלאט א הפקר־וועלט! און דערצו מוז מען ווערען נאר א בעל־מלאכה, ווען ניט פגר'ט מען ווי א הונד פאר הונגער...

די שכנים פלעגען איהם אלע ווי איינער געבען גערעכט. נאר לייזער אליה'ן איז דאס געווען ווי ווייניג, איהם האט זיך עפעס געוואלט ארויסנעהמען א כתב, אז קיין אמעריקא זאל

קיינער פון זיי ניט פאַהרען. עס פערשטעהט זיך, אז אזוי ווייט איז ער ניט געגאנגען. נאר אמאל פלעגט ער א זאג טהאן.

— זאל יענער ברעכען רוק און לענד ווער עס קלערט גאר צופאַהרען אהין!

און ניט בעקומענדיג דערויף קיין הסכמה פון די שכנים, פלעגט ער ווי צורייצטער ווערען און צוגעבען:

— אז איך וואלט זיין א רב, וואלט איך אויף אמעריקא געמאכט א חרם, עלעהיי ווי אויף יענקעל טרייפנאקס פלייש...

קיין חרם האט אבער דער רב ניט געמאכט און אין איין ליכטיגען פריהמארגען בשעת לייזער אליה האט אבגעשטעלט א יונגע שכנה און געפרעגט: „ווי קאכט דער אויוועז?" האט זי א שמייכעל געטהאן און געענטפערט.

— דער אויוועז קאכט נישקשה, נאר איך וועל זיך אם ירצה השם אין גיכען ארויסציהען צו מיין טאטען, ווייל „מיינעם" האט זיך פערוואלט קיין אמעריקא...

די שכנה איז געווען א קליינע, א בלאסע און א שוואכע. בשעת זי האט גערעדט, האט זי, דאכט זיך, אין די הענד גאר נישט געהאלטען, ווייל זיי זיינען ביי איהר געלעגען צונויפגע־לעגט רוהיג אויפ'ן ברוסט, נאר לייזער אליה וואלט שווערען, אז דאס ווייבעל האלט א דובינע און קלאפט איהם אין קאפ, און ווי א צוטומעלטער איז ער אריין אין זיין שטיבעל.

— וואס ביזטו אזוי צוטראגען, לייזער אליה? — האט איהם דאס ווייב א פרעג געטהאן:

— באלד בלייבט פוסטעווען א דירה! — האט ער מיט רוגזא געענטפערט, פונקט ווי דאס ווייב, און ניט קאלומבוס, וואלט ענטדעקט אמעריקא.

— וואס איז?

— יענקעלען האט זיך פערוואלט אמעריקא און זי ציהט זיך אריין צום טאטען.

— נו, מילא... — האט דאס ווייב געטרייסט — וועסט קריגען אן אנדער שכן.

לייזער אליה'ן אבער איז ניט געגאנגען אין שכן, איהם איז געגאנגען אין אמעריקא...

— דו וועסט זעהן — האט ער זיך פלוצים, ניט קאנענדיג זיך איינהאלטען, ארויסגעחאפט — דו וועסט זעהן, אז דאס אמעריקא וועט אונז אין דר'ערד לעגען...

— מיינע שונאים זאלען ליעגען אין דר'ערד! וואס הייסט?

— אז דו ביזט א אידענע, א בהמה! — האט זיך לייזער אליה געקאכט — היינט וואס זאל איך מיט דיר ריידען. דו ווייסט דען וואס אמעריקא איז? דאס איז דאך א קליפה... עס ציהט! דו מיינסט, איך וויים ניט. א זאראזע איז דאס, מען נעהמט זיך אן איינע פון די אנדערע... היינט פאהרט איינער אוועק און מארגען דער אנדערער שכן און איבערמארגען דער דריטער און נאכדעם וועסטו גריזשען די קלעצער פון די הייזער. פערשטעהסט, די קלעצער... ווארים קיין דירה־געלד וועסטו ניט האבען.

געזאגט דאס אלץ האט ער לכתחלה נאר פון צורייצטקייט. ער האט ניט געגלויבט, אז די זאך האלט טאקי אזוי שמאל, נאר ארויסזאגענדיג דאס אלץ און ניט בעקומענדיג קיין אבשלאגונג פון דעם ווייב, האט ער זיך אליין דערשראקען פאר זיינע בייזע נביאות און ער האט זיך כלומר'שט פערכאפט.

— קיין גרויסע יסורים האב איך ניט... איך וועל קריגען שכנים... אט זוכט בערעס איידעם א דירה! ער געהט אראב באלד פון קעסט... איך מיין גלאט, אז אמעריקא — איינגעבראכען זאל זי ווערען.

— הלואי רבונו של עולם! — האט דאס ווייב פרום צו־

געוואונשען, האָטש הרג׳ע זי, וואָלט זי ניט געוואוסט וואָס האָט זי צו אַמעריקאַ.

דער שכן איז אוועקגעפאָהרען. דאָס ווייבעל האָט זיך אריינגעקליעבען צו איהר טאַטען, און דאָס שטיבעל האָט גע־פוסטעוועט...

די ליידיגקייט פון שטיבעל ביי טאָג און זיינע פינסטערע שויבען ביי נאַכט האָבען לייזער אליה׳ן געשראָקען מיט אַ בייזער אומגליקליכער נביאות... און ער פלעגט דעם קאָפּ אבקעהרען פון איהם.

אָבער אויף די איבריגע שטיבלעך האָט ער שוין אויך אויפגעהערט צו קוקען מיט אזא מין בעזאָרגטקייט ווי אַ מאָל. זעלטען ווען ער האָט געפרעגט ביי אַ בעל־הבית׳טע: „ווי קאָכט דער אויוועז?“ עפּעס האָט ער געקוקט אויף אַלע שכנים ווי אויף ניט היעגע, ווי אויף געסט, וואָס וועלען היינט־מאָרגען אוועקפאָהרען.

און קיין טעות האָט לייזער אליה ניט געהאַט. דאָס שטעדטעל האָט אָנגעהויבען וואָס ווייטער צו פאָהרען אַלץ מעהר נאָך אַמעריקאַ... אויפ׳ן הויף האָבען זיך וואָס ווייטער מעהרער דירות אויסגעליידיגט און ביי נאַכט פלעגען צעהנדליגער פינסטערע שויבען פון די ליידיגע שטיבלעך איהם שרעקען, ווי אויגען פון אַ מלך המות.

— נו, וואָס וועט איצטער זיין? — האָט ער אַ זאָג געטהאָן אַמאָל צום ווייב, אז ער איז געבליבען מיט איין שכן אויפ׳ן הויף...

— אפשר וואָלטען מיר אויך געפאָהרען... — האָט דאָס ווייב כלומרשט געלאַכט...

— וואָס לאַכסטו, וואָס? — האָט לייזער אליה ווי אַן אבל געענטפערט — איך וואָלט דער ערשטער געפאָהרען. נאָר מיט וואָס, אַז דאָס גאַנצע געלד ליגט אין די הייזער... און קוי־

פעז וועט זיי קיינער ניט... מעז שמועסט, אז דאָס גאַנצע שטעדטעל צופּאַהרט זיך.

און לייזער אליה האָט זיך פערטראַכט, אַראָבגעלאָזען דעם קאָפּ און האָט געצופּט פון באָרד גראָהע האָר איינע נאָך די אנ־דערע... איינע נאָך די אנדערע...

די רעוואלוציע אין קליינעם בית־מדרש.

אין קליינעם בית־מדרש פלעגט מען שבת אבדאוונען שפּעטער ווי אין די איבריגע דריי בתי מדרשים, חאָטש דאָרטען האָט ניט דער רב געדאַווענט און ניט קיין חזן געזונגען. געדאַווענט האָבען אין קליינעם בית־מדרש אויך ניט קיין פרומערע אידען ווי אין די אַנדערע דריי בתי מדרשים. אדרבא, דוקא אין קליינעם בית־מדרש האָבען געדאַווענט אויך די פּאָר משכילים פון שטעדטעל, אויף וועלכע מען האָט אונטערגעמורמעלט, אַז זיי זיינען אביסעל ניט פרום און בחור־ווייז זיינען זיי גאָר געווען ווייט פון אידישקייט; די איבעריגע דאַוונער זיינען געווען אידען פון א גאַנץ יאָהר, אמת ניט קיין בעלי מלאכות — אין קליינעם בית־מדרש האָבען קיין בעלי מלאכות ניט געדאַווענט, — נאָר אידען קרעמער און תבואה־הענדלער, א פּאָר מלמדים, אויך מעהר פון די היינטיגע, וואָס האָבען שוין געוואוסט פון דקדוק און פון „שפה חיה“ און איינער האָט געהאַט א חדר גאָר אויפ׳ן נייעם שטייגער — מיט בענק.. און דאָך, ווי געזאָגט, פלעגט מען דוקא פון קליינעם בית־מדרש שבת ארויסגעהן מיט א שעה אנדערהאַלבען שפּעטער ווי פון די איבעריגע שולען, אפילו שפּעטער ווי פון דער חסידישער שטיבעל, וואו עס האָבען געדאַווענט די ליבאַוויטשער, נישט קוקענדיג, וואָס צווישען די דאַוונער פון קליינעם בית־מדרש איז א חסיד אפילו אויף קיין רפואה ניט געווען.

די אורזאַכע איז געווען גאָר אַן איינפאַכע: אין קליינעם בית־מדרש האָט געדאַווענט דער גביר פון שטעדטעל — חיים מאיר טשאַרניאַק. וועגען זיין פערמעגען איז געווען חלוקי־דעות,

מאנכע האבען געדרונגען, אז ער פערמאגט צוויי הונדערט טויזענד, מאנכע הונדערט טויזענד קערבלעך; די פאר משכלים, וואס זיינען געווען אפיקורסיש געשטימט, האבען איהם אראבגענומען זעהר א גרויסע סומע און האבען איהם נאר איבערגעלאזט א 50 טויזענד קערבלעך. נאטירליך פלעגט מען ניט דערלאזען אזא'ן עולה און ענדליך פלעגען אפילו די פאר משכילים מאכען א פשרה און דערלעגען איהם נאך א 25 טויזענד און זאל דער עולם ניט בייז זיין.

דערפאר איז אבער ביי קיינעם קיין חלוקי דעות ניט געווען וועגען ווארטען אויפ'ן גביר מיט'ן דאווגען, דערפון האט מען אפילו גאר ניט גערעדט. זאל זיין אפילו, אז די משכילים זיינען גערעכט, אז ער פערמאגט מעהר ניט ווי 50 טויזענד — נו און 50 טויזענד וואלגערען זיך דען אין גאס? ווארטען מוז מען אויף איהם סיי ווי סיי. ס'וואלט גאר קיינעם ניט איינגעפאלען, אפילו אין א שפאס, א זאג טהאן, זאל מען דאווגען אהן איהם. אין דער פראגע זיינען די דאוונער פון קליינעם בית־מדרש געווען אייניג. ס'האט זיך אפילו אמאל געפונען איינער, חנן דער תבאוה הענדלער, און עזות פנים. וואס האט געזאגט, אז ביז ברוך שאמר קען מען דאוונען אהן איהם, נאר דער עולם האט דאס אנגענומען פאר א האלבען שפאס און קיינער האט אפילו ניט געפונען פאר נויטיג צו שפארען זיך אויף ניין. די זאך פערשטעהט זיך ממילא, און ביז ברוך שאמר קען מען דעם גביר לאזען אליין? מען וועט איהם דען צווינגען צו נאכיאגען דעם חזן, וועלכער וועט האלטען ווייטער? וואס הייסט! עס איז שוין, אמת, געווען אמאל נעגוג העזה וועו מען האט, נאכדעם, ווי דער זייגער האט געשלאגען 10 און דער גביר איז אלץ ניט געקומען, געשיקט דעם שמש צו איהם אהיים פרעגען: וואס איז די מעשה? מען איז דאך ניט מעהר ווי א מענש — א גביר קען דאך אויך חלילה וחס קראנק ווערען.. בפרט, אז דער גביר האט טאקי געהאט א שטיקעל פעהלער: ס'האט געהייסען: די דיקע

רער, דאָס הייסט ער איז געווען צו דיק... דער גביר איז אָבער דערפאַר בייז געוואָרען און האָט געזאָגט, אַז ער בעט גאָר ניט מען זאָל אויף איהם וואַרטען... ער איז מוחל דעם כבוד...

דעמאָלט האָט דער שמש געכאַפּט אַ פּסק פון די בעלי בתים:

— עס האָט ניט געפּאַסט טאַקי צו געהן טרייבען איהם, עס איז ניט קיין דרך־ארץ פאַר אַ גביר..

און אַז דער גביר איז דעמאָלט געקומען ערשט אין אַ האַלבער שעה אַרום, איז צוגעגאַנגען צו איהם טאַקי חנן דער תבואה הענדלער, וואָס האָט געהאַט אַ נאָמען פאַר אַן עזות־פּנים און האָט מיט אַ זיסען שמייכעל, וואָס האָט זיך צוגאָסען איבער זיין גאַנצען דאַרען פּנים ביז אַראָב באָרד, אויסגעשטאַמעלט:

— פון אונזערטוועגען, ר' חיים מאיר, וואָלטען מיר נאָך געוואַרט... וואָס איז שייך!... און ר' חיים מאיר האָט האַלב אָנגעבלאָזען און האַלב גוטהערציג געענטפערט:

— רופען מיך דאַרף מען ניט... אויב ס'איז שווער צו וואַרטען — טאָ זאָל מען דאַוונען אָהן מיר.. איך פּאַזוואָליע...

נאַטירליך, איז געוואָרען באַלד אַ מהומה: דער גביר איז ברוגז. עס זיינען צו איהם צוגעגאַנגען די שעהנערע בעלי־בתים, די פּאָר משכילים, דער מלמד וואָס לערנט אויפ'ן היינטיגען שטייגער מיט'ן „שפה חיה“ און מיט די „ביינק“, און יעדער האָט אַרויסגעזאָגט זיין מיינונג, וואָס דער הויפּט געדאַנק איז בעשטאַנען אין דעם, אַז פון זייער זייט וואָלטען זיי נאָך געוואַרט און געוואַרט, נאָר אַלץ צוליעב'ן שמש...

— און דער שמש — נאָר וואו שמש, ווען שמש? ס'איז געשטאַנען ביי דער בימה אַ מת ניט קיין שמש — אַ קליינינקייט — איינגעריסען מיט'ן גביר!...

קומט אַן פּלוצלונג אין שטעדטעל אַ נייעס, אַז מען האָט

געוואָרפען אַ באָמבע אויף פּלעווען... אין מיטען וואָך נאַטירליך איז מען פעריאָגט אין פּרנסה, לאָזט מען די נייעס בעשפּרעכען די ווייבער און די בחורים'לעך: זיי האָבען צייט! שבת אָבער קעהרט זיך דער קליינער בית־מדרש, איבערהויפט די פּאָר משכילים. זיי דרינגען אַז איצט וועט ווערען פריי...

דערהערט דאָס וואָרט פריי, פרעגט דער שמש, וואָס הייסט פריי, מען וועט דען מעגען האַלטען שענקען, אָדער וואָהנען אין דערפער? לאַכט זיך פאַנאַנדער איין משכיל און זאָגט, אַז פריי הייסט אָהן אַ קיסר, און חנן דער עזות פּנים ערקלעהרט די פרייהייט אויף זיין שטייגער און זאָגט אַרויס זיין השערה אַז פריי הייסט, אַז מען וועט אויפהערען וואַרטען אויפ'ן גביר מיט'ן דאַווענען...

געזאָגט געוואָרען איז עס נאַטירליך אין אַ שפּאַס, נאָר עפּעס איצט איז דער שפּאַס געפעלען געוואָרען און דער שמש האָט זיך אָנגערופען:

— איך זאָג אייך, ברידער, אַז דאָס וואָלט געווען די גרעס־טע ישועה...

און חאָטש דאָס איז פון שמש געווען די ערשטע אַרויסטרע־טונג קעגען גביר, האָט ער זיך גאָר ניט געשראָקען, אַדרבא ער האָט באַלד אַ שמעק טאַבאַק געגעבען און געזאָגט ווידער:

— ער זיצט שוין מיר אָט־אָ־דאָ־אָ!...

דעם אַנדערען שבת, האָט מען שוין גערעדט וועגען דער גרויסער דעמאָנסטראַציע וואָס איז געווען, ווי בעלי העגלות דערצעהלען, אין דער גובערניע...

—מען זאָגט, אַז דער חיל בונטעוועט זיך אויך — האָט איין משכיל פון די פּאָר מיטגעטהיילט...

נאָר באַלד איז אָנגעקומען דער גביר.

— עפּעס פריה זענט איהר היינט געקומען, ר' חיים מאיר? — האָט חנן דער עזות־פּנים אַ פרעג געטהאָן, — ערשט ניין אַזייגער...

— עס שלאפט זיך עפעס ניט... — האט דער גביר, ווי ברוגזליך, אבער גענוג פיין געענטפערט — בין פריה אויפגעשטאנען...

— וואס זאגט איהר, וואס עס טהוט זיך אזוינס אין רוסלאנד? עס קעהרט די וועלט! — האט חנן געוואלט הערען דעם גביר'ס מיינונג.

דער גביר האט מיט שטאלץ א הוסט געטהאן און געענטפערט:

— וואס זאל איך זאגען? — לייראקעס, יונגאטשעס, זיי ווילען איבערמאכען א וועלט...

דא האט שוין דער שמש זיך אריינגעמישט און, אמת, א ביסעל מיט הארץ־קלאפעניש, אבער דאך גענוג קלאר ארויסגערעדט:

— מען זאגט, עס זאל ווערען פריי...

דער גביר האט איהם קרום אנגעקוקט און גאר נישט געענטפערט...

מעהר רעש האט אנגעמאכט אין בית־מדרש דער אויפשטאנד אויף „פאטיאמקינס שיף".

— מען זאגט, אז מען גיט קאנסטיטוציע... — האט אייגער א זאג געטהאן.

— וואס הייסט מען גיט? — האט דער מלמד, וואס לערנט אויפ'ן בייעם שטייגער געענטפערט — מען נעהמט אליין.

— שוין חריי פיערטעל אויף 9! — האט חנן דער תבואה הענדלער פלוצלונג אויסגערופען, — לאז מען זיך שטעלען דאווענען אהן איהם.. ווי פיעל איז דער שיעור צו ווארטען אויף איהם?

— ווי איך בין א איד, ער איז גערעכט.

— קאָנסטיטוציע איז קאָנסטיטוציע! — האָט איינער פון די משכּילים אויסגערופּען.

— פרייהייט איז פרייהייט! — האָט אַ צווייטער משכּיל אונטערגעהאַלטען.

און חנן דער תבואה הענדלער האָט זיך געשטעלט ביי'ן עמוד און אויסגעזונגען די ברכות פון פאַרענט און דער עולם האָט מיט אַ בעהאַלטענער שמחה, געמישט מיט נקמה־געפיהל, הויך נאָך יעדער ברכה געענטפערט:

— אמן!

דער ארעסטירטער קרעמער.

1.

פאר וואס מען האט איהם ארעסטירט, האט חיים בשום אופן ניט פערשטאנען. אנהערענדיג זיך א סך מעשיות פון בלבולים, האט איהם, אז ער האט דערזעהען אין האלבער נאכט א פולע שטוב מיט פאליציי, א קלאפ געטהאן גלייך אין קאפ: א בלבול! נאר, אז ער איז עטוואס געקומען צו זיך, און האט זיך דערמאנט, אז היינטיגע צייטען נעהמט מען צו גאר פאר מאדנע חטאים. האט ער גענומען זוכען אין קאפ, וועלכען חטא פון די נייע איז ער בעגאנגען. א גאנצען טאג זיצט ער אין טאבאק־קראם און מישט זיך ניט אין קיין זאך. אפשר האט ער זיך עפעס אויסגערעדט אנטקעגען דער מלוכה? ער ווייס אבער זיכער, אז ניט; אז ער האלט גאר פאר דער מלוכה. פערקעהרט, ער האט די „היינטיגע“ פיינט ווי א איד חזיר. אפשר איז ער ביי'ם מנין, וואו ער דאווענט, צו „הנותן תשועה“ ניט אויפגעשטאנען? ער ווייס אבער זיכער, אז ביי איהם קען דאס ניט טרעפען. עהדער דער בעל תפלה הויבט נאך אן ארויסצוזינגען דעם „הנותן“, שטעהט ער שוין גלייך אויף. אמת, אין מנין דאוונען נאר אייגענע מענשען. נאר וואס דארף ער זיצען, אז ער קען שטעהן, בפרט אז יעדער מלך האט א שד... היינט פאר וואס? וואס וויל מען פון איהם.

ער האט זיך גענומען פערענטפערן פאר'ן זשאנדארמסקען אפיציער: געוויינט, געבעטען זיך. „איך האב א ווייב, האט ער גע'טענה'ט... איך טהו גאר נישט... איך בין א קרעמער...“ אויך האט ער אליין געהאלפען מאכען דעם „אביסק“ און זעהר ווייך און עדעל דערקלערט וואס עס בעדייט דאס לאנג בעשריעבען־בי־

כעל מיט ציפער און אותיות! „דאס איז חובות, וואשע וויסאקא בלאגאראדיע, חובות!“... „א ביכעל מיט חובות — ווייטער גאר נישט“. און אז דער אפיציער האט ארויסגענומען א פאפיראס צו פעררויכערען, האט ער גענומען זוכען א שוועבעלע, אויף גיך אנגעצונדען און איהם אונטערגעטראגען. און דער נאך זיך איינגעבייגט... עס האט אבער גאר נישט געהאלפען.

— עס קען זיי, עס איז א טעות! — האט דער אפיציער ענדליך איהם ערקלערט,—אבער ארעסטירען דיך מוז איך...

2.

די נאכט האט ער איבערגענעכטיגט אין צירקעל. פאר איהם אין די אויגען האט מען געבראכט עפעס א גנב, וועלכען א דיקער גאראדאוואי מיט ווייסע אויגען און סארע וואנסען האט מיט אכזריות געשלאגען. חיים האט דאס צוגעקוקט און וועלענדיג זיך אונטער'חנפה'נען דער גאראדוואי, האט ער געזאגט:

— גוט אזוי! ווייטער וועט ער ניט גנבה'נען.

— און דו ווער ביזט? — האט זיך צו איהם דער גאראדאוואי א לאז געטהאן, מיט אן אויפגעהויבענער האנט.

— ניין, ניין! — איז חיים אבגעשפרונגען, — איך זיי'ן על פי טעות... על פי טעות...

— איך וועל דיר ווייזען על פי טעות! — האט דער גאראדאוואי איהם געדראהט, — מיש זיך ניט.

חיים האט זיך בעהאלטען אין א ווינקעל און האט גענומען זוכען מיטלען, ווי אזוי אויסגעלייזט צו ווערען פון די גוי'שע הענט.

אין דער פריה האבען איהם צוויי גאראדאוויעס געפיהרט אין טורמע.

אויפ'ן וועג האָט ער גערפרובט מאַכען מיט זיי א שמועס. ער האָט געוואוסט, אז העלפען וועט דאָס ניט, נאָר גלאַט געהן און שווייגען פּאַסט ניט. זיי קענען נאָך מיינען, אז ער איז טאַקי א פערביסענער יונג... און ער האָט ביי איינעם פון זיי א פרעג געטהאָן, צי ער איז א געבאָרענער א היעגער...

— געה, געה, ניט גערעדט! — האָבען זיך ביידע גאָראַ־דאָוויעס אויף איהם ארויפגעוואָרפען — מיר קענען אייך!...

„נאָר קאַליע געמאַכט!" — האָט ער זיך געמוסר'ט אין געדאנק, און האָט בעשלאָסען, אז רעדען איז נאָך ערגער.

3.

אריינגעפיהרט און איבערגעלאָזען האָט מען איהם אין א קאַמער, וואו עס זיינען געזעסען א גאַנצע חברה.

יעדער האָט זיך צו איהם געווענדעט מיט א פראַגע, נאָר חיים האָט ניט אויסהערענדיג גלייך אָבגעהאַקט:

— דאָס איז על פּי טעות... מען וועט מיר גלייך ארויס־לאָזען. איך בין ניט פון אייערע...

אויסרעדענדיג דאָס, אלס סגולה, אזוי ווי א שפּרוך פאַר מזיקים, האָט ער אָבגעזוכט א ווינקעל און זיך אוועקגעזעצט.

די פּאָליטישע האָבען אויף איהם געקוקט און געשמייכעלט.

שפּעטער אבער איז איהם נמאס געוואָרען זיצענדיג און צו איינעם, וואָס האָט איהם אויסגעוויזען מעהר „געזעצט" ווי די איבריגע, האָט ער זיך געווענדעט מיט א שאלה: ווי איז דער דין, אז „מען איז דאָך ניט מעהר ווי א מענש" !...

יענער האָט איהם מיט א שמייכעל דערקלערט דעם דין. חיים האָט בעדאַנקט און איז ווייטער שטום געוואָרען.

עס איז אבער איהם זעהר אומעטיג געוואָרען און פאַר לייַנגווייַלע האָט ער זיך גענומען צוהערען צו די שמועסען.

די שמועסען זיינען איהם געווען פרעמד. אבער פעראינ־טערעסירט האָבען זיי איהם מיט זייער נייקייט און דרייסט־קייט. איבערהויפּט איז איהם געפעלען ווי אזוי איינער אן אכ־צעהניעהריגער בחור האָט דערצעהלט ווי ער האָט זיך געהאלטען ביי'ן אביסק.

— אויף קיין פראגע ניט געענטפערט.

— און איהר האָט קיין מורא ניט געהאט ? — האָט זיך חיים ארויסגעכאפּט מיט א פראגע, ערשטוינט פון דעם בחור'ס גבורה.

דער בחור האָט א שמייכעל געטהאָן און געענטפערט: אזוי־נע ווי איהר האָבען מורא...

חיים האָט זיך פערשעמט. ער האָט זיך דערמאנט, ווי אזוי ער האָט געוויינט פאר'ן אפּיציער. ווי אזוי ער האָט גע'חנפה'ט דעם גאראָדאָוואָי אין צירקעל, און האָט אויסגעזעהן ביי זיך אין די אויגען אזוי קליין, אזוי געפאלען.

— וואָס מיינט איהר — האָט ער זיך גענומען פערענט־פערן — א ווייב, צוויי קינדער... א קראַם...

דער יונגער בחור האָט זיך פון איהם מיט עקעל אבגע־קעהרט.

ער איז אין אזא לאגע אבגעזעסען עטליכע טעג. אין די עטליכע טעג האָט ער א סך ערפאהרען. די מורא פון דער ערש־טער צייט איז אביסעל ביי איהם קלענער געוואָרען, איהם האָט נאר געקרענקט, וואָס די חברה לייט ווייכען פון איהם.

— מען מוז זעהן מיט זיי אנהויבען לעבען גוט ! — האָט ער בעשלאָסען. און האָט דעם בעשלוס געכשר'ט מיט א פסוק: עם חסיד תתחסד.

— וואָס מיינט איהר, ברידער, — האָט ער זיך צו די פּאָ־ליטישע געווענדעט, — אז איך זיץ חלילה פאר א גנבה...

— פאר וואָס דען ? — האָט דער בחור'ל, וואָס האָט דער־

צעהלט ווי אזוי ער האט זיך ביי'ן אביסק געהאלטען, פארשענד געפרעגט.

— נישקשה, מען האט ביי מיר געגוג געפונען, — האט זיך חיים בעריהמט.

— וואס האט מען ביי אייך געפונען? — האבען אלע פון קאמער זיך נאהענט צוגערוקט צו איהם.

— איהר ווילט וויסען — וואס?... ער האט זיך פערהאקט. ניט וויסענדיג וואס אזוינס צו זאגען...

— ברידער, ער איז א שפיאן! — האט איינער דעם צוויי־טען איינגערוימט אין אויער.

— אבער א גרויסער שוטה! — האט א דריטער שוין הויך געמאלדען.

און פון דעם שמועס אן איז חיים ווידער געבליבען אליין, ניט וויסענדיג ווי אזוי זיך צו האלטען סיי מיט די „חברים" און סיי מיט נאטשאלסטווע....

א פסח'דיגער טאטע.

יעדער בעל הבית פון שטעדטעל האט זיך געוואונשען צו האבען אזא „שטעלע" ווי מענדיל טאמארקין. ערשטענס איז דאס א בכבוד'יגע שטעלע: א „שאפער" אין א וואלד, צווייטענס, איז זיין בעל הבית ניט קיין אנדערער ווי דער גרויסער בערע ראפאפארט — א איד, וואס פערמאגט איבער א מיליאן, ס'הייסט, מען קען דען וויסען וויפיעל אזא גביר פערמאגט. אז די בעלי בתים פון ארום שטעדטעלע זיינען בעזונדערס גוט אויפגעלעגט, ווי למשל אין א יום טוב, קאנען זיי זיך פערגינען און דערלעגען איהם נאך א מיליאן. אט ממש איינס־צוויי, און בערע ראפאפארט פערמעגט שוין צוויי מיליאן. און עס טרעפט אז אן עקשן א בעל הבית שטעלט זיך איין און וויל נישט אנ־דערש, אז בערע ראפאפארט זאל פערמעגען דריי מיליאן.

— איהר וועט ביי מיר נישט אוועקנעהמען! — טענה'ט איינגעשפארט דער עקשן — איך וויים פון א זיכערען ארט, אז בערע ראפאפארט פערמאגט איבער דריי מיליאן.

נאר ניט אין דער עשירות פון בערע ראפאפארט בעשטעהט דאס גליק צו זיין ביי איהם א מענש. בערע סוטינער, למשל, פערמאגט ארום זיעבען־אכט מיליאן און אפשר מיט א סמי־טשיק, און האנדעלט אויך מיט וועלדער און פון דעסטוועגען איז ביי'ן דאזיגען בערע סוטינער צו דיענען דוקא ניט קיין גרויסער יחום. א מענש האלט זיך ביי איהם ניט מעהר ווי א האלב יאהר, ער איז יעדען אידען חושד אין גנבה... און די שכירות וואס ער צאהלט איז אויך גאר ניט מעשה־גביר...

בערע ראפאפארט אבער איז א איד א בן־תורה און בעהאנ־

דעלט זיינע מענשען ווי חברים. אזוי דערצעהלט מען וועגען איהם. וואס איז שייך צו די שכירות צאהלט ער יעדען איינעם לויט די עהרליכקייט און לויט די קינדער וואס דער „מענש“ פער־מאגט. אויף יעדע ניי־געבארענע קינד איז בערע ראפאפארט מוסיף א פאאר רובעל די וואך, און אז דעם „מענשען“ קומט אוים חתונה צו מאכען א טאכטער, גיט בערע ראפאפארט דעם נדן... אזא קבלה האט ער שוין פון זיין טאטען וואלף ראפא־פארט, און וואלף ראפאפארט שטאמט פון דעם גרויסען צדיק ר' משה ראפאפארט...

פון אזוינע שמועסט מען ניט...

און נאך בעסער פון אלע זיינע מענשען בעהאנדעלט ער טאקי מענדיל טאמארקינ'ען. ערשטענס, איז מענדיל א גרויסער בעל חשבון, עס איז א סברא, אז ער קען אזש ביז אריבער תשבורת... דערצו איז ער בעהאוועגט אין „חכמת המדירה“, מיט'ן אויג מעסט ער אוים וויפיעל „טפחים“ א בוים האלט די דיק און וויפיעל די הויך. דערצו איז א סברא, אז מענדיל טא־מארקין איז ראפאפארט'ס שטיקעל קרוב... אויף זיכער ווייס מען ניט, נאר שמועסען שמועסט מען יא...

אנגעקומען צו ראפאפארט'ן אין וואלד איז טאמארקין א יאהר נאך דער חתונה. נאכדעם ווי זיין ווייב זעלדע איז אויפ־געשטאנען פון ערשטען קינפעט מיט דעם ערשטען קינד — א מיידעלע... גאנץ שטעדטעל איז דאמאלס געגאנגען האדאראם: א קליינינקייט — אזא שטעלע...

זעלדע אליין איז אפילו די ערשטע צייט ניט געווען בע־זאנדערס צופריעדען, דען אויסער וואס מענדיל איז א געראָ־טענער, איז ער טאקי א פארשוין א מאן. זיינע אויגען שווארץ ווי די נאכט, די האר פון פעך און זיין פנים קלאר און קייר־לעכדיג... אויף די ליפען ליגט שטענדיג א גוטער, זיסער שמייכעלע... עס איז איהר געווען שווער צו שיידען זיך מיט איהם...

אבער מענדיל האט איהר געשריעבען די ערשטע צייט אזוי־נע שעהנע בריוולעך, אז עס איז שוין כדאי געווען צו ליידען פון דער צושיידונג... מיט'ן מויל וואלט ער אזוינס איהר קיינמאל ניט געזאגט... אין יעדען בריעף האט ער איהר געטרייסט, אז אויף פסח קומט ער צופאהרען. ער וואלט געקומען פריהער, אויף אן אנדער יום טוב, אבער דער סוחר ראפאפארט לאזט איהם ניט אב... ער איז זיין רעכטע האנד געווארען...

מיט דער גרעסטער אונגעדולד האט די יונגע זעלדע גע־ווארט אויף דעם ערשטען יום־טוב.

ענדליך איז געקומען פסח און מיט דעם יום טוב — איהר מאן מענדיל...

נאכ'ן ערשטען שלום־עליכם (צוקושען זיך האט מען נישט געקאנט, ווייל א שכנה איז גראד געווען אין הויז), האט זעלדע אביסעל שעמעוודיג — וואס האט איהר אבער צוגעגעבען מעהר חן — אנגענומען מענדלין פאר'ן האנד, איהם צוגעפיהרט צום וויעגעלע וואס איז געשטאנען אין ווינקעל פון שלאף צימער און איהם אנגעוויזען אויפ'ן יאהריגען קינד, וואס איז געלעגען און זיך געשפיעלט מיט די קליינע, צוגויפגעלעגטע פויסטעלאך.

מענדיל האט עס אנגעקוקט מיט א ליעבען שמייכעלע, גע־נומען עס אויף די הענד און לאכענדיג געזאגט:

— איך דערקען עס גאר ניט... אוועקפאהרענדיג איז עס געווען אלט אין גאנצען א מאנאט... ווי רופט מען זי... איך האב שוין פערגעסען...

— גיטעלקע הייסט זי... — האט די מוטער מיט שטראה־לענדע אויגען געענטפערט...

— אך, יא, גיטעלקע... נאך דיין באבע'ן, דאכט זיך...

— יא, — האט זעלדע מיט גרויס חן צוגעגעבען.

דער יום טוב איז אוועק אין איילעניש. מענדיל, וועלכער איז געווען א גאנץ גרויסער בעל משפחה, איז א גאנץ יום טוב געווען פערנומען מיט געהן צו־גאסט און אויפנעהמען געסט...

זעלדען האָט עס זעהר פערדראָסען, אבער זי האָט ניט געהאט קיין העזה איהם אָבצוהאַלטען, און אזוי איז מענדיל געווען א גאנץ יום טוב מעהר פאר לייטען ווי פאר איהר און פאר'ן קינד...

מוצאי־יום־טוב האָט זיך שוין מענדיל געפּאקט אין וועג...

זעלדע איז געשטאַנען מיט אראָבגעלאָזטע הענד און גע־זיפצט.

— שוין פאָהרסטו אוועק?...

— יא, מיין גאָלד... דער סוחר האָט מיר אנגעזאָגט אז גלייך נאָך יום טוב זאָל איך צוריק קומען אין וואַלד. עס איז דאָ א סך, א סך ארבייט...

אין עטליכע מאָנאָט ארום איז זעלדע טראָגענדיג געווא־רען...

די שכנות פון גאס האָבען געקוקט אויף איהר און האָבען געשמייכעלט...

— דער מאן איז נישטאָ און זי, פונדעסטוועגען...

— וואָס הייסט — האָט בעמערקט א צווייטע שכנה — ער איז דאָך יום טוב געווען אין דער היים, געהעו'ט א ביסעל?...

זעלדע האָט געוואוסט, אז מען רעדט וועגען איהר ניט קיין שלעכטס, אז מענדיל איז יום טוב געווען אין דער היים האָט דאָך דאָס גאנצע שטעדטיל געוואוסט, פונדעסטוועגען איז איהר „די לאגע" געווען ווי אונבעקוועם, און זי האָט זיך געשעהמט צו ווייזען אין גאס...

געהאָפט האָט זי אבער, אז ווען זי וועט געלעגען ווערען, וועט ער קומען. עס וועט אפילו אויסקומען פאר יום טוב, אבער ער וועט מוזען קומען... און טאָמער א ברית?...

צום שלים־מזל אבער איז דאָס צווייטע קינד אויך געבאָ־רען געוואָרען א מיידעל... זעלדע האָט איהם געלאָזט טעלעג־ראפירען...

ער האָט געענטפערט צוריק מיט א טעלעגראמע, אז ער

ווינשט איהר א מזל־טוב און ער האט איהר ארויסגעשיקט געלד.

און נאכדעם האט ער איהר געשריבען א לאנגען און א הייסען בריעף, און געטרייסט איהר, אז אויף פסח קומט ער צופאהרען.

קומענדיג אויף יום טוב האט מענדיל שוין געטראפען צוויי קינדער.. דאס ערשטע, גיטעלקע, איז שוין ארומגעגאנגען. אז ער האט זי אבער דאס ערשטע מאל גענומען אויף די הענד, האט זיך דאס קינד דערשראקען פאר זיין שווארצען בארד און גרויסע שווארצע אויגען... זי האט ארויסגעלאזט א שרעקליכען געוויין און מענדיל האט זי געמוזט אבלאזען צוריק מיט א זיפץ...

דאס צווייטע קינד איז שוין געווען אלט ביי פינף וואכען... זעלדע האט מענדלען פערזיכערט, אז עס לאכט שוין. מענדיל האט אבער נישט געוואלט גלויבען. ער האט געוואלט עס זעהן מיט זיינע אייגענע אויגען. זעלדע האט דאס קינד געקיצעלט, געשמוטשערט צו איהר אויפ'ן קינדערשען לשון: אומזיסט אבער, דאס פינף־וואכעדיגע מיידעלע איז געווען שטרענג ערנסט און קיין שום שמייכעל האט זיך ניט בעוויזען אויף איהרע ליפעלעך...

— זי וועט שוין שמייכלען... — האט מענדיל זעלדען גע־טרייסט...

— ניין, — האט זעלדע באנג געטהאן — עס איז א פערדראסיגע זאך. אט דא ניט לאנג האט זי ביי מיר געשמייכעלט... איצטער דוקא ניט...

—נו, קיין בייז נישט — האט מענדיל זי ווידער בערוהיגט,— איך גלויב דיר...

און ער איז באלד ארוים אין צווייטען צימער. אזוי האבען זיך געצויגען יאהרען. מענדיל, א דאנק זיין וויכטיגע שטעלע, וואס ער האט פערטראטען אין וואלד ביים

סוחר ראַפּאָפּאָרט, האָט מעהר ווי איינמאָל אין יאָהר א היים נישט געקענט קומען, אויסער דאָס איינציגע מאָל ווען זעלדע האָט געבאָרען א אינגעלע, נאָכדעם ווי זי האָט שוין געבאָרען פיער מיידעלעך...

דאַמאָלס איז ער געקומען בלויז צום ברית און האָט זיך שטאַרק משמח געווען און איז אָבער באַלד צוריק אַוועקגעפאָהרען.

די איבריגע קינדער זיינען ביי איהר אָבער אַלץ מיידלעך געבאָרען געוואָרען... און צו די מיידעלס געבורט פלעגט מענדיל יוצא זיין מיט א „מזל-טוב" דורך א טעלעגראַמע...

אויף אַזאַ אופן איז אין פערלויף פון צוואַנציג יאָהר מענ־דיל געוועזען א טאַטע פון דרייצעהן קינדער...

בעקומענדיג אַן הוספה פון סוחר פאַר יעדע ניי־געבאָרענע קינד, איז מענדיל'ס געהאַלט געוואַקסען אין די הונדערטער...

— אויב אַזוי — האָבען די אָרימע בעלי בתים געשמועסט צווישען זיך — איז שוין כדאי צו קינדלען... א קלייניגקייט, אַז גאָר פאַר יעדען קינד בעצאָהלט מען...

זעלדע איז אָבער נישט געווען בעזאָנדערס צופריעדען... מענדיל קאָן גאָר נישט די קינדער... ער איז א יום-טוב'דיגער מאַן און א פּסח'דיגער טאַטע... קומט צו פאָהרען אויף יום טוב, און צוקושענדיג זיך פריהער מיט איהר, נאָכדעם מיט די קינדער, וואָס דאָס עלטסטע איז שוין ביי נייַנצעהן יאָהר, הויבט ער זיך אָן צו טומלען אין די נעמען...

— נו, וואָס מאַכסטו, באַסקעלע? — פרעגט ער דאָס 12־יעהריגע מיידעלע.

דאָס מיידעלע לאָזט אראָב די אויגעלאַך און שווייגט.

— פאַרוואָס־זשע שווייגסטו, באַסקעלע? — נעהמט ער זי אָן פאַר'ן בעקעלע.

— איך בין נישט באַסקע — ענטפערט דאָס קינד נאָך מעהר פערשעמט.

— וואָר־זשע דען ביזטו? — פרעגט ער צוטומעלט.

— איך בין טעמע... טעמע רופט מען מיך...

— אה, יאָ, איך האָב מיך טאקע טועה געווען... — פער־ענטפערט זיך מענדיל — אזוי, ביזטו טעמעלע, הייסט עס... וואר־זשע איז באסקעלע?

עס לויפט צו א צווייטע מיידעלע, אינגער מיט א יאָהר, און פאלט צו צום טאטענס קניע.

— איך בין באסקעלע... מיך רופט מען באסקעלע...

— יאָ, יאָ, איך דערמאָהן זיך...

זעלדע שטעהט דערביי און ווישט זיך די אויגען:

— א טאטע, שטיינס געזאגט, ווייס נישט אפילו ווי אזוי מען רופט זיינע קינדער...

מענדיל ווערט גערירט, נעהמט זי אן גוטמוטיג פאר'ן האנד און ענטפערט:

— וואס־זשע קען מען מאכען, מיין זעלדעלע... אבי דיין נאָמען ווייס איך.

און דער יום־טוב'דיגער מאן צוקושט זיך מיט זיין ווייב. די קינדער קוקען אן די סצענע פערוואונדערט:

— א פרעמדער איך קושט זייער מאמע...

און זיי צולויפען זיך פערשעמט אין די ווינקלעך...

גבירה'שע מצה.

די ווירטהין איז אריין צורודערטערהייט אין „פאדריאד" און האט אנגעזאגט:

— נאך דעם געבעק וועט באקען פייגע חנה!

דער עולם „וועלגערין'ס" זיינען געבליבען ווי צוגעשמידט צו די ברעטער און האבען פאר איבערראשונג א ווארט נישט געקאנט אויסריידען. נאר איין רעדלער האט געהאט דאס מוטה איבערצופרעגען:

— פייגע חנה?!

— יא, פייגע חנה! אין א פאר שעה ארום וועט זי דא זיין!

— אט, וועט זיין א „מתנה"! האט ענדליך איין וועלגע־רין, גרונע די מלמד'קע, אויסגערופען, ווענדענדיג זיך מיט א פרעהליך שיינענדיג פנים צו די איבעריגע וועלגערינס.

— יא, יא! — האבען פיעלע בעשטעטיגט. — א שפאס אזא גבירטע!

און אין „פאדריאד" האט אנגעהויבען צו רודערן. יעדער האט פריהער פארגעזאגט פיעל די גבירה פייגע חנה וועט „צור־טהיילען".

— און איך זאג אייך, — האט בעריל דעם שניידערס ווייב געזאגט,—אז זי וועט ניט געבען מעהר פאר אנדערע בעל־בתים, מען קען זי, אז זי איז ניט קיין גרויסע געבעריו.

— אז פריידע זאגט איז פערהאן וואס צו הערען, האט גרונע די מלמד'קע ניט געוואלט איינשטימען — קיין געבערין איז

זי טאַקי ניט, אבער פּאַרט אזא גבירה, ווי וועט איהר אַנשטעהן צו געבען די וועלגערינגס וויניגער ווי דריי רובל.

— ממה נפשך, אז מיר ועלען לעבען וועלען מיר עסען,— האָט דער רעדלער, א יונג־בלאָס בחור׳ל, זיך געוויצעלט.

דער זעצער, וועלכער האָט די גאַנצע צייט פון דעם טור־מעל ביי׳ן אויוועז ערנסט געארבייט, גלייך ווי צו איהם וואָלט די גאנצע זאך ניט שייך געווען, האָט ענדליך זיך ניט איינגע־האַלטען, ער האָט זיך געווענדעט צו די וועלגער, האַלטענדיג אין האנד א פּאָר טרוקענע מצות:

— פרעהט זיך, פרעהט זיך! — האָט ער גערעדט מיט א טאָן, אין וועלכען עס האָט געקלונגען איראָניע און פעסימיזם— פרעהט זיך, קינדער! איהר וועט דאנקען גאָט, אז איהר וועט ארויס לעבעדיג פון איהרע הענד: זי וועט אייך פערמוטשען! דאָ וועט זי זאָגען, די מצות זיינען צו גרויס, דאָ — צו גראָב, שיטער גערעדעלט, פערברענט...

ער איז אין כעס געוואָרען און האָט זיך אָבגעהאַקט, ווי ער וואָלט ש ו י ן ערקונדיגט זיך, אז אזוי וועט טאַקי זיין, און צוגעהענדיג צום בלעך און ארויפכאַפּענדיג אויפ׳ן „זעץ־שטעקען" א פּאָר מצות, האָט ער ווייטער געזאָגט:

— איך קען זיי!... כאַפּט זיי דער רוח. איך האָב זיי פיינד די רייכע...

ביי׳ן לעצטען וואָרט „רייכע" האָט ער מיט כונה אויסגע־שפּיעט, ווי א פרומער איד צו „עלינו".

דעם זעצער׳ס בייזער טאָן און די גיפטיגע ווערטער האָבען זעהר ניט גוט געווירקט אויף אַלע ארבייטער אין „פּאַדריאַד". דאָס קליין אינגעלע, „דער שיטער", וועלכער איז געשטאַנען ביים זאַק מעהל אויסגעשמירט ווי א רוח, האָט אויסגעשטעלט דערשראָקען זיינע שוואַרצע אויגעלעך און עס האָט זיך געדאכט, אז ער בעט זיך ביי׳ן זעצער:

— שרעק מיך נישט, איך האָב מורא!...

נאָר איין גרונע די מלמד'קע האָט זיך געהאַלטען ביי איהר'ס, אז „זי" וועט איבערלאָזען א שעהנע מתנה.

זי האָט שוין צוגעגרייט, ווי צו רעדען מיט דער גבירה, ווען יענע וועט צו איהר צוגעהן און וועט הייסען זי זאָל דינער וועלגערען:

— געזונדערהייט זאָלט איהר עסען — וועט זי איהר זאָגען, איך וועלגער דאָך אזוי דין, אזוי דין...

ווינשעווען, קלערט זי, וועט זי אזוי:

— הלואי זאָלט איהר איבער א יאָהר דערלעבען און „לשנה הבאה בירושלים"...—זאָל די גבירה זעהן, אז א וועל־גערין, ווייס אויך ווי צו ווינשעווען אויפ'ן גרויסען שטייגער... זי וועלגערט און שמייכעלט, ווי זי וואָלט א גוטען חלום גע־זעהן... דאָס האַרץ ציטערט היימליך... דאָס האַרץ ערוואַרטעט גרויסע פאַנטאַסטישע גליקען: פייגע חנה... א גבירה... דריי רובל... אפשר פינף... אויף איהר חלק א גילדען צוויי... זי וועט קויפען א האַלב זיידען טיכעל לכבוד פסח!...

דער קלומעק וואָס פאַר דער גבירה'ס איז שוין געענדיגט, באַלד וועט מען ברענגען דער גבירה'ס מעהל.

עס איז דריי דער זייגער בייטאָג. אין דער צייט וואַרפט מען אַן דעם אויווען אויף דאָס ניי מיט האָלץ, דאָס הייצען געדויערט אַנדערהאַלבען שעה און דאַמאָלס געהען די וועלגע־רינס און די איבעריגע אַרבייטער פון פאָדריאַד אַהיים עסען, און עס בלייבט נאָך צייט אביסעל אַבצורוהען זיך, כדי מען זאָל קענען ווייטער אַרבייטען ביז שפּעט אין דער נאַכט, איצט אַבער, ריכטענדיג זיך אויף דער גבירה'ס מצה, מאַכט מען דאָס עסען בקיצור און מען קומט גלייך אין פאָדריאַד צוגרייטען זיך צו דער גבירה'ס מצה.

די בעל־הבית'טע פון "פאָדריאַד" גיט אַרויס א שטרענ־

גען בעפעהל, אז מען זאָל „גוט־גוט“ (די ווערטער „גוט־גוט“ דריקט זי צו) אבשאָבען די ברעטער, די קאטשעלקעס, מען זאָל גוט צו וואשען די הענד, ריינע פארטיכער אָנטהאָן און מען זאָל ניט ריידען קיין גראָבע רעד בשעת פייגע חנה וועט דאָ זיין און מען זאָל קיין ליעדעליך ניט זינגען...

— עס עקט זיך גאָר די וועלט! — שפּייט אויס דער זעצער, האָטש אלע מאָל פּראָטעסטירט ער אליין, אז מען זינגט ליעדער ביי׳ן וועלגערען.

— אודאי ניט, — חאַפּט זיך ארויס גרונע די מלמד׳קע, ווי אָנגעצונדען, — „ער“ מיינט, אז חנה פייגע איז אזוי ווי אַן אנדערע, אבי ווער...

— און דו, — ווענדעט זיך די בעל־הבית׳טע צום רעדלער, ניט ענטפערענדיג דעם זעצער,—זאָלסט ניט מאכען קיין „מחזקות“ מיט ציפּקעלע דער וועלגערין, בשעת זי דערלאַנגט דיר צום בלעך א מצה.

— שא, וואס ווילט איהר פון מיר! — שרייט אויס ציפּקעלע, א יונג־מיידעל מיט פערנאַנדערגעוואָרפענע שווארצע האָר איבער די פּלייצעס — שוין גאָר צו מיר זיך צוגעטשעפּעט!

די בעל־הבית׳טע, ווי עס ווייזט אויס, דערשרעקט זיך ניט פאר ציפּקעלעס שרייען, זי ווענדט זיך גלייך צו איהר און מוסר׳ט איהר:

— עס וואָלט ניט שאדען, נישקשה, אז דו וואָלסט די האָר פערפלעכטען צו דער גבירה׳ס מצה, דער רעדלער וועט דיך אזוי אויך האָלד האָבען...

דערויף וויל שוין דער רעדלער עפּעס ענטפערען, נאָר די בעל־הבית׳טע לאָזט זיך איילענדיג צום טהיר, ביי׳ן טהיר אָבער דערמאָנט זי זיך עפּעס, זי קעהרט זיך אום צוריק, געהט צו צום אויווען, קריכט אריין מיט א האַלבען קאָפּ אהין און

אַרויסנעהמענדיג דעם קאָפּ צוריק פרעגט זי דעם זעצער צו־טראָגענערהייט:

— זאָגט מיר ר' חיים, טרוקענע העלצלעך האָט איהר גענוג?...

— איך האָב, איך האָב! — רעדט אַרויס דער זעצער, ווי מיט גדלות און מיט כעס צוזאַמען.

— זעהט־זשע! — מאַכט איהם די ווירטהין מיט'ן פינ־גער, און געהט איילענדיג אַרוים. ווייזט אויס, אַז זי האָט נאָך פיעל אַרבייט, וואָס זיינען שייך צו דער גבירה'ס מצה.

און דער „פּאַדריאַד" העבט זיך אין דער לופטען: מען שאָבט די ברעטער, די קאַטשעלקעס; דער רעדלער „שטעלט אָן" דאָס זיידענע רעדעל, ער קוקט צי האָט זי נישט קיין פּגימה, די מצות זאָלען זיך ניט רייסען. גרונע די מלמד'קע לויפט אום פערשמייעט און זוכט אַ בעסערע קאַטשעלקע, עס זאָל זיך בעסער וועלגערען, זי בעמערקט ביי פריידע דעם שניידערס אונטער'ן אָרעם אַזאַ קאַטשעלקע, וועלכע זי דאַרף; זי חנפה'ט זיך צו איהר און לעגט פאַר מאַכען אַ חלוק, נאָר יענע דאַנקט איהר זעהר פאַר דער טובה און וויל ניט הערען. דער זעצער קעהרט מיט אַ פערפלאָמט־פּנים דעם אויווען, ער האָט מורא עס זאָל ניט זיין צו הייס, ער איז אין כעס און ווער עס געהט פערביי טרייבט ער מיט קולות:

— שטעהט מיר ניט אויפ'ן וועג — צום טייוועל געהט מיט „איהר" אין איינעם...

נאָר אָט טראָגט אַריין דער טרעגער דעם נייעם קלומעק מעהל — דער גביר'טעס מעהל... עס ווערען אַלע שטיל: אויפ'ן טרעגער קוקט מען מיט דרך ארץ, מען לאָזט איהם ברייט דעם וועג און עס איז איהם פערשפּאַרט צו שרייען, ווי ביי אַנדערע קלומעקעס: היט זיך, לאָזט!... אפילו אויפ'ן זאַק מעהל קוקט מען מיט דרך ארץ. גרונע די מלמד'קע געהט צו און וויל מאַכען

אויפ׳ן פינגער א „פּראָבע טייגעל״ צי קלעפּט זיך דאָס מעהל ניט, נאָר דאָס „שיטעריל״ טרייבט זי.

— גערהט, גערהט! — שרייט ער מיט גאוה, עס איז ניט אייער דאגה, עס איז דער גביר׳טעס מעהל...

דער קליינער שיטער פיהלט שוין, ווי א גרויסער, וואָס א גביר׳טע בעדריט. זיין קליין קעפּעלע, שטעהענדיג ביי׳ן זאַק מעהל, ארבייט שוין, פיעל וועט איהם די גבירה איבערלאָזען. פאַר איהם איז דאָס איבערלאָזען מעהר וויכטיג ווי פאַר אנ׳אנדער ארבייטער אין פּאַדריאַד, ווייל קיין שכירות נעהמט ער ניט, זיינע שכירות איז נאָר „דאָס מאַכען״. —

— נו, פון מיינטוועגען מעג זי שוין קומען! — שרייט פלוצים פּרעהליך אוים גרונע די מלמד׳קע. זי האָט געפונען א קאָטשעלקע ווי זי האָט געוואָלט, פונקט ווי פאַר דער גבירה׳ס מצה.

— ווען וועט זי שוין טאַקע קומען? — פרעגען אַלע אונגעדולדיג: אַלע זיינען שוין פערטיג.

— זי האָט זיך אודאי גאָר פערגעסען! — ברומט דער זעצער אין כעס.

— שא, זי גערהט! — זאָגט אַן ציפּקע די וועלגעריו, וועלכע האָט געקוקט אין פענסטער.

— וואָס רעדסטו?

— חא, חא, חא — צעלאַכט זיך באַלד ציפּקעלע, — אָבגענאַרט!

— חצופה! — זידעלט גרונע די מלמד׳קע — דאָס בלוט איז מיר איינגעפאַלען:

— גרונע, וואָס האָט איהר זיך דערשראָקען? — לאַכט ציפּקעלע.

— דערשראָקען? א האָר אויך ניט. נאָר צו אזוי שרייט מען. — זי שעמט זיך פאַר איהרע אייגענע ווערטער.

— שא, שא! זאָל איך אזוי געזונד זיין, איצטער געהט זי טאקי אויף אַן אמת. — זאָגט אַן א צווייטע וועלגעריז.

אלע ווערען שטיל.

עס עפענט זיך די טהיר און עס געהט אריין די גבירה פּיגע חנה, א הויכע דיקע פרוי מיט א שעהן־קיילעכדיגען־פּנים, מיט א פּאָר שעהנע נאָר שטרענגע אויגען. ארייגגעהענדיג וואַרפט זי א פּאָר שטרענגע בליקען אויף די וועלגער און נאָך דעם זאָגט זי מיט א טאָן פון א גענעראַל, וואָס „זדראַוועט" זיך מיט זיינע סאָלדאטען:

— גאָט העלף אייך, ווייבער!

— שעהן־דאנק, שעהן־דאנק! — ענטפערען צוויי מאָל די וועלגער: איין מאָל — אַן ענטפער אויף איהר וואונש און דאָס צווייטע מאָל — דערפאַר וואָס זי איז א גבירה.

די בעל־הבית'טע לויפט אריין דערשראָקען, וואָס זי האָט ניט אבגעהיט דאָס קומען פון דער גבירה. זי פערענטפערט זיך פאַר איהר:

— עס איז אזוי פיעל ארבייט, אזוי פיעל ארבייט! א קליי־ניגקייט מען האָט צו טהאָן מיט מצה! זייט מוחל, זייט מוחל!..

די גבירה ענטפערט איהר דערויף ניט, זי געהט נאָר צום אויוועז א קוק טהאָן.

— דער זעצער פערברענט חאָטש ניט? — פרעגט זי וועגדענדיג זיך צו דער בעל־הבית'טע, חאָטש דער זעצער שטעהט דערביי. ער פיהלט זיך דערפון בעליידיגט: „וואָס, ביי מיר קען זי ניט פרעגען!" קאָכט אין איהם דאָס הארץ — א גרויסע יחסנ'טע... איהם ווילט זיך זידלען און פאַר כעס וואַרפט ער אריין אין אויוועז א העלצעל.

און די בעל־הבית'טע דערשרעקט זיך פאַר דער גבירה'ס פראַגע און זי צע'טענה'ט זיך:

— וועה צו מיר! וואָס רעדט איהר! זאָלט איהר געזונד זיין, גאָט איז מיט אייך, וואָס הייסט פערברענען, מען פער־

ברענט ביי אונז קיינעמס מצה ניט, בפרט אייערע... עס געהט ארוים מצה ווי אויף דער זון געבאקט!...

— געדענקט־זשע — שמייכעלט די גביר'טע.

— א שאלה א ביסעל: — ענטפערט די בעל־הבית'טע צו־פריעדען פון דער גביר'טעס שמייכעל.

פייגע חנה געהט צו צו די וועלגער, די ווירטהין געהט איהר הינטען נאך און ווינקט עפּעס צו א וועלגערין, יענע פערשטעהט ניט, וואס זי מיינט און שרעקט זיך.

— אט — א גולם! — רוימט איהר איין אויפ'ן אויער די בעל־הבית'טע, זעהענדיג, אז מיט'ן וואונק קען זי גאר נישט מאכען — פערשפּילע דאס יאקעל!...

דאס באקען הייבט זיך אן.

גרונע די מלמד'קע האט זיך געפּלייסט אוועקצושטעלען זיך נעבען דער גבירה'טע, אפשר וועט איהר געראטהען צו פער־באנדערערדען זיך מיט איהר און אויספערצעהלען פאר איהר איהר ארעם־לעבען, און זי וועט איהר אליין א שעהנערע מתנה איבערלאזען. זי ווארפט אויף דער גבירה אויגען, חנ'ט זיך, קוקט איהר אין פּנים און שמייכעלט חנפה'דיג, נאר רעדען עפּעס האט זי קיין מוטה ניט, „אז זי וועט אנהייבען רעדען, דאמאלס" קלערט זי און ווארט...

די גבירה זעצט זיך אויף א שטוהל ביי דער „מיירע" און טהיילט די טייגלעך.

טייגלעך גיט זי קליינע, כדי די מצות זאלען דינער זיין. זי קנעט מיט דער קאטשעלקע די „מיירע" און קוקט, צי מאכט מען ניט פון צוויי איינע. איהר דאכט אז יא און זי צעביוזערט זיך:

— ווייבלעך, מיידלעך — מאכט ניט פון צוויי איינע!

— ווער? — דערשרעקען זיך אלע און מען קוקט זיך איבער.

— עס קען זיין, איך האב א טעות געהאט, מיר האט זיך אבגעדראכט, — זאגט די גבירה'טע קאלטבלוטיג.

אויף די וועלגער פאלט אן א שרעק. גרונע די מלמד'קע האט שוין ניט אין זינען צו רעדען מיט איהר, זי דאנקט גאט, אז „זי" טשעפעט איהר ניט, זי סטארעט זיך נאר וואס בעסער צו וועלגערן און אז די מצה געהט ארוים געראטהען הויבט זי איהר אויף אויף דער קאטשעלקע, כדי די גבירה'טע זאל זעהן, ווי גוט...

נאר — דאנקען גאט — דאס באקען ענדיגט זיך! אלע ארבייטער פון „פאדריאד", אויסער'ן זעצער, ווערען פרעהלי־כער; אראב אזא בארג — אזא שרעק; די מצות זיינען אויף „חדושים", ווי די בעל־הבית'טע פון פאדריאד דריקט זיך אוים.

— נאר געזונטערהייט צו עסען, — שמייכעלט די בעל־הבית'טע אונטערטראגענדיג דער גביר'טע א פאר מצות.—איהר זעהט ווי עס שפיגעלט!

די גביר'טע געהט אליין צו צום בעט וואו מען ווארפט די מצה. זי בעטראכט און עס איז קענטיג, אז זי וויל עפעס אויסזעצען א חסרון, נאר זי קען לייכט ניט געפינען. און זי איז דערפאר ווי אונצופריעדען, ענטפערט ניט דער בעל־הבית'טע, וועו יענע לויבט; עגדליך ווערט זי ווי פרעהליכער, זי בעמערקט:

— צו שיטער גערעדעלט...

דער רעדלער דערשרעקט זיך און, א בלאסער, גיעט ער איהר, ווי וויים מעגליך עדעל, צו פערשטעהן, אז געדיכטער רעד־לען האט מען שוין ניט געקענט; עס וואלטען זיך די מצות צע־ריסען.

— אז דו וואלסט וועלען, למשל, וואלסטו געקענט גע־דיכטער רעדלען.

דער רעדלער איז געבליבען אהן ווערטער, — צי האט איהם פארדראסען, וואס זיין מיה, זיין סטאראניע איז נישט אנגע־לעגט, צי ער האט זיך בעליידיגט, וואס זי האט איהם, א צוואנ־ציג־יאהריגען, „דו" געזאגט — ווער קען עס וויסען?...

דער טרעגער לעגט אריין די מצות פון בעט אין צוויי

גרויסע קוישען, געפלאכטענע פון דינע קין. ער לעגט זיי פארזיכ־טיג, זיי זאלען זיך ניט ברעכען. עס געלינגט איהם דאך ניט, די מצות זיינען אזוי געראטהען־טרוקען, אז זיי ברעכען זיך לי־גענדיג שוין אין קויש. פייגע חנה צעשרייט זיך אויף דעם טרעגער:

— גזלן! עס וועט דאך מיר אויף קדוש איין גאנצע מצה ניט בלייבען.

דאס קליין־געבויגענע אידעל, דער טרעגער, ווערט קלענער און געבויגענער. ער וויל איהר זאגען, אז ער איז ניט שולדיג, נאר א קוק טהוענדיג אויף איהר, פאלט איהם איין די דמים און שטיל, מיט מעהר פארזיכטיגקייט, לעגט ער איבער...

נאר דאס איבערלעגען איז שוין אויך פארטיג. די צוויי גרויסע קוישען זיינען פול, דער טרעגער שטעהט גרייט צו נעה־מען זיי טראגען, ווי די גבירה וועט נאר פון מויל אויסרעדען. זי הויבט זיך אן פערנאנדער צאהלען מיט דער ווירטהין.

אלע איבעריגע אין פאדריאד ווארטען. די הערצער קלא־פען — פיעל וועט זי לאזען?... אויסער וואס פאר די ארימע איז יעדע קאפיקע נייטהיג, איז זיי אויך אינטערעסאנט צו ווי־סען: ווי פיעל?...

אבצאהלענדיג דער בעל־הבית'טע, העבט זי אן טהיילען די ארבייטער. זי טהיילט מיט גדלות, כלומר'שט ניט געצעהלטער־הייט. עס ווערט א געווינשעריי ביז'ן הימעל, עס פליהען מיליא־נען געלד... הונדערטער יאהר לעבען, געזונד, נחת פון קינדער. נאר די ברכה, וואס גרונע די מלמד'קע האט מכין געווען פריי־הער. „לשנה הבאה בירושלים", איז ביי איהר אזוי געבליבען: עס איז עפעס ניט אויסגעקומען צו זאגען. עס האט זיך איהר געדאכט, אז עס וואלט געווען, ווי א הוסט אין א קרענק...

— א דאגה מיר — טרייסט זי זיך אין געדאנק — מעהר קיין צער ניט האבען!...

די גבירה געהט ארויס.

— ווי פיעל, ווי פיעל! — קלינגען די פראגען נאך איהר ארויסגאנג.

יעדער האפט זיך צו בעטראכטען די מטבעות און עס ווערט א געפילדעריי:

— אוי, וואס פאר א חזיר דאס איז — די ווערגערינס האט זי בלויז איין רובל געלאזען — פאר 18 ווערגערינס איין רובל!...

— כדאי געווען זיך צו מאטערען אזוי!

— אזוי געדרעקסעלט איהרע מצה!

— א גביר'טע האט מזל!

— וואס האב איך אייך געזאגט — שרייט דער זעצער — מיר האט זי, דער חזיר, א גילדען געלאזען.

— מיר דאס אויך ניט! — קלאגט זיך דער רעדלער — א זילבערנע גריווע האט זי מיר אריינגערוקט.

— גיעב א קוק, צי ניט קיין גלאטע,—לאכט דער זעצער.

— הערט איהר, קינדער, מישט זיך אריין די בעל־הבית'טע ווי א חברטאריו — זי האט ביי מיר דאס ערשטע מאל געבאקט און זאל עס זיין דאס לעצטע מאל. איך פערדיען פון איהר גאר נישט. פאר דער צייט וואס איהרע מצה האט זיך געבאקט, האב איך געקענט צוויי געבעקס אבבאקען, און צאהלען האט זי גע־צאהלט סך־הכל מיט א גילדען טייערער אויפ'ן פוד, און רעד מיט איהר האט זי מיר גליקליך געמאכט!

אין פאדריאד ווערט פרעהליך, דער עולם הויבט אן צו קריטיזירען פייגע חנה'ן — עס שיטען זיך ווערטלעך און וויצ־לעך און די בעל־הבית'טע קוועלט.

— א חכם איז דער זעצער — לויבען אלע — ער האט טאקי פריהער געזאגט.

דעם זעצער טהוט הנאה דער קאמפלימענט — „וואס דען" קלערט ער — „געלד האבען זיי און שכל איז ביי מיר", ער וויל עפעס זאגען, נאר עס האט זיך פלוצים דערהערט א געוויין.

— שא, ווער וויינט דאָס? — האָבען אַלע זיך פערוואונדערט. מען האָט זיך אומגעקוקט און מען האָט דערזעהן ווי אין אַ ווינקעלע אַנגעשפּאַרט דאָס קעפּעל אַן וואַנד שטעהט דאָס שיטערל און וויינט ביטער, רייבענדיג מיט'ן האַנד די נאַסע אויגען און פערשמוצענדיג זיך דאָס פּנים.

— וואָס וויינסטו, יענקעלע, וואָס איז? — האָבען אַלע זיך צו איהם אַ לאָז געטהאָן.

— מיר... האָט זי... גאָר נישט געלאָזען... — האָט ער קוים אַרויסגעכליפּעט.

— אוי, זאָל נאָך איהר אַ קלאָג פאַרגעהן! — האָט זיך גלייך אַרויסגעריסען פון יעדערענס מויל.

— ווי זי האָט פערגעסען אַז דעם יתומ'ל, אַזוי זאָל גאָט אַז איהרע קינדער פערגעסען — האָבען אַנדערע געשאָלטען.

די קללות זיינען געווען ערנסטע, הערצליכע; קוקענדיג אויף זיי, ווען זיי האָבען געשאָלטען, האָט זיך געדאַכט, אַז זיי וואָלטען גליקליך געווען, ווען עמיצער וואָלט זיי צוזאָגען, אַז די קללות וועלען מקוים ווערען.

— וואָס ביזטו אַליין ניט צוגעגאַנגען, שוטה! — מוסר'ט איהם ווייך די בעל־הבית'טע.

— איך האָב פאַר איהר מורא געהאַט! — כליפּעט דאָס יתומ'ל.

— פאַר אַלעמען האָט ער ניט קיין מורא, נאָר פאַר איהר — שטראָפט ווייטער די בעל־הבית'טע. — דו זעהסט אַלעמען גיעט „זי" און דיר ניט, געהט מען צו און מען זאָגט „זייט מוחל, מיר האָט איהר פערגעסען"... ווי דען?...

אין דער צייט ווען די בעל־הבית'טע האָט גערעדט, איז דער זעצער געשטאַנען און געקוקט מיט אויגען פערלאָפענע מיט בלוט; ער האָט צוזאַמענגעדריקט די פויסטען און געהויבען זיי אין דער לופט, ווי ער וואָלט זיך געוואָלט שלאָגען; נאָר אַז דאָס יתומ'ל האָט זיך נאָך דער בעל־הבית'טעס רעד, שטאַר־

קער צעוויינט, איז ער צו איהם צוגעגאַנגען, אַ גלעט געטהאָן איהם איבער'ן קעפּיל און האָט, בעמיהענדיג זיך צו שמייכלען, געזאָגט:

— וויין ניט, נאַרעלע! פאַר דיר האָט זי ביי מיר איבער־געלאָזען אַ צעהנעריל, — נאַ!

ביי די ווערטער האָט ער איהם אין הענדטעל אריינגע־רוקט פינף קאָפּיקעס.

די וועלגערינס האָבען זיך צוגעקוקט. גרונע די מלמד'קע האָט געוואָלט שוין קריטיזירען: „אַן אָרימאַן איז אַ בעל צדקה“, נאָר אַ קוק טהוענדיג אויף'ן יתום'לס פערוויינטען פּנים, האָט זיך איהר דער צונג ניט געקערעוועט אויסצורעדען אַ וואָרט. שטיל נאָר האָט זי אַ קרעכץ געטהאָן:

— געוואַלט, רבונו של עולם! פאַר וואָס קומט דאָס זיי?!..

אָרימע לייט.

אויף די אָרימע לייט, וואָס קומען יעדען טאָג צעהנדליגער נאָך א נדבה, האָט חנן דער תבואה־הענדלער שטענדיג געקוקט, ווי אויף א בעזונדערע אומה, חאָטש אויסער אידישע אָרימע־לייט פלעגען אין זיין שטיבעל קיין אנדערע ניט אריינקומען. זייער גאנצער הילוך, זייער האלטען זיך, זייערע אלע פאַסטעמקעס האָבען געטראָגען א כאראקטער פון א פרעמד, ווייט פאָלק. א חדוש נאָר, וואָס רעדען רעדען זיי דוקא אידיש...

חנן איז ניט געווען קיין גוטהערציגער, אלענפאלס איז עס פון זיינע בענעהמונגען ניט געווען קענטיג. שטענדיג א פערטראָגענער, א בייזער, א צורייצטער פון שלעכטע, ניט־געראָטע־נע מסחרים, פלעגט ער זיצען אין שטיבעל, שוין אפילו אין די רוהיגע מינוטען, ווי א ברוגז׳ער אויף וועלט און מענשען. אז עס פלעגט אריינקומען אן אָרימאן, פלעגט ער זיך בייז ווענדען צו איינעם פון די הויזיגע:

— גיעב איהם שוין א שטיקעל ברויט און זאָל ער געהן.

און אז דער אָרימאן פלעגט געהערען צו דער אריסטאָקראַ־טיע, וואָס געהען אהן טארבעס און נעהמען בלויז מזומן, פלעגט ער ווערען אן אויפגעקאָכטער.

— ער וויל ניט, ווי ער וויל זיך...

און נאָכהער פלעגט ער א צורייצטער מורמלען:

— ברויט איז זיי שלעכט, דוקא א גראָשען!...

אַבוואָרטשענדיג א ווייל׳ע אויף׳ן אריסטאָקראַטישען אָרי־מאן, פלעגט גלייך א מסחר־מחשבה פערטרייבען דעם געדאנק וועגען אָרימאן און חנן פלעגט פערגעסען דאָס פּאַרגעקומענע.

האבען אבער די לעצטע יאהרען חנן'ס מסחרים אזוי שלעכט אנגעהויבען צו געהן, אז צייטענווייז איז איהם א שאד געווען אן ארימאן א שטיקעל ברויט צו געבען. און וואונדערליך: דוקא אין די שווערע צייטען האט ער געפיהלט, אז יעדער ארי־מאן ווערט איהם פעהענטער. על כל פנים האט ער שוין זיכער געגלויבט, אז די אלע ארימע לייט זיינען זיינע ברידער, געהערען צו דער אומה אידען...

און איינמאל, ווען ביי חנן'ען אין שפייכלער איז קיין קערענדעל תבואה ניט געווען, אין שטוב קיין גראשען געלד ניט און נאר א האלבער לאבען שווארץ ברויט איז געלעגען אויפ'ן נאקעטען טיש, ווי א בייזער עדות אויף דעם ווילדען דלות, איז אריין אן ארימאן, זיך געשטעלט ביים טהיר און מיט א געבראָ־כענעם קול, שטיל און ווי שעמעוודיג אויסגעברומט:

— קאנט איהר עפעס שענקען?

אזא מין ווענדען זיך פון אן ארימאן איז איהם געווען מאָד־נע אומבעקאנט, און די דאזיגע נייע שאלה האט איהם עפעס ווי געשראקען און מיט געפאלענקייט האט ער געענטפערט:

— א שטיקעל ברויט, ר' איד, אויב איהר ווילט.

— א שטיקעל ברויט איז אויך גוט... — האט דער ארימאן שוין דרייסטער געענטפערט.

חנן האט איהם אליין אבגעשניטען א שטיק ברויט, בע־טראכט אין האנד די וואג און האט משער געווען, אז עס וועט זיין אודאי א האלב פונט. צופריעדען האט ער עס דערלאנגט דעם ארימאן צום טהיר און עס איז געווען קענטיג, אז דער ארימאן וויל עפעס רעדען. חנן האט אבער פאר א שמועס מורא געהאט, ניט וויסענדיג אליין פארוואס און האט זיך אבגעקעהרט פון איהם...

פון דעם טאג אן האט זיך חנן שטארק גענומען אינטערע־סירען מיט ירימע לייט און פלעגט פון צייט צו צייט א מורמעל טהאן, ווי פאר זיך,

— יעדער איד איז ניט בעווארענט פון געהן איבער די הייזער...

נאך דעם דאזיגען געדאנק פלעגט ער זים זיך צוזיפצען און עס האט אויסגעוויזען, אז אין עצם איז דאס ניט אזוי שרעקליך...

און וואס טהוט טאקי א איד — האט זיך איינמאל חנן פערטראכט — אז די געשעפטען געהען אוועק אין דר'ערד און עס איז ניטא פון וואנען צו לעבען?... טא וואס טהוט מען?

„מען געהט איבער די הייזער!" — האט איהם ווי א קלונג געטהאן אין די אויערען.

גראד האט זיך געעפענט די טהיר און עס איז אריינגעקומען אן ארימאן, א איד פון א יאהר זעכציג. חנן האט איהם געגוי בעטראכט און ער האט בעמערקט, אז דער ארימאן טראגט פונקט אזא קאפאטע, ווי זיינע... איין קאליער און איין שניט... ער האט א שוידער געטהאן.

צו דעם דאזיגען ארימאן האט איהם עפעס א ציה געטהאן: קיין ברויט וועט ער איהם ניט געבען: ער וויל איהם ניט מבזה זיין: ער טראגט אזא קאפאטע, ווי זיינע... ער וועט איהם געבען א גראשען, וועלכער ליעגט גראד אויפ'ן קוימען, א רעשט פון נעכטיגע „הליאק", וואס מען האט געקויפט אויף וועטשערע.

אבגעגעבען דעם גראשען מיט א ציטערדיגער האנד, האט ער זיך געווענדעט מיט א שאלה:

— עפעס א ווייטער איד?...

דער ארימאן איז פון דער שאלה ווי געהויבענער געווארען, ער האט זיך אויסגעגלייכט, בנעימות א זיפץ געטהאן און געענטפערט:

— א קאוונער...

— א קאוונער? — האט זיך חנן מאדנע פערחידושט — עפעס גאר ניט ווייט...

— צו־פוס געהן איז גאַנץ ווייט... — האָט דער אָרימאַן געענטפערט מיט אַ ווייכען שמייכעלע...

חנן האָט איהם ווידער בעקוקט, געפונען, אַז די קאַפּאָטע איז פּונקט ווי זיינע, נאָר די קנעפּלעך זיינען אַביסעל גרעסערע ווי ביי איהם... האָט ער אַ הוסט געטהאָן און ווייטער געפרעגט:

— שוין לאַנג, אַז איהר זענט אין אַזאַ מעמד?...

— שוין שעהנע עטליכע יאָהר... — האָט דער אָרימאַן געענטפערט און אין זיין ענטפער האָט געקלונגען אַ מין שטאָלץ...

— איהר האָט אַ ווייב און קינדער? — האָט חנן ווייטער געפרעגט:

— עס איז דאָ אַ ווייב און קינדערלעך, זאָלען געזונד זיין און מען וואַרט אויפ'ן שפּייזער...

— וואָס זענט איהר אַמאָל געווען?

„ער וועט געוויס ענטפערען אַ תבואה־הענדלער" — האָט זיך חנן געשראָקען.

און ניט אומזיסט, דער אָרימאַן האָט ווידער מיט שטאָלץ געענטפערט:

— געהאַנדעלט מיט תבואה... געווען אַ סוחר...

איצט האָט שוין חנן געוואוסט דעם גאַנצען סוד, די צו־קונפט האָט איהם ערשיינט אַהן אַ שלייער און ער איז ווי רוהיגער געוואָרען...

צוויי שוועסטער.

צו דער אַרימער חיענען פלעגט די רייכע שוועסטער, זעל־דע, זעלטען קומען; דערפאַר אָבער, אַז זי פלעגט שוין אַמאָל קומען, איז ביי דער אָרעמער חיענען אין שטוב קענטיג געוואָרען: די רייכע שוועסטער האָט שטענדיג עפּעס אַ מתנה גע־בראַכט, אַמאָל אַ שטיקעל סיץ אויף אַ קליידעל, אַ מאָל אַ פּאָר אָבגעטראָגענע שיך פאַר די קינדער, אַ מאָל אַן עסענוואַרג און אַ מאָל אַ מזומן קערבעל.

אַז זעלדע פלעגט קומען, פלעגט די אָרעמע חיענע פון אָנ־פאַנגס צוטומעלט ווערען. אויף איהר געזיכט פלעגט זיך אויסגיי־סען אַ פרייד און אַ שרעק צוזאַמען, און די אויגען, די טיעפע איינגעגראָבענע אויגען, האָבען דאַכט זיך געלאַכט און געוויינט צוזאַמען...

— ס'אַ בזיונות אַ ביסעל! — פלעגט חיענע קוים צו זיך קומען — איך זעה אויס, ווי דער שוואַרץ־יאָהר!

און חיענע פלעגט אַראָברוקען נידעריגער דאָס טיכעל אויפ'ן שטערן און אַ וויש טהאָן מיט די הענד דאָס פּנים און פלעגט בלייבען שטעהן אָהן ווערטער.

— פאַר וואָס בעטסטו ניט זיצען?... — פלעגט שוין די שוועסטער חיענען פון פערלעגענהייט וועלען אַרויסנעהמען...

— ווייס איך... פלעגט חיענע פערשולדיגט ענטפערן, וואַרפענדיג אַ בליק איבער'ן שטיבעל — עס איז ברוך השם ניטאָ וואו — אַ הקדש...

— ניין! ניין! — פלעגט זעלדע ענטפערן — איך האָב

קיין צייט ניט, איך וועל באלד געהן. וואס מאכסטו עפּעס, חיענע?...

— מען מוטשעט זיך.. וואס זאל מען מאכען. „ער" זיצט א גאנצען טאג אין שטוב און גיט ניט א קלאפּ א פינגער אן א פינגער...

דער מאן פלעגט בעס'דיג א ברום טהאן און גאר ניט ענטפערען, און חיענע, קומענדיג שוין צו זיך, פלעגט אנהויבען רעדען און רעדען, קלאגען זיך און קלאגען זיך, און זעלדע, די רייכע שוועסטער, פלעגט שטעהן און אויסהערען אויפמערקזאם אלע טענות, דרעהענדיג די פרענז פון איהר מאנטעל...

— נו, איך דארף שוין געהן! — פלעגט ענדליך זעלדען נמאס ווערען אויסהערען חיענעס מעשיות — נא, דאס וועסטו האבען פאר די קינדער אויף א פּאר העמדלעך... טייערע פּרעז...

— וואס? איך זאל דיר דאנקען? — פלעגט חיענע גערירט ווערען, צונעהמענדיג די מתנה — איך זאג דאך, פריהער גאט, דערנאך דו... עס איז ברוך השם...

ביי חיענען פלעגען זיך שטעלען טרערען אין די אויגען, צי פאר פרייד פון דער מתנה, צי פאר צער, וואס זי דארף נעהמען... אזעלכע זאכען איז שווער צו וויסען... און זי פלעגט ניט וויסען מיט וואס צו ענדיגען.

— פּארט א שוועסטער — זי פערגעסט ניט! — פלעגט חיענע נאך זעלדע'ס אוועקגאנג זיך ווענדען צו די הויזיגע.

— א גרויל גאר! — פלעגט דער „מאן" וועלווועל ניט זיין צופריעדען — וויפיעל מיינסטו איז דאס ווערטה? ביי לייטען רייכע שוועסטער...

— ביי לייטען, ביי לייטען! — פלעגט חיענע איבערקריימען איהר מאן — דו האסט וועו געזעהן „לייטען", קבצן איינער?... דו דארפסט דאך נעמען א טארבע און געהן איבער די הייזער...

— שא, שריי ניט אזוי — פלעגט וועלוועל אראבפאלען

ביי זיך — וואָס האָב איך דיר אזוי געזאָגט... איך מיין גאָר ניט...

— אזוי, מיינסטו גאָר ניט! — פלעגט חיענע זיך צוהיי־צען — איך קאָן דיך, איך וויים, דו וואָלסט וועלען, אז זי זאָל דיר וואָס זי האָט אוועקגעגעבען, דו זאָלסט קענען א גאַנצען טאָג שלאָפען...

און חיענע פלעגט נאָך דעם א שעה נאָכאַנאַנד רעדען ווע־גען דער רייכער שוועסטער און דערצעהלען, אז זי איז אַלע מאָל א גוטע געוועזן; בשעת זיי זיינען נאָך מיידלעך געוועזן אוןביידע געהאָדעוועט זיך ביים אָרעמען טאַטען, פלעגט זי איהר אויך, וואָס זי האָט גאָר געהאַט, אוועקגעבען...

— דערפאַר האָט איהר טאַקי גאָט געהאָלפען! — פלעגט זי אויסלאָזען מיט א פרומען זיפץ, — גאָט זאָל איהר געבען צעהן מאָל אזוי פיעל — זי איז דאָס ווערטה....

און חיענע, וועלכער האָט זיך שטענדיג געדאכט, אז זי איז זעהר פיעל שולדיג דער שוועסטער פאַר די פיעלע מתנות, וואָס זי גיט איהר איבער, פלעגט האָטש צאָהלען מיט ברכות אונטער די אויגען, ווי זי וואָלט וועלען גרינגער מאַכען די שווערע משא, וואָס לעגט זיך ביי איהר אויפ'ן הארצען נאָך יעדער בעקומענער מתנה...

דאָך וואָלטען די ברכות אליין ניט געווען אין שטאַנד צו פערגרינגערן חיענעס הארץ. משטיינס געזאָגט, וואָס פאַר א ווערטה האָבען איהרע ברכות? איהר מויל איז ניט אזא גע־בענשטער: א גאַנצען טאָג שעלט זי דעם מאַן, די קינדער און זיך אליין — און ווער ווייסט צי איז גאָר איהר מויל מסוגל צו א ברכה?

פערגרינגערן איהר משא פון די בעקומענדע מתנה איז בעשטאַנען אין אַנדער זאַך גאָר. די אָרעמע חיענע, וואָס האָט ערנעהרט במעט אליין דאָס גאַנצע געזינד, דערמיט, וואָס זי פלעגט האַנדלען מיט גאַסיגע „פויערטעם", איז אויך אין

שטאַנד געווען עפּעס צו שענקען איין מאָל אין יאָהר דער רייכער שוועסטער. עס איז געווען אַ מתנה אפשר ניט אַזאַ טייערע, אָבער זעהר אָן אָנגעלעגטע.

די מתנה פלעגט זי איהר שיקען איין מאָל אין יאָהר — אסתר תענית — מאַהן אויף המנ'טאַשען.

חיענע האָט געהאַט אין גאַס אַ פּויערטע, מיט וועלכער זי האָט זעהר גוט געלעבט. און די פּויערטע, אַנדזשע, פלעגט איהר אַלע אַסיען שענקען אַ האַלבען טאָפּ מאָן.

חיענע פלעגט דאָס מאַהן בעהאַלטען ווייט, ווייט אויפ'ן בוידעם, כדי די קינדערלעך, וואָס האָבען מאַהן זעהר ליעב, זאָלען דערפון ניט דערשמעקען. און מיט אַ קלאַפּענדיגען הארצען פלעגט זי ארויפקריכענדיג אַ מאָל אויפ'ן בוידעם, קוקען אויפ'ן זעקעלע מאַהן און טראַכטען:

— אסתר תענית!...

מעהר איז זי ניט אין שטאַנד געווען צו פאַרשטעלען זיך, דער געדאַנק פלעגט איהר ווי פערשכור'ען און נאָר שטראַהלענדיג פלעגט זי אויסרעדען הויך:

— אסתר תענית!...

און אסתר תענית אין דער פריה פלעגט זי לאָזען אַלע ארבייט, ארויפקריכען אויפ'ן בוידעם, מיט ציטערנדע הענד אראָפּנעמען דאָס זעקעלע מאַהן און מיט אַן ערנסט בעזאָרגט פנים פלעגט זי זיך אָנהויבען עסק'ן מיט די מאַהן...

— אַי, מאַהן, מאַהן! — פלעגען די קליינע קינדער זיך צעזינגען און אוועקשטעלען זיך ביי'ם טיש מיט דאַרשטיגע אויגעלעך.

— אוועקט, אוועקט! — פלעגט חיענע פאַרזיכטיג זיי אוועקטרייבען. דאָס איז פאַר דער מומע זעלדען — טשעפּעט ניט.

דערהערענדיג: „פאַר דער מומע זעלדען", פלעגען די קינדער זיך איבערקוקען און אָפּטרעטען אויף אַ פּאָר טריט צוריק.

בלויז דאָס יונגסטע, דאָר אינגעלע מיט גרויסע שוואַרצע אויגעלעך פלעגט זיך בעטן:

— מאַמע, וועל ניט נעמען, וועל נאָר קוקן... מיינע נאָמנות... קוקן...

— נו, קוק, קוק! — פלעגט די מאַמע ווייכער ווערן...

דערזעהענדיג, אַז די מאַמע איז מתיר צו קוקן, פלעגן זיך אַלע קינדער אַ שאָט טהאָן צוריק צום טיש און בעטראַכטען די מאַהן מיט גרויס חדוש און דרך ארץ...

און חיענע פלעגט אַנהויבען מעסטען און מעסטען. איהר געקנייטשטער שטערן פלעגט געקנייטשטער ווערן, די טיפע איינגעגראָבענע אויגען פלעגן נערוועז אומלויפען. זי האָט ניט געקאָנט בעשטימען, פיעל זאָל זי לאָזען פאַר זיך אַליין: אַ האַלבע קוואָרט, צי אַ קוואַרטירעל...

— וואָס זאָגסטו, וועלוועל, עס איז ניט מיאוס צו שיקען איהר נאָר אַנדערהאַלבען קוואָרט?

— וואָס פרעגסטו מיר? — פלעגט וועלוועל זיך בלאָזען — עס איז דאָך דיין שוועסטער, ווייסטו דאָך בעסער פאַר מיר...

וועלוועל האָט שוואַרצען מאַהן ליעבער געהאַט פאַר אַלע גוטע זאַכען, ליעבער געהאַט אַפילו ווי מעהרען־צימעס... און הלואי וואָלט ער נאָך כאָטש אַ ביסעלע פערדיענט, וואָלט ער געהייסען שיקען „איהר“ אַ קוואָרט און פאַר זיך אַ קוואָרט. נאָר וואָס העלפט דאָס ליעב האָבען? אַז אָרעמאַן טאָר גאָר נישט ליעב האָבען...

און חיענע פלעגט נאָך אַ לאַנגען ישוב־הדעת לאָזען זיך אַליין נאָר אַ קוואַרטירעל און דאָס איבריגע פלעגט זי פערבינדען פאַר זעלדען...

שווער איז דאָס צוגענאַנגען מיט'ן אוועקטראָגען. אייגענטליך, וואָלט חיענע זיך מחיה געווען, ווען זי וואָלט געקאָנט אַליין אוועקטראָגען, ווען זי וואָלט זיך ניט געשעמט... נאָר חיענע האָט

בשום אופן זיך ניט געקאָנט פאַרשטעלען, ווי אַזוי וועט זי דאָס אַריין און זאָגען: איך האָב דיר געבראַכט אַ מתנה... ניין, זי וועט עס ניט קענען אויסרעדען... זי וועט זיך צעטומלען און עס וועט זיין אַ חרפה פאַר'ן שוואָגער...

און חיענע ווענדעט זיך צו די קינדער.

— נו, ווער וויל אָוועקטראָגען דער מוהמען זעלדען די מאַהן?

— איך! — פּלעגט איין קינד אַ שפּרונג טהאָן.

— איך! — פלעגט אַ צווייטעס איבערשרייען דאָס ערשטע.

— איך! — פּלעגט אַ דריטעס זיך איינשפּאַרען...

נאָר חיענע פלעגט יעדעס קינד בעטראַכטען און געפינען חסרונות.

— ביי דיר איז צוריסענע הויזלעך. עס זעהט זיך דאָס הויז־לע העמד... מיאוס פאַר'ן פעטער...

— ביי דיר איז אַ צעריסען קליידעלע...

— דו, חאַצקעלע, געהסט אפילו ניט שלעכט אָנגעטהאָן, ערסט פאַר אַבטאָגען אַ פאָר לאַטקעלעך געלעגט... איך האָב אָבער מורא, דו קאָנסט אויפ'ן וועג אויפעסען... ביזט אַ נאַשער. געדענקסט, ווי דו האָסט זומער אויסגעזופּט אַ האַלבע גלאָז זויער־מילך....

און חאַצקעלע, אַ יונגעלע פון צוועלף יאָהר, הויבט זיך אָן שווערען מיט אַלערליי שבועות, מיט עולם הבא, מיט די ציצית, אַז ער וועט אויפ'ן זעקעלע אפילו ניט קוקען, ניט נאָר ניט עסען. אי די האַלבע גלאָז זויער־מילך, האָט ער געמיינט, אַז דאָס האָט מען איהם געלאָזען אויף אָנבייסען...

און חיענע שיקט די מאָהן מיט חאַצקעלען. זי קוקט איהם גוט אַרום, פערשפּילעוועט איהם די קנעפּלעך. שנייצט איהם אויס דאָס נעזעל און הויבט איהם אָן עקזאַמינירען:

— וואָס וועסטו זאָגען?

— איך וועל זאָגען — הויבט אָן חאַצקעלע—און די אויגע־

לעך גלאנצען — איך וועל זאגען: די מאמע האט אייך געשיקט שלח־מנות...

— משוגע'נער, — דערשרעקט זיך די ארעמע מוטער — און די איבריגע קינדער צעלאכען זיך — משוגע'נער, וואס איז היינט פאר א שלח־מנות?... מ א ר ג ע ן איז דאך שלח־מנות.

— איך וועל זאגען: די מאמע האט אייך געשיקט מאהן אויף המן־טאשען...

—א, אזוי, אזוי,—ווערט חיענע צופריעדען... דו וועסט פריהער זאגען: גוט מארגען! שעהן, הויך: גוט מארגען!...

— גוט מארגען! — שרייט אוים חאצקעלע — און אלע קינדער לאכען זיך פענאנדער — די מאמע האט אייך געשיקט א מתנה מאהן אויף המן־טאשען...

— גוט! גוט! — קוועלט אן חיענע ביי דעם ווארט מתנה — חאצקעלע איז טאקי א קלוגער...

און חאצקעלע לויפט ארוים מיט'ן זעקעל מאהן. אין שטי־בעל ווערט שטיל. אלע ווארטען אויף עפעס א גרויסע זאך. אלע־מען דאכט זיך, אז חאצקעלע וועט קומען צוריק און וועט עפעס ברייגגען אזא זאך, וואס איז טייערער פאר אלץ. כאך וואס דאס גאנצע פינסטערע ארעמע שטיבעל קאן ליכטיג און רייך ווערען...

נאר מעהר אנגעשטרענגט ווארט חיענע אליין. עס איז דאך איהרע מאהן און איהר שוועסטער... וואס וועט זי זאגען?... פאר וואס זוימט ער זיך אזוי לאנג?... דאס הארץ שפרינגט איהר שיער גיט ארוים....

— שא, ער לויפט שוין צוריק! — זאגט אן א קינד, וואס קוקט די גאנצע צייט אין פענסטער.

און חאצקעלע לויפט אריין א פרעהליכער אין שטוב...

— נו? — שטעלט אוים חיענע אויף איהם איהרע אויגען.

— איך בין אריין...

— דער פעטער געווען אין דער היים? — שלאָגט חיענע איבער.

— ניין! — האַקט האַצקעלע אָב פרעהליך.

חיענע גיט א זיפץ און טרייבט ווייטער: נו, דערצעהל.

— איך בין אריין, פרעגט מיך די דיענסט: וועמען דאַרפסטו, אינגעלע? זאָג איך: איך דאַרף די מוהמע זעלדען...

— גוט געזאָגט! — שיינען חיענע׳ס אויגען פאַר גליק, וואָס איהר אָרעם אינגעל איז אזא יחסן...

— די מוהמע זעלדע איז ארויס—דערצעהלט האַצקעלע ווייטער—באַלד וועט זי אריין, זאָגט די דיענסט—וואַרט. און באַלד איז אריין די מוהמע. „גוט מאָרגען!" האָב איך געזאָגט.

— הויך? — פרעגט חיענע.

— הויך, אויפ׳ן קול, זאָל איך אַזוי געזונד זיין, — שווערט האַצקעלע — גוט מאָרגען — די מאַמע האָט אייך געשיקט מאַהן אויף המן־טאַשען...

— פאַר וואָס האָסטו ניט געזאָגט: א מתנה?... — פרעגט די מאַמע, ווי בעליידיגט...

— אוי, איך האָב זיך פערגעסען... אוי — אוי! — האָט האַצקעלע חרטה און קראַצט זיך אין פּאה.

— נאַרישע אידענע!—ברומט וועלוועל—עס פערשטעהט זיך, אַז דאָס איז א מתנה, ממילא. וואָס דאַרף מען נאָך אויסרעדען. אודאי אַז דו שיקסט איהר מאַהן איז דאָס א מתנה... „זי" פערשטעהט דען ניט?...

און חיענע גיט אין האַרצען וועלוועלען גערעכט און א בערוהיגטע פרעגט זי ווייטער:

— נו, נו! וואָס האָט זי געזאָגט?

— זי האָט צוגענומען און עפּעס געשמייכעלט...

— עס האָט איהר הנאה געטהאָן! — קוועלט חיענע...

— און האָט אריינגעשאָטען אין א גרויסער זילבערנער שיסעל און געזאָגט: טייערע מאַהן...

— שייך טייערע...—בעגייסטערט זיך חיענע — גאָלד! היינטיגעס יאָהר איז גאָר ניט צו קריגען אזא מאָהן...

— בעדאַנק דער מאַמען! האָט זי געזאָגט, דערצעהלט ווייטער חאַצקעלע, און זאָגט איהר, אז איך בעט איהר, זי זאָל קומען מאָרגען צו דער סעודה...

—א שוועסטער איז א שוועסטער! — זיפצט צופריעדען חיענע, קעהרט זיך אום צום פענסטער און ווישט די אויגען פאַר פרייד...

* * *

אזוי האָט זיך עס פיעלע יאָהרען געצויגען. דאָס זעקעלע שווארצע מאָהן האָט חיענע'ן געמוטיגט. געגעבען שטאָלץ: זי, די אָרימע, דערשלאָגענע פרוי, איז אויך אין שטאַנד צו שענקען, און וועמען? איהר רייכער שוועסטער... פאַר די אָפּטע מתנות, וואָס זי נעהמט פון איהר, קעהרט זי איהר אום כאָטש איין מאָל אין יאָהר א מתנה...

און חיענע איז גליקליך דערמיט געווען.

נאָר די אָרימע פרוי האָט דאָס גליק פלוצים פערלאָרען און זי האָט דערפיהלט, אז איהר וועלט איז שוין פערשפּיעלט, זי האָט שוין ניט אויף וואָס צו האָפען — איהר שוועסטער, וואָס לעבט און איז רייך, איז פאַר איהר אָבגעשטאָרבען.

עס איז געווען אסתר תענית. די אָרימע חיענע האָט, ווי אלע מאָל, מיט א קלאָפּענדען הארצען פאַר פרייד, דאָס זעקעלע שווארצע מאָהן אראָבגענומען פון בוידעם, געמאָסטען און געמאָסטען, געקלערט און געקלערט, וויפיעל זאָל זי פאַר זיך לאָזען: א האַלבע קוואַרט, צי א קוואַרטירעל און קוים מיט דער הילף פון די צעהנדליגער קנייטשען אויפ'ן שטערן, האָט זי בעשלאָסען, ווי אלע יאָהר, אז פאַר זיך וועט זיין גענוג א קוואַרטירעל — און האָט עס אוועקגעשיקט מיט ברוך'קען, ווייל

תאצקעל איז גראד דאס יאהר געגאנגען אהן שטיוועלעך און ברוך׳קען האט אבגעגאלטען: די אלטע שטיוועלעך, וואס די מוהמע האט געשאנקען, זיינען פונקט געווען אויף זיין „פוס“.

מיט א קלאפענדען הארץ, ווי אלע יאהר און נאך מעהר ווי אלע יאהר, ווייל חיענע האלט שטארק, אז א הארץ „זאגט“— האט זי ערווארטעט זיין קומען, וואס פאר א בשורה וועט ער ברענגען, וואס האט די שוועסטער געזאגט ?...

און אט איז אריין ברוך מיט׳ן זעקעל מאהן צוריק... א דערשלאגענער, פערשעמטער, האט ער זיך אוועקגעשטעלט און ניט געקאנט א ווארט אויסרעדען...

— וואס ביסטו ניט געגאנגען ? — האט חיענע בייז געפרעגט.

— איך בין שוין געווען... — האט ברוך׳קע קוים געענטפערט.

— ניטא זי אין דער היים ? — האט חיענע ווייטער געפרעגט...

— אין דער היים איז זי...

— נו ?... — האט חיענע אויסגעשטעלט די אויגען...

— זי זאגט, אז זי האט שוין !

— וואס, ביזטו משוגע ? רעד ! — איז חיענע ווי צומישט צוגעגאנגען נאהענט צו איהם און אנגעהויבען איהם צו טרייסלען...

— וואס ווילסטו ? — האט זיך דאס איינגעל פאנאנדערגעוויינט — וואס בין איך שולדיג, אז „זי“ האט שוין ?...

— פון וואנען ? וואס ? וועה איז מיר ! וואס טהוט זיך דא היינט מיט מיר ? פון וואנען האט זי ?...

— איך בין אריין — דערצעהלט ברוך׳קע פערוויינט — זאג איך : די מאמע האט אייך געשיקט מאהן... זאגט זי: איך האב שוין... איך האב גאר פערגעסען, דאס די מאמע שיקט מיר אלע יאהר. איך האב נעכטען געקויפט ביי זלאטע דער אלמנה

א גאנצען האלבען טאָפּ פאר א האלבען רובעל... נעהם עס צוריק, דער מאמען וועט עס צונוץ קומען... — האָט די מוהמע געזאָגט.

— זי האָט שוין! — האָט חיענע אויסגעשריגען.

און אין שטיבעל איז שטיל געוואָרען, ווי עמיצער וואָלט עפּעס אנגעזאָגט זעהר א טרויעריגע בשורה, וואָס רויבט אוועק די לעצטע האָפנונג, וואָס לעשט אויס יעדען שטראהל...

און א גאנצען פּורים האָט דאָס שטיבעלע געטרויערט, ווי מען וואָלט דאָ „שבעה" געזעסען, ווי מען וואָלט א געשטארבע־נעם בעוויינט.

געשטאָרבען איז פאר חיענע'ן די רייכע שוועסטער...

רייזעלע.

1.

אז דאס אכט־יעהריגע רייזעלע שטעהט אויף אין דער־פריה, רייבט זי אוים די פערשלאָפענע אייגעלעך, קוקט זיך אום אין אלע פיער ווינקעלעך פון דעם קליינעם שטיבעלע און זוכט עפּעס.

זי זוכט די מאמען. נאָר די מאמע איז שוין לאַנג אוועקגעגאַנגען אין מארק מיט׳ן קויש עפּעל און רייזעלע זיפצט אָב:

— אזוי גיך איז זי שוין אוועקגעגאַנגען!

פויל טהוט זי אָן דאָס אלט צוריסען קליידעלע, וואשט זיך און געפינט עפּעס א שמאטע, עהנליך צו א האנטוך און ווישט זיך אָב. דעמאָלט ווערט איהר קלאָרער דאָס מוח׳ל, זי דערמאָנט זיך, אז היינט איז דינסטאג, נאָכדעם דערמאָנט זי זיך, אז די מאמע האָט א גאַנצע נאַכט געהוסט, געפּאַכט מיט דער נשמה. זי האָט איהר דערלאַנגט קאַלט וואסער מיט א שטיקעל צוקער, נאָר עס האָט ניט געהאָלפען... די מאמע האָט אויף איהר עפּעס אזוי מאָדנע געקוקט... „רייזעלע האָט זי געזאָגט, דו האָסט אויף מיר רחמנות?“ זי האָט ניט געענטפערט, זי האָט זיך נאָר פונאנדער געוויינט און איז אוועקגעלאָפען אין א ווינקעלע, שטארקער אויסוויינען זיך. מעהר געדענקט זי ניט. זי ווייסט נאָר, אז איהר האָט זיך א גאַנצע נאַכט גע׳חלומט.

— זי איז שוין געזונד — טרייסט זיך רייזעלע — אזוי וואָלט זי דאָך אין מארק ניט געגאַנגען.

זי געהט צו צו׳ם טיש און געפינט דאָרט גרייט פאר איהר „אנבייסען“ — א שטיקעל ברויט, און אביסעל מילך אין א צובראָכענעם גלאָז.

אז זי עסט אב דאָס אָנבייסען ווערט איהר אומעטיג. זי בעט גאָט, עס זאָל פינסטערליך ווערען און די מאמע זאָל שוין קומען. זומער קען זי זיך נישט איינהאַלטען און לויפט אין מארק זעהן, וואָס מאכט דאָרט די מאמע, און חאַטש די לעצטע פלעגט זיך שטענדיג קלאָגען, אז זי האָט גאָרנישט געלייזט, פלעגט דאָך רייזעלע קלויבען נחת שטעהענדיג נאָהענט נעבען דער מאמען. איהר נחת פלעגט זיך דייטליך אויסדריקען, ווען א קונה פלעגט אונטערקומען צום קאַשיק עפּעל און געבען עפּעס צולייזען. זי פלעגט פרעהליך אויסרופען:

— מאַמעלע, דו לייזט!

נאָר די מאמע פלעגט דאָס רוב טרויריג ענטפערן:

— אז אַך און וועה מיין טאָכטער צו'ם לייזונג — פאָר א גאַנצען טאָג ערשט די דריטע קאָפּיקע...

ווינטער אבער פלעגט רייזעלע ד ע ם פערגעניגען אויך ניט האָבען. קיין שיך האָט זי קיינמאָל ניט געהאט און לויפען אין מארק א באָרפיסע איז קאַלט. די מאמע זאָגט, מען קען זיך פערקיהלען און חלילה שטאַרבען. און שטאַרבען האָט זי געוואוסט איז זעהר א שלעכטע זאַך. ווען איהר טאַטע איז געשטאָרבען געדענקט זי ניט, נאָר זי ווייסט, אז ער ליעגט דאָרטען ווייט אונטער דער שטאָדט אויפ'ן בית־עולם אין א טיעפער גרוב און קען פון דאָרט קיינמאָל נישט ארויס, אפילו זומער אויך ניט... קיינמאָל ניט!... דעריבער היט זי זיך און זי זיצט ווינטער א גאַנצען טאָג אין שטוב און וואַרט ביז וואַנען עס ווערט פינסטער, ווען די מאמע דאַרף קומען.

— שוין פינסטער! — געהט זי צו אלע ווײַלע צום פענסטער. — באַלד, באַלד קומט זי.

נאָר עס קומט איהר אויס נאָך פיעל צו וואַרטען. אין דעם קליינעם שטיבעל מיט די פערפרוירענע קליינע שייבעלעך ווערט פינסטער בשעת אויפ'ן גאַס איז נאָך גוט ליכטיג און עס ציהט זיך רייזלען אזוי לאַנג די צייט.

— עס איז דאָך שוין פינסטער, פאַר וואָס קומט זי ניט? זיפצט זי מיט אונגעדולד.

און אַז אין קליינעם שטיבעלע ווערט שוין די פינסטערניש געדיכט און רייזעלע קען שוין ניט זעהן, וואָס אַרום איהר גע־פינט זיך אויסער דאָס שטיקעלע פּריפּעטשיק, וואָס די מאַמע האָט ניט לאַנג אָבגעקאַלכט, דאַמאָלס דערהערט זי אַ קלאַפּ אין טהיר. איהר קליין הערצעלע שפּריגנט שיער נישט אַרויס פאַר שמחה און זי צעזינגט זיך:

— די מאַמע געהט, די מאַמע געהט!

זי ווייסט, אַז קיין אַנדערער קומט צו זיי קיינמאָל נישט, און ווירקליך, עס קומט צו געהן די מאַמע, אַ פערפרווירענע, שטעלט אַוועק דעם קאָשיק נעבען טהיר און רופט אויס:

— וואו ביזטו, רייזעלע?

— אָט בין איך, מאַמע, דאָ לעבען בעט — צינד אָן פייער.

די מוטער רייבט אָן אַ שוועבעלע, און צינדט אָן דאָס לעמפּעלע. אַ שוואַכע שיין בעלייכט דאָס שטיבעלע, נאָר פאַר רייזעלע איז גענוג — זי דאַרף נאָר דערזעהן די מאַמע און זי זעהט איהר פאַר'ן רוויבינען פייער גאַנץ גוט און זי ווערט פרעהליך.

— מאַמע, וועטשערע וועסטו קאָכען?

— ווי דען? — ענטפערט די מוטער. — ביזט אודאי אַ הונגעריגע.

— ניין! איך וויל גאַרניט עסען — דו ווילסט דאָך אָבער...

— איך וויל אויך ניט, איך האָב אויפ'ן מאַרק געקויפט אַ האַלב פונט ברויט און געגעסען מיט אַ צופוילטער עפּעל — אַ מחיה!...

די מוטער לעגט פערנאַנדער אַ פייער. אַז עס ברענט זיך פערנאַנדער שטעלט זי צו אַ טעפּעל וואַסער און זי זעצט זיך אַוועק מיט רייזעלען. רייזעלע קוקט דאָ אויפ'ן פייער, דאָ אויף דער מאַמען און עס איז איהר אַזוי גוט. אַזוי וואַרים...

דאָס טעפּעל וואַסער הייבט פּרעהליך אָן זיעדען. די מוטער פּערקאָכט אַביסעל גרויפּען און אין אַ האַלבע שעה עסען זיי ביידע די וועטשערע.

ביי די ערשטע צוויי לעפּעל פּערהוסט זיך די מוטער. רייזעלע הערט אויף צו עסען און וואַרט ביז וואַנען די מאַמע וועט זיך אויסהוסטען. די מאַמע וויל איהר זאָגען, זי זאָל נישט וואַרטען און עסען, נאָר דער הוסט וואָרגט זי און זי קען אַ וואָרט נישט אויסרעדען.

— מאַמעלע, געָנוג דיר צו הוסטען, — בעט זיך די קליינע רייזעלע מיט טרעהרען.

— דו זשאַלעוועסט מיר? — פרעגט די מוטער נאָכ'ן אויסהוסטען זיך, גלעטענדיג רייזעלען איבער'ן קעפּעלע.

נאָר אַנשטאָט אַז ענטפער נעהמט זי רייזעלע אַרום און וויינט זיך פונאַנדער...

2.

רייזעלע איז אַלט געוואָרען צוועלף יאָהר.

עס איז זומער געווען. דורך די קליינע מיט שטויב פערצויגענע שייבעלעך האָבען זיך שטראַהלען פון דער זון, ווי מיט געוואַלד אריינגעשפּאַרט אין שטיבעלע און זיי זיינען געפאַלען אויף רייזעלעס פּנים'ל. רייזעלע, וואָס איז דעם גאַנצען פריהמאָרגען געזעסען פערטרויערט האָט זיך פון דאָס זיסע ליכט ערמונטערט און עס האָט זי געצויגען אויפ'ן גאַס... נאָר וואָס וועט זי דאָרט טהאָן? שפּיעלען זיך האָט זי ניט מיט וועמען. אַלע מיידלעך אין איהרע יאָהרען געהען אין פיינע קליידעלעך, און זי האָט אפילו קיין שיך ניט. אַלע שעמען זיך מיט איהר. איין חבר'טע האָט זי נאָר — די מאַמע!... זי איז אַזאַ גוטע, אַזאַ גוטע... אַלע פּאָלגט זי איהר, די גוטע מאַמע, אפילו אַז זי

הוסט זיך פונאנדער קומענדיג אהיים פון מארק, און זי בעט זי זאל אויפהערען, פאלגט זי איהר אויך. נאר ביי נאכט העלפט נישט איהר בעטען. היינט ביינאכט האט זי אזוי געהוסט... רייזעלע האט איהר צוויי מאל וואסער דערלאנגט, נאר עס האט ניט געהאלפען... וואס הוסט אזוי די מאמע? זי זאגט דאס איז א פעהלער, נאר מען קאן דערמיט אויסלעבען די יאהרען. איהר מאמע — די באבע — איז אויך אזוי געווען און האט אויסגעלעבט די יאהרען... „אוי גאט, זאל די מאמע לעבען!“ צעוויינט זיך אין רייזעלען דאס קליינע הערצעלע. דער מאמעס בלאס פנים מאלט זיך איהר און עס ציהט זי צו איהר... דאס ענג שטיבעלע ווערט איהר נאך ערגער... „אין מארק“ — בליצט איהר דורכ'ן קליין קעפעל — „צו דער מאמען“...

און א בארפיסע, אין אן אלט־צוריסען־קליידעלע לויפט זי גלייך אוועק צו דער מאמען.

— נו, וואס ביזטו געקומען, רייזעלע? — פרעגט זי די מאמע מיט ליעבשאפט.

— אזוי זיך, מאמע... אומעטיג... — ענטפערט רייזעלע, ווי שעמעדיג.

— נו, נו, קיין בייז ניט... טרייסט זי די מאמע — שטעה זיך דא, קיין געלד לייזט זיך סיי ווי סיי ניט.

א זיצערין פון קעגענאיבער, וואס קריעגט זיך שטענדיג מיט רייזעלעס מוטער פאר א קאפיקע פדיון און ווערט „גוט־פריינד“ בשעתביידע לייזען נישט, פערלאזט איהר בענקיל און געהט־צו צו זיי ביידען. בעטראכטענדיג רייזעלען מיט דורכדרינגענדע בליקען רופט זי זיך אן.

— דו ווייסט, חייענע, אז דיין רייזעלע וואקסט אהן עין־הרע.

— זאל נאר אזוי איהר מזל וואקסען! — זיפצט אב חייענע, קוקענדיג מיט פייכטע אויגען אויף איהר קליין־דאר טאכטער'ל.

— וואס מיינסטו, — רעדט ווייטער די זיצערין — נאך א יאהר, נאך א יאהר — באלד ווערט זי א „מויד" און זי דארף שוין א חתן. די יאהרען לויפען... ווי לאנג בין איך געווען אזא מיידעלע? דאכט זיך נעכטען... א גאנץ שעהן מיידעל — ענדיגט די זיצערין, בעטראכטענדיג רייזעלעס געקרייזעלטע העהרעלעך, וואס פאלען אראב אין לאקען אויפ'ן ברייטען שטערענדיל, בעטראכטענדיג איהר בלאס פנים'ל, מיט די טיעפע, שווארצע אויגעלעך.

רייזעלע קען נישט פערטראגען דער זיטצערינס בליקען, אויף איהר בלייכען פנים'ל בעווייזען זיך א פאר רויטליכע פלעקען און זי ווערט נאך שענער. די זיצערין לויבט ווייטער:

— גאר א שעהן מיידעל!

— זאל זי האבען נאר אזא שעהן מזל ווי שעהן זי איז — זיפצט אב חייענע, — איהר טאטע זאל פאר איהר זיין א גוטער בעטער, רבונו־של־עולם!

— אודאי! — ענטפערט די זיצערין —״ווער דען אז ניט „ער". פון דעסטוועגען, חייענע, האסטו אליין געדארפט עפעס אנהויבען זארגען פאר איהר, עס איז קיין תכלית ניט...

— נו, וואס זאל איך טהאן — זיפצט די מוטער — איך זאל זי שטעלען מיט א קויש עפעל? — איך אליין ליין גארנישט.

— וואס עפעס מיט א קויש עפעל! — האקט אב די זיצערין, ווי זי וואלט זיך דערשראקען פאר נאך א קאנקורענטקע.— גיעב זי בעסער אוועק אויף א „שטעל"... קיין יחוס איז היינטיגע צייטען ניטא...

חייענע מיט רייזע'ען האבען זיך איבערגעקוקט, ביידענס פנים'ער זיינען בלאס געווארען. זיי האבען שטרענג א קוק געטהאן אויף די זיטצערין, ווי זיי וואלטען פארגעווארפען:

— גזלנ'טע! ווילסט אונז צושיידען!...

רייזעלע איז שוין פון דער מאמען ניט אוועקגעגאנגען. זי

האט געווארט ביז עס איז פינסטער געווארען און זיי זיינעןביידע אהיים געגאנגען; אויפ'ן וועג האבען זיי צווישען זיך ניט גערעדט, ווי זיי וואלטען פלוצים שטום געווארען. מינוטען־ווייז פלעגט רייזעלע אננעמען דער מאמען פאר'ן קלייד, ווי זי וואלט פאר עפעס זיך געשראקען...

אז זיי זיינען געקומען אין שטיבעלע, איז שוין פינסטער געווען. רייזעלע האט אנגעצונדען פייער און האט זיך דער־שראקען: איבער דער מאמעס געל־דאר פנים האבען זיך געקוי־קעלט צוויי גרויסע טרעהרען.

— מאמעלע, דו וויינסט! — האט זי מיט שרעק אויסגע־שריגען, צוטולענדיג זיך צו איהר.

— וואס דען, מיין טאכטער, לאכען זאל איך?... „זי" איז ידען ניט גערעכט? וועה צו מיר, דו ביזט שוין א מיידעל פון 12 יאהר און האסט אפילו קיין פאר שיך ניט, קיין העמד אויפ'ן לייב. און איך בין קראנק, איין גאט ווייס, ווי אזוי איך שטעה אויפ'ן מארק... וואס וועט זיין דער סוף?...

— נו, וואס זאל איך טהאן? — האט רייזעלע געפרעגט— אז איך וואלט געקענט פערדיענען געלד, וואלט איך זיך געמאכט א קליידעל מיט שיך און דיר וואלט איך אויך געמאכט אויף יום־טוב א שעהן קליידעל...

די מוטער האט א וויילע געשוויגען, קוקענדיג מיט פולע בליקען אויף איהר טעכטעריל, נאכדעם האט זי שטיל געפרעגט.

— דו, רייזעלע, ווילסט פערדיענען געלד?

— אהא! — האט רייזעלע זיך דערמונטערט — איך וואלט נאר געוואוסט ווי אזוי. איך וואלט גאר וועלען זיין א שניידערין. לאה שרה'ס, וואס וואוינט קעגען אונז, איז אויך א שניידערין. און זי פערדיענט אזוי פיעל געלד! אלע שבת זעה איך זי שפאצירען אין אזא שעהן קליידעל!... אפילו אין מיטען וואך געהט זי אין א היטעלע. נאר איך וואלט קיין היטעלע נישט געטראגען, איך וואלט בעסער געקויפט דיר א נייעם פארוק,

דיינער האט זיך שוין גאר צוריסען...

— ניין, מיין טאכטער — האט איהר די מוטער איבער־געשלאגען — א שניידערין איז ניט פאר דיר, ביז וואנען דו וועסט אנהויבען נעהמען געלד וועט געדויערען דריי יאהר און קיין קליידעל וועסטו זיך אליין נישט קענען מאכען. ביים אנקו־מען דארף מען נאך געבען דער „בעל־הבית׳טע“ צעהן רובל פאר׳ן אויסלערנען זיך.

— נא, ווי־זשע פערדיענט מען געלד? — האט ריי־זעלע אומעטיג געפרעגט.

— דו האסט דאך געהערט, וואס זי האט געזאגט...

רייזעלעס בלייך פנים׳ל איז בלייכער געווארען, אין איה־רע טיעפע אויגעלעך איז אומגעשוואומען א שרעק.

— און דיך לאזען אליין, מאמע, ביינאכט זאלסטו אפילו ניט האבען ווער עס זאל דיר אביסעל קאלט וואסער דערלאנגען?

די מוטער האט גארנישט געענטפערט — נאר צוויי טרעה־רען זיינען אראבגערונען פון איהרע מאטע אויגען אויף רייזע־לעס פנים׳ל...

—נו, מאמע, וויין נישט, — האט רייזעלע זיך געבעטען,— דו וועסט דאך מיך אבגעבען צו א גוטער „בעל־הבית׳טע“, וועט זי מיך לאזען אלע נאכט געהן צו דיר שלאפען...

— ניין, מיין טאכטער—קיין גוטע „בעל־הבית׳טעס“ זיי־נען ניטא — אז זיי צאהלען געלד, ווילען זיי האבען א נוץ ביי־טאג און ביינאכט.

— און זיי האבען גאר קיין רחמנות ניט?... — האט ריי־זעלע דערשראקען געפרעגט.

די מוטער האט אויף דער פראגע נישט געענטפערט. זאגען זיכער „ניין“ האט זי ניט געוואלט איבערשרעקען איהר איינ־ציג ליעב קינד, וועלכע וועט געווים שוין מוזען צו „זיי“ אריינ־

פאלען, און זאגען „יא“ האט איהר די צונג ניט געדיענט: וויפיעל בעל־הבית׳טעס זי האט געקענט, זיינען אלע בייזע געווען, און זי האט געשוויגען...

3.

אין אכט טאג ארום איז רייזעלע אנגעקומען צו מאדאם גלאצמאן:

— דו זאלסט נאר זיין א בריה, — האט איהר די מאדאם גלאצמאן די ערשטע אונטערריכט געגעבען — א בריה האבען אלע ליעב. און דו זאלסט פאלגען, וואס מען וועט דיר הייסען, אלעמען דארפסטו פאלגען, אפילו דער קעכין, וועט דיר דא זיין גוט.

רייזעלע האט אויסגעשטעלט די אויגען אויף דער גרויסער, גראבער מאדאם. זי האט ניט געקענט פערשטעהן, ווי אזוי קען דא זיין „גוט“, אז אט די גרויסע, גראבע מאדאם וועט איהר געבען עסען, וועט איהר זאגען: „געה לעג זיך שלאפען!“ אז אט די גראבע מאדאם וועט איהר „הייסען“ טהאן אן ארבייט און זי וועט קיינמאל ניט זאגען „מיין קינד“, „מיין טאכטער“, אפילו „רייזעלע“ וועט זיי ניט זאגען, זי וועט איהר שטענדיג רופען „דו“.

— ניין! דו ביזט א ליגנעריז, א שלעכטע! — האט רייזעלע די ערשטע נאכט געקלערט, ליגענדיג אויפ׳ן בעטעל אין קיך: „גוט“ קען דא מיר ניט זיין; גוט איז דארטען אין דעם קליינעם שטיבעלע, נעבען דער קראנקער מאמען. דא איז פאר מיר אן אסטראג... ביינאכט וועט די מאמע דארט הוסטען און איך וועל דא דארפען ארבייטען... און אויף וואס דארף „זי“ מיך, אט די גראבע גרויסע „בעל־הבית׳טע“, זי הוסט דען, ווי מיין מאמע, וואס?... זי איז דאך אזא געזונטע... און טאמער וואלט זי אמאל א הוסט געטהאן — האט זי אזוי פיעל מענ־

שען, וואָס וואָלטען איהר אפילו וויין דערלאַנגט. און דאָרטען ליעגט מיין מאמע אליין און הוסט, הוסט. בעט זיך: רייזעלע, רייזעלע... אביסעל וואסער... רייזעלע, אביסעל וואסער...

און רייזעלע האָט זיך אראָבגעכאַפּט פון בעטיל, צוגעגאַנגען צום פענסטער, געזוכט מיט די אויגעלעך יענעם קליין־שטיבעלע — וואו איהר מאַמע ליעגט אליין און רופט זי...

— מאַמע, מאַמע, טהייערע מאַמע! — האָט רייזעלע ניט אויסגעהאלטען און האָט זיך פונאַנדערגעוויינט, איינגעזונעריג דאָס קעפּעלע אין קישען.

איהר געוויין האָט אבער קיינעם ניט געוועקט, אלע זיינען פעסט געשלאָפען.

די נייע לאטע.

יענקעלע איז א אינגעלע פון זיעבען יאהר, נאר זעהן זעהט ער אויס ווי צעהן יאהר. אבער דערין איז ניט ער נעביך שול־דיג, נאר די איבערגענעהטע קאפאטקעלע זיינע. זי עלטערט איהם פאר דער צייט, זי איז אויף איהם זעהר ברייט און לאנג. בשעת מען האט זי איבערגענעהט פאר איהם, האט די מאמע בדעה געהאט, אז עס זאל קלעקען אויף עטליכע יאהר, ווייל דאס קינד האלט אין וואקסען. אויך דאס היטעלע זיינס איז אן אלט'ס און א גרויס, — פון טאטענס קאפ, — און ער זעהט אין זיי אויס עלטער אויף שטארקע דריי יאהר, און דער טאטע זיינער, ווען ער איז אין גוטען הומאר, רופט איהם „בעל הבית'עלע"... און יענקעלע איז צופריעדען.

ניט אזוי איז אבער מיט יענקעלע'ס הייזעלעך. זיי זיינען געווען זעהר קורץ, די לעצטע צייט זיינען די „קאלאש'עס" פון זיי צעפליקט געווארען און ביי יענקעלען האבען זיך נעבעך די הוילע קניה ארויסגעזעהען און די מאמע האט דורכ'ן ווינטער ניט איינמאל דערמאהנט איהר חייקלען.

— וואס וועט זיין, חייקעל, מיט א פאר הויזעלעך פאר יענקעלען? — זיי זיינען דאך שוין צעברעקילט געווארען.

און חייקעל פלעגט א קוק טהאן אויף יענקעלען, איהם הייסען בעווייזען. יענקעלע פלעגט אויפדרעקען די פאלעס און אויסשטעלען די פיסעלעך. דער טאטע חייקעל פלעגט מיט גרויס מבינות בעטראכטען די „ריסען" אין די הויזעלעך, און פלעגט ענטפערען:

— מען דארף זעהן מאכען...

און א גאַנץ ווינטער האָט מען אַלץ געזעהן צו מאַכען, עס איז אָבער א שווערער ווינטער געווען, מען האָט זעלטען א מוזמענעם גראָשען אין שטוב געזעהן, און מען האָט ניט גע־מאַכט...

נאָך פּורים האָט יענקעלע שטאַרק גענומען מאָהנען:

— מאַמע, גען מיר „הויזעלעך"... מאַמע!

און די מאַמע האָט פערזיכערט, אז ווי מען וועט נאָר אָב־באַקען מצה, איז די ערשטע זאַך יענקעלען מאַכען הויזעלעך...

און דער טאַטע האָט אויך געזאָגט, אז ווי נאָר די מצה וועט זיין אין שטוב, וועט מען געהן אין קראָם און נעהמען פאַר אַלע קינדער סחורה און יענקעלען הויזעלעך און אפשר א היטעלע וועט מען איהם אויך קויפען...

מען האָט מצה קוים אָבגעבאַקט, עס איז געבליעבען א וואָך צו פּסח און אין שטוב איז קיין גראָשען ניטאָ. חייקעל האָט אָבגעלעגט געהן אין קראָם אויף נאָך פּסח.

— נאָך פּסח וועט זיך אם ירצה השם ווייזען ארבייט! — האָט ער מיט בטחון געזאָגט.

חייקעל האָט געהאַט א מלאכה אין האַנד — א מאַליער איז ער געווען — און בטחון אין הארצען...

— וויל הויזעלעך! — האָט יענקעלע זיך געוואָרפען מיט א געוויין, א פּאָר טאָג פאַר פּסח.

— נו, יענקעלע, וויינען טאָהר מען ניט! אין ווינקעלע שטעהט דער בעזעם... — האָט חייקעל געסטראַשעט.

דער בעזעם איז אפילו געווען אַן אַלטער; די ריטלעך צעדאַר־טע און יענקעלע איז געווען מסופּק צי וועט די עלטערע שוועס־טער, וואָס היט דעם בעזעם, ווי דאָס אויג פון קאָפּ, לאָזען ריה־רען א ריטעלע, — דאָך איז ער באַלד שטיל געוואָרען.

אויף מאָרגען האָט ער אָבער זיך נאָך שטאַרקער פּערנאָנ־דערגעוויינט:

—נעה מיר הייזעלעך, מאמע, האסט דאך צוגעזאגט.—און יענקעלע האט אבגעדעקט די פאלעס און וויינענדיג אנגעוויזען.

— זעה, זעה, צעררינסען !.. איך שעם מיך.

— וואלסט אפשר זעהן צוקריגען עפעס אויף הויזעלעך... האט די מאמע זיך געווענדעט צו חייקלען.

— אפשר געהן גנב'נען ! — האט חייקעל חוזק געמאכט.

— ווייסטו גאר וואס, יענקעלע, — האט די מאמע זיך פלוצים ווי ערוואכט — איך וועל דיר לעגען אויף די הויזעלעך לאטעס, אז עס וועט זיין שעהנער ווי נייע...

— טאקי ? — האט יענקעלע מיט לוסטיגע אויגעלעך גע־פרעגט.

— אויף נאמנות. מיין קינד... וועסט זעהן. באלד וועל איך ארויסנעהמען דעם קאסטען פון אונטער'ן בעט, דארטען ליעגט ביי מיר אודאי א האלבער ארשין קארט, פיינע, אין „קעסטע־לעך" !

— אין קעסטעלעך ! — האט יענקעלע זיך נאך מעהר דערפרעהט. שוין לאנג, אז ער האט חשק צו אזא סארט בגד, נאר ער האט גאר קיינמאל ניט געהאט קיין העזה צו טראכטען פון אזא גליק.

און די מאמע האט ארויסגענומען דעם קאסטען פון אונ־טער'ן בעט און זיך גענומען זוכען דאס שטיקעל קארט אין „קעסטעלעך".

זי האט עס געפונען און געוויזען חייקלען און יענקעלען.

— אז אנטיק אין דער וועלט — האט חייקעל אויסגע־שריען, כדי צו אבנארען נאך מעהר יענקעלען, — עס וועט זיין גאר רייך. גאר רייך — האט ער געדריקט ווערטער און גע־זשמורעט מיט די אויגען צום ווייב.

און יענקעלע איז געווען אויפ'ן זיבעטען הימעל, דאס שטי־קעלע סחורה האט איהם ענטציקט. ער האט זיך גענומען צעהלען די קעסטעלעך.

— איינס — צוויי — דריי — פיער — אוי, סארא פולע קעסטעלעך!...

— היינט ביי נאכט, וועל איך דיר פעררעכטען, בשעת דו וועסט שלאפען.

— עס וועט זיין שעהן! — האט יענקעלע מיט א שיינענדיג פנים געזאגט, האלטענדיג דאס שטיקעל סחורה.

— מאמע, וואו האסטו דאס גענומען?

— עס ליעגט שוין ביי מיר לאנג. איך האב זיך גאר פערגעסען.

ביינאכט האט יענקעלע אויסגעטהאן די הויזעלעך, זיך געלעגט אין בעט און די מאמע האט גענומען זיך צו דער גרויסער רעפעראציע... איהר שטערען האט זיך געקנייטשט, די אויגען האבען געגלאצט און דער מוח האט געארבייט...

יענקעלע איז געלעגען אין בעט און האט ניט געקענט איינשלאפען, אלע וויילע האט ער פון בעטעל געפרעגט:

— נו, מאמע, באלד...

— שלאף, שלאף, מיין קינד, עס וועט נאך געדויערען.

נאר שווער איז יענקעלען געווען איינשלאפען. דארטען ביים טיש זיצט די מאמע איבער זיינע הייזעלעך, וועלכע דארפען מגולגל ווערען אין עפעס אזוינס, וואס זיין מוח'ל קען זיך בשום אופן ניט פארשטעלען... און די רעיונות האבען איהם שלאפען ניט געלאזט.

אויף מארגען פריה, ערב פסח, האט די מאמע יענקעלען געוועקט:

—שטעהט אויף, מיין זוהן — איך האב דיר פערטיג געמאכט די הויזעלעך.

— וואסערע הויזעלעך — האט זיך יענקעלע רייבענדיג די פערשלאפענע אויגעלעך געפרעגט.

— דיינע הויזעלעך — פעררעכט.

אז ער האט די אויגעלעך גוט אויסגעריבען און זיך גוט

אויסגעקראַצט די רעכטע און לינקע זייט פּלייצעלעך, איז ער ערשט געקומען צו זיך און זיך דערמאָהנט אַן דעם נעכטיגען האַלבען אַרשין קאָרט אין די „קעסטעלעך" און זיין פּנים'על האָט גענומען שיינען.

— שעהן עפּעס? הא, מאַמע? — האָט ער אויסגעשטעלט זיינע אויגעלעך...

— אַן אַנטיק! — האָט די מאַמע געשמייכעלט, — נאַ, טהו אָן.

יענקעלע האָט אויף גיך זיי אָנגעטהאָן און אָנגעהויבען צו בעטראַכטען מיט אַן ערנסט פּנים'על.

— אַזוי ווי נייע! — האָט ער פרעהליך אויסגעשריען טאַפּענדיג די צוויי גרויסע לאַטעס, וואָס אויף יעדער „קאַלאַשע".

— נאָך שעהנער! — האָט די מוטער ביטער געשמייכעלט.

— מאַקי שעהנער! — האָט יענקעלע איינגעווילגט. — מאַמע — האָט ער צום סוף בעמערקט — אַט די אַלטע איז אַ שעהנערע פאַר דער אַנדערער — זי איז אַ קיילעכדיגע, אַזוי ווי אַ ראָד...

—די אַנדערע איז אויך שעהן, מיין זוהן... — האָט די מאַמע איהם געטרייסט.

ער האָט זיך פאַרזיכטיג איינגעוואַשען, ער זאָל חלילה ניט פערשפּריצען די קיילעכדיגע לאַטע, עס האָט זיך איהם אָבער ניט איינגעגעבען. די אמת'ע שעהנע קיילעכדיגע לאַטע האָט זיך אביסעלע פערשפּריצט און יענקעלע האָט אביסעל צער דערפון געהאַט!... באַלד האָט זי זיך אָבער אויסגעטריקענט, ווייל יענקעלע האָט זיך געשטעלט נעבען קוימען, וועלכען מען האָט געברענט אויף פּסח, און ער איז ווידער פרעהליך געוואָרען.

ער האָט אָנגעטהאָן די קאַפּאָטקעלע און — אוי וועה — ווידער אַ צער — די קאַפּאָטקעלע איז לאַנג און זי פער־

שטעלט אזעלכע צוויי שעהנע לאטעס. אז ער וועט ארויסגעהן אויפ'ן גאס שפיעלען, וועלען אפילו די אינגלעך גאר ניט זעהן...

— מאמע, — האט ער זיך געקלאגט — די קאפאטע איז א לאנגע — עס זעהט זיך ניט די לאטעס ארויס...

— ס'א דאגה מיין זוהן — האט די מאמע מיט א זיפץ איהם געטרייסט — אז מען זעהט ניט איז נאך בעסער...

— איך וויל ניט, וויל ניט!... — האט ער זיך קאפריזנע געווארפען — שנייד מיר אונטער די קאפאטקעלע.

— שפעטער, מיין זוהן — האט די ארימע מוטער איהם פערשפראכען — עס אב פריהער דעם חמץ, באלד וועט מען דארפען טראגען אויפ'ן בוידעם.

אז ער האט אבגעגעסען אנבייסען און איז ארויס שפיעלען אויפ'ן הויף, וועלכען די פריהלינגס־זון האט שוין אביסעל אונטערגעטריקענט, האט ער גלייך געפונען א קאמפאניע אינגלעך אלע אין נייע בגדים'לעך.

— דיר, יענקעלע, האט מען גאר נישט גענעהט אויף פסח? — האט איהם אייז אינגעלע געפרעגט.

יענקעל האט גאר ניט געענטפערט, נאר מיט שטאלץ פערקאשערט די קאפאטקעלע און געוויזען די צוויי נייע לאטעס.

די אינגעלעך האבען זיך פונאנדערגעלאכט.

— וואס לאכט איהר, וואס? — איז יענקעלע אין כעס געווארען און פאר פערדרוס, וואס זיי שאצען ניט אב די שעהנהייט פון די לאטעס, שיעור וויינען ניט אנגעהויבען.

— חי—חי—נייע לאטעס... חי—חי—חי!...

— אוועקט! — האט ער אויפגעהויבען א שטיקעל בלאטע און אווארף געטהאן פאר כעס. — אוועקט!... און מיט פערדרוס איז ער אליין אוועק.

אונטערשניידען דאס קאפאטקעלע האט שוין יענקעלע ניט געוואלט. ער האט שוין פערשטאנען, אז נייע לאטעס זיינען ניט אזא גרויס גליק, ווי ער האט זיך פארגעשטעלט...

דער הענדלער און זיין האפנונג.

צי ער האט קיין כח ניט געהאט, צי ער האט זיך גע־שעמט, — ווער קאן וויסען, אפשר ביידע זאכען. אבער שרייען אויפ'ן הויף: האנדעל! האנדעל! ווי אלע הענדלער, פלעגט ער ניט. מיט'ן זעקעל אין האנד פלעגט ער פון דירה צו דירה אריינ־געהן און שטיל פרעגען:

— אפשר האט איהר עפעס צו פערקויפען?

מיט דער זעלבער פראגע איז ער אמאל, א דארער, א בלייכער מיט פערשמאכטע ליפען מיט רויטע אויגען, אריין אין מיין צימעריל.

— ניין! — האב איך ווי שולדיג' געענטפערט.

— אפשר א פאר אלטע שיך? — האט ער תחנונים'דיג געפרעגט און זיך איינגעבויגען אונטער מיין בעטעל.

— ניין איך האב נאר איין פאר.

— אפשר אן אלטען הוט? — האט ער ווייטער מיט'ן זעל־בען טאן געפרעגט, און געהויבען דעם קאפ אין דער הויך אויף דער שאפע, מיין בעל־הבית'טעם שאפע.

— ניין!

— אפשר א העמד? — האט ער ניט אויפגעהערט צו פרע־גען, קוקענדיג אויף דעם טשעמאדאן, וואס איז געלעגען אויף א שטוהל.

— ניין, איך האב ניט, — האב איך געענטפערט, און א קוק טהוענדיג אויף איהם, האב איך דערזעהן, ווי זיין פנים דריקט אוים שרעקליכע פערצווייפלונג. איך האב חאטש גע־

וואָלט איהם אויסדריקען מיין מיטגעפיהל און האָב איהם גע־פרעגט:

— וואָס, ר׳ איד, ניטאָ קיין פּרנסה?

— אי, ניטאָ, ניטאָ! — האָט ער זיך אָנגעכאַפּט אָן מיינע ווערטער, — אבער טאַקי גאָר ניטאָ! חאָטש נעהם און ציה זיך אוים אויף דער גאַס.

איך בין גערידהרט געוואָרען. פאַר מיר איז געשטאַנען, האַלטענדיג אין די הענד א ליידיגען זאַק, די פּערצווייפלונג אַליין, און האָט זיך ניט גערידהרט פון אָרט.

איך האָב איהם געוואָלט געבען א פּאַפּיראָס.

ער האָט מיר געדאַנקט און געענטפערט:

— עס איז אזוי אויך ביטער...

וואָס זאָל איך מיט איהם טהאָן, אזוי אוועקלאָזען טאָר איך איהם ניט, פערקויפען איהם עפּעס האָב איך ניט וואָס, א פּאַפּיראָס נעהמט ער ניט און קיין נדבה האָב איך ניט (און אפשר וואָלט ער אויך ניט גענומען), און פּלוצלונג האָט זיך פון מיין מויל ארויסגעריסען:

— אין א וואָך ארום קויף איך מיר א נייעם אנצוג, קומט צוגעהן, וועל איך אייך פערקויפען דעם, וואָס איך טראָג.

— הא, וואָס זאָגט איהר! — האָט ער, ווי ערוואַכט פון א גליקליכער בשורה, אויסגעשריען, און זיך צוגערוקט צו מיר נעהנטער — אין א וואָך ארום? געווים?...

— אפשר אין צעהן טעג ארום! — האָב איך געפּרובט אבלעגען זיין יום טוב אויף שפּעטער — אבער ווי איך קויף א נייעם, פערקויף איך אייך דעם, וואָס איך טראָג...

— מילא זאָל זיין אין צעהן טעג ארום. קיין נפקא מינא ניט... איך קאָן וואַרטען... — האָט ער געשטאַמעלט, און אין זיינע אויגען האָט זיך אָנגעצונדען א פרעהליך פייערל... ער איז פאַר שמחה צו מיר צוגעגאַנגען גאָר נאָהענט און א טאַפּ געטהאָן דעם ארבעל...

— אַ פּראָסט סחורה'לע... — האָט ער געזאָגט מבינות, און צוקוקענדיג זיך טיעפער, האָט ער צוגעגעבען:

— שוין גוט אָבגעטראָגען... נאָר עס מאַכט ניט אויס... איך קויף ביי אייך אָב... איז, הייסט עס, ווען זאָגט איהר — אין עטליכע טעג אַרום...

— אין צעהן טעג אַרום! — האָב איך איהם בעשטימט...

— גאַנץ גוט! גאַנץ גוט! — האָט ער ווי צורודערט פאַר גליק גערעדט און ניט אַראָבגענומען די אויגען פון מיין אַנ־צוג, וועלכער איז קענטיג איהם יאָ געפעלען געוואָרען...

ער האָט זיך שוין געזעגענט, געזאָגט אַ גוטען טאָג, נאָר פּלוצים איז זיין פּנים ווידער דונקעל געוואָרען און מיט אַ ציטערדיגער שטימע האָט ער זיך געווענדט שטעהענדיג ביים טיהר.

— און מיט וואָס בין איך זיכער, אַז איהר וועט איהם מיר פערקויפען? אפשר וואָלט איהר ביי מיר גענומען אַ פּאָר גיל־דען האַנד־געלד?

— ניין! — האָב איך זיך ווי פערשעמט פון דעם מאָדנעם מסחר — איידער איך קויף אַ נייעם, קאַן איך דאָס ניט טהאָן, אָבער איך פערזיכער אייך, אַז אייך אַליין וועל איך פערקוי־פען...

— נו, טאַ געדענקט־זשע...—איז ער ווידער פרעהליך גע־וואָרען. דער אַנצוג געהערט מיר...

* * *

אין אַ וואָך אַרום איז ער צו מיר געקומען.
איך האָב זיך פערשעמט און קוים געקאָנט ענטפערן.
— נאָך ניט.

— נו, נו, עס מאַכט ניט אויס, — האָט ער מיך ווי גע־טרייסט, — אָבער פערקויפען איהם וועט איהר דאָך מיר?

— אודאי — אייך, זיכער!

— נו, וועל איך ווארטען.

ער איז א פרעהליכער געבליבען שטעהן, און האט עפּעס ווי געוואָלט זאָגען, נאָר קאָנטיג ניט געוואָגט.

איך האָב איהם געפרעגט:

— וואָס ווילט איהר ווייטער?

— אז איהר וואָלט אזוי גוט געווען ווייזען מיר דעם אונ־טערשלאָק פון רעקעל. איך דאַרף איהם אָנקוקען. איך בעט אייך.

זיין בקשה איז געווען לעכערליך. איך אָבער האָט זי פער־שטאַנען און האָב ניט געלאַכט. פערקעהרט — איך האָב א טיעפען זיפץ געטהאָן און האָב אראָבגעצויגען דאָס רעקעל פון זיך.

ער האָט זיך גענומען מיט מבינות בעטראַכטען, געדרעהט דאָס רעקעל אין אַלע זייטען און אויסגערופען:

— א פראָסטינקער אונטערשלאָק... נאָר נישקשה... איך קויף ביי אייך... איז הייסט עס, ווען זאָל איך אריינגעהן...

— העכסטענס אין א וואָך ארום...

— זעהר גוט! זעהר גוט! — האָט ער פרעהליך און אויפ־גערעגט פאַר גליק געמורמעלט. — הייסט עס, אז דער אַנצוג איז מיינער — אין א וואָך ארום.

און פול האָפנונג איז ער ארוים פון מיין צימער. איך האָב געקוקט אויף מיין אַנצוג מיט כבוד און אַבשיי, עפּעס איז עס ניט קיין געוועהנליכער אַנצוג. איך האָב איהם גענומען שטאַרק היטען, ניט נאָך מיין געוואָהנהייט, איך זאָל חלילה ניט בעריי־סען דעם אָרימען העגדלערס האָפנונג, וואָס איך טראָג אויף זיך...

פערמאכט.

לייבעלע איז א אינגעל פון צעהן יאהר. ער האט בלאסע בעקעלעך, שווארצע, פייכטליכע פערחלומ׳טע אויגעלעך. זיינע שווארצע הערעלעך פאלען אראב אין קליינע געקרייזעלטע לאקענדלעך. — פערשטעהט זיך נאר דאן זעהען זיך די לאקענדלעך, ווען דאס היטעלע זיינס פאלט ארונטער פון זיין קעפעלע — אזוי איז לייבעלע א פרום אינגעלע און וועט דאס היטעלע קיינמאל נישט אויסטהאן...

לייבעלע האט ליעב א סך זאכען און האט זיי קיינמאל ניט, אדער ער האט זיי ניט אין גאנצען און דערפאר זיינען טאקי זיינע אויגעלעך שטענדיג פער׳חלומ׳ט, פערזארגט און א בענקעניש שווימט אין זיי שטענדיג אום.

ער האט ליעב דעם זומער — זיצט ער אבער א גאצען טאג אין חדר. ער האט ליעב די זון, — פערהענגט דער רבי שטענדיג די פענסטער מיט זיין קאפאטע און אין חדר ווערט פינסטער, אזש ס׳פאלט אן א שווערע דריקעניש. לייבעלע האט ליעב די לבנה, די נאכט, — פערמאכט מען ביי זיי אין שטוב די לאדען און ער פיהלט זיך אויף זיין געלעגער׳ל, ווי לעבעדיג בעגראבען...

און לייבעלע קאן נישט פערשטעהן, ווי אזוי די וועלט פיהרט זיך עפעס מאדנע. דאכט זיך, אז די זון לייכט אין פענסטער, קלערט ער, איז א מחיה; עס איז אזוי גוט און פרעהליך, — נעמט דער רבי און פערשטעלט זי, — ניטא קיין זון!... ווען לייבעלע וואלט א העזה געהאט, וואלט ער אזוי וועלען פרעגען: וואס ארט אייך, רבי, אז די זון לייכט אין פענסטער? זי

שאַדט איך דען ?...

נאָר לייבעלע וועט עס קיינמאָל ניט פרעגן — דער רבי איז אַזאַ גרויסער איד און אַזאַ קלוגער איד, מסתמא פערשטעהט ער דאָך — אי, פאַר וואָס דאַכט זיך איהם, לייבעלע, אז עס איז ניט גוט, מסתמא איז ער נאָך א קליינער — אז ער וועט ווערען א גרויסער, וועט ער אפשר אליין פערהענגען די פענסטער. אבער ווי די מעשה איז — ניט גוט איז לייבעלען און ער פיהלט זיך שטענדיג ווי א בעליידיגטער פון עלטערע מענשען...

פאַר נאַכט געהט ער פון חדר אהיים. די זון איז שוין פערגאַנגען. אין גאַס איז פרעהליך און לעבעדיג, די שווארצע זשוקעס הודזשען און פליהענדיג טרעפען זיי איהם אין נאַז, אין אויער, אין שטערן. ער וואָלט וועלעך אביסעל שפּיעלען אין גאַס, לאַזען אין דער היים די גאַנצע וועטשערע, האָט ער אבער מורא פאַר'ן טאַטען. דער טאַטע איז אפילו א גוטער, אז ער רעדט מיט פרעמדע מענשען איז ער אַזוי ווייך, אַזוי גוט, אַזוי צוגעלאַזען, — אבער צו איהם, צו לייבעלען, איז ער זעהר שלעכט, שטענדיג שרייט ער אויף איהם און זאָל ער קומען אמאָל פון חדר מיט עטליכע מינוט שפּעטער, וועט ער זיך באַלד צובייזערן:

— וואו ביזטו דאָס געוועזן, שעהנער מענש ? האָסט עפּעס געשעפטען ?...

היינט געה, דערצעהל דעם טאַטען, אז אויפ'ן גאַס איז איצטער גאָר ניט שלעכט, אז ער האָט ליעב ווי די זשוקעס הודזשען, ס'איז א מחיה צו הערען, אז אפילו דער קלאַפּ זייערער, וואָס זיי גיבען פערביי־פליהענדיג, איז אויך זעהר פריינדליך און מעשה־חבר !...

עס איז דאָך טאַקי א ווילדע נאַרישקייט. באשר ער, לייבעלע, איז א קליינער, געפעלט עס איהם, האָט ער נחת דערפון— דער טאַטע איז דאָך אבער א גרויסער איד, וואָס האַנדעלט מיט

ווייץ און מיט קאָרן און ווייס אַלע מאָל דעם מקח, ווען עס איז טייערער, ווען עס איז וואָלוועלער. דער טאַטע קען רעדן גוט אויף גויעש און קען זיך דינגען. דער טאַטע פֿערשטעהט אויף דער „פּרייסישער וואָג“. — אַ קלייניגקייט דער טאַטע! היינט ווי אַזוי דערצעהלט מען דעם טאַטען, אַז אויפ'ן גאַס איז איצט אַזוי גוט...

און לייבעלע איילט זיך גלייך פֿון חדר אַהיים. אַז ער קומט אַהיים פֿרעגט איהם דער טאַטע וויפֿיעל קאַפּיטלעך תנ"ך ער האָט אָבגעלערנט. אַז ער ענטפֿערט: פֿינף — שווייגט דער טאַטע און זינגט אונטער אַ ניגונדיל, נישט קוקענדיג איהם אין פּנים אַריין. טאָמער ענטפֿערט ער: דריי, ווערט דער טאַטע בייז און פֿרעגט:

— וואָס איז די מעשה וואָס אַזוי ווייניג? הא?

און לייבעלע שווייגט און פֿיהלט זיך שולדיג קעגען טאַטען.

נאָך דעם פֿרעגט דער טאַטע ביי איהם עפּעס אַ טייטש־וואָרט:

— סטייטש: כמלונה?

— כמלונה — ווי אַן איבערנעכטיגונג — ענטפֿערט לייבעלע דערשראָקען.

דער טאַטע שווייגט — אַ סימן אַז ער איז צופֿרידען. מען זעצט זיך צום טיש עסען וועטשערע. דער טאַטע קוקט די גאַנצע צייט אויף לייבעלען און לערנט איהם ווי צו עסען.

— ווי האַלסטו די לעפֿעל? — בעמערקט ער טרוקען. און לייבעלע נעמט די לעפֿעל נידריגער און דאָס עסען געהט איהם ניט איין.

נאָכ'ן עסען מוז לייבעלע בענשען הויך און זאָגען „עברי“, ווי עס דאַרף צו זיין. טאָמער פֿערשלינגט ער אַ וואָרט, צושרייט זיך דער טאַטע:

— ווי האָסטו געזאָגט? ווי? נאָך אַמאָל: שאתה זן

ומפרנס אותנו... נו, זאג — האָט ניט, פליה ניט — עס ברענט ניט...

און לייבעלע זאגט נאך אמאָל כאטש ער איילט זיך זעהר, כאטש ער וואלט וועלען זעהר פליהען אויפ'ן גאס, כאטש עס ברענט איהם זעהר, זעהר...

אז עס ווערט פינסטער, דאווענט ער מעריב שוין פאר'ן לאמפ. דער טאטע כאפט איהם אלע ווייל'ע ביי א גרייז, און לייבעלען קומט זעהר שווער אז צו איינהיטען זיך. די לבנה, ריין און קיילעכדיג, שווימט אויפ'ן הימעל און לייבעלע דאווענט און קוקט אויף איהר און עס ציהט איהם אזוי אויפ'ן גאס, און ער טומעלט זיך אין דאוונען...

נאך מעריב כאפט ער זיך ארויס אויפ'ן גאס, אויסקלע־רענדיג עפעס א תירוץ. ער זוימט זיך אביסעל און קוקט דערווייל אויף דער לבנה, וועלכע בעשיט מיט בלייכע שטראהלען די גאס. באלד אבער דערהערט ער דעם טאטענס קול:

— אין שטוב אריין שלאפען!...

אויפ'ן גאס איז ווארעם, קיין מינדסט ווינטעלע בלאזט ניט, נאר לייבעלען דאכט זיך, אז עס איז פון טאטענס ווערטער ווי א ווינט דורכגעפלויגען. עס איז איהם מאָרנע קאלט געווא־רען, און ווי א דערפראָרענער געהט ער אריין אין שטוב, שטעלט זיך ביים פענסטער און קוקט, קוקט אויף דער לבנה...

— נו, מען דארף געהן צומאכען די לאדען, ניטא וואס צו זיצען! — דערהערט לייבעלע דעם טאטענס קול און אז אימה בעפאלט איהם.

און אט געהט ארויס דער טאטע. לייבעלע דערהערט, ווי די לאדען קלאפען, עקשנ'ען זיך, ווי זיי וואלטען זיך געגען זייער ווילען פערמאכען. און באלד דערהערט זיך א שטארקער קלאפ— ניטא קיין לבנה!...

—דער טאטע האט זי בעהאלטען!...

און א ווײַלע שפּעטער ווערט דער לאָמפּ אויסגעלאָשען. אין שטוב איז פינסטער, אלע שלאָפען שוין. לייבעלע אבער, וועלכער שלאָפט גראָד ביים פענסטער, קען ניט איינשלאָפען. ער וואָלט נאָך וועלען שפּיעלען זיך אויפ'ן גאַס, פון וואַנען עס דערטראָגען זיך דורך די שפּאַלטען רופענדע קלאַנגען... ער פּרובט זיך זעצען, איינקוקען זיך דורך די שפּאַלטען און טאַקי א פּרוב טהאָן אויפעפענען שטילערהייט א לאַדען און קוקען, קוקען... עס געלינגט אבער ניט. דער טאַטע כאַפּט זיך גראָד אויף און ברומט:

— וואָס פּאָרקעסטו זיך דאָרטען, הא?... ווילסט איך זאָל אָראָבנעהמען מיט'ן „פּאַס" און צוקאַטעווען דיך?!...

און לייבעלע נורעט זיך איין שטיל אין קישעלע, דעקט זיך איבער מיט דער קאָלדרע איבער'ן קאָפּ און איהם.דאכט זיך, אז ער איז לעבעדיג בעגראָבען...

דאס בענשער׳ל.

גרשון — א צעהניאהריג תלמוד תורה אינגעלע — האט געהאט חשק צום קליין סדור׳ל, וואס האט זיך געפונען ביים פאקען־טרעגער אין קאשיק, ווייל דאס דאזיגע סדור׳ל איז געווען אין א רויטען אײנבונד און די אותיות אויפ׳ן טאוועל זיינען געווען אמת׳ע גאלדענע און האבען געפונקעלט נאך בעסער ווי גאלד. נאר פאר דאס סדור׳ל האט דער פאקענטרעגער געבעטען א גילדען און גרשון האט מעהר ניט געהאט, ווי א פיערער׳ל, וואס ער האט אליין פערדיענט ביי זיין מאמען, גרונה די אלמנה. האט ער זיך מישב געווען, אז ער וועט נאר קויפען דאס בענשער׳ל. אמת, בענשען קען ער אויסוויינינג, אבער אין בענשער׳ל שטעהט דאך ניט נאר בענשען אליין! דארטען שטעהט קריאת־שמע, ציצית־בענשען און א פולע ברכות, און דערצו איז נאך דאס בענשער׳ל א קליינס מיט רויטע פאדערבלעטעלעך און שעהן צוזאמענגענייט.

און גרשון האט עס אבגעקויפט פאר א פיערער׳ל.

געקומען אהיים, האט איהם די מאמע געגעבען עסען וועטשערע — פארפעל.

—ווארט, ווי מאכט מען א ברכה אויף פארפעל? — האט ער צו זיך אליין גערעדט. דער שגץ האט געוואוסט, אז אויף פארפעל מאכט מען מזונות, נאר ער האט געוואלט זיך אליין אבנארען, אז ער ברויך דאס בענשער׳ל נויטיג צו האבען, אז ער האט עס געקויפט ניט חלילה דערפאר וואס ער איז א צולאזען אינגעל און פערשווענדט גלאט אומזיסט געלד, נאר אדרבא, ווייל

ער איז אַן עהרליך אינגעל, וואָס מוז האָבען אַ בענשער׳ל ער זאָל וויסען ווי אַזוי מען מאַכט אַ ברכה.

— אויף פאַרפעל מאַכט מען מזונות! — האָט ער הויך געלייענט.

— וואָס לייענסטו דאָרטען? — האָט די מאַמע, פאַרענדיג זיך ביים פּריפּעטשיק, געפרעגט.

— איך האָב געקויפט אַ בענשער׳ל! — האָט גרשון נע־זאָגט מיט אַ גלאַנץ אין די אויגען.

— ניט קיין נאַרישקייט, — האָט די מאַמע איהם נאָכ־געגעבען: וויפיעל קאָסט?

— אַ פיערער... זעהסט — אַ טייערער בענשער׳ל, — האָט ער געלאָזען די טעלער פאַרפעל און צוגעטראָגען דאָס בענשער׳ל צום אויווען.

די מאַמע, ניט קיין געלעהרענטע, האָט עס גענומען אין דער האַנד, אַריינגעקוקט אין איהם און מיט אַבשיי געענטפערט:

— אַ גוטער בענשער׳ל — ווערט אַ פיערער. זיי נור אַ איד און וויל לערנען.

גערשונקע עסט אָב וועטשערע און זוכט די ברכה אחרונה.

— ווערט אַ פיערער! — טרייסט ער זיך נאָך דער ברכה אחרונה, חאָטש דער שגץ קען די ברכה אחרונה ווי אַלע ברכות. אַ, וואָס מאכלים עס טהוט זיך אויף דער וועלט! גאַנצע פיער בלעטלעך איינגעטונקט מיט גוטע זאַכען!

— „אגרעסען וואָס מען קען זיי עסען רויע“... ע... דאָס ווייס איך... ער לייענט ווייטער.

— „אוגערקעס“... דאָס ווייס איך אויך.

— „איינגעמאַכטס“ — איינגעמאַכטס עסט מען דאַכט זיך פסח... מאַמע, ווען עסט מען איינגעמאַכטס?

— ווען גאָט העלפט! — זיפצט די מאַמע...

— „אייער“... אייער עסט מען צום סדר, דאָס ווייס איך— ער לייענט ווייטער.

— „איינגבער..." אַי, אינגבער איז אַ גוטע זאַך. אינגבער־לעך פערקויפט מען נעבען תלמוד־תורה צו גראָשען אַ שטי־קעל.. .עס איז גאַנץ געשמאַק...

„פייכטע" — מאַכט מען „האדמה", — „טרוקענע אָהן אַ ברכה"... ע... די אידינע פערקויפט טרוקענע, קוים וואָס מען בייסט איין...

ער לייענט ווייטער:

— „און אַזוי, איז דער דין ביי פעפער"... ע... פעפער איז בלאָטע... פעפער האָט ער פיינט.

— „אַרבּיס, פאַסאָלים" — דאָס איז גאָר נישט...

— לימאָנע שאָלעכץ... — פערטראַכט זיך די מאַמע — צי זאָל דאָס ניט זיין אַפּטמאָל אַזאַ מין ציטרין?

— לימאָנע שאָלעכץ... פערטראַכט זיך די מאַמע: צי זאָל דאָס ניט זיין אַפּטמאָל אַזאַ מין ציטרין?

— אַ, ציטרין ווייס איך!...—שרייט גרשון אויס—עס איז זויער... איך ווייס!

ער לייענט ווייטער און וואָס ווייטער ער לייענט, קריכט ער אַלץ אריין אין אומבעקאַנטערע מאכלים, וואָס ער האָט קיינמאָל זייער נאָמען אפילו ניט געהערט. איבערהויפּט געפעלט איהם דער מאכל „סטרודיל", אויף וואָס מען מאַכט „מזונות".

— וואָס איז דאָס סטרודעל, מאַמע?

— לאָמיר, מיין זוהן, אַזוי ניט וויסען פון בייז, ווי איך ווייס ניט וואָס דאָס איז, עס מוז זיין אַזאַ געפילטער טייגעכ־ציל.

— עס מוז זיין געשמאַק — איז זיך גרשון משער.

—מסתמא איז דאָס ניט שלעכט—גיט איהם נאָך די מאַמע.

גרשון לייענט ווייטער, ער פערטיעפט זיך שטאַרק אין בענ־שער'ל, איהם איז ניט אַזוי וויכטיג די ברכה ווי די מאכלים, די ברכות זיינען גאָר פשוט'ע: אדער האדמה, אדער מזונות,

אדער שהכל, די מאכלים אבער זיינען אזוי פיעל און אזוי פער־שיעדען!...

ענדליך ווערט ער מיעד און, דאכט זיך, ווי ברוגז׳ל׳עך: פארהאן אזוי פיעל גוטע מאכלים אויף דער וועלט און ער ווייסט פון זיי גאר נישט! פאר וואס איז עס אזוי? ער איז אזא עהר־ליך אינגעלע — ער האט פאר׳ן לעצטען פיערער׳ל געקויפט א בענשער׳ל, עפעס פיהלט ער, אז עמיצער האט איהם געטהאן אן עולה און ער ווייסט ניט ווער...

ער לאזט דעם צעטעל פון די מאכלים און נעהמט זיך צו די אנדערע ברכות... „אויף א דונער מאכט מען: שכחו וגבורתו"... ע... צו זומער איז נאך ווייט, טראכט ער און אויף שנעע מאכט מען ניט קיין ברכה.

„אז מען טהוט אן א נייעם בגד, מאכט מען: ברוך אתה מלביש ערומים".

דאס איז שוין יא אן אינטערעאסאנטע ברכה. נאר וואס איז די פעולה אז ער טהוט קיינמאל ניט אן קיין בגד׳ל, אלץ געלאטעט און געלאטעט. די מאמע האט א גרויסען קנויל פא־דעם און לאטעט רק.

— מאמע, אויף פסח וועסטו מיר נייהען א בגד?—פרעגט ער.

— הלואי, מיין זוהן.

„עט, זי וועט ניט נייהען", איז ער זיך מיאש, די ברכה „מלביש ערומים" וועט ער קיינמאל ניט דארפען מאכען... קיינ־מאל ניט! און וואס האט ער גאר געדארפט דאס בענשער׳ל, אז קיין זאך האט ער ניט!...

ביי דאָקטוירים.

פון דער חברה „קרעדיט־געזעלשאפט פאר בעל־מלאכות“ איז יענקיל דער שניידער נתפעל. „זינד חברות האָבען זיך געחבר׳ט“, וויצעלט ער, ווי זיין שטייגער איז: „איז נאָך אזא חברה ניט געווען“. ערשטענס געפעלט איהם, וואס א בעל־מלאכה, א רעמעסלעננִיק, הייסט עס, איז נאָר דער, וואס פיהרט אן אייגענעם טיש און האט אייגענע געצייג... „וואס דען, די שקאציקעס, וואס זייער געצוג איז בלויז זייערע צעהן פינגער און היינט ארבייטען זיי דא, מארגען דארטען — זיי זיינען דען מענשען? אט, איך בין א שניידער, אבער וויבאלד איך פיהר אן אייגענעם טיש און האלט פועלים, בין איך טאקי א מענטש און אין דער חברה און האב קרעדיט ביז 30 רובעל. א קלייניגקייט ביי א „גאָש בראט“ 30 רובעל! בשעת הדחק, למשל: א פאר פסח, א פאר סוכות, עפנען זיך דאך די אויגען, אז מען קריגט געליהען 3 צעהנערלאך... לייהען לייהט מען כלומרשט אויף געצייג, אויף „מאטעריע“, אבער ווער דארף דאס וויסען, אז דאס איז אויף מצה, צי גאר אויף שיכלאך פאר די קינדער?

און זינד די דאָזיגע חברה האט זיך געגרינדעט, געהט זי איהם פון זינען און פון מויל ניט ארויס. עס איז א סברא, אז ניט די הילף, וואס ער בעקומט פון דער חברה, איז איהם דער עיקר. איבערהויפט איז איהר שטאלץ וואס ער, יענקעל דער שניידער, וואס האט אין שפייז קרעמעל קאנטא סך הכל ביז א האלב־קערביל ווערט גאר פלוצלונג א „מענטש“ און מען געטרויט איהם ביז 30 קערבלעך — אזא אייגענעם געלד!...

— פאר אזא סומע געלד, — וויצעלט ער אמאל — זיי זאלען גאר ניט אוועקגעהן אויף מצה, צי אזוי אויף דער הוצאה,

בשעת עס איז ניטאָ קיין אַרבייט, קען מען דאָך נאָך אָנהייבען צו האַנדלען און ווערען אויס בעל־מלאכה...

און יענקעל ליעגט דערפאַר מיט די ביינער אין דער דאָ־זיגער חברה. כאַפּט זיך אַמאָל אַריין אין קאַנטאָר וויסען, וואָס „הערט זיך“, אַמאָל מיט אַ בקשה: אָבלייגען דעם טערמין פון צאָהלען, און אַמאָל: פּרואווען קריגען אַ הוספה אויף זיין קרעדיט נאָך אַ צעהנרובעלדיגע... עס וואָלט, נישקשה, צוניץ געקומען! און ניט איין שעה האָט ער שוין מבטל געווען צוליעב דער דאָזיגער חברה, פאַר וואָס די ווייב זיינע פלעגט איהם אַמאָל, אַזוי פאַרבייגעהענדיג, אַ זאָג טהאָן:

— די גליקען פון דיין חברה וויים איך נאָך „ברוך השם“ ניט... דו צורייבסט מעהר צייט, ווי עס טרעפט אָן די געלד, וואָס דו לייהסט דאָרטען...

נאָר יענקעל ענטפערט איהר מיט אַ גוטמוטיגען שמייכעל פון אויבען אַראָפּ:

— דו האָסט אַ פּנים אַ ידיעה אין אַזוינע זאַכען... אַט פרעג דיך בחרם...

נאָר שטאַרק נתפּעל איז ערשט יענקעל געוואָרען, ווען די דאָזיגע חברה האָט פערברייטערט איהר טהעטיגקייט און האָט געגרינדעט נאָך אַן אָבטיילונג אין דער חברה מיט'ן נאָמען: „ר ו פ א י ח ו ל י ם“.

די תקנות פון דער חברה זיינען בעשטאַנען אין דעם, אַז יעדער מיטגליעד, ווען ער צאָהלט איין צוויי רובעל אַ יאָהר, האָט ער דאָס רעכט, ווען ער, צי ווער פון זיין הויז־געזינד, ווערט חלילה קראַנק, צו ווענדען זיך צו יעדען דאָקטאָר, וועלכען ער וויל נאָר אַליין. דערויף גיט זיך יעדערען אַרוים אַזאַ ביכעלע און ווי נאָר מען ווייזט דעם דאָקטאָר דאָס ביכעלע מיט'ן שטעמפּעל „רופאי חולים“, מוז דער דאָקטאָר היילען אָהן אַ גראָשען געלד און דאָס גלייכען דאַרף יעדער אַפּטייקער געבען רעצעפּטען, ווי פיעל דאָס האַרץ געלוסט.

— דו בענעהמסט האטש, וואס פאר א טייערע זאך דאס איז! — האט ער געפּראווט איינטאלקעווען מיט דער ווייב, אז זי זאל איהם ערלויבען איינשרייבען זיך אין דער דאזיגער חברה.

— יא, גוט איז דאס... — האט די ווייב אונטערגעזיפצט— הלואי זאל מען ניט דארפען... א דאקטאר קומט צוניץ... אט בערעלע הוסט טאקי, און יענטעלען רינט שוין א פּאר חדשים פון אן אויער, און וועלוועלע פּרואווט גאר ניט עסען, אויסגע־דארט געבער איז ער געווארען. און איך אליין וואלט אויך גע־דארפט א דאקטאר... אבער צוויי רובעל איז דאך באלד א האל־בע שורקע האלץ...

— ביזט א בהמה! — איז שוין יענקעל פון געדולד ארויס, און האט פאר די לעצטע צוויי רובעל איינגעשריעבען זיך אין דער חברה.

— זאלסט היינט נעהמען בערעלען און אוועקפיהרען צום דאקטאר מינץ... א טייערער דאקטאר, — האט יענקעל פער־זאגט דער ווייב אויף מארגען נאכ'ן איינשרייבען זיך. — מינץ נעהמט דאך ניט אנדערס, ווי א האלבען רובעל. פערשטעהסט? דער בעסטער דאקטאר איז שטאדט. געה שוין אריבער, נא דיר דעם ביכעלע מיט'ן שטעמפּעל „רופאי חולים", וועסט איהם ווייזען און אוועקגעהן...

און אז דאס ווייב האט אבגעטהאן איהרע מלאכות האט זי בערעלען געהייסען גוט אויסשנייצען די נאז, אנגעטהאן איהם די שבת'דיגע היטעלע און מיט איהם געגאנגען צו מינץ...

יענקעל האט איהר א גליקליכער נאכגעקוקט און האט געטראכט:

— א האלבער רובעל וועט שוין אראב... מארגען וועט גע־העז יענטעלע, איבער מארגען בערעלע, איבער־איבער מארגען וועלוועלע...

— אזא טייערע זאך, ווי די חברות זיינען, איז ניטא אויף

דער וועלט! — האט ער שוין זיך ניט געקאנט איינהאלטען ניט אויסצודריקען זיין התפעלות פאר זיין איינציגען פועל.

דער פועל, א הויכער און א דארער, מיט פייכטע אויגען האט טרויעריג אבגעענטפערט:

— יא, וועמען גאט העלפט...

פון דעם דאזיגען ענטפער איז יענקעל שטארק געריהרט געווארען און ער האט בעשלאסען צו זעהען מאכען עפעס א שווינדעל אין ביכעלע און זעהן, אז דער פועל זאל זיך מיט איהם אויך קענען בענוצען.

— דו זיי נאר א מענש — האט ער זיך צום פועל געווענדעט, — וועסט דו אויך אריינגעהן צום דאקטאר... איך וועל שוין זעהען עפעס מאכען א קונץ. וואס טהוט דיר וועה?

— אין הארצען כאפט אמאל שטעכען! — האט דער פועל געמאכט א קראנקע מינע.

— אויך צו מינץ'ן! — האט דער שניידער אויטאריטעטיש בעשטימט, — אויף א הארץ־פעהלער איז ער דער גרעסטער דאקטאר... מען זאגט, אז ער האט געקאנט זיין א פראפעסאר, נאר ער וויל זיך ניט שמד'ען...

— פארט א איד! — האט ער מיט שטאלץ צוגעגעבען — דאכט זיך — וואס? פאהרט אום שבת. פיהרט א טרייפע קיך און שמד'ען זיך — דאס א מכה!

אין עטליכע טעג זיינען אלע קינדער איבער־געוועזן ביי דאקטוירים. די קליינע שטיבעל איז פול געווארען מיט פלעשעלעך, סלויטשיקלעך און שאכטעלעך, יענקעל פלעגט זיי טאפען שמעקען און שאצען:

— די סלויטשיקלעך אליין זיינען עפעס ווערט...

זיין „וויזיט" צום דאקטאר האט ער אבגעלעגט אויף שבת. אין מיטען וואך געהן קורירען זיך פערגינט ער זיך ניט. דאס

איז ער נים ביכלת. און אגב פאסט נים פאר לייטען. א מענש גערט אום, עסט און טרינקט און נא דיר גאר קורירען זיך. שבת איז אנ׳אנדער זאך. שבת קורירען זיך אלע ארימע אידען...

און ווי יענקעל האט נאר אבגעדאוונט, האט ער זיך גע־איילט צו געהן צום דאקטאר.

געהענדיג האט ער איבערגעוואָרפען אין קאפ אלע זיינע חלאת׳ען און זיך אלץ מישב געווען, אויף וואס זאל ער פרעגען, בעסער פאר אלץ וואלט ער וועלען האבען א רפואה צו זיין חלאת, וואס עס האט זיך ביי איהם די לעצטע צייט בעוויזען: ער קאן אין באד אויפ׳ן פאל די פארע נים פערנעהמען. עס פערכאפט איהם גלייך דעם אטעם און ער מוז ארויסלויפען צוריק אין דער קאלטער באד. ער האט אזוי ליעב פארע!... און גלאט איז דאס גאר מעשה איינגעל... אמאל איז ער געווען פון די ערסטע, וואס פלעגען אויף דער אויבערסטער באנק זיצען און שרייען: פא־דאוואי פארו!... איצט איז ער איינגאנצען אראב פון זיין גדולה: אויף דער סאמע אונטערסטער באנק זעצט ער זיך צו, און דאס גאר אויף א ווייטלע — ער מוז גלייך ענטלויפען...

אבער צי איז דאס א חלאת? עס קאן זיין, אז דער דאקטאר וועט גאר לאכען דערפון... עס איז א ריזיקע צו פרעגען דאס ערשטע מאל וועגען אזא זאך.

און ער בעשליסט, אז וועגען דעם וועט ער פרעגען, אז ער וועט געהען צו דאקטוירים עטליכע מאל און וועט ווערען געניט.

דאס ערשטע מאל דארף מען פרעגען וועגען אן איידעלע קרענק: וועגען מאגען. עפעס שוין א צייט, אז ווי ער עסט נאר אב בולבע מיט ראסעל, שטעהט איהם מאדנע אונטער׳ן לעפעלע, ערשט, אז ער עסט אב מיטאג, און לעגט זיך צו אויף א האלבע שעה, ווערט איהם אביסעל לייכטער, אבער אונטער׳ן לעפעלע דריקט אלץ...

— יא, דאס איז אן איידעלע קרענק! — בעשליסט ער—

און א וויכטיגע. עס איז דא וואס אנצוטועהמען. און שפעטער, אין עטליכע וואכען ארום, וועט ער פרעגען אויפ'ן „קאפ", אויפ'ן הארץ, אויפ'ן שטענדיגען קאטער, וואס ער האט, אויף דעם גראבען פינגער פון פוס, וואס זינד דער נאגעל האט זיך פון איהם ארא‌בגעריסען, ווערט ער אלץ שווארצער און שווארצער...

— און נאכדעם וועל איך ערסט א פרעג טהאן וועגען דער באד — בעשליסט ער...

און יענקעל לאזט זיך ניכער געהען צום דאקטאר. „דער זייגער איז שוין שפעט" טראכט ער, און דער טשאלענט קען קאלט ווערען — און ביי יענקלען א קאלטער טשאלענט איז א פערשטערטער שבת...

געקומען צום דאקטארס טיר, האט יענקעל דערזעהן צוויי גלעקלעך, איינעם, ווייס ער, דארף מען קוועטשען און איינעם ציהען. און ניט וויסענדיג, וועלכער גלעקעל קלינגט צום דאק־טאר, האט ער אי געקוועטשט, אי געצויגען... און געקלונגען האט ער נאכאנאנד, ווייל איהם האט זיך אלץ געדאכט, אז מען הערט ניט אינוועניג... די טיר האט זיך געעפענט מיט האסט. און א בייזע צורה פון א לאקיי האט זיך בעוויזען און א געשריי געטהאן:

— וואס איז דאס פאר א מין קלינגען?... דוראק?!..

— איך דארף צום דאקטאר... איך בין א טשלען... און יענקעל האט גלייך ארויסגעכאפט דאס ביכעלע...

דער לאקיי איז ווייכער געווארען. ער האט א שמייכעל געטהאן און געהייסען איהםווארטען אין צווייטען צימער, ביז דער דאקטאר וועט איהם א רוף טהאן.

דער אויפנעהם־צימער איז געווען פול מיט פערשיעדענע מינים אידען אהן בערד, אידען מיט בערד און דערהויפט — ווייבער. געזעסען זיינען זיי אלע שטום און יעדער פערטיעפט אין זיין קראנקהייט... ווער ניט ווער, האט זיך נאר איבערגע־שושקעט אויפ'ן אויער. יענקלען איז אזא גרויסער און שוויי־

גענדער עולם ניט געפעלען געווארען. עס איז איהם געווארען זיצענדיג באלד לאנגווייליג. ער האט זיך א װענד געטהאן צום ערשטען בעסטען אידען און געפרעגט:

— איהר זייט אויך א טשלען?

— וואו? — האט דער איד אויסגעשטעלט פערוואונדערט די אויגען.

— אין „רופאי חולים“!

— לאזט צו רוהה... — האט זיך דער איד אבגעקעהרט.

— א בעל גאוה! — האט יענקעל א טראכט געטהאן און האט חרטה געהאט, וואס ער האט מיט איהם גאר אנגעהויבען: אויפ'ן קוק, דאכט זיך, האט יענער אויסגעזעהען א צוגעלאזע־נער...

און ער האט שוין מעהר מיט קיינעם ניט גערעדט. ער האט גאר מיט גרוים אונגעדולד געקוקט אויף דער טיר, וועלכע האט געפיהרט צום דאקטאר. נאך יעדען מאל, ווען די טיר פלעגט זיך עפענען, פלעגט ער זיך אויפשטעלען, א טאפ טהאן דאס ביכעל — און זיך לאזען געהן, נאר דער לאקיי, א רוח אין איהם, פלעגט איהם מיט א בייזקייט אבשטעלען, זאגענדיג:

— ווארט, האט צייט!

און פלעגט א צווייטען דורכלאזען.

און יענקעל איז געבליעבען זיצען אין איינע שרעק: גאט וויים, וואס מיט דעם טשאלענט וועט דארטען ווערען... מען וועט איהם אין מויל ניט קאנען נעמען...

ענדליך איז ארוים פון דאקטארס צימער דער לעצטער חולה. יענקלען איז ווי א משא פון די פלייצעס ארא‌בגעפאלען. ווארום די אלע בעזוכער זיינען ניט אויף שטוהלען, נאר ווי אויף איהם געזעסען, — אזוי האט זיך איהם געצויגען די צייט.

צוטומעלט און צוטראגען, האלטענדיג אין האנד דאס בי־כעלע מיט'ן שטעמפעל „רופאי חולים“, איז ער אריין צום דאק־

טאָר און האָט זיך תמ׳עוואטע אנידערגעשטעלט אין מ׳טען צימער.

דער דאָקטאָר איז געזעסען אויף א שטוהל, האָט געקוקט אויפ׳ן פאציענט, געגענעצט הויך און האָט ענדליך, ווי דורך די צייהן, דורכגעזייהט:

— וואָס טוט וועה?...

— דער מאָגען... עס שטעהט אונטער׳ן לעפעלע... — האָט יענקעל דערשראָקען געענטפערט.

— שוין לאַנג?...—האָט דער דאָקטאָר ווייטער, נאָכדעם ווי ער האָט א גענעץ געטהאָן, געפרעגט:

— אָ, שוין א צייט! — האָט יענקעל שוין ווי מיט א שטאָלץ געענטפערט — עס וועט זיין א יאָהר צעהן...

דער דאָקטאָר האָט איהם צוגערופען נעהענטער, א טאַפּ געטהאָן דעם בויך, א קוק געטהאָן אין די אויגען, און געזאָגט:

— אָבהיטען זיך מיט׳ן עסען... עסען אַלץ פרישע... ניט עסען די שבת׳דיגע מאכלים אייערע: קוגעל... קאשע...

— הא? — האָט יענקעל אויסגעשטעלט דערשראָקען די אויגען.

— נו, וואָס פערשטעהט איהר ניט? — קיין טשאָלענט ניט עסען. — האָט דער דאָקטאָר דייטליכער ערקלערט...

— פאני דאָקטאָר — וואָס הייסט? — האָט יענקעל אָנגעהויבען בעטען זיך ווי צומישטערהייט...— טשאָלענט... וואָס הייסט טשאָלענט... ביי מיר איז גוטער טשאָלענט.... הייסער... אדרבא...

—איהר טאָרט ניט עסען קיין טשאָלענט, זאָג איך אייך!— איז דער דאָקטאָר אריין אין כעס — און געהט אייך!

— האָט קיין פאראיבעל ניט... — האָט יענקעל גענומען ציטערען. — איך בין א פּראָסטער מענש... איך האָרעווע א גאַנצע וואָך... ביי מיר איז טשאָלענט...

נאָר יענקעל האָט שוין ניט געהאַט פאַר וועמען צו רעדען: דער דאָקטאָר איז שוין ניט געווען...

געקומען אַ היים, איז דאָס ווייב אויף יענקלען ארויפגעפאַלען:

— וואו ביזט דו דאָס געווען? דער טשאָלענט איז אודאי שוין קאַלט געוואָרען.

— וואו זאָל מען זיין — זיך פערהערעדט אין בית־מדרש... האָט יענקעל פערשולדיגט געענטפערט... — אָט געה איך זיך וואשען.

דער טשאָלענט איז גראָד געווען היים, נאָר עסענדיג איהם, האָט זיך איהם געדאכט, אז ער עסט ניט קיין טשאָלענט, נאָר עפּעס אַ טרפ׳ע זאַך און יעדער לעפעל קאשע און יעדער ביסען קוגעל האָט זיך איהם געשטעלט אין האלז און געוואָרגען איהם.

— ווער ווייס — האָט ער געטראכט — וואָס איך קען נאָך אָנמאכען: וואָס הייסט — ניט פאָלגען אַ דאָקטאָר!...

און ער האָט פון גאַנצען הארצען חרטה געהאַט אויף זיין אויפטהו: איינשרייבען זיך אין „רופאי־חולים“.

— צו וואָס האָב איך געדאַרפט האָבען צו טהאָן מיט די דאָקטוירים — האָט ער זיך גע׳מוסר׳ט...

דאס איביגע לעבען.

נאך איינגעלוויין, אז ער האט געהייסען, ניט ווי יעצט ר׳ בער, נאר בערעלע, האט ער זעהט אפט געטראכט וועגען טויט. אז ער האט געלערנט די מעשה פון אדם וחוה, האט ער זיך שטארק אויפגערעגט און עס האט איהם געארט, וואס אדם וחוה האבען בעסער ניט געגעסען פון עץ החיים, איידער פון עץ הדעת. אז זיי וואלטען א סך געלעבט, וואלטען זיי סיי ווי סיי קלוג געווען — האט ער געטראכט דאמאלס, און אפילו, אז זיי וואלטען קיינמאל ניט קלוג געווארען, וואלט אויך קיין אונגליק ניט געווען, אבי איביג לעבען, בפרט, אז זיי האבען געקענט עסען אי פון עץ הדעת, אי פון עץ החיים — א געשעפט אבצורייסען אן עפעל, בשעת די מלאכים מיט די צווייזייטיגע שווערדען פערקוקען זיך? איהם וואלטען זיי שוין ניט איינגעהיט. ער וואלט שוין וויסען ווי אזוי אראבצורייסען אן עפעל. אי גאט וואלט זיך ווידער געבייזערט, נאר וואס וואלט גאט דאמאלס געקענט מאכען? אז מען לעבט איביג קען מען שוין לאכען פון אלץ, וואס קען גאט טהאן מיט א מענשען וואס לעבט איביג! אזא מענשען קען מען ניט סטראשען מיט׳ן גיהנום, מיט שווערע ארבייט: צו א מענשען וואס לעבט איביג קען מען גאר ניט צושטעהן — אזוי ווי צו גאט אליין. יעדערער וואלט דאן געווען א גאט! — פלעגט בערעלע ענדיגען זיינע רעיונות. און דעם אמת געזאגט האט ער בשעת די דאזיגע געדאנקען ניט שטארק געהאלטען פון גאט, ניט שטארק צופריעדען געווען מיט דער גאנצער וועלט־שאפונג. אמת טאקי אין זעקס טעג האט ער בעשאפען די זון מיט די שטערען, מיט האק און

פאַק, אבער וואָס טויג דאָס אַלץ, אַז מען דאַרף שטאַרבן און דאָס אַלץ פֿאַרלאָזן. אָט למשל איז ביי בערעלען געווען אַ קליין שוועסטערל, דינה'לע, ער האָט זי אַזוי ליב געהאַט, און זי האָט אפילו ניט געוואוסט, אַז עס איז דאָ אַ זון מיט אַ לבנה מיט שטערן מיט פֿייגעלעך — צו צוויי יאָהר איז זי געשטאָרבען און פֿאַר איהר האָט גאָר נישט בעשאַפֿען, מעהר ניט ווי דעם מלאך־המות, וואָס הלואי וואָלט ער ניט בעשאַפֿען געוואָרען.

שפּעטער אָבער פֿאָהרט בערעל אריין אין די וויטערדיגע סדרות, ער לערנט פּרשת נח, וואו גאָט ווייזט זיך ארויס ניט נאָר פֿאַר אַ בעשעפֿער נאָר פֿאַר אַ בייזען צושטערער, נעהמט אין מיטען דערינען און ברענגט אַ מבול אויף דער וועלט און מאַכט אַלץ חרוב. דעם אמת געזאָגט איז דאָס בערעלען ניט געפֿעלען. ער, בערעלע, אַז ער בויט אויס אַ שטיבעלע פֿון קאַרטען און עס פֿאַלט איין, טהוט איהם וועה דאָס האַרץ, כאָטש ער איז ניט שולדיג — דאָס שטיבעלע איז פֿון זיך אַליין איינגעפֿאַלען, און גאָט נעהמט אַזאַ וועלט און מיט די אייגענע הענד מאַכט ער עס חרוב, פֿערטרינקט עס. אָבער שטאַרק אריינלאָזען זיך אין דעם דאָזיגען ענין האָט שוין בערעלע קיין חשק ניט. מיט אַזאַ גאָט איז שוין אַ מורא אָנצוהויבען זיך. אָבער דאָך ווייס ער, אַז אַלץ איז שולדיג דער טויט. ווען אָדם והוה וואָלטען ניט געגעסען פֿון עץ הדעת, אָדער וואָלטען זיי אראָבגע'גנב'עט אַן עפּעל אויך פֿון עץ החיים, וואָלט מען געלאַכט פֿון מבול: ווי באַלד, אַז מען לעבט אייביג, טאָ וואָס קען טהאָן אַ מבול?

נאָך שפּעטער געהט ער אריין אין די נאָך וויטערדיגע סדרות. ער ווערט שוין מיט גאָט גאָר גוט בעקאַנט, ער קען איהם דורך און דורך: ס'איז אַ בייזער, אַ שרעקליך בייזער. ס'איז ניט נאָר אַ מורא צו זאָגען עפּעס אויף איהם, נאָר פּשוט צו טראַכטען. ער ווייס אַלץ, וואָס קומט פֿאָר אין האַרצען און פֿאַר יעדער קליינינקייט שטראָפֿט ער.

וועגען דעם טויט טראַכט שוין דאַמאָלס בערעל ווייניגער. אביסעל ווערט ער מיט'ן געדאַנק געוועהנט, און אביסעל פאַר־שפּיעלט ער זיך מיט חדר־איינגלעך: געהט זומער אין וואַלד, ווינטער אויפ'ן גליטש און זעהט געניסען פון דעם קורצען לע־בען ווי פיעל עס לאָזט זיך און פאַרגעסט ביסלעכווייז אַז אדם מיט חוה'ן, אַז עץ הדעת און עץ החיים.

איצטער הייסט ער שוין ר' בער, א איד א פופציגער, האָט שוין אויסגעגעבען קינדער, לעבט רוהיג פון א קראָם, וועלכע עס פיהרט זיין ווייב. ער אליין זיצט איבער זיינע ספרים און לערנט, גריבעלט און זוכט...

און וואָס מעהר ער לערנט, גריבעלט און זוכט, אַלץ מעהר ספיקות, אַלץ מעהר קשיות, אַלץ מעהר מחשבות ערוועקען זיך אין איהם; דער עיקר אבער לאָזט איהם ניט אָב די מחשבה פון טויט. ער דערמאָנט זיך, אַז, דאַכט זיך, גאָר ניט לאַנג איז ער א קליין איינגעלע געווען, געלערנט די מעשה מיט אדם וחוה און אַט איז ער שוין יעצט 50 יאָהר. אז ער זאָל שוין אויסלע־בען די יאָהרען ווי אין פסוק שטעהט: אם בגבורה שמונים שנה, העכסטענס אכציג יאָהר, איז איהם אויך סך הכל געבליע־בען א 30 יעהרעלעך, אַלץ ווייניגער ווי ביז אהער געלעבט, און נאָך שנעלער וועלען זיי פאַרשווינדען...

ער בערוהיגט זיך אפילו אמאָל, אז דאָס אייביגע לעבען הייבט זיך ערשט אָן אויף יענער וועלט; ס'איז אודאי א גרויסע נחמה. נאָר וואו נעהמט מען דעם אמת'ען ריינעם גלויבען דע־רין? וואָרום נאָך אַלע זאַכען, נאָך זיין גאַנצער פרומקייט און תמימות גלויבט ער דאָך מעהר אויס מורא, ווי אויס גלויבען. בפרט זייט ער האָט אריינגעקוקט אין א פּאָר פרייע העברעאי־שע ספרים, וואָס האָבען איהם אזוי צורודערט די מחשבות, איז דער גלויבען אזוי ניט עכט, אזוי געשנארט, אזוי וואַקעלדיג...

ער ראַטעוועט זיך מיט ספרים, מיט'ן פעדאָג. מיט'ן תורת אל מות, מיט א ספר פון א גלח פון חסידי אומות העולם, וועל־

כען ער האָט אויסגעשריעבען אזש פון ווארשע, וואָס ווייזט אויף, אז ס'איז יאָ דאָ א יענע וועלט... די אלע ספרים שטעהען אבער ניט צו צו זיין נשמה, זיי בערוהיגען זי ניט. די נשמה צאַפּעלט אלץ און פלאַטערט, ווי א פייגעלע אין א גרויסען פּראָסט... נאָך אלע ספרים און נאָך אלע הבטחות, וויל דער שווארצער בעגלייטער — דער געדאַנק פון טויט — ניט אבטרעטען פון איהם אויף א שריט און די פּראַזע: בער, דו וועסט שטאַרבען! קלינגט איהם אין די אויערען ווי א שווארץ גלעקעל פון ערגעץ א ווייטען פערשאָלטענעם לאַנד...

— אמאָל — דערמאָנט ער זיך — האָט ער געלעזען א מעשה'לע — אויף עברי־טייטש, ס'איז אבער געווען זעהר א שעהן מעשה'לע, געקויפט האָט ער עס פאַר דער ווייב. זי זיצט א גאַנצען טאָג אין קראָם, זאָל זי האָבען וואָס צו לעזען, א אײדענע האָט דאָך אויך א חשק אין עפּעס אריינצוקוקען. דאָס דאָזיגע מעשה'לע האָט ער נאָכדעם אליין דורכגעלעזען. ס'איז געווען שוין זעהר לאַנג, דאָך געדענקט ער, אז דאָרט האָט זיך עפּעס דערצעהלט, ווי אזוי איינער האָט זיך געלאָזען ערגעץ זוכען, ווייט צו א קוואַל, וואָס אז מען טרינקט פון איהם לעבט מען אייביג... ער דערמאָנט זיך יעצט אָן דעם מעשה'לע און קען ניט געדענקען דעם סוף — האָט יענער געפונען דעם קוואַל צי ניט. עס איז נאַרישקייט — אויב יענער האָט אפילו געפונען, גלויבט ער אויך ניט אין קוואַל. ס'איז אבער ציקאַווע צו וויסען צי האָט ער געפונען. דאָס מעשה'לע אליין איז גלאַט זעהר א שעהנס געווען... שוין עטליכע וואָכען, אז בער זוכט דאָס מעשה־לע צווישען זיינע דיקע ספרים און קען זי ניט געפינען.

— ווייסטו ניט, ביילע, וואו קען זיך ערגיץ וואַלגערען א מעשה'לע אויף עברי־טייטש? — האָט ער זיך שוין אבגעשעהמט און האָט א שבת ביי טאָג א פרעג געטהאָן מיט א מאָדנעם טרויעריגען קול וועגען דעם זיין ווייב.

דאָס ווייב האָט איהם מאָדנע אָנגעקוקט, ניט פערשטע־

הענדיג װעלכעס מעשה'לע ער מיינט.

— איך וויים ניט וועלכע מיינסטו.

— אַט דאָס מעשה'לע, ווי אַזוי איינער אַ מענש האָט זיך אַמאָל געלאָזען זוכען אַ קוואַל, וואָס אַז מען טרינקט פון איהם לעבט מען אייביג.

— אַהאַ! איך דערמאָן מיך! — האָט ביילע געענטפערט און איהר פּנים האָט זיך ווי מיט שטראַהלען בעשאָטען — יאָ, יאָ, איך דערמאָן מיך, ס'איז געווען טאַקי אַ שעהן מעשה'לע. איך האָב עס דריי מאָל געלייענט...

— נו, נו, ווייסטו אפשר וואו ליעגט עס ערגעץ? — האָט זיך בער אָנגעכאַפּט מיט אַ בעהאַלטענער שמחה.

— ווער וויים? — האָט ביילע געענטפערט — אודאי לאַנג אויף דער וועלט ניטאָ.

—אַ שאַד! אַ שאַד! — האָט בער באמת בעדויערט.—איך דאַרף דאָס גראַד איצט האָבען.. און נאָך אַ קליינער פּויזע האָט ער זיך געווענדעט:

— געדענקסטו ניט, האָט יענער געפונען דעם קוואַל?

— אוי, דאָס האָב איך שוין פערגעסען — האָט ביילע ווי פערשולדיגט געענטפערט.—דער קאָפּ איז אַזוי פערדרעהט.

—אַ שאַד, וואָס די מעשה'לע איז פערפאַלען געוואָרען— האָט בער ווידער בעדויערט און האָט זיך ווידער גענומען זוכען צווישען די דיקע ספרים דאָס קליין ביכעלע פון קוואַל פון איי־ביגען לעבען, מורמלענדיג דערביי:

— אפשר וועל איך פאָרט געפינען...

ער האָט אָבער ניט געפונען און ער האָט עס אויסגעלעגט ניט צום גוטען...

מיניאַטורען.

געבליבען אליין.

1.

זיצענדיג אויף א באנק אין זאקסישען גארטען, האב איך פאר לאנגווײלע ארויסגענומען פון מיין קעשענע די לעצטע נומער פון א אידישען בלאט און האב אריינגעקוקט אין איהם.

אויף דער זעלבער באנק, אביסעל אבגערוקט פון מיר, איז געזעסען א אידישע רייכע דאמע פון א יאהר 40 מיט א קליין־מיידעל, א טאכטערל, פון א יאהר 11—12.

אז איך פלעג מינוטענווייז אבווענדען מיינע אויגען פון בלאט און ניט ווילענדיג א קוק טהאן אויף מיינע צוויי חשוב׳־דיגע שכנים, פלעג איך זעהען, ווי דאס קליינע מיידעלע שטעלט אויס איהרע גרויסע אויגען און קוקט דא אויף מיר, דא אויפ׳ן בלאט.

נאך איהרע בליקען איז מיר געווען לייכט צו דערקענען, אז דאס בלאט איז איהר פרעמד, זי האט אזעלכע ווילדע אותיות קיינמאל ניט געזעהן... יעדער בליק איהרער האט קינדעריש פערוואונדערט געפרעגט: וואס איז דאס אזוינס? עפעס ניט קיין רוסיש, ניט קיין פויליש און ניט קיין דייטש?...

און באלד האב איך דערהערט איהר דייטליכע פראגע אין ריין פויליש.

— מאמעניא, צא טען פאן טשיטא?

איך האב א קוק געטהאן אויף די מוטער, אויף די רייכע דאמע און האב דערזעהן, ווי איהר ווייס געזיכט איז דונקלער געווארען און איהר לאנגער נאז האט זיך פערקרימט אין א זייט; און גלייך נאך דעם האב איך דערהערט א קורצען ברוגז׳־דיגען ענטפער:

— ניץ!

דאס מיידעלע איז אבער, ווי א רייך, געפעסטעט קינד, איינגעשפארט געווען און האט דורכאויס געפאדערט, אז די מא־מע זאל איהר זאגען, וואס איך לען אזוינס.

נאר די מוטער האט מיט כעס געשארט דעם זאמד מיט איהר זיידענעם שירם, זיך געבייזערט און ניט געזאגט, אזוי ווי זי וואלט מורא האבען, מיט'ן אויסזאגען איהר מויל אומ־ריין מאכען.

דאס הארץ האט מיר שטארק געקלאפט. עפעס אן אלטע וואונד האט זיך אין מיר אבגערופען און האט שרעקליך וועה געטהאן, גענאגט און געצופט... און פלוצים, איך ווייס ניט ווי אזוי, האט זיך ביי מיר ווי מיט גוואלט ארויסגעריסען אן ענט־פער:

— טא יעסט זשידאווסקא גאזעטא!...

און איידער איך האב צייט געהאט זיך אומצוקוקען, וואס פאר איין איינדרוק מיין ענטפער האט געמאכט, איז שוין די דאמע מיט'ן מיידעלע פערשוואונדען געווארען אין א צווייטער אלעע...

איך בין געבליעבען אליין...

ווארשוי 1900.

2.

ניט קיין איך.

איך געה אין גאס. ניט ווייט פון מיר געהען צוויי אידישע אינגלעך אין לאנגע קאפאטקעלעך און שמועסען פרעהליך.

און אט זעה איך, ווי איינער פון זיי הויבט אויף דאס הענטעל און ווייזט אן מיט א פינגער אויפ'ן אלטען פאליצים־

טען, וואָס שטעהט אין מיטען גאַס און גיט אַכטונג אויף די
אָרדענונג.

— דאָס איז אַ אידישער סטאַיקאָווע! — הער איך ווי ער
זאָגט מיט קינדערשען שטאָלץ, און זיינע שוואַרצע אייגעלעך
גלאַנצען פאַר פרייד.

דאָס צווייטע אינגעלע קוקט אָן זיין חבר ווילד, קען ניט
גלויבען און לאַכט:

— חע—חע—חע! אַ אידישער סטאַיקאָווע!... משוגע־
נער יאַסקע! אַ איד טאָר ניט זיין קיין סטאַיקאָווע...

דאָס ערשטע אינגעלע, דער משוגענער יאַסקע, האַלט זיך
אָבער ביי זיינס און שווערט מיט אַלע כחות:

— אוי, זאָל יאָך אַזוי געזונד זיין! ער דאַווענט אפילו
אַלע שבת ביי אונז אין קלייזעל, ער שאָקעלט זיך אַזוי!...

— ס'אַ ליגען! שפּאַרט זיך דאָס צווייטע אינגעלע, אָבער
שוין אַביסעל שוואַכער: דעם חבר'ס הייסע שבועה, און דער
פאַקט, אַז ער זעהט איהם אַלע שבת אין קלייזעל, האָבען גע־
ווירקט אויף איהם.

און דאָס ערשטע אינגעלע בעשטעטיגט נאָך שטאַרקער
זיינע ווערטער דערמיט, וואָס דער אַלטער סטאַיקאָווע טראָגט
אַ באָרד:

— זעהסט סאַרנע לאַנגע באָרד!

דאָס ווירקט שוין אין גאַנצען און דאָס צווייטע אינגעלע
שרייט אויס פרעהליך:

— אוי, טאַטע, טאַטע! אַי וועה אַ איד אַ פּאָליציימאַן!
איך וועל עס פערצעהלען אַלע אינגלעך אין חדר!

אויפ'ן טראָטואַר געהט דערווייל דורך אַ אידישער טרע־
גער מיט אַ גרויסען קאַסטען אויפ'ן פּלייצע. דער פּאָליציסט
שרייט פון ווייטען:

— אַראָב פון טראָטואַר!

דער איד הערט ניט.

און דער פאליציסט לויפט צו צום טרעגער מיט אימפעט, פיהרט איהם אראב פון טראטואר און בעגלייט איהם מיט זידלעריי און סטראשעט איהם מיט'ן צערקיל.

— ניט קיין איד! ניט קיין איד! — צוזינגט זיך אומעטעג דאס צווייטע אינגעלע — ער טרייבט א אידען!... ניט קיין איד, איך האב געזאגט...

דאס ערשטע אינגעלע קוקט טרויריג אויפ'ן פאליציסטען און קען גאר נישט ענטפערען...

ווארשוי 1900.

3.

אין א אידיש געוועלב.

איך געה אריין אין א אידיש געוועלב און בעט איין אכטעלע טהעע, אמת'ע פאפאוו'ס.

— ווי דען, ווי דען? — ענטפערט מיר א איד אין א לאנגער קאפאטע — אודאי אמת'ע! ביי מיר איז גאר קיין פאלשע ניטא, איך האלט עס ניט!

ער דערלאנגט מיר איין אכטעלע טהעע, איך בעטראכט עס פון אלע זייטען מיט ספיקות און פרעג איבער נאך אמאל:

— עס איז געוויס אמת'ע פאפאוו'ס?

— א מאדנער מענש! — ווערט דער איד, ווי אין כעס — אז מען זאגט אייך געוויס, איז געוויס! איך וועל אייך דען אבנארען? איך האב נאך קיינמאל א אידען ניט אבגענארט.

— נו, אז א איד זאגט, דארף מען איהם גלויבען, — ענטפער איך מיט שטארקער אמונה אין א אידענס עהרליכקייט— א אידען גלויב איך שטענדיג.

אויפ'ן אידענס פנים בעוויזט זיך עפעס א מאדנער שמייבעל, ער גיט זיך א קראץ אין קאפ און זאגט ארויס;

— מילא, וואס זאל מען טהאן מיט אייך? אז איהר גלויבט אזוי אין א אידען, דארף מען אייך טאקע ניט אבנארען... ווייזט אהער דאס אכטעלע טהעע און נאכט אייך טאקע אמת'ע פאַפּאָו'ס...

4.

דער פאלשער טאן.

די נאכט־קאפע, אין איינער פון די רוישענדע גאסען פון שטאדט איז פול מיט געסט. עס איז צוויי דער זייגער ביי נאכט, נאר וועגען שלאפען קלערט דא קיינער ניט. דא שפּיעלט די נאַטור זעהר א קליינע ראָלע, מיט איהר קעמפען דער וויין, דער שווארצער קאווע און די מוזיק.

אין קאפע הויז איז רוישענד און פרעהליך.

ארום מארמארנע טישלעך זיצען געסט: פרויען מיט מענער. די פרויען אין גרויסע היט מיט פיעל פעדערן און בלומען — פאלשע, געקינסטעלטע. די געזיכטער זיינען, לויט געשמאק — ביי מאנכע רויט, ביי מאנכע ווייס, אבער די ביידע פארבען זיינען פאלשע, געקינסטעלטע... די מענער, וואס זיצען נעבען די פרויען, זיינען, האטש האלב אדער גאנץ פער'שכור'ט, זעהר פרעהליך, נאר די פרעהליכקייט איז פאלש און געקינסטעלט. זיי רעדען פון ליעבע, בשעת זיי טראכטען פון דעם געמיינסטען פערגניגען.

און די פרויען לאכען פרעהליך און העל און קלינגענדיג.

נאר דאס לאכען איז א פאלשעס, א געמאכטעס, אינוועניג אין הארץ טאטשעט זיי אפעם א געדאנק, אז דער סוף זייערער איז פערפוילונג, הקדש און טויט...

און דער וויין, וואס מען טרינקט דא, איז פאלש, און דער שאמפאניער איז פאלש, און מאנכע מטבעות, וואס מען רוקט

אריין דעם קעלנער אין טומעל, זיינען אויך פאלש און פאלש...

קיינער ווייס דאס אבער ניט. ווער האט צייט צו בעטראכטען? די נאכט איז אזוי קורץ און די תאוות זיינען אזוי פיעל און אזוי גרויס.

אויפ'ן עסטראדע, ניט ווייט פון בופעט, וואו עס זיצט א פערפודערטע קאסירערין, שפיעלט דער ארקעסטער. די מוזיקאנטען זיינען האלב בשרוישט. די גוטע געסט פערגעסען זיי ניט, און מען איז זיי מכבד פון צייט צו צייט מיט משקה. דער דיריזשאר אבער איז ניכטער און אנגעשטרענגט. טריי, איבערגעגעבען, מאכט ער אום מיט זיין שטעקעלע, איינהערענדיג זיך אין יעדען טאן.

פלוצים שפרינגט ער אויף, ווי יעמאנד וואלט איהם געביסען:

— בע—מאל! פאלש!

און אבשפיעלענדיג דאס שטיק, ווענדט ער זיך צום מוזיקאנט, וואס האט זיך טועה געווען, און מוסר'ט איהם און מוסר'ט איהם...

און דער מוזיקאנט פיהלט זיך אזוי שולדיג, אזוי שולדיג, און לאזט אראב די אויגען....

דער איינציגער אין דעם נאכט־קאפע...

5.

רחמנות.

איך האב אמאל מיט מיינעם א חבר דיספוטירט וועגען רחמנות. דער חבר האט מיר געוואלט אויפווייזען, אז רחמנות שטאמט אויך פון עגאאיזם, און אט וואס ער האט מיר דערצעהלט:

„איך בין געגאנגען אין דער ארימער ווישענדער גאס,

וואָס וואָלט געקענט דערמאָהנען אַז אַ מוראוונִיק אין וואַלד, ווען די מענשען וואָלטען ניט אַזוי אומריין און די גאַס וואָלט ניט אַזוי שמוציג געווען. די גאַס האָט ניט פֿאַרגעשטעלט אַ בילד פֿון לעבעדיגע ברואים, וואָס ראַנגלען זיך, אום צו לעבען, צו געניסען, נאָר אַ געטימעל פֿון עפּעס בעשעפּענישען, וואָס לויפֿען אום דערשלאָגענע און צוטומעלטע, ווי פֿון אַ ידיעה, אַז זיי דאַרפֿען אַלע באַלד אויסשטאַרבען, און זיי זוכען מיטלען, ווי אַזוי אויסצומיידען דעם טויט, פֿאַר וועלכען זיי האָבען אַזוי מורא. דאָס זעהט זיך אַרוים דייטליך פֿון די דערשראָקענע אויגען זייערע, פֿון די בלייכע פּנים'ער. —

אין דער צייט האָב איך בעמערקט, ווי איך גיה נאָך, פּונקט ווי איך וואָלט איהם בעגלייט, אַ אינגעלע פֿון אַ יאָהר 14—15, אין אַ צעריסענעם לאַנגער קאַפּאָטע, מיט צעריסענע שטיוועלעך, וואָס האָבען ערוועקט אַ וואונדער, ווי אַזוי פֿאַלען די קליינע פֿיס ניט אַרויס פֿון אַזוינע גרויסע לעכער. אויפ'ן קאָפּ האָט ער געטראָגען אַ גרויסען קאַרב מיט זעמעל, קענטיג אַ בעקער. ער איז געגאַנגען געשווינד, פּונקט ווי די זעמעל האָט ער טאַקע געטראָגען פֿאַר אַזוינע, וואָס האָבען ניט וואָס צו עסען און קוקען נאָר אויף איהם אַרויס.

קוקענדיג אויף איהם האָט זיך מיר געדאַכט, אַז דאָס אָרים אינגעלע אין זיין צעריסענע קאַפּאָטע און שטיוועלעך ווינטער צייט, מיט דעם גרויסען קאַרב אויפ'ן קאָפּ, האַלטענדיג איהם אין דער הויך מיט די ביידע דאַרע הענטלעך, אַז אַט דאָס אינגעלע דאַרף זעהר אונגליקליך זיין. עס האָט עפּעס זיך ערוועקט אין מיר אַ געפֿיהל, וואָס האָט מיך געטריעבען צום אינגעלע אונטער געהן און טרייסטען איהם.

— אַ רחמנות, אַזאַ אונגליקליך בעשעפּעניש, וואָס האָט עס געבעך אין לעבען? ניט עס ווען אַ לאַך, אַ זונג, אַ שפּרונג? פֿערוואָגעלטע! האָב איך געטראַכט, און האָב שוין געוואָלט אָבשטעלען איהם, עפּעס אַ פֿרעג טהאָן איהם, טרייסטען איהם,

זאָל ער ניט מיינען אז ער איז אזוי אומגליקליך... ביי איהם וועט דאָך א ווארם ווארט אזוי אַנגעלעגט זיין, פון וועמען הערט ער עס? פון זיין בעל־הבית אודאי ניט. און אויסער דעם בעל־הבית — וועמען האָט ער אויף דער וועלט! און איך האָב שוין געוואָלט צוגעהן צו איהם און אַנהויבען מיין „גוטסקייט" בעװייזען. נאָר מיין גוטען ווילען האָט אין מיטען איבערגעריסען עפּעס א פרעהליך געזאנג, וואָס האָט פערהילכט דעם גאַצען טראטואר און אַנגעפילט די דיקע לופט מיט יונגע פרעהליכע טענער.

ווער זינגט עס אזוי שעהן, אזוי פרעהליך?... עפּעס גלויבט זיך מיר ניט, דאכט זיך דאָס אינגעלע מיט'ן קאָרב — עס קען ניט זיין. ער איז משוגע געוואָרען, וואָס? נאָר געזונגען האָט עס טאקע דאָס אינגעלע מיט דער צעריסענע קאַפּאָטע, מיט די צעריסענע שטיוועלעך אין ווינטער, מיט דעם גרויסען קאָרב זעמעל אויפ'ן קאָפּ. ער האָט געזונגען פרעהליך און לוסטיג, אזוי, אז רחמנות האָבען אויף איהם איז גאָר ניט געווען צום אָרט און צו דער צייט. איך בין געבליעבען מיט מיין „רחמנות" ווי אין דער לופטען, ניט וויסענדיג וואו אהין צו טהאָן עס; איך האָב זיך געפיהלט ווי א סוחר, וואָס האָט גערעכענט אויסברענגען א גוט שטיקעל סחורה און האָט ניט געפונען קיין בעלנים..."

— און דו ועסט גלויבען, האָט מיין חבר געענדיגט מיט א טרוקענעם שמייכעלע, עס האָט מיר די מעשה פערדראָסען. ס'טייטש? א י ך האָב אויף דיר רחמנות, א י ך בין אזא גוטער און ד ו זינגסט!...

6.

הנאה געהאַט.

חיים בער איז א איד א נגיד, געהט אַנגעטהאָן ווי א נגיד, און אָרימע לייט, וואָס שטעהען אויף די גאסען, שטעלען

איהם שטענדיג אב, יעדער אויף זיין נוסח.

חיים בער קען זיי שוין אלע מיט זייערע מומים, מיט זייערע מינעס, מיט זייערע קללות. ער האט זיי פיינד, ווי דעם טוידט, זיי עקלען איהם אלע, אלע. אפילו דער איד, וואס האט קיין ברעקעל פום ניט, וואס שארט זיך נאר אויף די זייטען; אפילו דער איד מיט דער ווילד־אויסגעדרעהטער האנד; אפילו דער בלינדער, וואס בעט די נדבה ווי אן אויטאמאט, אפילו דאס קליינע אינגעלע, וואס שרייט אין פלוג אזוי קלינגענדיג שעהן:

— ר' איד, א געזונד אין אייך, שענקט א קאפיקע — איך וויל עסען...

אלע, אלע עקלען איהם.

אמאל גיט ער זיי אפילו א קאפיקע, אמאל א פיערער (רעשט נעמען פון זיי איבעלט ער זיך), אבער ניט פון רחמנות וועגען, ניט ווייל עס האט איהם געריהרט. נאר אזוי — אפטשעפען זיך, אפשר וועלען זיי דעם אנדער מאל ניט בעטען. און געבען די נדבה, גיעט ער פארזיכטיג, זיין האנד זאל זיך ניט אנריהרען אן דעם בעטלער, און צוליעב דער דאזיגער פארזיכטיגקייט, פאלט דאס רוב די מטבע אראב אויף דר'ערד און דער בעטלער זוכט זי, ווער ווייס, וואו ער געפינט זי, — אמאל אין רינשטאק.

נאר חיים בער איז דאמאלס שוין ווייט, און ער מורמעלט:

— געהט צום טייוועל!

און נאך יעדער נדבה געבען פיהלט ער זיך, ווי ער האט א מיאוס'ע זאך אבגעטהאן און שפייט אוים.

נאר מעהר פון אלע ארימע לייט האט ער פיינד די אידערנע, וואס שטעהט ביי דער רייכער רעסטאראציע. אין פלוג א שעהנע אידענע פון א יאהר פונפציג, געהט געקליידעט נישקשה'דיג, כמעט בעלי־בתיש, אין נאך גאר ניט קיין שלעכטער

פאטשיילע. בעט א נדבה, דאכט זיך, גאר בנעימות'דיג, מיט א ניגון'דעל, מיט א צובראכענקייט:

— שענקט, ר' איד, א נדבה, האט רחמנות...

און אט דער אידענע — ער ווייסט ניט פאר וואס — האט ער בעזונדערס פיינד, און אנשטאט צו געבען איהר ווען א נדבה, ענטפערט ער איהר שטענדיג מיט א מארנעם האס:

— געהט, געהט! לאזט צו רוה...

דער דאזיגער אידענע האט ער קיינמאל קיין נדבה גענעבען... וואס האט ער צו איהר? איין גאט וויים!...

און די דאזיגע אידענע, צי זי דערקענט איהם, צי זי מאכט זיך ניט דערקענען, בעט שטענדיג, ווען זי זעהט איהם דורכגעהן:

— שענקט, ר' איד, א נדבה, האט רחמנות!...

נאר ער גיעט איהר קיינמאל ניט... קיינמאל ניט!..

איינמאל איז געווען א גרויסער פראסט, חיים בער, אנגעטהאן אין דעם גרויסעןווארעמען פוטער, איז געגאנגען אין גאס, די ארימע לייט, וואס זיינען צוליעב דעם פראסט ווענינער געווען, האט ער ניט בעמערקט, צי אפשר האבען זיי איהם פאר קעלט ניט בעמערקט. געגאנגען איז ער גיך, ניט ווי זיין שטייגער, און צוקומענדיג צו דער רעסטאראציע, וואו די אידענע איז געשטאנען, האט ער דעם טריט נאך פערגרעסערט.

הינטער זיך האט ער דערהערט א זיפץ און נאכדעם עפעס ווערטער און נאכדעם ווידער א זיפץ. ער האט זיך אינסטינקטיוו אומגעקוקט און האט דערזעהן נעבען זיך די אידענע, זי איז איהם נאכגעלאפען און געשריען:

— גזלנים! שענקט א נדבה.

ער האט זיך אבגעשטעלט.

קענען איהם איז געשטאנען די אידענע און האט געיאמערט הויך און די טרערען האבען געפרוירען אונטער די אויגען.

— שא, וואס וויינט איהר?... וויינט ניט — האט חיים בער ווי אין כעס גע'מוסר'ט.

און ער האט זיך גענומען גראבלען אין טאש, אבקנעפלענ־דיג דעם פוטער און סורדוט...

ער האט פון דארט ארויסגענומען א זילבערנע מטבע און האט איהר אריינגעלעגט גלייך אין האנד, און נאך אמאל גע־זאגט:

— וויינט ניט, וויינט ניט!

און האט עפעס געווארט.

נאר די אידענע, ניט נתפעל ווערענדיג פון דער זילבערנער מטבע, האט געוויינט הויך און העכער, און ניט בעקומענדיג קיין ברכה פון איהר, ווי ער איז געוואהנט פון די איבריגע ארוי־מע־לייט, איז חיים בער אוועק ווייטער.

גראבלענדיג זיך אין טאש אבגעשפילעוועטערהייד, איז איהם קאלט געווארען. אויך האט זיך איהם געדאכט, אז ער האט די שפיץ פינגער פון האנד אבגעפרוירען, נאר ער איז ניט ביין געווען, און עס האט איהם ניט געעקעלט. דאס ערשטע מאל האט חיים בער געפיהלט נאך א נדבה אזא גוט געפיהל.

— א קלייניגקייט, אזא פראסט! — האט ער געטראכט און דאס ערשטע מאל האט חיים בער פון א נדבה א הנאה גע־האט...

7.

געשלאסען א געשעפט.

אויף מארגען נאך פסח.

לייזער שטעהט ביי זיין קליין שטיבעל און קוקט אין דער וועלט אריין. זיין קוק איז א דערשראקענער, א פערצווייפעלטער. די ליעבע זון, וואס שיט מיט שטראהלען פון דער פולער האנד, ווירקט ניט אויף איהם. פערקעהרט, דער שעהנער ליכטיגער טאג רייצט איהם, לאכט פון איהם, מאכט חוזק פון זיין בלאסען

איינגעשרומפּענעם פּנים, פון זיין קליין בערדיל, וואָס האָט שוין צו פיערציג יאָהר פיעלע ווייסע האָר, און דער הויפּט פון זיין סורדוט, וואָס איז כלומר'שט דער יום־טוב'דיגער און האָט סך הכל מיט צוויי לאַטעס און מיט איין ריס ווענינער, ווי דער וואָכענדיגער....

היינט, ווי וואָלט נאָך די זון געלאַכט, ווען זי וואָלט גע־וואוסט, וואָס ביי איהם „טהוט זיך" אין שטיבעל, אין קעשענע... און אפשר וואָלט זי גאָר קיין הארץ ניט האָבען דאָן צו לאַכען. זי וואָלט זיך פאַר שרעק אודאי בעהאַלטען, און זי וואָלט דערמיט טאַקי איהם א טובה געטהאָן. זי וואָלט איהם ניט אזוי געשטאָכען מיט איהרע שטראַהלען, זי וואָלט איהם ניט אזוי געוועקט צום לעבען, ווען איהם איז געקומען ממש זיך אויס־צוציהען אין גאַס און שטאַרבען.

עס איז אבער גריננ צו ריידען — אויסצוציהען זיך אין גאַס און שטאַרבען. קיין שלעכטע זאַך וואָלט דאָס אפילו ניט גע־ווען — א סוף — אן עק, וויפיעל איז דער שיעור צו מוטשען זיך! אבער וואָס טהוט מען מיט'ן ווייב און קינדער! אויסצי־הען זיך אין גאַס מיט 7 פּאַרשוין, צווישען וועלכע עס געפינען זיך א פּאָר עופעלעך איז עפּעס אביסעל צו שרייענדיג, ווער ווייסט וואָס פאַר א רעש עס וואָלט געוואָרען אויפ'ן הימעל פון אזא מעשה, און אפשר אויף דער ערד אויך...

וואָס־זשע טהוט מען אבער פּאַרט? אויף היינט אפילו איז נאָך געבליעבען פון פּסח עטליכע מצות, אביסעל מצה־פּאַר־פעל און אביסעל בולבע. אין דער פריה נאָך האָט ער געהערט, ווי זיין גרונע האָט זיך גע'חשבונ'ט און בעשלאָסען צו קאָכען א טעפּעל בולבע און פערזופּען מיט מצה פאַרפיל. שלעכט איז דאָס אפילו ניט, כמעט א יום־טוב'דיגער „וואַרעמס", אבער דאָס איז דאָך נאָר אויף היינט. וואָס וועט ער אבער טהאָן מאָרגען?

די קשיה איז א הארבע, א שווערע און איהר שפּיץ איז מיט נאָדלען אונגעשטעקט און די נאָדלען שטעכען אין הארץ, אין

קאפ און אין אלע גליעדער. באלד אבער ווערט זי נאך הארבער, נאך שווערער, נאך שטעכענדיגער: וואס וועט ער טהאן איבער מארגען און וואס וועט ער טהאן א גאנצען זומער, דעם לאנגען גרויסען זומער, אז קיין ארבייט קען ער ניט, קיין קראם האט ער ניט און האנדלען איז ניטא מיט וואס און זומער איז ניטא וואס צו האנדלען — טויט!.

און לייזער ווערט ניט אויף געלעכטער אין כעס און ברומט:

— א, ניט גערבאכט זאל ער ווערען, דער זומער!...

און יענקיל-חנן דער מלמד איז אויך ניט אין א בעזונדערע גוטער שטימונג. די ווארימקייט איז אפילו צו זיין הוסט א שטי־קעל רפואה, אין א ווארעמען טאג הוסט זיך לייכטער, און דער עצם הוסט איז א ווייכער, אזש אין דעם הוסטען אליין שטעקט א שטיקעל תענוג, פון דעסטוועגען איז פארט ניט גוט, מיט'ן הוסט אליין קען מען ניט לעבען, מען מוז האבען דערצו א קנע־לונג, און זומער בעקומען א קנעלונג איז נאך שווערער ווי ווינ־טער צו בעקומען די ליחה.

נאר יענקיל-חנן איז א איד א בריה. ניט אומזיסט לעבט ער שוין 50 יאהר אויף דער וועלט און הוסט שוין 35 יאהר,— און ער לאזט זיך ארוים אין גאס זוכען „קינדער".

און זוכענדיג, קומט ער צו צו לייזערן. א גליקליכע אידעע פליהט איהם דורך אין קאפ. סטייטש! לייזער האט דאך א אינ־געל, א חומש'ניק. ער וועט צו איהם צושטעהן, ער זאל איהם דאס אינגעל אוועקגעבען. ער מוז איהם אוועקגעבען. פאר גליק גיעט ער א פאר מאל א הוסט און געהט צו גלייך צו זיין קינפ־טיגען שפייזער, צו זיין „בעל הבית", צו לייזער'ן, און נאכ'ן „גוט מארגען" פרעגט ער:

— ווי געפעלט אייך היינטיגער טאג?

— ניט קיין מאוס'ער טאג! — ענטפערט לייזער.

— דוקא א שעהנער טאג! — לויבט יענקעל חנן.

ער ווערט שטיל, גיעט איידעל א הוסט, מאכט גאר אן אנ־דער מינע און שטעהט צו גלייך צו דער זאך.

— וואס הערט זיך מיט אייער „בחור׳ל״? האט ער שוין א מלמד?

— האבען האט ער... — ענטפערט לייזער און וויל שטאלץ זיין — נאר איך בין עפעס ניט צופריעדען.

— הייסט עס, האט ער דאך ניט — וועהט יענקיל מלא שמחה.

— אזוי ווי ניט! — איז זיך שוין לייזער האלב מודה.

— היינט וואס־זשע זוארט איהר? — ווערט שוין יענקיל חנן אין גאנצען פרעהליך, די האפנונג צו בעקומען דעם תלמיד איז שוין כמעט ווי ערפילט. און ער הוסט זיך שוין פערנאנדער, ווי געהעריג איז, ווי עס פאסט פאר א מלמד, וואס האט שוין באלד זיין חדר פאר פול.

ער פערגעסט דעם מקח, וויפיעל קינדער האלט ער אין חדר און ווי איז זיין שיטה אין לערנען. יענקיל־חנן ענטפערט אזוי, אז לייזער איז אין גאנצען צופריעדען, און נאך א קורצען ישוב־הדעת זאגט ער ארויס מיט א ברייטקייט:

— מילא, ער וועט געהן צו אייך!

— און איהר וועט זיין צופריעדען! — פערזיכערט יענ־קיל חנן און וויינט שיעור ניט פאר שמחה...

און אז דער מלמד געהט א גליקליכער אוועק, ווערט לייזער אויך רוהיגער און האלב שמייכלענדיג, האלב וויינענדיג ברומט ער ארויס:

— געשלאסען א געשעפט...

8

אלע טאג.

איינגענטליך האט די „פאסט“ אין דעם קליין־שטעדטעלע געקענט זיך בעגעהען גאר אן א בריעפטרעגער, און דאס געלד וואלט בעסער צו ניץ געקומען אויף א גרעסערע שטוב פאר דער קאנטאר. די זאך איז גאר פראסט. די איינוואהער פון שטעדטעל, וואס האבען געפיהרט א קארעספאנדענץ פלעגען זיך ניט קענען דערווארטען ביז דער בריעף־טרעגער וועט זיי דעם בריעף בריינגען אין שטוב אריין, און אלע אין דער פריה, ווען די פאסט פלעגט נאר אנקומען, פלעגט שוין דער בריעפטרעגער געפינען אין קאנטאר א פאר מנינים אידען, ווייבער און קינדער אפילו, וואס האבען מיט גרוים אונגעדולד געווארט, ביז וואנען ער וועט עפענען דעם זאק, וואו עס ליגען די בריעף.

און חיענע, א יונג ווייבעל מיט א בלאס, דערשראקען פנים, פלעגט קומען נאך מיט א האלבע שעה פריהער, איידער די פאסט פלעגט אנקומען. זי פלעגט מורא האבען, טאמער וועט זי פערשפעטיגען און איהר זאל ניט אויסקומען צו ווארטען ביז צוויי א זייגער ביי טאג, ווען דער בריעפטרעגער, סטעפקע, טראגט ערשט די בריעף פונאנדער.

אויסער דער מורא צו פערשפעטיגען, האט זי גלאט א ווילדען חשק געהאט צו בעקומען דעם בריעף פאר אלעמען אין די אויגען, — זאלען אלע הערען, ווי דער בריעפטרעגער רופט הויך אוים: חיענע עווענציק! — און זאל מען ניט מיינען, אז איהר מאן, חיים, האט שוין טאקי אין אמעריקא א דייטשקע געקראגען און האט זי, חיענע, שוין גאר אוועקגעווארפען.

וואס איז? זי האט דאך אמאל שוין בעקומען פון איהם צוויי בריעף, איינעם מיט געלד און דעם צווייטען מיט גוטע ווערטער — נישקשה, עס וועט נאך איהר אנקומען א בריעף, און שונאים וועלען נאך צופוקעט ווערען...

ווי אויף צו להכעיס אבער וויל איהר דער בריעפטרעגער קיין בריעף ניט אבגעבען, און א פערביטערטע, א צוקלעמטע געהט זי אוועק אלע טאג פון פאסט.

— רבונו של עולם! — טראכט זי מיט א פערבלוטיגט הארץ — אזוי פיעל בריעף איז היינט אנגעקומען, אפשר פיער־ציג! — ניט שווין דען איז פאר מיר דארטען קיין בריעף ניט געלעגען?...

און איהר דאכט זיך, אז סטעפקע איז א טריפה׳נער ערל, אז ער האט מיט א כיון איהר בריעף, פאהרענדיג, ארויסגע־ווארפען אויפ׳ן פעלד. וואס ארט עס איהם? אורזאכען צו חושד זיין איהם זיינען דא גענוג:

אפט, אז זי פרעגט איהם: „יעסט פיסמא"? ענטפערט ער איהר מיט א שמייכעל: „פישעטסיא" — און דאס שמייכע־לע איז חיענען גאר ניט געפעלען. אויסערדעם, וואס דער ארו־מיגער עולם לאכט צופריעדען, און זי ווערט רויט פאר חרפה, ווערט נאך אבער גרעסער איהר שרעק, אז סטעפקע וויל איהר איהרע בריעף ניט אבגעבען.

און דאך געהט זי אלע טאג אויף פאסט און האט נאך די האפנונג ניט פערלארען.

אמת טאקי, ניט גרינג קומט עס איהר אן. יעדעס מאל ארייננגעהן אין פאסט האט זי שפיכות דמים. די איבעריגע ווייבער, וואס האבען מאנען אין אמעריקא, קוקען אויף איהר מיט פעראכטונג. אויך מיר איין „אמעריקאנטע"! — ניט געהן אבער קען זי ניט — זי האט קיין כח ניט צו ווארטען ביז צוויי א זייגער. דא אין פאסט האט זי חאטש אן ענטפער: „ניעט" אדער „פישעטסיא", שפעטער ביי טאג, וועט זי דאס אויך ניט הערען, דעם בריעפטרעגער וועט זי אפילו ניט אנזעהן.

אט רופט אוים דער בריעפטרעגער: חאשע דובענציק — חיענען גיט א קלאפ אין הארצען, און עס רייסט זיך ווי אינע־ווייניג עפעס אב — איהר קלינגט אב, אז דאס האט מען אוים־

גערופען חיענע עווענציק — „יאַ זדיעס“!... הייבט זי אַן צו שרייען, ווי משוגע. דער עולם לאַכט. דער בריעפטרעגער שמייכעלט און זאָגט:

— ניע טעביע, גאַלובושקאַ; טיעביע יעשצע פּישעטסיאַ...

און דעם בריעף גיט ער אָב ראַשע רובענציק — אַ יונג ווייבעל מיט בליהענדע באַקען, וואָס דער מאַן שיקט איהר אַלע וואָך אַ בריעף פון אַמעריקאַ, און אַלע חודש אַ 25־ער...

חיענע ווערט אין אַזעלכע מינוטען ווי צוטומעלט און קוקט מיט זשעדנע בליקען אויף ראַשען, וועלכע עפענט אויף דעם בריעף אויף פּאַסט טאַקי און הויבט איהם אָן שוין צו לייענען. חיענע רוקט אריין אין בריעף איהרע אויגען, ווי אַ הונגעריגער אין אַ שיסעל געקעכטס, ווען אַ צווייטער עסט... ראַשע רוקט זיך אָב מיט פעראַכטונג און פערשטעלט דעם בריעף. חיענע זוכט עפּעס אַ בעהאַלטענע טהיר, וואו זי זאָל קענען ארויס, אַז קיינער זאָל זי ניט בעמערקען, און פאַר צוטומלונג ווענדט זי זיך צו ראַשען און פרעגט מיט הכנעה:

— וואָס שרייבט אייך אייערער?...

ראַשע ענטפערט ניט און לייענט ווייטער און חיענעס האַרץ בלוטיגט זיך...

און דאָך געהט זי אַלע טאָג אויף פּאָסט... אַלע טאָג... עגד־ליך וועט זי איהר בריעף בעקומען... זי שרייבט זיך...

9.

דער מאַלער.

ער איז פאַרבייגעגאַנגען אַ גרויס־אַלט־הויז אין אַ לאַנגער, אָרימער, רווישענדער גאַס. ביי אַ טהיר פון אַ וואָהנונג אין דער נידער איז געשטאַנען אַ יונגע, אָרימע פרוי מיט אַ קינד אויף די הענד, און ביידע, די מוטער מיט דעם קינד, האָבען געקוקט

ערגיץ ווייט, ווייט, איבער די הויכע הייזער, איבער די קוימענס פון פאבריקען, איבער דעם גדיכטען שווארצען רויך, וואס האט פון די קוימענס זיך געטראגען...

און אין ביידענס בליקען האט זיך אויסגערוקט א שטום געבעט: גוואלד, נעהם אונז צו אהין, אהין, דא איז אונזער שווער, מיר ווערען דא דערשטיקט אהן לופט, אהן ליכט...

און אין די בליקען איז אזוי פיעל טרויער געלעגען, אזוי פיעל צער און בענקען, אז דעם מאלער'ס הארץ האט זיך אנגע־נאסען מיט ימים ווייכע געפיהלען.

— דאס איז דער עלענד אליין! — האט ער אין געדאנק גערעדט — ווי שעהן און ערהאבען, ווי ריהרענד דאס בילד איז!... גאט מיינער...

ער איז בעגייסטערט געווארען. ער האט נאך אמאל אויפ'ן לעבענדיגען בילד א בליק געטהאן און האט די זעלבע בליקען בעמערקט, דעם זעלבען טרויער, דאס זעלבע בעטען זיך: אהין, אהין! און ווי געטריבען פון א געהיימע קראפט, איז ער אהיים אוועקגעלאפען.

— איך וועל בעשאפען אזא בילד! — האט ער הויך אויס־געשריען, אריינקומענדיג אין זיין ארבייט־צימער.

און דריי טעג איז ער ווי צום לייוואנט צוגעשמידט גע־ווען, דריי טעג האט ער ניט געגעסען, ניט געטרונקען, קיינעם ניט געזעהען, ער האט געוואלט בעשאפען פונקט אזא בילד, ווי ער האט אין דער ארימער רווישענדער גאס געזעהען.

און עס איז איהם געלונגען!

אז עס איז פערטיג געווארען, האט ער דערויף געקוקט מיט אינוועניגסטער שמחה, ער איז גליקליך געווען, זיינע אויגען האבען געשטראהלט, ער האט, דאכט זיך, ניט קיין בילד, נאר דאס גליק פאר זיך בעשאפען.

ער האט דאס בילד „עלענד" א נאמען געגעבען און האט עס אויף אן אויסשטעלונג אוועקגעשיקט.

די קריטיקער האָבען דאָס בילד בעמערקט, מען האָט עס בעוואונדערט, דאָס פּובליקום האָט זיך ענטציקט. א מבין און א רייכער דאָצו האָט עס פאַר א סך געלד אָבגעקויפט.

— איהר זענט אונשטערבליך! — האָט איהם אויף מאָר־גען א בעריהמטער קריטיקער געזאָגט — אייער בילד וועט אייביג לעבען!

און דער מאַלער איז ווי בעטרונקען פאַר גליק געוועזן: ער האָט אַן אייביגעס בילד בעשאַפען...

אַז ער האָט זיך אָבער פון ערשטען גליק אביסעל אויסגע־ניכטערט, האָט איהם א גיפטיגער געדאַנק אָנגעהויבען צו גאַסט צו קומען.

— וואו איז די אָרימע פרוי מיט'ן קינד?

שפּעטער אביסעל איז דער געדאַנק נאָך גיפטיגער געוואָ־רען:

— דאָס בילד אויפ'ן לייוואַנט איז אונשטערבליך — וואו איז אָבער דאָס לעבענדיגע בילד דאָרט אין דער אָרימער גאַס...

און דער געדאַנק איז אַלץ גיפטיגער און גיפטיגער געוואָ־רען, ער האָט איהם רוהען ניט געלאָזט, ער האָט איהם שלאָפען ניט געלאָזט...

און איינמאָל האָט איהם א ציה געטהאָן אהין אין יענער גאַס זעהען די אָרימע פרוי.

נאָר — אוי־וועה! די אָרימע פרוי, וואָס האָט אזוי שעהן געקוקט אין דער ווייט, מיט איהר אָרים, קליין קינד, איז שוין מעהר דאָרטען ניט געווען.

— וואו איז זי? וואו איז זי? — האָט ער פערצווייפעלט נאָכגעפרעגט וועגען איהר.

ווער ווייסט? — האָט מען איהם קאַלט געענטפערט.

— חאַ־חאַ־חאַ! — האָט ער קומענדיג אהיים זיך ווילד פערנאַנדערגעלאַכט — דאָס טויטע בילד אויפ'ן לייוואַנט וועט אייביג לעבען און זי אַליין, מיט'ן האַרץ, מיט געפיהלען איז

פערשוואונדענע געווארען, קיינער ווייסט פון איהר גענביין אפילו ניט, קיינער וועט אפילו איהר נאמען ניט וויסען... חא־חא־חא !..

10.

דער סטאטיסטיק.

דער הער ציפרין, א מענש אין די מיטעלע יאהרען, מיט א נאז, וואס זעהט אויס, ווי א 1, מיט אויגען, וואס זעהען אויס ווי צוויי נולען, בעשעפטיגט זיך ספּעציעל מיט סטאטיסטיק.

ער קוקט אויף דער וועלט נאר פון סטאטיסטישען שטאנד־פונקט. מענשען אין און פאר זיך עקזיסטירען ניט פאר איהם. זיי דיענען איהם נאר אלס מאטעריאל פאר סטאטיסטיק. אפילו פרויען, דער שעהנער מין פון דער מענשהייט, וואס האבען אזוי ניט ליעב דאס חשבון'ען, — אפילו זיי זיינען פאר איהם אויך נאר געצייג צו זיין סטאטיסטישער קונסט: וויפיעל נקבות ווע־רען געבוירען אויף יעדע הונדערט זכרים, — און אויב די סטא־טיסטיק קומט אויס מיט דריי פרויען ווייניגער פרעהט ער זיך זעהר, אמת ניט פון שנאה צו די פרויען, ער קען צו זיי קיין שנאה ניט האבען, ווייל ער קאן זיי גאר ניט, נאר פון דער חכמה אליין, פון דעם קונצשטיק, וואס אין אזא מין סטאטיסטיק שטעקט, און פון די נוצען, וואס די וועלט קאן דערפון האבען... זאנסט בעציהט ער זיך צו זיין מיסיאן אונפּארטייאיש : די פרעהליכע חתונה בעטראכט ער און נאטירט אין זיין ביכעל, ווי די טרויריגע לויה; מיט א שטענדיג גלייכער, זעהר אן ערנסטער מינע, פערשרייבט ער : „פארגעקומען 273 חתונות, געשטארבען 962, געבוירען 319".

„אויף 300 מענשען, וואס שלאפען אין בעטלעך, געפינען זיך 90, וואס בלאנזשען אין די גאסען, נעבטיגען אונטער'ן הי־מעל; פון 2000, וואס זיינען קראנק געווארען אויף טיפוס, זיי־

נען געשטאָרבען 700. פון 12 טויזענד גאַסען־פּרויען, זיינען דאָ 8 טויזענד, וואָס בעגעהען די זינד אויס נויט".

מיט איין וואָרט, אַלעס איז ביי איהם אויסגעצעהלט. אַ זאַך, וואָס האָט ניט קיין בעוואוסטע ציפער, בעאונרוהיגט איהם. איהם דאַכט זיך, אַז אויב די צאָהל וועט ניט גענוי אויסגעפאַרשט ווערען, קאַן דערפון די גאַנצע וועלט ליידען. און ער טאָר דאָס ניט דערלאָזען — און ער נעהמט זיך צו צעהלען.

אָט געהט ער אין גאַס. עס וואָלט געווען אַ יושר צו מאַכען אַ סטאַטיסטיק, וויפיעל פרויען געהען מיט די מענער, וויפיעל אָהן די מענער... וויפיעל פּאָר אַ טאָג לייזט די אידענע מיט די ביליגע גאַשעריי, וואָס זיצט אויפ'ן שפּיץ טראָטואָר. וויפיעל קאַטוילען, פאַרבייגעהענדיג דעם גרויסען קאַסטיאָל, נעהמען אראָב דאָס היטעל און צלם'ען זיך, און וויפיעל מאַכען זיך ניט זעהענדיג, ווי עס וואָלט געשטאַנען סתם אַ הויז, וואו קיינער וואָהנט ניט...

דערווייל אָבער געהט ער דורך די בריק, וואו עס שטעהט אַ בעטלער מיט צוויי הילצערנע פיס. דער בעטלער, דערזעהענדיג ה' ציפּרינען און ניט וויסענדיג, אַז ער איז אַ סטאַטיסטיקער, מאַכט אַ וויינענדיגע מינע און שטרעקט אויס זיין האַנד מיט דעם היטעל.

ציפּרין געהט פאַראיבער, מיט אַמאָל לויפט איהם דורך עפּעס אין קאָפּ.

עס האָט איהם בעהערשט גלייך אַ סטאַטיסטישע אידעע:

ער וועט שטעהן און קוקען, וויפיעל געבען יאָ און וויפיעל געבען ניט קיין נדבה.

ער ווערט סטאַטיסטיש בעגייסטערט, וואָס דאָס דריקט זיך אויס ניט אין אַ שמייכעל, נאָר פערקעהרט אין זעהר אַ שטרענגער מינע, ווי עס פּאַסט פאַר אַזאַ וויכטיגע אַרבייט, וואָס ער נעהמט איצט פאַר.

עס געהט איינער פאַרביי. דער בעטלער שטעלט אָן זיין

ווייגענדיג פּנים, שטרעקט אויס די האנד מיט'ן היטעל. עס ווירקט אבער ניט — יענער געהט פארביי, ווי ניט איהם מיינט מען גאָר.

— 1 — ניט! צעהלט ציפּרין אין געדאנק און נעהמט זיך ווידער נאָכצוקוקען.

ער צעהלט אַז ביז 9 — קיינער גיט ניט. ציפּרין איז זעהר צופריעדען: ער וועט דערפון מאכען גאנצע קאָמבינאציעס...

ענדליך געהט פאַראיבער א פרוי; זי שטעקט אריין די האנד אין קליידעל־טאַש, נעהמט ארויס פון דארט עפּעס א מטבע און ווארפט עס אריין דעם בעטלער אין היטעל.

— פון צעהן גיט איינע! — ציפּרין האפּט געשווינד ארויס דאס נאָטיץ־ביכעל פון טאַש און וויל עס פערנאָטירען: נאָר באלד פאלט איהם איין א מעהר גליקליכע סטאַטיסטישע אי־דעע:

— ווער גיט מעהר: פרויען, צי מענער? — ער בלייבט שטעהן נאָך א לענגערע צייט און די סטאַטיסטיק קומט ענדליך אויס אזוי:

פון 100 דורכגעהענדע געבען א נדבה דעם הינקענדיגען בעטלער 7; פון די 7 זיינען 6 פרויען און 1 מאנסביל.

ער פערנאָטירט עס און וויל שוין, א גליקליכער, אוועק־געהן. עס איז ווירקליך זעהר א בעלעהרענדע סטאַטיסטיק. ער האפט, אז ווען ער וועט זי פערעפענטליכען, קאָן ער קונה שם זיין און אפשר נאָך בעריהמט ווערען.

פאר גרויס גליק בעשליעסט ער צו געבען דעם בעטלער א נדבה. זאל עס ניט הייסען, אז ער האט עקספּלאָאטירט, אויס־גענוצט א בעטלער.

ער לאָזט זיך געהן צום בעטלער.

פּלוצים האלט איהם עפּעס אָב: ער הויבט אַן צו קלערען.

— אמת, איך בין נאָר א סטאַטיסטיקער, אבער אין רעכ־נונג וועל איך דאָך געהן אלס מענש. אלזא וועט שוין די סטאַ־

טיסטיק אנדערש אויסקומען. נעמליך: אויף יעדע 101 מענשען גיבען א נדבה דעם בעטלער 8: זעקס נקבות און שוין צוויי מאנסבילען.

איהם ווערט עס קשה:

— וואס הייסט? איך וואלט דאך איהם אזוי, ווען ניט אלס דאנק פאר דעם נוץ, וואס איך האב פון איהם, קיין נדבה ניט געגעבען, דארף איך דאך אליין אין רעכנונג ניט געהן.

— ניין! — חאפט ער זיך צוריק — ווי באלד איך גיב, נישט קוקענדיג וועלכע סבה מיין געבען האט ארויסגערופען, דארף אויך מיין נדבה אריינגעהן אין די סטאטיסטיק ווארום — ערקלערט ער זיך ווייטער — ווען מען זאל נעהמען קוקען אויף אורזאכען אליין, קאן דאך געמאלט זיין, אז די אלע, וואס האבען די נדבות געגעבען, האבען דאס אויך געטהאן צו־ליעב פערשיעדענע סבות. די וויסענשאפט אבער רעכענט זיך ניט מיט אורזאכען, נאר מיט פאקטישע מעשים...

די לעצטע סברה לעגט זיך איהם אויפ'ן שכל, און ער וויל שוין דעם בעטלער געבען א נדבה. ער דערשרעקט זיך אבער:

— אלענפאלס איז נאך ביי מיר ניט קלאר, צי איך דארף אריינגעהן אין דעם חשבון, צי ניט. מיט מיין נדבה קאן איך אויף אזא אופן קאליע מאכען די סטאטיסטיק. איך טאר ניט געבען! — האט ער שוין פעסט בעשלאסען.

און אומזיסט האט דער בעטלער מיט די הילצערנע פיס און דעם וויינענדיגען פנים געהאלטען אנגעגרייט זיין היטעל: קיין נדבה האט ער ניט בעקומען. ציפרינגען האט אפילו פערדראסען, וואס איהם קומט אוים אויסצונוצען א קאליקען בעטלער, דער־פאר אבער, האט ער זיך געטרייסט, וועט די סטאטיסטיק זיין קלאר...

11.

דאס שליחות.

דערווירטה פון גרויסען מאנופאקטור מאגאזין, רייכמאן, א הויכער דיקער איד, איז געשטאנען ביי דער קאסע און האט מיט גרויסער כונה געצעהלט פאפיערענע געלד; אז ער איז מיט'ן צעהלען פערטיג געווארען, האט ער געווארפען זיינע בליקען איבער'ן מאגאזין, ווי ער וואלט עמיצען געזוכט, און האט עגדליך א געשריי געטהאן:

—יוסף! — עס איז גלייך אונטערגעשפרונגען א יונג־בחור'ל פון א יאהר אכטצעהן־נײנצעהן, האט זיך אוועקגעשטעלט קעגען פרינציפאל און קוקענדיג איהם טיעף אין די אויגען אריין, האט ער ערווארטעט זיין בעפעהל.

— אט דא האסטו פינף הונדערט רובעל; נעם און טראג עס אוועק גרינפעלד'ן; ווייסט וואו?

— איך ווייס... גרינפעלד! איך ווייס. ראג דלוגא 17, כ'ווייס, גרינפעלד... פון קליידער... כ'ווייס!...

נאכ'ן ענטפער פון יונגען בחור האט דער הער רייכמאן פערשטאנען, אז ער איז איבערראשט פון אזא שליחות. ער האט שטאלץ געשמייכעלט און געזאגט:

— שוין טראג עס אוועק, נאר ענטלויף דער מיט נישט קיין אמעריקא! א קשיא אויף היינטיגע יונגאטשעס...

— איך וועל אין אמעריקא נישט לויפען, וואס פעהלט מיר ביי אייך?...

אויסרעדענדיג מיט'ן פרינציפאל אזא לאנגע פראזע, וואס איז נישט שייך צום געשעפט, האט זיך יוסף'ן געדאכט נישט דרך־ארץ, און ער האט דאריבער, פערשעמט ווערענדיג, זיך ארויסגערוקט פון מאגאזין.

דאס געלד האט ער אריינגעלעגט אין בוזעם־טאש, די הויר־

זען־טאשען האט ער נישט געטרויט אזא פקדון און אפילו אין דער זיכערער טאש האט ער אלע ווײלע גערוקט די האנד זעהן, צי עס ליעגט, און עס האט אויסגעזעהן, אזוי ווי ער קראצט זיך.

„מען געטרויט מיר פינף הונדערט רובעל“! אט דאס איז געווען דער אקס, אויף וועלכען עס האבען זיך געדרעהט יוסף׳ס געדאנקען, טראגענדיג דאס געלד.

ער האט אין זיין לעבען „געלד־שמחות“ א סך געהאט, איין שמחה ווען נאכ׳ן דריי־יאהריגען אומזיסטען טערמין האט ער אנגעהויבען צו נעמען געלד — צעהן רובעל א מאנאט; ווייטער האט ער אמאל געהענדיג צעהן גולדען געפונען: היינטיגען ווינ־טער, חנוכה האט ער מיט א חברה „האנדעלס־אנגעשטעלטע“ אין קארטען געשפיעלט און האט געוואונען אכט גולדען, אבער יעצטיגע שמחה, נישט קוקענדיג, וואס דאס געלד איז פרעמדס, איז די גרעסטע ביי איהם. ער האט יעצט דערפיהלט אין זיך אזא קראפט, וואס ער האט קיינמאל, קיינמאל נישט געשפירט און אויף פיעל ארעמע פערבייגעהענדע האט ער געקוקט, ווי אויף קליינע ווערים: „אויך מיר נפשות! פינף הונדערט רובעל!“...

„איצטער קען איך ערשט אנהייבען וואקסען“! האט זיך צווישען זיינע געדאנקען א נייער אריין געדרעהט — איך בין שוין א מענש ווער ווייס? אפשר וויל „ער“ מיר מאכען פאר׳ן עלטסטען אנגעשטעלטען“!...

ער וועט דאס, קומענדיג ביי נאכט פון געשעפט, דערצעהלען זיין חבר חיים׳ן — זאל ער וויסען! ער בעטראכט זיך אבער, אז חיים וועט איהם נישט גלויבען. איהם מאהלט זיך שוין פאר די אויגען, ווי חיים שמייכעלט איראניש און זאגט: אפשר גאר א מיליאן וועסטו זאגען?...

און עס כאפט איהם אן א ווילדער פערלאנג ש ו י ן אריין לויפען אויף א מינוט צו חיים׳ן און ווייזען איהם — זאל ער זעהן!...

חיים, יוסף'ס חבר, זיצט שוין צוויי מאנאטען אהן א שטע־לע, זיין ווירטה האט באנקראטירט.

— „חיים"! — גיט יוסף א געשריי, ארייגלויפענדיג אויף זיין ארעמער קווארטיר, א קליין צימערל ערגעץ, — חיים, ביזט דא?

— וואס איז? — פרעגט חיים מיט א שוואכען, טרויריגען קול — האסט פאר מיר אפשר א שטעלע?

— ניין! — האקט יוסף אב, — איך האב אזוי זיך גע־וואלט דיך זעהן. פרעגען וואס דו מאכסט...

— עט, וואס זאל איך, ברודער, מאכען? נישטא קיין גרא־שען ביי לייב און זעעל, איך וויים גאר נישט וואס וועט זיין דער סוף, כאטש לעג זיך און שטאר!

יוסף קוקט אויף חיים'ן און קען נישט עפענען דאס מויל צו דערצעהלען איהם דאס פרעהליכע נייעס, און ער בעשליעסט זיך שוין ארויסצוזאגען און נישט בעריהמען זיך, נאר חיים שטעלט איהם אב:

— ברודער לעבען! האסט אפשר א זעקסעריל ביי זיך... אויף פאפיראסען... איך שטארב רויכערן...

— א גראשען נישט... — ענטפערט יוסף — א גראשען נישט!...

— זאגסט נישט קיין ליגען?

— זאל איך דאס, ברודער־לעבען, פערקרענקען, וואס איך האב ביי זיך... — שווערט יוסף מיט הארץ.

און ארויסלויפענדיג פון חיים'ען איז יוסף אומעטיג גע־ווארען און האט געמורמעלט:

— נעה זיי גליקליך, ווען יענער איז אזוי אויף צרות...

12.

דער הייליגער.

א שווערע צייט איז דאמאלס אין דער ארגאניזאציע געווען. מען האט געדארפט איבערפיהרען „ליטעראטור“ אין די ארומיגע שטעדטלעך און מען האט איינעם נאכ׳ן אנדערען ארעסטירט אויף די וואקזאלען. עס האט ניט געהאלפען קיין שום קאנספיראציע, פונקט ווי די מיאוסע זשאנדארען וואלטען אין הימעל א שר געהאט און יענער וואלט אלץ אויסגעזאגט.

נאכדעם ווי מען האט א פינף חברים ארעסטירט, האט די ארטיגע ארגאניזאציע געמאכט א פערזאמלונג צו בעטראכטען אן עצה.

עס האט זיך ארויסגעשטעלט אז דאס גאנצע אומגליק בעשטעהט אין דעם, וואס יעדער חבר גיט זיך אליין ארויס מיט זיין אויסזעהען און מיט זיין הילוך. און מען האט אריינגעטראגען א פארשלאג, אז בשעת מען פיהרט „ליטעראטור“, מוז מען מתיר מאכען און אנשטאט א בלוזע טראגען א ווייסע מאנישקע מיט א קראגען.

מען האט גלייך איינעם פון די גענאסען געשיקט אין א גאלאנטעריע־געשעפט צו קויפען א פאפירענע מאנישקע מיט א פאפירענעם קראגען און מען האט געווארפען גורל ווער עס זאל עס אנטהאן לשם קאנספיראציע.

דער גורל איז אויסגעפאלען אויף חיים „דעם אינטעליגענט“.

— אוי וועה! — האט ער אויסגעשריען, דערהערענדיג דעם פינסטערען גורל, און מיט א מינע פון א פער׳משפט׳ען, האט ער זיך גענומען אנטהאן די מאנישקע מיט׳ן קראגען.

נאטירליך איז עס ביי איהם ניט אזוי גוט געגאנגען, און דריי חברים זיינען איהם געקומען צו הילף.

נאכדעם ווי ער איז שוין געשטאנען אנגעטהאן און האט אויסגעזעהען ווי א חתן, האט דער עולם איהם בעטראכט.

— אצינד וועט מען איהם ניט ארעסטירען! — האט אייער געזאגט. ער זעהט אויס ווי א בעל־הבית׳יש בחור׳ל.

— צו מאגער זעהט ער אבער אויס, — האט א צווייטער בעמערקט. — דאס איז אויך זעהר פערדעכטיג.

— נו, דערצו איז שוין קיין מיטעל ניטא! — האט א צווייטער געענטפערט.

דער פארזיצענדער האט אבער דארויף זיך אבגערופען:

— מיר דאכט, אז עס וואלט געווען צוועקמעסיג צו האבען אין דער ארגאניזאציע א מיטגליעד, וואס זאל אין גאנצען אויסזעהען ווי א בורזשוי. מיט אזא וואלט שוין קיין דורכפאל ביים איבערפיהרען ליטעראטור ניט געשעהן.

— וואר־זשע נעהמט מען א בורזשוי צווישען אונז? — האט אייגער טיעפזיניג געפרעגט.

און א צווייטער האט איבערגעשלאגען:

— וואס הייסט, וואו נעהמט מען? און אז דו וועסט יא נעהמען, וואס טויג אונז א בורזשוי? ווי קען מען א בורזשוי אנטרויען קאנספיראציע?

דאן האט דער פארזיצענדער ערקלערט:

— מען מיינט ניט, נאטירליך, קיין בורזשוי ממש. מען דארף נאר האבען אזא, וואס זעהט אויס ווי א בורזשוי. ער דארף אבער, נאטירליך זיין אונזערער א טרייער פארטיימאן. אזוי ווי אבער ביי אונז זיינען קיין בורזשויען ניטא, דארף מען אזא מין זעהן אויסארבייטען, פראדוצירען, הייסט עס.

די איבעריגע מיטגליעדער האבען דעם פארזיצענדען ערשטוינט אנגעקוקט.

— וואס הייסט?

דער פארזיצענדער האט ערקלעהרט:

די זאך איז איינפאך. מיר מוזען האבען אזא מיטגליעד

אין אונזער אָרגאַניזאַציע, וואָס זאָל קענען פראַנק און פריי אַרומפּאָהרען איבער די באַהנען, זיך געפינען אויף פערשיעדענע וואָקזאַלען און זאָל האָבען אַ מאָום אויסזעהן, דאָס הייסט אַן אויסזעהן פון אַ קאָמי־וואָיאַזשאָר...

— פוי! — האָבען די מיטגליעדער אויסגעשפּיגען.

— פוי היינט, פוי מאָרגען! מען מוז! אַנדערש קען מען ניט טראַנספּאָרטירען קיין ליטעראַטור. די פראַגע איז אָבער, ווי אַזוי ערציהט מען אַזאַ מין נפש? אום אויסצוזעהן ווי אַ קאָמיוואָיאַזשאָר דאַרף מען האָבען אַן אָבגעגעסענעם פּנים, דערצו פאָדערט זיך עסען אַלע טאָג אַ גוטען מיטאָג. הייסט פרעגט זיך, צי וועט זיך געפינען צווישען אונז אַזאַ מאוסע בריה וואָס וועט זיך ערלויבען, אין דער צייט ווען ארבייטער הונגערן און לעבען אין דחקות, זיך אַנטהאָן וואוילטאָג, כדי צו בעקומען אַ פּאָר שעהנע באַקען.

— געוואלד ניט!... — האָבען אַלע ווי איינער אויסגעשאָסען.

— און דערצו — האָט דער פּאָרזיצענדער פאָרטגעזעצט — פאָדערט זיך נאָך צו רויכערן אַ גוטען סיגאַר, שטעהען אין אַ ליכטיגען רייכען צימער אין אַ האָטעל. געפינענדיג זיך אויפ'ן וואָקזאַל, מוז מען שטענדיג זיצען אין ערשטען קלאַס צווישען גראַבע, אָבגעגעסענע בורזשויען...

— אוי, ווי עקעלהאַפט! — האָבען אַלע חברים אויסגעשאָסען.

— אויסער דעם — האָט דער פּאָרזיצענדער ווייטער גערעדט, — מוז מען אויף יעדען אָרים־געקליידעטען, אויף יעדען הונגעריגען קוקען פון אויבען אַראָב, מיט פעראַכטונג.

— ניין, פאַר קיין פאַל ניט! — האָבען אַלע בייז אויסגעשריען.

— אַלזאָ געפינט זיך צווישען אייך קיינער ניט, וואָס וויל זיך אונטערנעהמען שפּיעלען די דאָזיגע ראָלע?

— קיינער ניט ! — האבען אלע ווי איינער געענטפערט...

נור פלוצים האט זיך איינער אויפגעשטעלט און מיט פרום־פערגלאצטע אויגען האט ער געזאגט:

— איך טהו עס פון דער פארטיי וועגען... איך נעהם אן דעם פארשלאג צו לעבען א גוטען טאג...

די מיטגליעדער האבען זיך איבערגעקוקט און איינער דעם אנדערן האט אויסגעדריקט זיינע התפעלות פון אזא חבר, וואס וויל זיך אזוי ווייט אויפאפפערן פאר דער הייליגער אידעע, און ער איז געווארען פעררעכענט פאר א הייליגען...

די לשון־קודש׳דיגע.

(א שפאס).

1.

ער איז געווען א ציוניסט און א לעהרער פון לשון־קודש. זי איז געווען סתם א בעל הבית׳יש מיידעל, אויך א ציוניסטקע און האט אויך געקענט לשון־קודש, כאטש קיין לעהרערין איז זי ניט געווען.

בעקענט האבען זיי זיך אויף דער ערשטער פערזאמלונג פון דער חברה „דוברי עברית״.

קיין שעהנע מיידעל איז זי ניט געווען, נאר אזוי ווי ער איז געווען א ציוניסט און א העברעאישער לעהרער האט ער אויף שעהנקייט ניט געקוקט. ער איז געווארען ענטציקט פון איהר לשון־קודש רעדען.

— העלמה דוברת צחות בשפת קדשנו — האט ער איהר געמאכט א קאמפלימענט.

זי איז רויט געווארען און האט געענטפערט:

— גם האדון דובר צחות בהשפה היחידה והשרידה...

2.

זיי האבען זיך פערליעבט און האבען א נדר גענומען צו רעדען שטענדיג לשון־קודש. צו זייער דיענסט איז געווען דער שיר השירים. גאנצע פסוקים פלעגען זיי ניט קארגען, אויסצודריקען זייער ליעבע איינער צו דעם אנדערען.

ביז אין א העלען פריהמארגען האט זיך דער שיר השירים אין גאנצען אויסגענומען...

האבען זיי אנגעהויבען אויף דאס ניי.

ביז דער שיר השירים האט זיך א צווייטען מאל אויסגע־נומען.

האבען זיי ווידער אנגעהויבען אויף דאס ניי.

— לבבתיני אחותי כלה באחת מעיניך! — פלעגט ער איהר זאגען.

— דודי צח ואדום! — פלעגט זי איהם ענטפערען.

— שובי, שובי השולמית! — פלעגט ער זי אמאל רופען.

— אני לדודי ודודי לי! — פלעגט זי איהם ענטפערען.

אזוי האבען זיי זיך אויסגעלערענט דעם גאנצען שיר השירים אויף אויסווייניג...

3.

זיי האבען חתונה געהאט — און האבען געגעסען קעסט ביי איהרע עלטערען.

דעם שיר השירים האבען זיי נאר גענוצט דעם ערשטען מאנאט. שפעטער האבען זיי שוין גערעדט מיט'ן לשון פון אהבת ציון, אשמת שומרון.

נאך שפעטער האבען זיי גענוצט דעם חומש.

זיי זיינען אראב פון קעסט.

די לשון קדש'דיגע ווייבעל האט זיך געמוזט נעהמען אליין פיהרען דאס הויז.

דער לעהרער פלעגט קומען שפעט. נאך דער חתונה האט ער געמוזט נעהמען מעהר אוראקען.

— הנני רעב ככלב... פלעגט ער אויסרופען אביסעל בייז.

— אוי ואבוי לי! — פלעגט זי איהם מיט אנטהייל ענט־פערען.

4.

עס איז פערגאנגען א יאהר.

ער האט ליעב געהאט בעבלאך, האט ער אבער ניט גע־

וואוסט ווי אזוי זאָגט מען אויף לשון קודש בעבלאך. האָט ער נעביך געמוזט עסען אלע טאָג פעריל־גרויפען. איינמאל האָט ער זיך פערלאָזען אויף גאָט'ס בעראָט און האָט איהר געזאָגט:

— עשי מטעמים כאשר אהבתי!

און אז זי האָט איהם געפרעגט וואָס? — האָט ער גע־ענטפערט:

— לפת.

איהר האָט מען אמאל געטייטש: לפת — מעהרען. האָט זי איהם געמאכט א מעהרען־צימעס.

ער איז געוואָרען בייז.

— בחול מעהרען־צימעס!... לא נאה...

— הלא אמרת לפת! — האָט זי זיך געוואונדערט.

— לפת!... לפת!... — האָט ער געקריצט מיט די צייהן — הלא לפת בעבליך בלע"ז...

האָט זי אבער גע'טענה'ט, אז לפת איז מעהרען.

איז ער נאך בייזער געוואָרען: סטייטש, ער איז א העברע־אישער לעהרער, קומט זי און מאכט איהם פאר אן עם־הארץ! און ער האָט דעם ערשטען מאל אויסגעשריען מיט א פסוק פון איוב. (ביז אהער האָט ער איוב קיינמאל ניט גענוצט.)

דער פסוק איז געווען א הארבער. אלענפאלס נאך שיר השירים האָט ער שלעכט געקלונגען. זי האָט איהם געוואָלט אויסזידלען האָט זי ניט געוואוסט ווי אזוי מען זידעלט אויף לשון־קודש. האָט זי א געשריי געטהאָן מאמע לשון:

— ביזט א שטיקעל משוגענער.

— און דו ביזט א נארישע אידענע — האָט ער געענטפערט צוריק מאמע־לשון.

און פון דאמאלס אָן רעדען זיי אידיש...

די ריהרענדע דרשה.

דאס שטעדטעלע ק. האט געהאט מזל צו מגידים: עס פלעגט ניט אוועק די וואך, איבערהויפט ווינטער־צייט, אז עס זאל ניט קומען אהין א מגיד און בעגליקען עס מיט א פיער־פינף דרשות. די טהירען פון גרויסען בית־המדרש זיינען געווען פערשמירט גראב מיט מודעות, וועלכע פלעגען זיך אנהויבען מיט איין נוסח: „היום ידרוש“; און די שטאדט־גויה, וואס פלעגט וואשען אלע ערב־פסח די טהירען פלעגט נעבעך געגוג בעדאר־פען הארעוועון אום אבצושייערען די איינגעגעסענע פערטריקענ־טע קליי, וועלכע מען האט געשמירט פון דער פולער האנד אויף קהל'שע הוצאות.

דאס שטענדיגע הערען מגידים האט זעהר שטארק אויס־געפיינערט און ענטוויקעלט דעם געשמאק ביי די צוהערער: עס האבען זיך בעוויזען אין שטעדטעל בעזונדערע טאלאנטען קריטיקער, וואס פלעגען מיט גרויסע געפיהל און בריה־שאפט אבשאצען יעדען מגיד נאך זיין ווערט. די קריטיקער פלעגען האבען א גרויסע ווירקונג אויפ'ן איבעריגען עולם, און מען האט גע־דארפט דערום האבען א שטארקע קראפט צו קענען „נעהמען“ דעם ק.־ער עולם. זיי פלעגען זיך ניט שעהמען אויסצוזעצען פעה־לער אין אזעלכע מגידים ווי דער „סקידלער“, דער „ווידלער“, וואס זיי האבען אנגעמאכט א גרויסען רעש „אויף דער וועלט“, ווי עס איז בעוואוסט פון די גאזעטען. אויפ'ן גרויסען מטיף, ליע־בערמאן, וואס מיט איהם האט ממש געקלונגען, האבען זיי נאר בעמערקט, אז ער זאגט „ניט שלעכט“, אבער ניט נתפעל געווא־רען — זיי האבען בעסערע געהערט!...

מאָוס פּלעגט דאָרט, נעבעך, אָבשניידען אַ מגיד פון די „פּוס־געהער״. וואָס פיהרען זייערע דרשות צו פּוס: שווער פלעגט איהם אַנקומען ביז וואַנען ער פלעגט פועל'ן ביי'ם שמש צו „זאָגען" און אויף מאָרגען פלעגט איהם דערזעלבער שמש. אפילו ניט מזילה בעטענדיג, גאָר אָפּען איבערגעבען אַז דער עולם פערלאַנגט ניט מעהר זיינע דרשות. דערביי פלעגט ער איהם אין האַנד אריינרוקען אַ פּאָר גילדען, וואָס האָט זיך אויפגעקליבען אין דער „קערה". אויב דער מגיד פלעגט האָבען די העזה, נאָך אַזאַ קליינעם שכר־תורה, זיך אַ קרים צו טהאָן, פלעגט איהם דער שמש ענטפערען: דאָס שטעדטעל איז גרויס. דאָס איז געווען דער פּשט: „איהר קענט נאָך געהן איבער די הייזער"...

איין מאָל אָבער האָט געטראָפען, אַז איינער פון די סאָרט מגידים פון די „פּוס־געהער", האָט אַנגעמאַכט גאָר אַ גרויסען רעש מיט זיינער אַ דרשה. ער איז געקומען ווינטער, אין האַלב־שבט, מאָנטאָג פריה נאָכ'ן דאַוונען. ער איז אריין אין גרויסען בית־מדרש אָהן אַ פּעקעל. ווער ווייסט וואו ער האָט עס אין שטעדטעל איבערגעלאָזט. נאָר דער שמש, וועלכער איז געווען געניט אין מגידים, האָט מיט'ן ערשטען קוק פערשטאַנען, אַז דאָס איז ניט פון די געהויבענע מגידים, געוויס אַ „פּוס־געהער". און ער האָט זיך אויף איהם אפילו נישט אומגעקוקט. דער מגיד האָט זיך ארום איהם ארום געדרעהט, אונטערברומענדיג עפּעס אַ טרויריג גמרא־נגונ'דעל. עס איז געווען קענטיג, אַז ער וויל זיך פאַרשטעלען פאַר'ן שמש, נאָר ער וואַרט, אַז פריהער זאָל איהם דער שמש געבען שלום. אָבער דער שמש האָט זיך קאַלט־בלוטיג געטהאָן זיינע ארבייט: פערשלאָסען די ספרים שראַנקען, אויסגעלאָשען די לאָמפּען, אויסגעזידעלט אַ פּאָר יונגע ישיבה־בחורים, וואָס זיי רויכערן און אויפ'ן אורח זיך אַלץ ניט אומגעקוקט. און דער אורח האָט זיך אַלץ אומגעדרעהט און אומגעדרעהט, ברומענדיג זיין גמרא ניגונ'דיל... ענדליך האָט

דער אורח נישט אויסגעהאלטען, ער איז שטיל צוגעגאנגען צום שמש און שוואך ארויסגערעדט:

— שלום עליכם... איך בין א מגיד —

— עליכם שלום, — האט דער שמש איהם קאלט געענט־פערט און געוואלט אוועקגעהן.

— וואס, מען וועט קענען זאגען? — האט דער מגיד פער־האלטען דעם שמש מיט א פראגע.

— דאס וועל איך זעהן שפעטער, מנחה־צייט, האט דער שמש מיט א טאן פול גרויסקייט געענטפערט.

אבער דעם מגיד, וועלכער איז שוין אביסעל שטאלצער גע־ווארען דערהערענדיג אז א האפענונג איז פארהאן, האט זיך געשטעלט ברייט:

— איהר דארפט וויסען אז איך האב יענע וואך געזאגט אין מינסק און גאט צו דאנקען איך האב דארטען „נושא־חן" געווען, איך בין ניט חלילה פון די גראשענע מגידים...

— אויב אזוי, — האט דער שמש געענטפערט ווייכער שוין, — קענט איהר „זאגען", ממה־נפשך דער עולם וועט הערען.

און באלד איז שוין געווען אויפ'ן טהיר צוגעקלעפט א מודעה „היום ידרוש" א. ז. וו.

נאך מנחה האט זיך שוין דער עולם צוזאמען געקליבען פון אלע קלייזלעך — אין גרויסען „בית־מדרש".

נאך מנחה, איז דער מגיד ארויף ווי דערשראקען אויפ'ן בימה, א קוש געגעבען דעם פרכת, א בלעטער געטהאן דאס ספר'ל, וועלכען ער האט מיטגענומען און האט מיט א שוואכען ניגון א זונג געטהאן:

— „רבותי! שלמה־המלך קומט צו געהן אין משלי און זאגט אזוי:

דער מגיד האט געמאכט שלמה־המלך ווי דער אמת איז פאר א גרויסען חכם, נאר אויפ'ן פסוק האט ער אנגעפרעגט פינף הארבע קשיות און אום זיי צו פערענטפערען, האט ער געבראכט

א מדרש, א צוויי אגדתות, דריי „רבי־בר־בר־חנא“, א שטיק פון „יערות־דבש“ ער האָט אַלץ געמישט און געמישט, נאָכהער האָט ער געבראַכט א משל פון א בן־יחיד, וואָס איז געפאָהרען למדינת־הים. בכלל האָט ער די דרשה אָנגעצויגען אויפ'ן הויכען שניט, ער האָט ערטערווייז פערטראַגען צו גרויסע מגידים. נאָר דער עולם האָט עפּעס די דרשה ניט גענומען, עס איז שווער געווען צו דערקלערען די סבה דערפון: צי דער ניגון איז זיי נישט געווען געפעלען צי אפשר איז געווען שולדיג אין דעם זיין באָרד. זיין ניגון איז געווען שטיל, נאָר גענוג טרויעריג, און איז אריינגעפאַלען ערטערווייז אין א עכט אידישע הייזעריגקייט; די באָרד זיינע איז טאַקע געווען ניט קיין שעהנע, ניט קיין לאַנגע באָרד פון א מגיד, ווי דער עולם האָט ליעב. די „צוהערער“ האָבען מינוטענווייז פערלאָרען אַלץ מעהר דאָס געדולד, אויפגעהערט צו קוקען איהם אין מויל אריין און די „קריטיקער“ האָבען זיך צו־וואַרפען מיט מיינונגען:

— גאָר ניט קיין זאָגער.

— נישטאָ וואָס צו הערען.

— ער האָט גאָר קיין צונג ניט.

— ער האָט גאָר קיין קול נישט.

— ער פּלוידערט.

— עט...

און אין בית מדרש האָט אָנגעהויבען צו זומען, וואָס ווייטער אַלץ שטאַרקער, ביז עס איז איבערגעגאַנגען אין א גערודער. אייניגע וואָס שטעהען נאָהענט נעבען בימה, רוקען זיך צוריק, צוריק, און ארום דעם מגיד ווערט אַלץ מעהר ליידיגער פּלאַץ, אָט איז שוין א שטיק קיילעכדיגער פּלאַץ לעדיג... הינטען רודערט, דער שמש פּאַטשט...

און דער מגיד שטעהט אויפ'ן בימה א דערשראָקענער: דאָס גערודער, דאָס פונאַנדערגעהן זיך, דאָס פּאַטשען פון שמש שלאָגט איהם אראָב פון וועג און ער טומעלט זיך אין די רייד;

אנשטאט שלמה המלך זאגט ער דוד המלך, אנשטאט „דער מדרש" זאגט ער „דער זהר" און פערקעהרט, ער פערכאפט זיך צוריק, נאר דאס פערבעסערט נישט, עס ווירקט נאך ערגער אויפ'ן עולם, וואס האט ליעב עס זאל געהן גלאט; ביסלעכ־ווייז צוגעהט זיך דער עולם, די געהנטערע רוקען זיך אב, אנ־דערע געניצען... דער גבאי זאגט דעם שמש אויפ'ן אויער: שוין צייט מעריב צו דאווענען, נאר ער זאגט עס אזוי שטיל, אז דער מגיד הערט עס... אפילו דער אלטער משה דער קרעמער וואס האט זיין גאנץ לעבען איין דרשה נישט דורכגעלאזט, וואס שטעטה שטענדיג הארט נעבען בימה און קוקט אין מויל אריין יעדען מגיד און חאפט אונטער בעקאנטע ווערטער פון פסוקים, וועלכע דער מגיד ענדירגט נימ, פערלאזענדיג זיך אופ'ן עולם'ס לומדות, אפילו ער גיט אויך א געניץ דעם מגיד גלייך אין מויל און ריקט זיך אב ניט וועלענדיג א שטיק ווייטער.

און די דרשה ווערט אלץ מעהר אבגעריסען און צופלאנ־טעט. דער מגיד שטעהט דערשראקען. עס איז קענטיג, אז ער זוכט אן עצה, ווי צו בערוהיגען דעם שטורם, ער איז מבטיח, אז באלד איז ער מסים, נאר ער קען נישט ארויסקריכען. ער האט זיך צו שטארק פערדרעהט אין פסוקים, אגדתות און מדרשים, קענטיג ניט נאך זיין כח... דער טומעל וואקסט, אט דאכט זיך שפרינגט ארויס אן עזות־פנים און שרייט: גענוג! שוין — מ'דארף שוין מעריב דאווענען... דער מגיד מאכט מיט די הענד, ווארפט זיך אום אין אלע זייטען, ווי ער וואלט עפיס זוכען א ווארט, וואס זאל קענען פערהאלטען און בערוהיגען דעם עולם, זיי זאלען איהם אויסהערען... זיי זאלען זיך ניט צוגעהן... נאר נישטא אזא ווארט!...

פלוצים האקט זיך אב די דרשה, דער מגיד ווישט זיך דעם שווייס און קוקט מיט שטארע בליקען אופ'ן עולם, און באלד ברעכט ער אוירס איבער'ן בית־מדרש מיט זיין פערצווייפעל־טער הייזעריגער שטימע: רבתי! איך בין א איד פון אכט

קינדער, איך בין שוין פון דער היים אַ יאָהר, איך האָב זיי גע־לעזאָן אָהן אַ גראָשען געלד... זיי הונגערען דאַרטען אוודאי. רבותי, רחמנים בני רחמנים, האָט רחמנות אויף אַ טאַטען פון אַכט קינדער...

אין בית־מדרש איז שטיל געוואָרען ווי אויף אַ בית־עולם. אַ שוידער איז דורכגעלאָפען יעדערן איבערן לייב. צייט מגידים האָבען דאָ געזאָגט האָט נאָך קיינעם אַזוי נישט געראָטען צו ווירקען אַזוי שטאַרק אויפ'ן עולם. אפילו דער רב, וואָס איז בטבע אַ שונא מגידים, וואָס שלאָפט שטענדיג אָנשפּארענדיג זיך אויפ'ן סטענדער, ווען דער מגיד זאָגט, האָט זיך דערפון אויך אויפגעכאַפּט, ארויס געלאָזען אַ טיעפען זיפץ, געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ און געמורמעלט: נעביך, נעביך...

און איין קריטיקער האָט מיט אומעטיגע בליקען אַ קוק גע־טהאָן אויפ'ן צווייטען און געפרעגט:

— האָסט געהערט?

— יאָ, האָט יענער טרויעריג געענטפערט.

— נו, אַ וועלטעלע, האָט אַ דריטער געזיפצט... — און דאָרט הינטערן בימה, וואו די קערה שטעהט, איז געוואָרען אַ שטופעניש. דאָס האָט יעדער זיך געשטויסען צו דער קערה אריינוואַרפען זיין נדבה פאַר'ן מגיד. עס זיינען געפלויגען גריוונעס, גילדענס און פערציגערס, ווי די טויבען...

און אויף מאָרגען זיינען צוויי שעהנע בעלי־בתים ארומ־געגאַנגען איבער'ן שטעדטעל צוזאַמען קלויבען געלד: עס איז פאַר זיי געווען נור אויסצורעדען, אז עס איז פאַר'ן נעכ־טיגען מגיד, אז מען זאָל זיי שראַגען די נדבה אַנטקעגען. די שענסטע נדבה האָט געגעבען יענער „קריטיקער", וואָס האָט נעכטען געזאָגט אויפ'ן מגיד, אז ער פלוידערט. אריינקוקענדיג צו די גבאים אין דאָס רויטע פאַטצײלכען, וואו דאָס געלד איז געלעגען, האָט ער מיט הארץ געזאָגט:

— עס איז אַ יושר אויפצוקלייבען וואָס מעהר; מילא

קען ער ניט זאָגען, אָבער אַ רחמנות איז דאָך. פּאָרט, אַ איד אַ למדן — איהר ווייסט — האָט ער געענדיגט צוהיצענדיג זיך אביסעל — איך וואָלט וועלען, אז היינט זאָל מען מיר איהם שיקען אויף וועטשערע. איך וואָלט זיין זעהר צופרידען!

— ניין! — האָט איין גבאי גענטפערט, — יענקיל לייבעס האָט שוין פערבעטען, נאָך אין דער פריה ביים דאווגען.

יענקעל לייבעס איז דערזעלבער, וואָס האָט נעכ־טען אויפ׳ן מגיד געזאָגט אז ער האָט גאָר קיין מויל נישט. —

אינהאלט:

די אָרעמע קהלה — — — — — — — 7
די קנעטעריןּ — — — — — — 15
דער שמעק טאַבאַק — — — — — — 20
דער אַלטער טשעפּלער — — — — — 27
וועז עסט חיים מלמד א בויגעל? — — — — — — 33
דער אורח — — — — — — 38
בולקעס — — — — — — 42
א דראַמאַ איבער 5 קאַרטאָפּעלס — — — 47
דער קראַנקער פינגער — — — — — 54
דעם טאַטענ'ס שטיוועל — — — — — 63
די אידענע מיט'ן באָב — — — — — 68
די מרידה ביי אקדמות — — — — — 72
אויפ'ן בוידעם — — — — — — 79
דער קליין רעדלער'ל — — — — — — — 82
מיינע ערשטע האָנאָראַרען — — — — 89
דער גימנאַזיסט — — — — — — 95
א אידיש הארץ — — — — — — 101
די נאַשעריןּ — — — — — — 105
מיין באָבעס גליק — — — — — — 110
די הייזער — — — — — — 114
די רעוואָלוציע אין קליינעם בית־מדרש — — 121
דער אַרעסטירטער קרעמער — — — — 127
א פסח'דיגער טאַטע — — — — — 132
גבירה'שע מצה — — — — — — 139
אָרימע לייט — — — — — — — 152

צוויי שוועסטער — — — — — — 156
רייזעלע — — — — — — — 167
די נייע לאטע — — — — — — 177
דער הענדלער און זיין האפנונג — — — — 183
פערמאכט — — — — — — — 187
דאס בענשער'ל — — — — — — 192
ביי דאקטוירים — — — — — — 196
דאס אייביגע לעבען — — — — — — 205

מיניאטורען:

1) געבליעבען אליין — — — — — 213
2) ניט קיין איד — — — — — 214
3) אין א אידיש געוועלב — — — — 216
4) דער פאלשער טאג — — — — 217
5) רחמנות — — — — — — 218
6) הנאה געהאט — — — — — 220
7) געשלאסען א געשעפט — — — — 223
8) אלע טאג — — — — — 227
9) דער מאלער — — — — — 229
10) דער מאטעמאטיק — — — — 232
11) דאס שליחות — — — — — 236
12) דער הייליגער — — — — — 239
די לשון־קודש'דיגע — — — — — — 243
די ריהרענדע דרשה — — — — — 246